

POLITYKA I SPOŁECZEŃSTWO

**STUDIES IN POLITICS
AND SOCIETY**

**KWARTALNIK
NR 2(23) / 2025**

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2025**

RADA NAUKOWA

Prof. Andrzej Antoszewski, Uniwersytet Wrocławski
Prof. Ewa Maj, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Ks. prof. Sławomir Zych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Prof. PhDr. Alexander Duleba, Uniwersytet w Preszowie
Prof. Jochen Franzke, Uniwersytet w Poczdamie
Prof. William Gilles, Uniwersytet Sorbona, Paryż
Prof. Joaquín Martín Cubas, Uniwersytet w Walencji
Prof. Marcus Behmer, Uniwersytet Ottona i Fryderyka w Bambergu
Margarete Dabrowski, Uniwersytet w Osnabrück
Prof. Ricardo Ruiz de la Serna, Universidad San Pablo Ceu, Madryt
Prof. Ireneusz Paweł Karolewski, Uniwersytet w Lipsku
Prof. Daniela La Foresta, Uniwersytet Fryderyka II w Neapolu, Włochy

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Tomasz Koziello (redaktor naczelny), Krzysztof Żarna (zastępca redaktora naczelnego),
Przemysław Maj (sekretarz naukowy), Katarzyna Tuczyńska (sekretarz redakcji),
Grzegorz Pawlikowski (członek redakcji), Karol Piękoś (członek redakcji),
Gabriel Székely (członek redakcji), Damian Wicherek (członek redakcji).
Redaktorzy tematyczni: Andrzej Bonusiak (mniejszości narodowe i etniczne, migracje),
Agnieszka Łukasik-Turecka (media, komunikacja społeczna), Sabina Grabowska (nauka o państwie
i polityce, systemy polityczne), Paweł Grata (polityka społeczna, polityka gospodarcza),
Jolanta Itrich-Drabarek (administracja publiczna, samorząd terytorialny),
Zbigniew Czachór (integracja europejska), Michał Strzelecki (myśl polityczna), Arkadiusz Indrasczyk
(stosunki międzynarodowe), Grzegorz Radomski (filozofia polityki, socjologia polityki),
Krzysztof Kozbiał (polityka transgraniczna), Stanisław Topolewski (nauki o bezpieczeństwie)

„Polityka i Społeczeństwo” jest kwartalnikiem wydawanym w wersji papierowej i internetowej.

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
(CC BY-NC-ND 4.0 International)

ADRES REDAKCJI

Instytut Nauk o Polityce al. mjr. W. Kopisto 2a, 35-959 Rzeszów
tel.: +48 17 872 10 36; e-mail: polispol@ur.edu.pl

Redakcja językowa
Władysław Wójtowicz

Opracowanie techniczne
Ewa Kuc

Łamanie
Marek Kuc

Redaktor tekstów w języku angielskim
Piotr Cymbalista

ISSN 1732-9639

Sprzedaż prowadzi WYDAWNICTWO UNIwersytetu Rzeszowskiego
ul. prof. S. Pigonia 6, 35-310 Rzeszów, tel.: +48 (17) 872 13 69
e-mail: wydawnictwo@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>
wydanie I; format B5; ark. wyd. 19; ark. druk. 19,25; zlec. red. 49/2025

Druk i oprawa: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

LUKASZ BUCZKOWSKI	
Przekształcenia wielkości okręgów wyborczych w wyborach do rad gmin na gruncie Kodeksu wyborczego	5
KIRIL DOLINKO	
Analiza treści wyborów prezydenckich w USA 2024: główne tematy kampanii	16
PAWEŁ GÓRSKI	
Obiekty zbiorowej ochrony ludności jako komponent infrastruktury obronnej państwa – zarys problemu	28
ANDRIJ KHARUK, DARYNA KHARUK	
Opór i kolaboracja w wojnie rosyjsko-ukraińskiej (na przykładzie obwodu charkowskiego w 2022 roku)	41
MAŁGORZATA KOWALSKA-CHRZANOWSKA	
Rosyjskie antypolskie narracje dezinformacyjne w roku 2024 w świetle zasobów bazy EUvsDisinfo	53
ARTUR ŁASKA	
Przywództwo w budowaniu rezyliencji miejskiej: od wymiaru rozproszonego do indywidualnego	76
LUKASZ LEWKOWICZ	
Niezaangażowany obserwator? Słowacja wobec Inicjatywy Trójmorza (2015–2024)	98
DAMIAN MUSZYŃSKI	
Percepcja zjawiska aktywnego zabójcy w Polsce	117
MARTYNA OSTROWSKA	
Dezinformacja w mediach społecznościowych – przykłady i formy przeciwdziałania	134
PATRYK PLESKOT	
W poszukiwaniu metody badań nad zjawiskiem uchodźstwa z Ukrainy do Polski po 2022 roku. Perspektywa <i>migration studies</i>	147
EDYTA MARIA PYTEL	
Zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego wynikające z <i>gig economy</i>	165
FILIP RADONIEWICZ	
Dezinformacja w polskim prawie karnym – aspekty wybrane	179

ANITA RICHERT-KAŻMIERSKA	
Relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości. Doświadczenia uczestników zajęć w klubach seniora działających na obszarze metropolitalnym Gdańsk-Gdynia-Sopot	192
ARTSIOM SIDARCHUK, VIKTOR SAVINOK, BOHDAN ZAPOTICHNYI	
Constructing the neighbor: Ukraine's location in Belarusian Internal Relations scholarship.....	212
ANNA SŁANIA	
Wybory do Kongresu USA w 2022 roku w okresie wstrząsów politycznych – analiza polskiej prasy codziennej	233
BARTŁOMIEJ SUCHODOLSKI	
Likwidacja i późniejsza reaktywacja administracji samorządowej w Polsce powojennej w świetle unormowań konstytucyjnych i ustawowych	248
MAŁGORZATA WAKSMUNDZKA-SZAREK	
National Police of Ukraine and the Polish Police: challenges during the war in Ukraine – selected problems	265
ŻANETA WELNA	
Retoryka negatywna podczas polskiej kampanii parlamentarnej w 2023 roku w serwisie Instagram	279
Informacje dla autorów	300

Łukasz Buczkowski*

PRZEKSZTAŁCENIA WIELKOŚCI OKRĘGÓW WYBORCZYCH W WYBORACH DO RAD GMIN NA GRUNCIE KODEKSU WYBORCZEGO

Streszczenie

Rozstrzygnięcie w sprawie wielkości okręgów wyborczych stanowi decyzję o szczególnym znaczeniu politycznym, przyczyniającą się do zwiększenia lub zmniejszenia szans wyborczych poszczególnych uczestników postępowania wyborczego. Wielkość okręgu wyborczego, przekładając się na poziom tzw. progu naturalnego, może w istocie decydować o wykluczeniu określonych komitetów wyborczych z udziału w podziale mandatów, doprowadzając do deformacji woli wyborców. Celem artykułu jest prześledzenie i ocena przekształceń odnośnych przepisów, obowiązujących w wyborach do rad gmin na gruncie Kodeksu wyborczego. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że zgłaszane w tym zakresie propozycje, ukierunkowane na realizację doraźnych celów politycznych wnioskodawców, obejmowały szerokie spektrum rozwiązań, przekonujące o braku wykrystalizowanej koncepcji w odniesieniu do wielkości okręgów wyborczych.

Słowa kluczowe: wybory samorządowe, rady gmin, okręgi wyborcze, Kodeks wyborczy

Wstęp

Wielkość okręgów wyborczych stanowi zagadnienie o zasadniczym znaczeniu z punktu widzenia przyjętego systemu wyborczego¹. Uwidocznione w ustawie wyborczej rozstrzygnięcie w sprawie kształtu jednostek, w których wyłaniania będą przedstawiciele do określonych orga-

---

* Akademia Łomżyńska, e-mail: lbuczkowski@al.edu.pl, ORCID: 0000-0002-0147-4721.

¹ D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny*, Warszawa 2004, s. 74; W. Sokół, *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Lublin 2007, s. 24; A. Antoszewski, *Systemy wyborcze [w:] Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008, s. 269; A. Żukowski, *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Olsztyn 1999, s. 52.

nów, wykazuje związek z realizacją zasady równości materialnej wyborów², a w istocie ma decydujący wpływ na szanse wyborcze poszczególnych kandydatów lub ugrupowań, w zależności od przyjętego systemu wyborczego *sensu stricto*. Mając na uwadze fakt, że jednym z celów postępowania wyborczego jest odzwierciedlenie woli jego uczestników, zadaniem ustawodawcy powinno być takie ustalenie struktury okręgów wyborczych, która służyłaby jego realizacji, przeciwdziałając deformacjom wyników elekcji³. Celem niniejszego artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy taki cel rzeczywiście przyświecał twórcom kolejnych koncepcji kształtu okręgów wyborczych do rad gmin na gruncie Kodeksu wyborczego⁴. Prezentacja przedmiotowych przekształceń oraz próba ich oceny zostanie dokonana na podstawie metody formalno-dogmatycznej, przy pomocniczym wykorzystaniu metody teoretyczno-prawnej. Jako hipotezę badawczą przyjęto założenie, że pomimo różnorodności zgłaszanych i przyjmowanych w odniesieniu do wielkości okręgów wyborczych propozycji oraz szerokiego spektrum sił politycznych zaangażowanych w ten proces, widoczny jest brak ustabilizowanej koncepcji w odniesieniu do wielkości okręgów wyborczych do rad gmin.

Prace legislacyjne towarzyszące uchwaleniu Kodeksu wyborczego

Projekt Kodeksu wyborczego, złożony 24 czerwca 2008 r. przez posłów SLD, w części odnoszącej się do struktury okręgów wyborczych w wyborach do rad gmin przewidywał rozwiązania odmienne od rozwiązań obowiązujących na gruncie ordynacji samorządowej z 1998 r.⁵. Projektodawcy – przy podniesieniu normy demograficznej do 40 tys. miesz-

² A. Sokala, B. Michalak, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010, s. 93.

³ Szerzej na temat zjawiska *gerrymanderingu* pisze np. J. Haman, *Demokracja, decyzje, wybory*, Warszawa 2003, s. 181 i n.

⁴ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. 2025, poz. 365).

⁵ Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz.U. z 2010, nr 176, poz. 1190). Ustawa wyborcza z 1998 r. w pierwotnym ujęciu przewidywała wyłanianie od 1 do 5 radnych systemem większości względnej w gminach do 20 tys. mieszkańców oraz od 5 do 10 w oparciu o zasadę proporcjonalności w większych jednostkach samorządowych. Po nowelizacji z 11 kwietnia 2001 r. liczbę mandatów w gminach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców ustalono na wartość od 8 do 12 (rozstrzygnięcie to nie zostało zastosowane w praktyce), zaś po kolejnej zmianie, dokonanej 20 czerwca 2002 r., w okręgach utworzonych dla większych gmin wybierano od 5 do 8 radnych. Regulacja ta obowiązywała do uchwalenia Kodeksu wyborczego.

kańców – przewidywali tworzenie okręgów liczących od 5 do 10 mandatów w jednostkach przekraczających tę wartość, z jednoczesnym zachowaniem dotychczasowej struktury (1–5 mandatów) w gminach do 40 tys. mieszkańców⁶.

Propozycje powyższe stały się przedmiotem szczegółowej i trafnej w konkluzjach opinii J. Flisa, który krytycznie odniósł się do pomysłu tworzenia okręgów liczących od 1 do 5 mandatów we wszystkich gminach poniżej 40 tys. mieszkańców, słusznie dowodząc, iż spowodować to może rzeczywiste obowiązywanie dwóch systemów wyborczych: FPTP (zwycięzca bierze wszystko) oraz blokowego (BV), co nie ma uzasadnienia i stanowi zagrożenie dla demokracji lokalnej. W miejsce propozycji projektu ekspert postulował obowiązywanie okręgów wielomandatowych w gminach do 20 tys. mieszkańców ze względu na potrzebę utrzymania tożsamości sołectwa, zaś w jednostkach liczących od 20 do 40 tys. mieszkańców wnioskował o stosowanie okręgów jednomandatowych. Podzielić należy wyrażony przez Autora opinii pogląd, iż możliwość dokonywania wyboru pomiędzy okręgami jedno- i wielomandatowymi w większych jednostkach znacząco zwiększa prawdopodobieństwo manipulacji ukierunkowanych na zabezpieczenie interesów większości rządzącej, ponieważ „w okręgach, w których partia rządząca dominuje zdecydowanie albo przeciwnie – sama jest zdominowana – w jej interesie jest stworzenie kilkumandatowych okręgów wyborczych. W przypadku silnej przewagi mogą one zniwelować lokalnie zróżnicowane poparcie, które w przypadku okręgów jednomandatowych dawałoby szansę na zdobycie mandatu innym partiom”⁷.

W toku pierwszego czytania projektu ustawy problematyka kształtu okręgów wyborczych nie wzbudziła szerszego zainteresowania posłów,

---

⁶ Zob. J. Flis, *Opinia z dnia 30 czerwca 2009 r. o projekcie Kodeksu wyborczego*, Warszawa 2009, s. 2 i n. W opinii sporządzonej przez M. Chmaja pojawiła się propozycja wylaniania wszystkich radnych gminnych w jednomandatowych okręgach wyborczych. Zob. M. Chmaj, *Opinia prawna z dnia 14 czerwca 2009 r. w sprawie ogólnej oceny poselskiego projektu ustawy – Kodeks wyborczy (druk nr 1568)*, s. 7. Zbliżoną, lecz sięgającą dalej koncepcję przedstawił P. Samecki, postulując wybór wszystkich rad gmin systemem większości bezwzględnej, w oparciu o jednomandatowe okręgi wyborcze. Zob. P. Samecki, *Ordynacja wyborcza w wyborach samorządowych [w:] Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki*, red. M. Magoska, Kraków 2008, s. 16.

⁷ J. Flis, *op.cit.*, s. 8. W toku posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej ekspert dowodził, że już w miastach liczących powyżej 30 tys. mieszkańców pojawia się gra wielkością okręgów wyborczych, polegająca na tworzeniu w częściach miasta, w których ugrupowanie należące do większości rządzącej w radzie ma przewagę, okręgów jednomandatowych, zaś w częściach, w których zazwyczaj przegrywa – wielomandatowych. Manipulacje tego rodzaju pozwalają zachować większość w organie stanowiącym. Zob. *Biuletyn Komisji Nadzwyczajnej nr 421/VI kadencji, 2 października 2010 r.*, Warszawa 2010, s. 2.

jakkolwiek zauważyć należy, że już na tym etapie prac parlamentarnych pojawiły się głosy o potrzebie modyfikacji przedłożonych propozycji: postulowano zarówno dokonywanie wyboru wszystkich radnych w gminach w jednomandatowych okręgach wyborczych, jak również objęcie zasadą proporcjonalności jedynie wyborów w miastach na prawach powiatu⁸. Podczas prac Komisji Nadzwyczajnej z aprobatą odniesiono się do stanowiska wyrażonego w przywołanej powyżej opinii eksperckiej, nie decydując się jednak na jej przegłosowanie. Komisja zdecydowała, że należy wstrzymać się z podjęciem decyzji, dając posłom czas na refleksję, który z wariantów wielkości okręgów wyborczych uznają za optymalny: 1) pozostawienie okręgów wielomandatowych we wszystkich gminach poniżej 40 tys. mieszkańców, 2) dokonanie podziału na gminy liczące do 20 tys. oraz między 20 a 40 tys. mieszkańców, 3) wyłanianie wszystkich radnych w gminach do 40 tys. mieszkańców w jednomandatowych okręgach wyborczych. W toku posiedzenia KN w dniu 15 listopada 2009 r. przyjęto poprawkę opowiadającą się za wariantem trzecim.

Dyskutowane rozstrzygnięcie uzyskało podczas drugiego czytania aprobatę klubów PO, SLD oraz PSL – argumentowano, że przyczyni się ono do upodmiotowienia wyborów oraz zwiększenia szans małych komitetów, a także osób, które nie znalazły miejsca na listach partyjnych, a wyróżniają się znajomością problematyki samorządowej⁹. Nie zostały na tym etapie zgłoszone poprawki odnoszące się do kształtu okręgów wyborczych, stąd też w dodatkowym sprawozdaniu Komisji instytucja ta nie była poruszana. Warto natomiast zasygnalizować, że podczas prac KN po drugim czytaniu uwzględniono propozycję M. Chmaja, aby w projekcie wprowadzić postanowienie, iż okręg wyborczy stanowi jednostka pomocnicza gminy. Uprzednie sformułowanie – odnoszące się do sołectwa – sugerowało, że w skład tych jednostek nie mogą wchodzić np. osady, sioła, przysiółki, wsie czy kolonie¹⁰. W ustawie uchwalonej 10 grudnia 2010 r. przyjęto omówione powyżej ustalenia, doprecyzowując, że podział jednostki pomocniczej gminy na dwa lub więcej okręgów wyborczych zachodzić może jedynie dla zachowania jednolitej normy przedstawicielstwa oraz gdyby w gminie liczącej do 40 tys. mieszkań-

⁸ *Sprawozdanie stenograficzne z 38 posiedzenia Sejmu RP VI kadencji, 19 marca 2009 r.*, Warszawa 2009, s. 211–216.

⁹ *Sprawozdanie stenograficzne z 79 posiedzenia Sejmu RP VI kadencji, 1 grudnia 2010 r.*, Warszawa 2010, s. 29–35.

¹⁰ O wpływie tej zmiany na respektowanie jednolitej normy przedstawicielstwa oraz zachowanie spójności terytorialnej, geograficznej, kulturowej i międzyludzkiej w obrębie tworzonych okręgów zob. B. Dauter, J. Zbieranek, *Art. 417 [w:] Kodeks wyborczy. Komentarz*, red. K.W. Czaplicki [i in.], LEX, <https://sip.lex.pl> (22.06.2025).

ców liczba wybieranych radnych była większa niż 1, zaś w gminach ludniejszych większa niż 10.

W toku rozpatrywania ustawy przez Senat zgłoszono – postulowaną już podczas pierwszego czytania – poprawkę zakładającą wprowadzenie systemu jednomandatowych okręgów wyborczych we wszystkich gminach, z wyłączeniem miast na prawach powiatu. Rozwiązanie takie przyczyniłoby się w opinii izby drugiej do wprowadzenia jednolitego, klarownego systemu wyborczego na podstawowym szczeblu samorządu oraz wychodziło naprzeciw oczekiwaniu, aby wybory – w szczególności na podstawowym szczeblu samorządu terytorialnego – ukierunkowane były na wybór konkretnych, godnych zaufania osób, nie zaś wyłącznie na listy partyjne¹¹. Poprawka ta uzyskała poparcie w izbie i została przedstawiona Sejmowi do rozpatrzenia. W uzasadnieniu wskazywano, że propozycja senacka „ma na celu ograniczenie liczby gmin, w których wybory odbywają się wedle formuły proporcjonalnej – do gmin największych, miast na prawach powiatu. Dlatego też uzasadnionym wydaje się, by system wyborczy w tych miastach był nadal podobny do tego, który jest stosowany w powiatach. Natomiast w średnich miastach (tak jak w gminach do 40 tys. mieszkańców) proponuje się wprowadzenie formuły większościowej (większość zwykła), z zastosowaniem jednomandatowych okręgów wyborczych. W praktyce więc, po uwzględnieniu poprawek, wybory większościowe odbywałyby się prawie we wszystkich gminach (2424), z wyjątkiem 65 gmin-miast na prawach powiatu, w których wybory miałyby charakter proporcjonalny. Podczas prac Komisji Nadzwyczajnej nad treścią omawianej poprawki nie została przeprowadzona debata, lecz od razu przystąpiono do jej przegłosowania: za przyjęciem zmiany oddano 7 głosów, przy 4 przeciwnych, tym samym rekomendując jej akceptację Sejmowi”¹². Izba pierwsza proponowaną zmianę – mimo sprzeciwu klubów PiS, SLD i PSL¹³ – przyjęła¹⁴.

¹¹ *Sprawozdanie stenograficzne z 67 posiedzenia Senatu RP VII kadencji, 15–17 grudnia 2010 r.*, Warszawa 2010, s. 108.

¹² *Druk sejmowy nr 3742/VI kadencja*, Warszawa 2011, s. 15.

¹³ Wśród uwag krytycznych dominowały te odnoszące się do trudności w tworzeniu okręgów wyborczych w dużych miastach, ich przypadkowy charakter oraz wysokie prawdopodobieństwo dezintegracji politycznej rady. Zob. *Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu RP VI kadencji, 4 i 5 stycznia 2011 r.*, Warszawa 2011, s. 100–102.

¹⁴ Pozytywną rekomendację poprawka uzyskała w Komisji Nadzwyczajnej (stosunek głosów 7 – 4), *Biuletyn Komisji Nadzwyczajnej nr 4533/VI kadencji*, Warszawa 2011, s. 18. W głosowaniu na posiedzeniu Sejmu 211 posłów było za odrzuceniem poprawki, zaś 226 opowiedziało się przeciwko temu wnioskowi. Zob. *Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu...*, s. 155.

Tym samym w uchwalonym 5 stycznia 2011 r. Kodeksie wyborczym znalazło się postanowienie, zgodnie z którym w każdym okręgu wyborczym wybierano jednego radnego¹⁵, zaś dla wyboru rady w mieście na prawach powiatu tworzono okręgi wyborcze liczące od 5 do 10 mandatów. Wskazać należy, że opowiedzenie się przez posłów Platformy Obywatelskiej za koncepcją utworzenia jednomandatowych okręgów mandatowych (JOW) w wyborach do (prawie wszystkich) rad gmin nie stanowiło szczególnie zaskoczenia. Idea okręgów jednomandatowych była jednym z elementów reform ustrojowych partii, zaś członkowie klubu parlamentarnego PO wielokrotnie postulowali wprowadzenie JOW-ów nie tylko na szczeblu gmin, ale również powiatów i województw, czego wyraz stanowiły przedkładane inicjatywy ustawodawcze¹⁶.

Zauważyć trzeba, że w stosunku do powyższej regulacji zgłoszone zostały uwagi krytyczne przez część przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego. Argumentowano, że w dużych miastach, nierzadko liczących powyżej 50 tys. mieszkańców, niemających statusu miasta na prawach powiatu, wybory nie mają charakteru personalnego, lecz partyjny, i osobiste przymioty kandydata nie odgrywają takiej roli, jak jego afiliacja polityczna. Dlatego też trudno przypuszczać, aby wyłanianie radnych w jednomandatowych okręgach wyborczych miało doprowadzić do odpolitycznienia składu rady. Przeciwnie, rozwiązanie takie spowoduje, że wyłoniony organ będzie mniej reprezentatywny z punktu widzenia politycznych poglądów mieszkańców¹⁷. Z wyników badań empirycznych przeprowadzonych na podstawie danych z wybo-

---

¹⁵ T. Strzałkowski [w:] *Samorząd terytorialny jako forma upodmiotowienia społeczności lokalnych*, red. B. Dolnicki, LEX, <https://sip.lex.pl> (24.06.2025).

¹⁶ Zob. np. *Druk sejmowy nr 817/V kadencja*, Warszawa 2006, s. 2 i n., w którym projektodawcy postulowali wprowadzenie systemu większościowego, opartego na jednomandatowych okręgach wyborczych, nie tylko w odniesieniu do rad gmin, lecz również pozostałych organów stanowiących samorządu terytorialnego. Projekt ten został jednak odrzucony w pierwszym czytaniu.

¹⁷ A. Rakowska, K. Skotnicki, *Zmiany w prawie wyborczym wprowadzone przez Kodeks wyborczy*, „Przegląd Sejmowy”, 2011, nr 4, s. 12 i n.; K. Skotnicki, *Wybory organów samorządu województwa. Zagadnienia wybrane* [w:] *Regiony w prawie i praktyce. Polska – Ukraina*, red. K. Skotnicki, K. Wlazlak, Łódź 2015, s. 61–62; A. Cebula, *Materiałna (nie)równość wyborów do rad gmin niebędących miastami na prawach powiatu*, „Państwo i Prawo”, 2015, nr 2, s. 58 i n. Podobne stanowisko wynikało z analizy przeprowadzonej przez E. Hadrowicz, z której wynikało, że okręgi jednomandatowe nie będą sprzyjały reprezentatywności wybieranych rad, szczególnie poprzez sposób dokonywania podziału gmin na okręgi, któremu towarzyszą kontrowersje i zarzuty o próbę odgórnego przesądzenia o wyniku wyborów. Zob. E. Hadrowicz, *Za i przeciw jednomandatowym okręgom wyborczym*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl> (22.06.2025).

rów samorządowych z 2014 r. wyłoniły się wnioski, które stanowiły zaskoczenie nie tylko dla zwolenników idei JOW-ów, lecz również ich przeciwników – ostatecznie opowiedzieli się oni za rozwiązaniami przewidzianymi przez Kodeks wyborczy. Wśród najistotniejszych ustaleń wymienić należy: 1) zwiększenie odsetka mandatów obsadzanych bez wyborów (tzw. wybory ciche), 2) zróżnicowanie norm reprezentacji w poszczególnych gminach, 3) konieczność sztucznego rozdrobnienia terytoriów gmin, 4) znaczący wzrost wskaźnika dysproporcjonalności i odsetka głosów „straconych” w średniej wielkości miastach, 5) wzmocnienie komitetów wyborczych wybranych burmistrzów, przekładające się na umocnienie „lokalnego prezydencjalizmu”, 6) zmniejszenie udziału kandydatów reprezentujących partie polityczne, 7) brak zauważalnego wpływów JOW-ów na wzrost frekwencji wyborczej¹⁸. Powyższe ustalenia prowadziły do konkluzji, iż w gminach o niskim stopniu rozdrobnienia terytorialnego wybory powinny być przeprowadzane w jednym okręgu wyborczym – bądź przy wykorzystaniu systemu większościowego z głosem ograniczonym (*limited vote*) lub na podstawie zasady proporcjonalności¹⁹.

Nowelizacja Kodeksu wyborczego z 18 stycznia 2018 r.

Uwagi krytyczne zgłaszane pod adresem diskutowanych rozwiązań Kodeksu wyborczego stały się jednym z powodów wniesienia 10 listopada 2017 r. przez grupę posłów PiS projektu nowelizacji ustawy wyborczej, zakładającej wybór wszystkich rad gmin systemem proporcjonalnym, w okręgach wyborczych liczących od 3 do 7 mandatów²⁰. Wnioskodawcy stali na stanowisku, że system JOW-ów uwzględniał preferencje jedynie odsetka mieszkańców gminy, wprowadzenie zasady proporcjonalności natomiast uczyni rady organami reprezentatywnymi dla całej społeczności lokalnej, zaś w najmniejszych gminach zniknie problem okręgów wyborczych liczących kilkadziesiąt mieszkańców²¹.

¹⁸ A. Gendźwiłł, *Zmiany niezauważone? O tym, jak zadziałały jednomandatowe okręgi wyborcze w wyborach do rad gmin w 2014 r.* [w:] *Co się stało 16 listopada? Wybory samorządowe*, red. J. Załuska, Warszawa 2015, s. 79 i n.; A. Gendźwiłł, T. Zóltak, *Skutki wprowadzenia okręgów jednomandatowych w wyborach lokalnych*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2016, nr 3(65), s. 113.

¹⁹ A. Gendźwiłł, *op.cit.*, s. 79 i n. Zob. również E. Wojciechowski [w:] *Potrzeba zmian w samorządzie terytorialnym*, red. J. Podgórska-Rykała, C. Trutkowski, LEX, <https://sip.lex.pl> (23.06.2025).

²⁰ *Druk sejmowy nr 2001/VIII kadencja*, Warszawa 2017.

²¹ *Uzasadnienie do Druku sejmowego nr 2001/ VIII kadencja*, Warszawa 2017, s. 19.

Kolejną istotną zmianą była propozycja przekształcenia procedury tworzenia okręgów wyborczych: projektodawcy opowiadali się za pozabawieniem uprawnień kreacyjnych organów samorządowych na rzecz ustanowienia powiatowych i wojewódzkich komisarzy wyborczych. Argumentowano, że zarówno rada gminy, jak i organ wykonawczy są zainteresowane wynikiem wyborów i z tego względu, na etapie tworzenia okręgów wyborczych, mogą zachodzić nieprawidłowości i manipulacje²².

Nie może dziwić, że przedłożony projekt spotkał się z negatywnym przyjęciem wśród ugrupowań opozycyjnych. Wnioskodawcom zarzucono chęć osiągnięcia doraźnego celu politycznego kosztem znaczącego zmniejszenia szans kandydatów niezależnych i lokalnych komitetów wyborczych. Sugerowano, że wielkość okręgów została ustalona w taki sposób, który najpełniej realizowałby potrzeby polityczne projektodawców, uniemożliwiając w zasadzie uzyskanie mandatów przez małe komitety w najmniej licznych okręgach²³. Podobnie krytyczny odbiór wywołał projekt w korporacjach samorządowych: zarówno Związek Województw Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej stanęły na stanowisku, iż likwidacja jednomandatowych okręgów wyborczych nie jest rozwiązaniem korzystnym, gdyż ograniczy szanse wyborcze lokalnych, głównie obywatelskich komitetów wyborczych, prowadząc do upartyjnięcia życia publicznego na podstawowym szczeblu samorządu²⁴.

Głosy sprzeciwu nie wpłynęły jednak na rozstrzygnięcie Komisji Nadzwyczajnej, która zdecydowała o utrzymaniu przewidzianych w projekcie postanowień. Tym większym zaskoczeniem stało się zgłoszenie przez wnioskodawców na początku drugiego czytania – motywowanej utrwaloną tradycją głosowania większościowego w małych gminach – poprawki przewidującej powrót do rozwiązania obowiązującego na gruncie ordynacji z 1998 r., w wersji po nowelizacji z 2002 r., to jest dokonywa-

²² *Ibidem*, s. 13.

²³ Wskazywano, że w okręgu 3-mandatowym próg naturalny wzrasta do 20%, zaś takiego poziomu nie ma szans osiągnąć żaden z niezależnych od partii politycznych komitetów wyborczych, co doprowadzi do upartyjnięcia samorządu. Zob. *Sprawozdanie stenograficzne z 52 posiedzenia Sejmu RP VIII kadencji, 23 listopada 2017 r.*, Warszawa 2017, s. 270–277.

²⁴ Zob. *Stanowisko Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego, Śląskiego i Mazowieckiego dotyczące planowanych zmian w Kodeksie wyborczym*, Warszawa 2018; *Stanowisko Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2018. Wskazywano również, że ustalenie dolnej granicy mandatów na 3 wywrze ten skutek, że małe komitety wyborców będą mogły liczyć na pojedyncze mandaty jedynie w okręgach 6–7-mandatowych.

nia wyboru rad w gminach poniżej 20 tys. mieszkańców w jednomandatowych okręgach wyborczych, zaś w jednostkach większych – systemem proporcjonalnym, w okręgach liczących od 5 do 8 mandatów²⁵. Podczas prac w KN klub PiS wycofał się również z propozycji powołania powiatowych i wojewódzkich komisarzy wyborczych jako organów dokonujących podziału gmin na okręgi wyborcze i decydujących o liczbie mandatów. W miejsce tego rozwiązania wprowadzono instytucję 100 komisarzy wyborczych, powoływanych na 5 lat przez PKW²⁶. W stosunku do przywołanych zmian nie zgłosił uwag Senat, co spowodowało ich przyjęcie w ostatecznym kształcie ustawy nowelizacyjnej²⁷. Wskazany stan prawny jest aktualny w czerwcu 2025 r.

Zakończenie

Przeprowadzona powyżej analiza przekształceń koncepcji odnoszących się do wielkości okręgów wyborczych do rad gmin pod rządami Kodeksu wyborczego pozwala na sformułowanie kilku uwag. Po pierwsze, przebieg postępowania ustawodawczego towarzyszącego uchwaleniu i zmianom przepisów Kodeksu wyborczego regulujących tryb wyłaniania organów stanowiących gmin dostarcza dowodów na szerokie ujęcie problematyki wielkości okręgów wyborczych. Poczynając od regulacji zastanej przez Autorów projektu Kodeksu, przewidującej wybór radnych w gminach do 20 tys. mieszkańców w oparciu o system większościowy i okręgi liczące od 1 do 5 mandatów oraz wyłanianie systemem proporcjonalnym od 5 do 8 radnych w gminach większych, można zaobserwować rozliczne koncepcje unormowania diskutowanego zagadnienia. Występowały zarówno postulaty podniesienia normy demograficznej do 40 tys. mieszkańców oraz zwiększenia wielkości okrę-

---

²⁵ *Sprawozdanie stenograficzne z 54 posiedzenia Sejmu RP VIII kadencji, 13 grudnia 2017 r.*, Warszawa 2017, s. 91. Zmniejszenie maksymalnej liczby mandatów do 8 stanowi preferencję dla komitetów o najwyższym stopniu poparcia mieści się jednak w ramach przyjętych dla proporcjonalności. Por. K. Składowski, *Art. 418* [w:] A. Rakowska-Trela, K. Składowski, *Kodeks wyborczy. Komentarz do zmian 2018*, LEX, <http://sip.lex.pl> (22/06.2025). Uwagi na temat koniunkturalnego charakteru tej zmiany, mającego na celu wzmocnienie kadr samorządowych PiS, formułowali posłowie PO podczas prac w Komisji Nadzwyczajnej. Zob. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw z zakresu prawa wyborczego (nr 8) z dnia 13 grudnia 2017 r.*, Warszawa 2017, s. 33.

²⁶ *Ibidem*, s. 25–31.

²⁷ Ustawa z dnia 18 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. 2018, poz. 130).

gów w dużych gminach do maksymalnie 10 mandatów, jak i propozycje wprowadzenia systemu większościowego i jednomandatowych okręgów wyborczych dla wyboru wszystkich radnych gminnych, kwalifikowany wariant tego rozwiązania, przewidujący zastosowania większości bezwzględnej, system proporcjonalny jedynie w miastach na prawach powiatu, ujęcie zakładające jednolite obowiązywanie systemu proporcjonalnego w wyborach rad gmin, skorelowanego z okręgami liczącymi od 3 do 7 mandatów, aż po powrót do wersji przewidzianej przez poprzednią ordynację w odniesieniu do gmin powyżej 20 tys. mieszkańców (zasada proporcjonalności i okręgi 5–8-mandatowe), przy jednoczesnym wprowadzeniu jednomandatowych okręgów wyborczych w małych jednostkach samorządowych. Po drugie, występowanie w toku prac parlamentarnych skrajnie odmiennych propozycji w odniesieniu do ukształtowania rozmiarów okręgów wyborczych do rad gmin dowodzi – pomimo upływu blisko 15 lat od uchwalenia ustawy wyborczej – braku usystematyzowanej, spójnej koncepcji unormowania jednego z najistotniejszych elementów systemu wyborczego, wpływającego na odzwierciedlenie woli wyborców. Nie może to jednak dziwić, ponieważ przegląd procesu legislacyjnego, towarzyszącego zmianom diskutowanych przepisów, przekonuje przede wszystkim o chęci realizacji bieżących potrzeb politycznych przez autorów poszczególnych projektów, przez takie ukształtowanie systemu wyborczego *sensu stricto* oraz wielkości okręgów wyborczych, aby zapewnić sobie możliwie najwyższy wynik podczas najbliższej elekcji. Uwzględniając realia życia politycznego i unikając formułowania postulatów o charakterze utopijnym, należy jednak wyrazić satysfakcję, że praktyka dotychczas przeprowadzonych postępowań wyborczych dowodzi, iż modyfikacje instytucji systemu wyborczego, mające na celu osiągnięcie partykularnych celów politycznych, nie zawsze przynoszą oczekiwane korzyści wnioskodawcom.

Bibliografia

- Antoszewski A., *Systemy wyborcze* [w:] *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008.
- Cebula A., *Materialna (nie)równość wyborów do rad gmin niebędących miastami na prawach powiatu*, „Państwo i Prawo”, 2015, nr 2.
- Chmaj M., *Opinia prawna z dnia 14 czerwca 2009 r. w sprawie ogólnej oceny poselskiego projektu ustawy – Kodeks wyborczy (druk nr 1568)*, Warszawa 2009.
- Dauter B., Zbieranek J., *Art. 417* [w:] *Kodeks wyborczy. Komentarz*, red. K.W. Czaplicki [i in.], LEX, <https://sip.lex.pl> (22.06.2025).
- Flis J., *Opinia z dnia 30 czerwca 2009 r. o projekcie Kodeksu wyborczego*, Warszawa 2009.

- Gendźwiłł A., *Zmiany niezauważone? O tym, jak zadziałały jednomandatowe okręgi wyborcze w wyborach do rad gmin w 2014 r.* [w:] *Co się stało 16 listopada? Wybory samorządowe*, red. J. Załuska, Warszawa 2015.
- Gendźwiłł A., Zóltak T., *Skutki wprowadzenia okręgów jednomandatowych w wyborach lokalnych*, „*Studia Regionalne i Lokalne*”, 2016, nr 3(65).
- Hadrowicz E., *Za i przeciw jednomandatowym okręgom wyborczym*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl> (22.06.2025).
- Haman J., *Demokracja, decyzje, wybory*, Warszawa 2003.
- Nohlen D., *Prawo wyborcze i system partyjny*, Warszawa 2004.
- Rakowska A., Skotnicki K., *Zmiany w prawie wyborczym wprowadzone przez Kodeks wyborczy*, „*Przegląd Sejmowy*”, 2011, nr 4.
- Sarnecki P., *Ordynacja wyborcza w wyborach samorządowych* [w:] *Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki*, red. M. Magoska, Kraków 2008.
- Składowski K., *Art. 418* [w:] A. Rakowska-Trela, K. Składowski, *Kodeks wyborczy. Komentarz do zmian 2018*, LEX, <http://sip.lex.pl> (22/06.2025).
- Skotnicki K., *Wybory organów samorządu województwa. Zagadnienia wybrane* [w:] *Regiony w prawie i praktyce. Polska – Ukraina*, red. K. Skotnicki, K. Właziak, Łódź 2015.
- Skrzydło W., Chmaj M., *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2002.
- Sokała A., Michalak B., *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010.
- Sokół W., *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Lublin 2007.
- Strzałkowski T. [w:] *Samorząd terytorialny jako forma upodmiotowienia społeczności lokalnych*, red. B. Dolnicki, LEX, <https://sip.lex.pl> (24.06.2025).
- Wojciechowski E. [w:] *Potrzeba zmian w samorządzie terytorialnym*, red. J. Podgórska-Rykała, red. C. Trutkowski, LEX, <https://sip.lex.pl> (23.06.2025).
- Żukowski A., *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Olsztyn 1999.

Changes in the size of electoral districts in municipal council elections under the Electoral Code

Abstract

The decision on the size of electoral districts is a decision of particular political significance, contributing to increasing or decreasing the electoral chances of individual participants in the electoral procedure. The size of the electoral district, translating into the level of the so-called natural threshold, may in fact decide on the exclusion of certain election committees from participation in the division of mandates, leading to the deformation of the will of the voters. The aim of the article is to trace and assess the transformations of the relevant provisions applicable to elections to municipal councils under the Electoral Code. The analysis conducted leads to the conclusion that the proposals submitted in this regard, aimed at achieving the applicants' immediate political goals, covered a wide range of solutions, convincing about the lack of a crystallized concept in relation to the size of electoral districts.

Keywords: local government elections, municipal councils, constituencies, Electoral Code

Kiril Dolinko***ANALIZA TREŚCI WYBORÓW PREZYDENCCKICH
W USA 2024: GŁÓWNE TEMATY KAMPANII**

Streszczenie

Artykuł zawiera analizę głównych tematów amerykańskiej kampanii prezydenckiej 2024 r., w tym zagadnienie migracji, gospodarki, praw kobiet, bezpieczeństwa międzynarodowego i rywalizacji USA z Chinami. W tekście dokonano analizy treści programów wyborczych, debat oraz danych sondażowych. W opinii autora wybory prezydenckie w USA w 2024 roku uwiarydociły głębokie podziały społeczne i ideologiczne amerykańskiego społeczeństwa. Polaryzacja społeczeństwa determinuje politykę wewnętrzną USA, definiując kierunki przyszłego rozwoju kraju i bezpośrednio wpływa na jego politykę zagraniczną.

Słowa kluczowe: wybory prezydenckie w USA 2024, kampania wyborcza, polaryzacja polityczna, dyskurs, programy polityczne

Wstęp

Wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych w 2024 roku odbyły się w kluczowym momencie dla amerykańskiej polityki. Po czterech latach rządów Joe Bidena, skoncentrowanych na odbudowie jedności narodowej i mierzeniu się z globalnymi wyzwaniami, niespodziewana decyzja prezydenta o rezygnacji z ubiegania się o reelekcję otworzyła drogę do startu w wyborach dla wiceprezydent Kamali Harris, która była pierwszą w historii USA kobietą na tym stanowisku oraz pierwszą osobą pochodzenia afroamerykańskiego i azjatyckiego, która kandydowała na urząd prezydenta. Harris stanęła na czele Partii Demokratycznej, obiecując kontynuację polityki Bidena i promując progresywne zmiany¹. Po stronie Republikanów liderem pozostał Donald Trump, który po prze-

---

* Uniwersytet Opolski, e-mail: kirildolinko@icloud.com, ORCID: 0009-0000-5006-6356.

¹ A. Dąbrowski, M. Piotrowski, *Joe Biden rezygnuje z walki o reelekcję*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://pism.pl>, 22.07.2024 (20.12.2024).

granej w 2020 roku mobilizował swoją bazę wyborczą wokół populistycznych haseł, krytyki administracji Demokratów i podważania wyniku poprzednich wyborów. Jego kampania w 2024 roku skupiła się na kwestiach takich, jak migracja, inflacja i bezpieczeństwo narodowe, co odzwierciedlało głębokie podziały społeczne w amerykańskim społeczeństwie. Intensywnie spolaryzowana kampania ukazała ideologiczne różnice między kandydatami oraz napięcia między tradycyjnym elektoratem Republikanów a młodszymi, bardziej zróżnicowanymi grupami wyborców wspierającymi Demokratów².

Celem niniejszego artykułu jest analiza głównych narracji kampanii wyborczej w 2024 roku, które zdefiniowały przyszłe priorytety polityki USA oraz unaoczyli wyzwania stojące przed społeczeństwem amerykańskim. Wykorzystując analizę treści, autor bada oficjalne programy kandydatów, debaty, materiały promocyjne i dane sondażowe, z uwzględnieniem raportów renomowanych instytucji badawczych, takich jak Pew Research Center czy Brookings Institution. Struktura pracy obejmuje charakterystykę kluczowych wydarzeń kampanii, szczegółową analizę poruszanych tematów – od migracji po rywalizację z Chinami – oraz ocenę ich wpływu na wyniki wyborów i przyszłość polityki USA.

Kontekst i dynamika kampanii wyborczej 2024 roku

Decyzja Joe Bidena o rezygnacji z reelekcji była jednym z najważniejszych momentów kampanii 2024 roku i punktem zwrotnym dla Partii Demokratycznej. Biden, najstarszy prezydent w historii USA, zmagał się z krytyką dotyczącą wieku i zdrowia, co Republikanie wykorzystywali w swoich narracjach, sugerując, że nie jest zdolny do sprawowania urzędu³. Naciski na zmiany pokoleniowe pojawiły się również wśród umiarkowanych wyborców Demokratów. W lipcu 2024 r. Biden ogłosił decyzję, wskazując Kamalę Harris jako naturalną następczynię, która będąc wiceprezydentką, odegrała kluczową rolę w realizacji programów jego administracji. Decyzję tę interpretowano jako próbę uniknięcia wyczerpującej kampanii i dalszych ataków ze strony opozycji oraz mediów.

Kandydatura Kamali Harris miała duże znaczenie symboliczne i polityczne. Harris, jako pierwsza kobieta oraz osoba pochodzenia afroamerykańskiego i azjatyckiego, kandydatka jednej z dwóch głównych partii,

---

² *Americans' Dismal Views of the Nation's Politics*, "Pew Research Center", 2023, s. 94–102.

³ A. Zither, *Trump Expands Lead Over Biden as Age Worries Grow*, *WSJ Poll Finds*, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com>, 03.07.2024 (20.12.2024).

miała zmobilizować kluczowe grupy elektoratu Demokratów, w tym młodszych wyborców, kobiety oraz mniejszości etniczne⁴. Jej kampania koncentrowała się na prawach reprodukcyjnych, zmianach klimatycznych i reformie imigracyjnej, by przyciągnąć zarówno progresywne, jak i umiarkowane skrzydło partii⁵. Musiała jednak zmierzyć się z krytyką dotyczącą swojej niskiej frekwencji w mediach jako wiceprezydentki oraz obawami umiarkowanych wyborców o zdolności przywódcze. Republikanie sugerowali, że Harris będzie kontynuowała politykę Bidena⁶. Jej kandydatura podkreśliła jednak postępowe wartości Demokratów i wizerunek partii otwartej na zmiany.

Donald Trump po raz kolejny zdominował narrację Partii Republikańskiej, wygrywając prawybory z minimalnym oporem ze strony innych kandydatów, takich jak Ron DeSantis czy Nikki Haley, którzy nie zdobyli wystarczającego poparcia⁷. Trump zjednoczył wokół siebie większość bazy Republikanów i zmobilizował ruch *MAGA* (*Make America Great Again*), lojalny wobec jego populistycznej wizji Ameryki. Jego kampania opierała się na hasłach „*America First*” promujących interesy narodowe, ochronę miejsc pracy i podważanie wyników wyborów z 2020 roku, co nadal trafiało do jego zwolenników⁸. W kampanii 2024 roku Trump koncentrował się na *Rust Belt*, obiecując przywrócenie miejsc pracy oraz wsparcie dla przemysłu w dziedzinie produkcji i wydobycia energii.

Kluczowym elementem strategii Trumpa była krytyka polityki gospodarczej administracji Bidena, którą oskarżał o wysoką inflację, wzrost kosztów energii i pogorszenie sytuacji klasy średniej⁹. Trump zarzucał Demokratom ignorowanie problemów zwykłych Amerykanów. Przedstawiał siebie jako obrońcę klasy pracującej, kontrastując swoje podejście z polityką Demokratów. Szczególnie widoczna była jego retoryka wobec migracji. Trump wielokrotnie oskarżał Demokratów o prowadzenie polityki „otwartych granic”, co miało duże znaczenie w połu-

---

⁴ E. Kamarck, *Why is Kamala Harris wrapping up the Democratic nomination so quickly?*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 23.07.2024 (21.12.2024).

⁵ *In Tied Presidential Race, Harris and Trump Have Contrasting Strengths, Weaknesses*, “Pew Research Center”, 2024 s. 15–22.

⁶ B. Samuels, *Republicans ready attacks on Harris in anticipation of Biden bowing out*, The Hill, <https://thehill.com>, 21.07.2024 (21.12.2024)

⁷ D. Bankova, M. Funakoshi, M. Weber, *US Primary results 2024: Republican and Democratic delegate count*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 11.01.2024 (21.12.2024).

⁸ T.C. Wittes, *Trump’s “America First” is America the Small*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 2.06.2017 (21.12.2024).

⁹ *Public’s Positive Economic Ratings Slip; Inflation Still Widely Viewed as Major Problem*, “Pew Research Center”, 2024, s. 12–15.

dniowych stanach dotkniętych kryzysem migracyjnym. Obiecywał dalsze wzmocnienie muru granicznego oraz zaostrzenie przepisów deportacyjnych, a to przyciągało konserwatywny elektorat.

Kampania w 2024 roku była dynamiczna, a kluczowe wydarzenia istotnie wpłynęły na jej przebieg. Debaty prezydenckie przyciągnęły miliony widzów i były okazją do skontrastowania wizji kandydatów¹⁰. Trump skupił się na kwestiach gospodarczych, obarczając Demokratów winą za inflację i wzrost kosztów życia¹¹. Podkreślał plany odbudowy przemysłu i wsparcia klasy pracującej, zwłaszcza w *Rust Belt*. W sprawie migracji zaprezentował siebie jako obrońcę „kontroli nad granicami”, wielokrotnie krytykując Harris za rzekome niepowodzenia w zarządzaniu polityką imigracyjną. Harris z kolei koncentrowała się na prawach kobiet i ochronie dostępu do aborcji, odpowiadając na zmiany w polityce reprodukcyjnej w poszczególnych stanach. W debatach wyraźnie zaznaczała różnice między swoją wizją a podejściem Republikanów.

Na dynamikę kampanii wpłynęły także wydarzenia międzynarodowe¹². Kontynuacja wojny w Ukrainie stała się punktem zapalnym w debacie o zaangażowaniu USA na świecie. Harris podkreślała konieczność obrony demokracji i wzmocnienia sojuszy międzynarodowych, natomiast Trump argumentował, że polityka Demokratów doprowadziła do eskalacji konfliktów i zwiększenia kosztów ponoszonych przez USA. Napięcia z Chinami, zwłaszcza w kontekście Tajwanu, również odegrały ważną rolę. Harris akcentowała potrzebę twardego stanowiska wobec Pekinu, podczas gdy Trump proponował bardziej pragmatyczne podejście i negocjacje handlowe. Kryzys migracyjny na granicy z Meksykiem był kolejnym istotnym tematem – Republikanie przedstawiali surową politykę imigracyjną, a Harris apelowała o humanitarne rozwiązania i reformy systemowe¹³.

Podział elektoratu w 2024 roku był głęboki, co odzwierciedlało utrzymującą się polaryzację polityczną. Demokraci skupili się na mobilizacji młodszych wyborców, kobiet oraz mniejszości etnicznych, które odegrały kluczową rolę w ich sukcesie w 2020 roku¹⁴. Kampania Harris

---

¹⁰ K. Collins [i in.], *Instant analysis of the presidential debate with CNN experts*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 28.06.2024 (22.12.2024).

¹¹ *Hear Biden and Trump debate who did better for the economy*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 28.06.2024 (22.12.2024).

¹² A. Stent, *How would Trump and Harris handle the Russia-Ukraine war?*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 1.10.2024 (22.12.2024).

¹³ R. Staff, *\$72,000 migrant smuggling routes to the US start with charter flights*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 21.06.2024 (22.12.2024).

¹⁴ *Changing Partisan Coalitions in a Politically Divided Nation*, “Pew Research Center”, 2024 s. 47–55.

szczególnie uwzględniała Afroamerykanów i Latynosów, których głosy były decydujące w dużych metropoliach oraz stanach południowych. Harris starała się także przyciągnąć młodych wyborców, obiecując działania w obszarach takich, jak zmiany klimatyczne, prawa reprodukcyjne i reforma edukacji. Wiece na kampusach i współpraca z aktywistami były istotnymi elementami jej strategii.

Partia Republikańska, pod wodzą Trumpa, koncentrowała się na mobilizacji białej klasy pracującej, zwłaszcza w *Rust Belt*¹⁵. Republikanie dążyli również do odzyskania poparcia na konserwatywnych przedmieściach, gdzie tracili głosy w poprzednich wyborach. W kampanii Trumpa dominowały kwestie gospodarcze, takie jak inflacja i koszty życia, istotne dla klasy średniej i robotniczej. Kluczowe były stany *swingowe*, jak Pensylwania, Wisconsin czy Arizona, gdzie partie prowadziły intensywne kampanie lokalne oraz inwestowały w reklamy telewizyjne i cyfrowe¹⁶.

Rola niezależnych wyborców okazała się kluczowa. Demokraci i Republikanie skupili się na kwestiach gospodarczych i bezpieczeństwa narodowego, dominujących w sondażach¹⁷. W stanach takich jak Nevada i Karolina Północna wyborcy niezależni często decydowali o wyniku wyborów, co zmuszało partie do przyjmowania bardziej wyważonych stanowisk. Rywalizacja przejawiała się w licznych wizytach kandydatów oraz inwestycjach w kampanie terenowe.

Analiza głównych tematów kampanii

Kwestia migracji była jednym z najbardziej kontrowersyjnych tematów kampanii wyborczej w 2024 roku. Kryzys na południowej granicy, gdzie liczba migrantów osiągnęła rekordowy poziom, stał się wyzwaniem zarówno humanitarnym, jak i politycznym¹⁸. Kamala Harris proponowała reformę systemu imigracyjnego, w tym wzmocnienie procesów azylowych, zwiększenie liczby urzędników oraz utworzenie ścieżki do obywatelstwa dla nieudokumentowanych imigrantów przebywających

---

¹⁵ J. Majmurek, *Republikanie zmieniają się w partię amerykańskiej klasy pracującej*, Krytyka Polityczna, <https://krytykapolityczna.pl>, 23.08.2024 (27.12.2024).

¹⁶ S. Slobin, H. Schneider, *Behind the Battleground States*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 24.09.2024 (28.12.2024).

¹⁷ *In Tied Presidential Race, Harris and Trump Have Contrasting Strengths, Weaknesses*, "Pew Research Center", 2024 s. 15–22.

¹⁸ *Migrant crossings are spiking. See what it looks like on the southern border*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 23.12.2023 (15.01.2025).

w USA od wielu lat¹⁹. Podkreślała konieczność współpracy z krajami Ameryki Środkowej, aby zwalczać przyczyny migracji, takie jak ubóstwo, przemoc i zmiany klimatyczne.

Donald Trump i Partia Republikańska prezentowali odmienne podejście. Trump obiecał kontynuację budowy muru granicznego i zaostrzenie przepisów azylowych, w tym przywrócenie polityki „*Remain in Mexico*”²⁰. Zapowiedział także największą operację deportacyjną w historii, wysyłając jasny sygnał, że nielegalna migracja nie będzie tolerowana. Republikanie zarzucali Demokratom politykę „otwartych granic”, która według nich zagraża bezpieczeństwu narodowemu i destabilizuje południowe stany. Retoryka Trumpa, skierowana do białej klasy pracującej i konserwatywnych wyborców, cieszyła się dużym poparciem w regionach dotkniętych kryzysem migracyjnym.

Migracja była kluczowym tematem walki o stany *swingowe* (Arizona, Georgia czy Teksas)²¹. Oboje kandydaci odbyli tam wiele wizyt. Harris mówiła o potrzebie humanitarnego podejścia, jednocześnie krytykując politykę Republikanów jako nieskuteczną. Trump natomiast podczas wieców obiecywał „przywrócenie kontroli nad granicą” i przedstawiał Harris jako symbol porażki Demokratów. Kontrastujące podejścia kandydatów do migracji uwiadczyły głębokie podziały ideologiczne, które mobilizowały elektoraty obu stron.

Wzrost inflacji i rosnące koszty życia stały się kluczowym tematem kampanii, wpływając na decyzje wyborców i dominując debatę publiczną²². Inflacja dotknęła niemal każdą grupę społeczną, choć jej skutki różniły się w zależności od demografii i poziomu dochodów²³. Rodziny z klasy średniej i pracującej zmagające się z wyższymi cenami podstawowych produktów stały się głównym celem obu kampanii. Młodszy wyborcy odczuwali wzrost rat kredytów studenckich, a starsi martwili się o swoje oszczędności i emerytury.

Trump przedstawił podejście oparte na tradycyjnych rozwiązaniach konserwatywnej polityki gospodarczej. Obiecywał cięcia podatków dla klasy średniej i małych przedsiębiorstw, argumentując, że pobudzą one

---

¹⁹ M. Mason, *Harris gets leeway from the left to talk tough on the border*, Politico, <https://www.politico.com>, 22.08.2024 (15.01.2025).

²⁰ R. Beitsch, *Where Harris and Trump stand on immigration and the border*, The Hill, <https://thehill.com>, 21.10.2024 (15.01.2025).

²¹ G. R. Sanchez, *Immigration policy could determine the next president of the United States*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 4.03.2024 (15.01.2025).

²² *In Tied Presidential Race, Harris and Trump Have Contrasting Strengths, Weaknesses*, “Pew Research Center”, 2024 s. 15–22.

²³ A. Shalal, *For many US voters, the economy is personal and they blame the Democrats*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 28.10.2024 (16.01.2025).

wzrost gospodarczy i inwestycje²⁴. Zapowiadał także ograniczenie regulacji federalnych, które – jego zdaniem – hamowały rozwój przemysłu, szczególnie w sektorze energetycznym. Krytykował Demokratów za nadmierne wydatki publiczne, uznając je za główną przyczynę inflacji. Na wiecach w stanach takich, jak Pensylwania i Wisconsin, Trump podkreślał potrzebę wspierania tradycyjnych gałęzi przemysłu jako sposobu na odbudowę klasy pracującej.

Harris i Partia Demokratyczna zaproponowali alternatywne podejście, stawiając na inwestycje w infrastrukturę i zieloną energię jako drogę do stabilności gospodarczej²⁵. Harris obiecywała rozbudowę sieci energetycznych, budowę przystępnych cenowo mieszkań oraz wsparcie dla rodzin poprzez rozszerzenie ulg podatkowych na dzieci. Proponowała zwiększenie obciążeń podatkowych dla najbogatszych i korporacji w celu sfinansowania tych programów²⁶. W kampanii Harris wielokrotnie krytykowała reformy podatkowe Trumpa, które – według niej – faworyzowały najbogatszych i zwiększały nierówności społeczne. Demokratyczna kandydatka zwracała się przede wszystkim do kobiet, mniejszości etnicznych i mieszkańców przedmieść, akcentując, że jej plan gospodarczy jest dostosowany do potrzeb zwykłych Amerykanów.

Gospodarka była kluczowym czynnikiem kształtującym preferencje wyborcze w poszczególnych grupach demograficznych²⁷. Klasa pracująca w *Rust Belt*, tracąca miejsca pracy w tradycyjnych sektorach, bardziej skłaniała się ku Trumpowi i jego obietnicom odbudowy przemysłowej potęgi²⁸. Młodsze pokolenie i mieszkańcy dużych miast, silniej odczuwający skutki zmian klimatycznych i brak dostępnych mieszkań, częściej identyfikowali się z propozycjami Harris. Kontrastujące podejścia kandydatów do kwestii ekonomicznych podkreśliły ideologiczną polaryzację kampanii.

Kwestie bezpieczeństwa międzynarodowego także odegrały kluczową rolę, uwypuklając różnice w podejściu kandydatów. Wojna w Ukrainie stała

---

²⁴ B. Guggenheim, B. Becker, *Trump, Harris lay out tax plans with trillions of dollars on the line*, Politico, <https://www.politico.com>, 27.08.2024 (16.01.2025).

²⁵ A. Cancryn, *Harris' economic plan supercharges Biden proposals to fight inflation*, Politico, <https://www.politico.com>, 16.08.2024 (16.01.2025).

²⁶ N. Popli, *What a Kamala Harris Win Would Mean for the Economy*, Time, <https://time.com>, 23.10.2024 (16.01.2025).

²⁷ A. Gangitano, *Carville on Harris loss: 'It is and it always will be the economy, stupid'*, The Hill, <https://thehill.com>, 2.01.2025 (16.01.2025).

²⁸ W. A. Galston, *Why Donald Trump won and Kamala Harris lost: An early analysis of the results*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 6.11.2024 (16.01.2025).

się symbolem walki o demokrację i sojusze, a relacje z Chinami były postrzegane przez pryzmat rywalizacji gospodarczej i technologicznej. Harris opowiedziała się za kontynuacją wsparcia wojskowego i finansowego dla Ukrainy. Jej stanowisko było zgodne z polityką Bidena, który przyznał Ukrainie pomoc o wartości 62 miliardów dolarów²⁹. Harris uznawała obronę demokracji i sprzeciw wobec rosyjskiej agresji za moralny obowiązek USA. Trump zaproponował pragmatyczne podejście, sugerując negocjacje z Rosją³⁰. Twierdził, że pomoc Ukrainie zbyt obciąża amerykańską gospodarkę.

Kwestia NATO również dzieliła kampanie. Harris podkreślała znaczenie sojuszu jako kluczowego dla globalnego bezpieczeństwa i jedności Zachodu wobec zagrożeń ze strony Rosji i Chin³¹. Trump ponownie krytykował niektórych członków NATO za niewystarczający wkład finansowy³², argumentując, że USA ponoszą zbyt duży ciężar obrony Europy.

Rywalizacja z Chinami była istotnym tematem kampanii, obejmującym politykę handlową, rozwój technologiczny oraz konflikt o Tajwan. Harris zapowiedziała utrzymanie ceł na chińskie towary i wspieranie krajowego przemysłu strategicznego³³. Trump zaproponował agresywniejszą politykę, w tym dodatkowe cła i renegeację umów handlowych, krytykując Demokratów za nieskuteczną ochronę interesów USA³⁴. W sprawie Tajwanu Harris zobowiązała się do wsparcia militarnego wyspy i wzmocnienia regionalnych sojuszy, takich jak Quad³⁵. Trump również deklarował obronę Tajwanu, lecz opowiadał się za negocjacjami z Pekinem³⁶. Harris podkreślała inwestycje w produkcję

---

²⁹ E. Knickmeyer, I. Novikov, A. Madhani, *Biden is rushing aid to Ukraine. Both sides are digging in. And everyone is bracing for Trump*, The Associated Press, <https://apnews.com>, 10.12.2024 (23.01.2024).

³⁰ M. McGraw, *Trump vows to negotiate Ukraine-Russia deal that's 'good for both sides' in appearance with Zelenskyy*, Politico, <https://www.politico.com>, 27.09.2024 (17.01.2025).

³¹ K. Singh, *Kamala Harris' agenda: Gaza ceasefire, NATO support, middle class tax cut*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 23.08.2024 (17.01.2025).

³² M. Hirsh, *Trump's Plan for NATO Is Emerging*, Politico, <https://www.politico.com>, 2.07.2024 (17.01.2025).

³³ D. Bankova, S. Slobin, *Where Harris and Trump stand on key issues*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 31.10.2024 (18.01.2025).

³⁴ D. Palmer, *One law could make Trump's tariff threat a reality*, Politico, <https://www.politico.com>, 1.09.2024 (18.01.2025).

³⁵ D. Bankova, S. Slobin, *Where Harris and Trump stand on key issues*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 31.10.2024 (19.01.2025).

³⁶ Ph. Kine, *Trump and Xi talk TikTok, fentanyl and trade in Friday call*, Politico, <https://www.politico.com>, 17.01.2025 (19.01.2025).

półprzewodników i rozwój technologii³⁷, natomiast Trump obiecywał zwiększenie wydatków na badania i ograniczenie wpływów Chin³⁸.

Decyzja Sądu Najwyższego w sprawie *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization*, obalająca precedens *Roe v. Wade*, wywołała kontrowersje i stała się jednym z głównych tematów kampanii³⁹. Orzeczenie doprowadziło do wprowadzenia restrykcyjnych przepisów w wielu stanach. Harris skupiła się na ochronie praw reprodukcyjnych kobiet, apelując o przywrócenie dostępu do aborcji na szczeblu federalnym, co przyciągnęło młodsze wyborczynie⁴⁰. Trump popierał ograniczenia, ale unikał radykalnych wypowiedzi, by nie zrazić sobie umiarkowanych wyborców⁴¹. Polaryzacja wokół tej kwestii pogłębiła podziały społeczne i zmobilizowała Demokratów przeciwko polityce Republikanów.

Zakończenie

Wybory prezydenckie w 2024 roku odzwierciedliły głęboką polaryzację amerykańskiego społeczeństwa i unaocznily kluczowe wyzwania polityczne, gospodarcze i społeczne stojące przed Stanami Zjednoczonymi. Decyzja Joe Bidena o rezygnacji z ubiegania się o reelekcję oraz historyczna kandydatura Kamali Harris wprowadziły nową dynamikę w Partii Demokratycznej, która skoncentrowała swoje wysiłki na zmobilizowaniu młodszych wyborców, kobiet oraz mniejszości etnicznych. Z kolei Donald Trump, wykorzystując narracje o inflacji, migracji i bezpieczeństwie, skutecznie skonsolidował tradycyjny elektorat Republikanów oraz klasę pracującą w regionach przemysłowych, takich jak *Rust Belt*. Kampania wyborcza była odzwierciedleniem podziałów społecznych, a tematy takie jak prawa reprodukcyjne, zmiany klimatyczne czy wojna w Ukrainie uwypukliły różnice w priorytetach obu partii i ich wizjach przyszłości USA.

Rezultaty tych wyborów pokazały, jak głęboko zakorzenione są różnice ideologiczne w amerykańskim społeczeństwie, jednocześnie wyznaczając nowe kierunki dla polityki USA. Demokraci, promując postę-

---

³⁷ Ch. Mui, *Harris starts campaigning on a \$39B program that Trump wants to sink*, Politico, <https://www.politico.com>, 30.10.2024 (19.01.2025).

³⁸ R. Kędzierski, *PIE: Trump planuje radykalne zaostrenie polityki handlowej wobec Chin*, Money.pl, <https://www.money.pl>, 19.07.2024 (19.01.2025).

³⁹ Decyzja Sądu Najwyższego USA z dnia 24 czerwca 2022 r. w sprawie *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization* (597 U.S., 2022).

⁴⁰ M. Quinn, *Trump and Harris' views on abortion and IVF access, explained*, CBS News, <https://www.cbsnews.com>, 7.11.2024 (20.01.2024).

⁴¹ *Ibidem*.

powe wartości i politykę inkluzywności, zdobyli poparcie młodszych i bardziej zróżnicowanych demograficznie grup wyborców. Republikańskie, odwołując się do tradycyjnych wartości, kwestii ekonomicznych i bezpieczeństwa, skutecznie utrzymali lojalność klasy średniej i pracującej. Wyraźne kontrasty w podejściu obu partii do spraw międzynarodowych i gospodarczych, takich jak relacje z Chinami czy polityka klimatyczna, będą kształtować nie tylko dalszy rozwój wewnętrzny USA, ale także ich pozycję na arenie globalnej, co czyni wybory 2024 roku punktem zwrotnym w najnowszej historii amerykańskiej polityki.

Donald Trump wygrał wybory prezydenckie, uzyskując 312 głosów elektorskich, co zapewniło mu drugą kadencję w Białym Domu. W pierwszych dniach urzędowania podpisał serię kontrowersyjnych rozporządzeń wykonawczych, m.in. nakładających cła na import z Kanady, Meksyku i Chin, mających na celu walkę z nielegalną imigracją i handlem fentanylem.

Bibliografia

- Americans' Dismal Views of the Nation's Politics*, "Pew Research Center", 2023.
- Bankova D., Funakoshi M., Weber M., *US Primary results 2024: Republican and Democratic delegate count*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 11.01.2024 (21.12.2024).
- Beitsch R., *Where Harris and Trump stand on immigration and the border*, The Hill, <https://thehill.com>, 21.10.2024 (15.01.2025).
- Brownstein R., *The Undecided Voters Are Not Who You Think They Are*, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com>, 26.09.2024 (28.12.2024).
- Cancryn A., *Harris' economic plan supercharges Biden proposals to fight inflation*, Politico, <https://www.politico.com>, 16.08.2024 (16.01.2025).
- Changing Partisan Coalitions in a Politically Divided Nation*, "Pew Research Center", 2024.
- Collins K. [i in.], *Instant analysis of the presidential debate with CNN experts*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 28.06.2024 (22.12.2024).
- Dąbrowski A., Piotrowski M., *Joe Biden rezygnuje z walki o reelekcję*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://pism.pl>, 22.07.2024 (20.12.2024).
- Decyzja Sądu Najwyższego USA z dnia 24 czerwca 2022 r. w sprawie *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization* (597 U.S., 2022).
- Galston W.A., *Why Donald Trump won and Kamala Harris lost: An early analysis of the results*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 6.11.2024 (16.01.2025).
- Gangitano A., *Carville on Harris loss: 'It is and it always will be the economy, stupid'*, The Hill, <https://thehill.com>, 2.01.2025 (16.01.2025).
- Gugenheim B., Becker B., *Trump, Harris lay out tax plans with trillions of dollars on the line*, Politico, <https://www.politico.com>, 27.08.2024 (16.01.2025).
- Hear Biden and Trump debate who did better for the economy*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 28.06.2024 (22.12.2024).
- Hirsh M., *Trump's Plan for NATO Is Emerging*, Politico, <https://www.politico.com>, 2.07.2024 (17.01.2025).

- In Tied Presidential Race, Harris and Trump Have Contrasting Strengths, Weaknesses*, “Pew Research Center”, 2024.
- Kamarck E., *Why is Kamala Harris wrapping up the Democratic nomination so quickly?*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 23.07.2024 (21.12.2024).
- Kędzierski R., *PIE: Trump planuje radykalne zaostrzenie polityki handlowej wobec Chin*, Money.pl, <https://www.money.pl>, 19.07.2024 (19.01.2025).
- Kine Ph., *Trump and Xi talk TikTok, fentanyl and trade in Friday call*, Politico, <https://www.politico.com>, 17.01.2025 (19.01.2025).
- Knickmeyer E., Novikov I., Madhani A., *Biden is rushing aid to Ukraine. Both sides are digging in. And everyone is bracing for Trump*, The Associated Press, <https://apnews.com>, 10.12.2024 (23.01.2024).
- Majmurek J., *Republikanie zmieniają się w partię amerykańskiej klasy pracującej*, Krytyka Polityczna, <https://krytykapolityczna.pl>, 23.08.2024 (27.12.2024).
- Mason M., *Harris gets leeway from the left to talk tough on the border*, Politico, <https://www.politico.com>, 22.08.2024 (15.01.2025).
- Mcgraw M., *Trump vows to negotiate Ukraine-Russia deal that's 'good for both sides' in appearance with Zelensky*, Politico, <https://www.politico.com>, 27.09.2024 (17.01.2025).
- Migrant crossings are spiking. See what it looks like on the southern border*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 23.12.2023 (15.01.2025).
- Mui Ch., *Harris starts campaigning on a \$39B program that Trump wants to sink*, Politico, <https://www.politico.com>, 30.10.2024 (19.01.2025).
- Palmer D., *One law could make Trump's tariff threat a reality*, Politico, <https://www.politico.com>, 1.09.2024 (18.01.2025).
- Popli N., *What a Kamala Harris Win Would Mean for the Economy*, Time, <https://time.com>, 23.10.2024 (16.01.2025).
- Public's Positive Economic Ratings Slip; Inflation Still Widely Viewed as Major Problem*, “Pew Research Center”, 2024.
- Quinn M., *Trump and Harris' views on abortion and IVF access, explained*, CBS News, <https://www.cbsnews.com>, 7.11.2024 (20.01.2024).
- Samuels B., *Republicans ready attacks on Harris in anticipation of Biden bowing out*, The Hill, <https://thehill.com>, 21.07.2024 (21.12.2024).
- Sanchez G.R., *Immigration policy could determine the next president of the United States*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 4.03.2024 (15.01.2025).
- Shalal A., *For many US voters, the economy is personal and they blame the Democrats*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 28.10.2024 (16.01.2025).
- Singh K., *Kamala Harris' agenda: Gaza ceasefire, NATO support, middle class tax cut*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 23.08.2024 (17.01.2025).
- Slobin S., Schneider H., *Behind the Battleground States*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 24.09.2024 (28.12.2024).
- Staff R., *\$72,000 migrant smuggling routes to the US start with charter flights*, Reuters, <https://www.reuters.com>, 21.06.2024 (22.12.2024).
- Stent A., *How would Trump and Harris handle the Russia-Ukraine war?*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 1.10.2024 (22.12.2024).
- Wittes T.C., *Trump's "America First" is America the Small*, Brookings Institution, <https://www.brookings.edu>, 2.06.2017 (21.12.2024).
- Zither A., *Trump Expands Lead Over Biden as Age Worries Grow*, WSJ Poll Finds, The Wall Street Journal, <https://www.wsj.com>, 3.07.2024 (20.12.2024).

Content analysis of U.S. 2024 presidential election, main campaign themes

Abstract

The article analyzes the main themes of the 2024 US presidential campaign, singling out the issue of migration, the economy, women's rights, international security and the US-China rivalry. The text analyzes the content of election programs, debates and polling data. According to the author, the 2024 US presidential election has highlighted the deep social and ideological divisions in American society. The polarization of society determines US domestic policy, defining the directions of the country's future development and directly affects its foreign policy.

Keywords: US presidential election 2024, election campaign, political polarization, discourse, political agendas

Paweł Górski*

OBIEKTY ZBIOROWEJ OCHRONY LUDNOŚCI JAKO KOMPONENT INFRASTRUKTURY OBRONNEJ PAŃSTWA – ZARYS PROBLEMU

Streszczenie

W artykule przedstawiono wykładnię teoretyczną dotyczącą roli i znaczenia infrastruktury obronnej państwa w dobie realnych zagrożeń bezpieczeństwa militarnego Polski. Szczególną uwagę poświęcono aktualnej interpretacji i klasyfikacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa ludności cywilnej komponentów infrastruktury obronnej państwa, jakimi są obiekty zbiorowej ochrony. W artykule podjęto także próbę diagnozy stanu ilościowego i jakościowego budowli ochronnych (schronów i ukryć) oraz miejsc doraźnego schronienia w Polsce. Wskazano również przykłady dobrze rozwiniętej infrastruktury zbiorowej ochrony ludności z krajów nordyckich. Wyniki badań potwierdziły, że w Polsce konieczne jest odtworzenie skutecznego systemu budowli ochronnych.

Słowa kluczowe: obiekty zbiorowej ochrony, budowle ochronne, schrony i ukrycia, miejsca doraźnego schronienia

Wstęp

Nasilające się w ostatnim czasie geopolityczne fluktuacje na świecie, w tym prowadzona przez Rosję wojna hybrydowa oraz zmiana narracji USA w kwestii wojny rosyjsko-ukraińskiej, a także potencjalne zakusy Rosji na aneksję kolejnych terytoriów implikują diametralne przewartościowanie poglądów dotyczących kwestii obronności naszego kraju. Pogląd o rzekomym braku zagrożeń militarnych został w ostatnim czasie znacząco zweryfikowany. Szczególnie istotny w tym względzie jest fakt, że Polska stała się krajem frontowym i musi się liczyć z rosnącym zagrożeniem ze strony imperialistycznej Rosji. Taka sytuacja powoduje wręcz pilną potrzebę nie tylko rozbudowy naszych sił zbrojnych,

---

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, e-mail: pawel.gorski@ujk.edu.pl, ORCID: 0000-0002-1577-2607.

ale także tworzenia nowych oraz modernizacji już istniejących kluczowych elementów infrastruktury obronnej naszego państwa. Do takich niewątpliwie należą obiekty zbiorowej ochrony, które, jak potwierdzają wydarzenia w Ukrainie, są niezbędne dla zapewnienia przetrwania i bezpieczeństwa ludności cywilnej w czasie prowadzonych działań zbrojnych. Prezentowany artykuł ma na **celu** przedstawienie wykładni teoretycznej dotyczącej roli i znaczenia obiektów zbiorowej ochrony w systemie infrastruktury obronnej państwa oraz dokonanie diagnozy stanu ilościowego i jakościowego budowli ochronnych (schronów i ukryć) oraz miejsc doraźnego schronienia w Polsce. Przyjęto **hipotezę** zawartą w przypuszczeniu, że najskuteczniejszym sposobem zbiorowej ochrony ludności, szczególnie w czasie zagrożeń militarnych, są obiekty zbiorowej ochrony. Jednak ich stan ilościowy i jakościowy w Polsce jest nieadekwatny do obecnych zagrożeń i wymaga pilnej naprawy. Zasadniczymi **metodami badawczymi** są krytyczna analiza literatury przedmiotu oraz analiza instytucjonalno-prawna, którą zastosowano w celu przeanalizowania aktów prawnych, dokumentów oraz statystyk.

Identyfikacja i znaczenie infrastruktury obronnej państwa

Jednym z kluczowych elementów determinujących sprawność i skuteczność funkcjonowania systemu obronnego państwa jest jego infrastruktura. W literaturze przedmiotu określana jest ona mianem infrastruktury obronnej. Jest elementem infrastruktury państwa obejmującym obiekty i urzędnia stałe oraz instytucje niezbędne do funkcjonowania systemu obronnego państwa¹. Infrastruktura obronna tworzona jest głównie w czasie pokoju, ale może być również rozwijana w okresie zagrożenia i wojny. Zaznaczyć należy, że infrastruktura obronna państwa przygotowywana jest do zabezpieczenia potrzeb głównie sił zbrojnych i obrony cywilnej w czasie kryzysu i wojny. Kwestie dotyczące jej organizacji i funkcjonowania muszą być uwzględniane w planach zagospodarowania przestrzennego². Studia nad literaturą przedmiotu obejmującą kwestie znaczenia infrastruktury obronnej państwa jednoznacznie pozwalają na postawienie tezy, że prawidłowo rozwinięte i ukształtowane pod względem jakościowym i ilościowym obiekty i urzędnia tej infrastruktury determinują sprawność i żywotność (trwałość, odporność, przywracalność) systemu obronnego państwa. W skład infrastruktury

---

¹ Z. Stachowiak, *Polityka gospodarczo-obronna*, Warszawa 1996, s. 38.

² J. Tomaszewski, *Podsystem infrastruktury Sił Zbrojnych RP [w:] Logistyka w systemie bezpieczeństwa narodowego*, red. P. Kler, Warszawa 2021, s. 286.

obronnej państwa wchodzą: infrastruktura wojskowa, infrastruktura obrony cywilnej, infrastruktura transportowa o znaczeniu obronnym (lotniska, porty, drogi, magistrale kolejowe, obiekty inżynierskie itp.), wytypowane obiekty na potrzeby systemu kierowania administracji rządowej, szpitale, wytypowane obiekty infrastruktury krytycznej oraz obiekty szczególnie ważne dla obronności państwa, przedsiębiorstwa o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym, usługi i roboty budowlane związane z zapewnieniem ciągłości funkcjonowania i odtwarzania obiektów infrastruktury obronnej, a także rezerwy strategiczne materiałów i konstrukcji do budowy obiektów infrastruktury obronnej oraz budowy mostów składanych i przepraw³.

Zasadniczą częścią infrastruktury obronnej państwa, w myśl „Doktryny Logistycznej Sił Zbrojnych RP” D-4(B), jest **infrastruktura wojskowa**. Zgodnie z najszerszą w literaturze przedmiotu interpretacją, infrastruktura wojskowa składa się z czterech zasadniczych części. Są to stacjonarne obiekty, stacjonarne urzędy oraz grupa ruchomych obiektów i urzędów, które powstały w celu zaspokajania potrzeb armii, a także wojskowe oddziały i struktury zapewniające wymienionym wyżej częściom zaopatrzenie i sprawność techniczną. Szczególnie chodzi o potrzeby wojska dotyczące dowodzenia, łączności, szkolenia, bytowania, magazynowania, dokonywania napraw sprzętu wojskowego, przemieszczania sił zbrojnych oraz ich operacyjnego rozwinięcia⁴.

W skład infrastruktury wojskowej wchodzi urzędy i instytucje warunkujące działanie sił zbrojnych w czasie pokoju i wojny, takie jak: baza koszarowa, poligony, place ćwiczeń i strzelnice, systemy obsługi garnizonowej, obiekty służby zdrowia, system telekomunikacyjny, system transportowo-komunikacyjny, baza produkcyjna i techniczno-remontowa, urzędy radiotechniczne, lotniska, bazy morskie, składnice i magazyny, a także określone instytucje (służby) i jednostki wojskowe (oddziały i pododdziały) przeznaczone do ochrony i obrony oraz obsługi wymienionych obiektów, jak również te urzędy i obiekty gospodarki narodowej, które mogą być wykorzystane na potrzeby sił zbrojnych⁵.

Drugim kluczowym komponentem infrastruktury obronnej jest **infrastruktura obrony cywilnej**, występująca w literaturze przedmiotu także pod nazwą infrastruktury systemu pozamilitarnego. Obiekty tej

---

³ *Ibidem*.

⁴ *Encyklopedia bezpieczeństwa*, t. 2, red. O. Wasiuta, S. Wasiuta, Kraków 2021, s. 627–628.

⁵ S.T. Kurek, *Ekonomika obronności. Istota, miejsce, zarys teorii*, Warszawa 2015, s. 198.

infrastruktury powinny być tworzone i doskonalone w czasie pokoju. Infrastrukturę obrony cywilnej stanowią przede wszystkim: techniczne systemy alarmowania i ostrzegania, budownictwo ochronne, obiekty w rejonach ześrodkowania, stanowiska kierowania i zarządzania administracji publicznej i instytucji w ramach systemu zarządzania kryzysowego, punkty i urządzenia odkażania i dekontaminacji, zapasowe szpitale i punkty pomocy sanitarno-medycznej wraz z zapasami farmaceutycznymi, zapasowe źródła wody pitnej oraz wody do celów gospodarczo-bytowych, zbiorniki wody gaśniczej, zapasowe źródła energii oraz drogi ewakuacji, a także składy żywności i materiałów sanitarno-medycznych⁶.

W ustawie z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej infrastruktura niezbędna do realizacji zadań ochrony ludności i obrony cywilnej została zidentyfikowana jako obiekty i urządzenia zapewniające: schronienie lub nocleg, zaopatrzenie w wodę i żywność oraz w produkty lecznicze, energię elektryczną, paliwo, łączność, usługi teleinformatyczne i transport, udzielanie pierwszej pomocy (przedmedycznej i kwalifikowanej), świadczenie opieki zdrowotnej, magazynowanie i dystrybucję rezerw materiałowych, realizację działań ratowniczych, pomocy humanitarnej i pomocy doraźnej oraz umożliwiające wykrywanie zagrożeń, powiadamianie, ostrzeganie i alarmowanie o zagrożeniach, a także funkcjonowanie usług publicznych⁷.

Podkreślić należy, że obiekty infrastruktury obrony cywilnej warunkują skuteczne działanie formacji obrony cywilnej oraz zapewniają zbiorową ochronę ludności i jej odporność społeczną w czasie konfliktu zbrojnego.

Identyfikacja i klasyfikacja obiektów zbiorowej ochrony

W ramach infrastruktury obrony cywilnej szczególna rola i znaczenie przypada budowlom ochronnym. Przez ekspertów są one uważane za najskuteczniejszy zbiorowy środek ochrony nie tylko przed konwencjonalnymi środkami rażenia w czasie konfliktu zbrojnego, ale także przed bronią masowego rażenia oraz skutkami nagłych, ekstremalnych zjawisk pogodowych. Podkreślić należy, że obowiązek przygotowania i organizowania budowli ochronnych wynika także z ratyfikowanego przez Pol-

---

⁶ *Działania przemysłu obronnego na rzecz infrastruktury krytycznej i obronnej państwa*, red. P. Soroka, A. Zagórska, Warszawa 2021, s. 59.

⁷ Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej (Dz.U. 2024, poz. 1907).

skę protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych⁸.

W polskiej literaturze przedmiotu i aktach prawnych występują pewne nieścisłości dotyczące interpretacji pojęcia budowli ochronnych. W załączniku do „Wytocznych Szefa Obrony Cywilnej” z 4 grudnia 2018 r. w sprawie zasad postępowania z zasobami budownictwa ochronnego **budowlę ochronną** zdefiniowano jako pomieszczenie lub zespół pomieszczeń przeznaczonych do ochrony osób, urzędów, zapasów materiałowych lub innych dóbr materialnych przed skutkami działań zbrojnych, ekstremalnych zjawisk pogodowych, katastrof ekologicznych, przemysłowych lub innych zagrożeń. Budowle ochronne podzielono w tym dokumencie na dwie główne kategorie – schrony i ukrycia⁹. Zaznaczyć jednak należy, że przytoczone „Wytoczne Szefa OCK” straciły swoją moc wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. Niezależnie od tego faktu uznać je można za źródło wiedzy technicznej. Podobny podział budowli ochronnych wraz z interpretacją tych kategorii występuje w literaturze przedmiotu, bowiem schron identyfikowany jest jako budowla zamknięta konstrukcyjnie służąca do ochrony ludzi i mienia przed założonymi czynnikami rażącymi ze wszystkich możliwych kierunków. Natomiast ukrycie jest definiowane jako budowla otwarta, konstrukcyjnie zapewniająca osłonę tylko z określonych kierunków¹⁰.

Kwestie terminologii i interpretacji budowli ochronnych porządkuje niedawno implementowana ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej. Zgodnie z tym aktem prawnym zostało wprowadzone pojęcie **obiektów zbiorowej ochrony (OZO)**. Są one przeznaczone do ochrony ludności przed zagrożeniami powstałymi w wyniku klęsk żywiołowych oraz zdarzeń o charakterze terrorystycznych, a także działań wojennych.

Wspomniana ustawa przewiduje następujące rodzaje obiektów zbiorowej ochrony¹¹:

- **budowle ochronne** – są to schrony (budowle ochronne o konstrukcji zamkniętej i hermetycznej, wyposażone w urządzenia filtrowentylacyjne i ukrycia (budowle ochronne o konstrukcji niehermetycznej),

⁸ Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Dz.U. 1992, nr 41, poz. 175), art. 61 lit. a pkt iii I.

⁹ Wytoczne Szefa Obrony Cywilnej z 4 grudnia 2018 r. w sprawie zasad postępowania z zasobami budownictwa ochronnego.

¹⁰ Z. Szcześniak, *Zasady kształtowania układów funkcjonalnych, ustrojów nośnych oraz warstw ochronnych schronów i ukryć*, Warszawa 2012, s. 628.

¹¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. ...., art. 83.

- **miejsca doraźnego schronienia** – obiekty budowlane przystosowane do tymczasowego ukrycia ludzi oraz ukrycia doraźne wolnostojące.

Problematykę budowli ochronnych uszczegóławia projekt rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 kwietnia 2023 r. w sprawie warunków technicznych, zasad użytkowania, kontroli i ewidencjonowania obiektów budowlanych stanowiących obiekty zbiorowej ochrony i służących bezpieczeństwu lub obronności państwa. Zgodnie z tym dokumentem wyróżnia się: schrony kategorii P (podstawowej), schrony kategorii A (podwyższonej) oraz ukrycia doraźne w klasach odporności od I do III. Szczególnie istotne są schrony kategorii P, chroniące przed szeregiem zagrożeń, w tym nadciśnieniem fali uderzeniowej, promieniowaniem czy działaniem środków bojowych. Schrony kategorii A zapewniają jeszcze wyższy poziom ochrony, natomiast ukrycia doraźne podlegają dostosowaniu w zależności od zmieniających się scenariuszy zagrożeń. Zapewniają one tymczasową ochronę w sytuacjach kryzysowych. Ich kategorii odporności (I, II, III) określają zakres ochrony, od przeciwdławkowej do ochrony przed promieniowaniem przenikliwym i nadciśnieniem fali uderzeniowej¹².

Szczególą grupą wśród budowli ochronnych są **schrony przeciwatomowe**, które dzielą się na dwie kategorie. Są to¹³:

- schrony I stopnia – chronią przed pośrednim działaniem bomb burzących i dalekimi wybuchami bomb atomowych. Tego typu obiekty znajdują się najczęściej w podziemiach i piwnicach budynków. Ich zadaniem w głównej mierze jest ochrona ludności przed dalekimi wybuchami broni jądrowej, lekkimi bombami burzącymi, a także odłamkami pocisków, trującymi substancjami i innymi zagrożeniami;
- schrony II stopnia – chroniące przed bliskimi wybuchami broni jądrowej oraz bezpośrednim działaniem bomb burzących. To bardzo wytrzymałe bunkry, których zewnętrznym elementem często jest jedynie płyta detonacyjna. Jej zadaniem jest zatrzymanie siły uderzenia.

Konstrukcja schronów przeciwoatomowych ma za zadanie chronić znajdującą się wewnątrz ludność zarówno przed uderzeniem, jak i jego skutkami. Schrony te są znacznie głębiej wbudowane w ziemię. W systemy wentylacyjne tego typu schronów wmontowane są specjalne filtry, które oczyszczają powietrze z niebezpiecznych, radioaktywnych substancji¹⁴.

---

¹² Rodzaje obiektów zbiorowej ochrony, Schron na zgłoszenie, <https://schronna.zgloszenie.pl>, (17.02.2025).

¹³ Schrony atomowe w Polsce. Gdzie ukryć się w przypadku zagrożenia?, WP Wiadomości, <https://wiadomosci.wp.pl>, (21.02.2025).

¹⁴ *Ibidem*.

Zgodnie z najnowszą interpretacją prawną, budowla ochronna spełnia funkcje ochronne, jeżeli zabezpiecza przed¹⁵:

- skutkami klęsk żywiołowych wywołanymi przez silne wiatry, w tym wichury, orkany i trąby powietrzne,
- odłamkami amunicji, w tym bomb, pocisków i granatów, oraz przed ostrzałem z broni małokalibrowej,
- obciążeniami spowodowanymi zagruzowaniem oraz spadającymi elementami konstrukcji i wyposażenia obiektu budowlanego,
- promieniowaniem przenikliwym gamma z opadu promieniotwórczego,
- długotrwałym oddziaływaniem zewnętrznym pożaru na budowlę ochronną,
- skutkami fali uderzeniowej wybuchu,
- skażeniem środowiska wewnętrznego w budowli na skutek działania środków chemicznych, biologicznych lub promieniotwórczych,
- wstrząsem oddziałującym na konstrukcję oraz wyposażenie budowli ochronnej – w zakresie przewidzianym dla danej kategorii odporności budowli ochronnej.

Istotną kwestią pozostaje także pojemność obiektów zbiorowej ochrony. Powinna być ona planowana w taki sposób, aby zapewnić schronienie¹⁶:

- w granicach administracyjnych miast we wszystkich obiektach zbiorowej ochrony – dla co najmniej 50% ludności, w tym w budowlach ochronnych – dla co najmniej 25%,
- poza granicami administracyjnymi miast we wszystkich obiektach zbiorowej ochrony – dla co najmniej 25%, w tym w budowlach ochronnych – dla co najmniej 15% przewidywanej liczby ludności przebywającej w sytuacji zagrożenia na obszarze planowania.

Obiekty zbiorowej ochrony, a szczególnie schrony, muszą być wyposażone w skuteczny **system filtracji powietrza**. Właściwy system filtracji, poza hermetycznością schronu, jest zasadniczym czynnikiem zapewniającym pełną ochronę przed opadem radioaktywnym. Poza systemem filtracji powietrza schrony muszą być wyposażone w odpowiednie zapasy, szczególnie wody do picia oraz żywności o długim terminie przydatności do spożycia. Poza tym każdy schron przeznaczony do wykorzystania w czasie wojny musi być wyposażony w niezawodny **system**

---

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 lutego 2025 r. w sprawie kryteriów uznawania obiektów budowlanych albo ich części za budowle ochronne (Dz.U. 2025, poz. 235).

¹⁶ Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r..., art. 90.

komunikacji z otoczeniem zewnętrznym. Informacje te mogą mieć kluczowe znaczenie między innymi podczas podejmowania decyzji dotyczących terminu bezpiecznego opuszczenia schronu¹⁷.

Analiza i ocena stanu obiektów zbiorowej ochrony w Polsce

Inżynieria budowli ochronnych w naszym kraju ma swoją historię. Była ona bowiem rozwijana już w czasach przedwojennych. Budowane w Polsce schrony pod względem rozwiązań technicznych nie odbiegały od światowego poziomu. Po zakończeniu II wojny światowej polscy projektanci schronów wykorzystywali doświadczenia niemieckie, a od lat 50. XX w. udoskonalali istniejące rozwiązania techniczne. Podkreślić należy, że do początku lat 90. XX w. krajowe zakłady produkowały wszystkie niezbędne elementy wyposażenia schronów i ukryć. W planach mobilizacji gospodarki (PMG) uwzględniano potrzeby związane z możliwością przetrwania ludności w warunkach wojny¹⁸.

Niestety, po zakończeniu okresu zimnej wojny problematyka utrzymywania, modernizacji i tworzenia budowli ochronnych w Polsce straciła na znaczeniu i przez wiele lat była zaniedbywana. Dopiero napaść Rosji na Ukrainę i groźby Putina skierowane do krajów NATO, w tym do Polski, spowodowały, że decydenci w naszym kraju powrócili do problematyki budowli ochronnych. Na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w okresie od października 2022 r. do lutego 2023 r. w całym kraju została przeprowadzona inwentaryzacja tego typu budowli. Inwentaryzacji prowadzonej przez Państwową Straż Pożarną podlegały obiekty należące do instytucji państwowych i samorządowych, wspólnot oraz spółdzielni mieszkaniowych, a także do podmiotów gospodarczych prowadzących działalność użyteczności publicznej. Natomiast w spisie nie ujęto prywatnych schronów i miejsc schronienia. W trakcie inwentaryzacji obiekty podzielono na trzy kategorie: schrony, ukrycia oraz miejsca doraźnego schronienia (MDS).

Wyniki inwentaryzacji budynków i obiektów budowlanych, prowadzonej przez Państwową Straż Pożarną w latach 2022–2023, zostały podane do publicznej wiadomości na oficjalnej stronie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Łącznie zinwentaryzowano 234 735 obiektów budowlanych na terenie kraju, w podziale na¹⁹:

---

¹⁷ *Schrony w Warszawie – mapa schronów w Warszawie*, Warsaw city.info, <https://warsawcity.info>, (24.02.2025).

¹⁸ P. Kwiatkowski, *Schrony i ukrycia dla ludności*, Przegląd Pożarniczy, <https://www.ppoz.pl> (21.02.2025).

¹⁹ *Raport dotyczący budowli ochronnych*, Warszawa 2023, s. 2–5.

- **10 622 budowle ochronne**, w tym: 1903 schrony oraz 8719 ukryć o łącznej pojemności wynoszącej około 1,43 mln osób,
- **224 113 MDS**, w tym: piwnic, garaży podziemnych, tuneli, podziemnych parkingów w centrach handlowych i innych obiektów pełniących rolę osłony przed ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi.

Zgodnie z raportem łączna powierzchnia zinwentaryzowanych obiektów przewidzianych do wykorzystania w ramach doraźnej ochrony wyniosła 74 mln m². Pojemność wszystkich tych obiektów przekracza populację Polski. W przypadku zagrożenia może się w nich schronić w sumie **ponad 49 mln osób**, co stanowi około 130% ludności Polski²⁰. Natomiast z końcowego raportu NIK wynika, że w budowlach ochronnych (schronach i ukryciach) w 2022 r. mogło się znaleźć miejsce jedynie dla 3,78% Polaków, czyli dla 1,4 mln osób²¹.

Najwięcej obiektów, które zapewniają zbiorową ochronę ludności, znajduje się w województwie mazowieckim. Jest to odpowiednio ponad 1700 budowli ochronnych i 27 900 doraźnego schronienia²². W samej Warszawie zlokalizowane są: 222 schrony, 1300 ukryć oraz około 16 600 MDS. Warszawskie schrony mogą pomieścić 28 900, a ukrycia aż 9,2 mln osób. Natomiast miejsca doraźnego ukrycia zinwentaryzowane w Warszawie mogą pomieścić ok. 126 700 mieszkańców²³. Dla porównania w Lublinie pojemność budowli ochronnych wynosi 13 658 osób, w tym w schronach – 2985, a w ukryciach – 10 673²⁴. Najmniej budowli ochronnych znajduje się w województwach: lubuskim, kujawsko-pomorskim oraz warmińsko-mazurskim.

Najwięcej zinwentaryzowanych MDS zlokalizowanych jest w piwnicach – zarówno w budynkach typu żelbeton, jak i w wielkiej płycie. Natomiast do MDS, które w przypadku zagrożenia mogą pomieścić najwięcej ludności, należy zaliczyć podziemne parkingi największych centrów (galerii) handlowych polskich aglomeracji. Funkcje schronów przeciwatomowych mogą także pełnić stacje dwóch linii warszawskiego metra. Zaznaczyć należy, że stacje między Kabatami a Raclawicką, na pierwszej linii metra, zaopatrzone są w śluzy chroniące przed atakiem bombowym.

²⁰ *Ibidem*, s. 4.

²¹ K. Bińczyk, *Ile Polska ma schronów na wypadek wojny? Miażdżący raport NIK*, Radio Zet/Rzeczpospolita/PAP, <https://wiadomosci.radiozet.pl> (21.02.2025).

²² *Gdzie w Polsce jest najwięcej schronów*, Gis-Expert, <https://www.gis-expert.pl>, (21.02.2025).

²³ K. Jabłczyński, *Wiemy ile schronów znajduje się w Warszawie. Straż pożarna dokonała szczegółowej inwentaryzacji. Ile mogą pomieścić osób?*, Warszawa. Nasze miasto, <https://warszawa.naszemiasto.pl> (24.02.2025).

²⁴ *Budowle ochronne*, Lublin.eu, <https://lublin.eu> (28.02.2025).

Charakterystykę pięciu największych MDS centrów handlowych polskich aglomeracji zawarto w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka największych MDS centrów handlowych polskich aglomeracji

Lp.	Nazwa i lokalizacja centrum handlowego	Szacowana pojemność MDS
1.	Pasaż Grunwaldzki – centrum handlowo-rozrywkowe z parkingiem wielopoziomowym, Wrocław, Plac Grunwaldzki 22	243 333 osób
2.	Centrum handlowe Westfield Arkadia, Warszawa, al. Jana Pawła II 82	100 000 osób
3.	Galeria Młociny, Warszawa, ul. Zgrupowania AK Kampinos 15	51 165 osób
4.	Centrum handlowe Bonarka, Kraków, ul. H. Kamieńskiego 11	49 772 osoby
5.	Centrum handlowe King Cross Marcelin, Poznań, ul. Bukowska 156	48 000 osób

Źródło: opracowanie na podstawie *Gdzie w Polsce jest najwięcej schronów*, Gis-Expert, <https://www.gis-expert.pl> (21.02.2025).

Niestety, większość budowli ochronnych w Polsce, szczególnie schronów i ukryć, pochodzi z lat od 50. do 70. XX w., a ich stan techniczny pozostawia wiele do życzenia. Znaczna część z nich stanowi wyłącznie wartość muzealną, szczególnie w przypadku schronów przeciwatomowych. Przykładem tego są takie obiekty, jak: schron przeciwatomowy w Trzszczyźnie pod Bydgoszczą, schron przeciwatomowy w Poznaniu w dzielnicy Krzyżowniki oraz schron przeciwatomowy w Warszawie na Bielanych, a także kompleks 7215 w Puszczy Kampinoskiej pod Warszawą.

Dla porównania warto przytoczyć przykłady z krajów nordyckich dysponujących wzorcową infrastrukturą zbiorowej ochrony ludności. W Finlandii, w której zamieszkuje 5,5 mln ludności, znajduje się 54 000 schronów, które są w stanie pomieścić 4,4 mln ludzi. Aż 85% wszystkich schronów w Finlandii to schrony prywatne. Zgodnie z fińskimi przepisami wszystkie te schrony muszą być opróżnione i gotowe do wykorzystania w ciągu 72 godzin²⁵. Ponad 90% z nich jest wystarczająco solidnych, aby wytrzymać atak bronią konwencjonalną, podczas gdy 83% jest wyposażonych tak, aby zapewnić również schronienie przed emisjami gazów lub zagrożeniami nuklearnymi. Ponad 500 podziem-

²⁵ A. Prajsnar, *Nordyckie schrony, czyli jak Europa Północna troszczy się o obronę cywilną*, Forsal, <https://forsal.pl> (2.03.2025).

nych schronów wydrążonych w skałach pod powierzchnią Helsinek może pomieścić 900 000 osób. Jest to o jedną trzecią więcej niż cała populacja miasta. Aż 25 stacji metra w Helsinkach można przekształcić w podziemne schrony, które mogą chronić ludność cywilną przez wiele tygodni. Nadmienić należy, że infrastruktura schronowa w Finlandii budowana była przez dziesięciolecia i pochłonęła miliardy euro²⁶.

Według danych opublikowanych przez amerykańską stację CNBC, wewnątrz największego schronu w Helsinkach znajduje się rozbudowana infrastruktura, w tym siłownia, restauracja oraz hala sportowa, a także parkingi i miejsca zabaw dla dzieci. Schron ten jest przystosowany do ochrony mieszkańców przed zagrożeniem bombowym, chemicznym, a także nuklearnym. Powstał on około 20 metrów pod ziemią. W czasie pokoju schron służy jako miejsce aktywności sportowych i kulturalnych. Przestrzeń może zostać dostosowana do przyjęcia mieszkańców w mniej niż 72 godziny. Jak podaje portal thenationalnews.com, schron może zostać wypełniony przez około 6000 osób w ciągu 20 minut. Siły Obrony Cywilnej potrzebują kolejnych 10 minut na zamknięcie drzwi schronu. Natomiast umieszczone w schronie zapasy wody pozwalają na przebywanie w nim mieszkańców przez trzy tygodnie²⁷.

Podobny system budowlı ochronnych mają także Szwecja i Norwegia. Szwedzki system ponad 65 000 publicznych i prywatnych schronów zapewnia bezpieczeństwo dla około 7 mln osób, czyli mniej więcej 70% całej populacji. Nieco słabiej wypada w tym zakresie Norwegia, bowiem w przypadku wybuchu konfliktu zbrojnego schronienie w budowłach ochronnych znalazłoby w tym kraju niecałe 50% populacji. Podobnie jak w przypadku Finlandii, wszystkie schrony z norweskich budynków mieszkalnych muszą być gotowe przed upływem 72 godzin²⁸.

Zakończenie

Zaprezentowane w artykule treści to efekt krytycznej analizy materiałów źródłowych oraz przemyśleń autora w badanym obszarze. Przeprowadzone badania pozwalają wygenerować następujące **wnioski końcowe**:

1. Dobrze się stało, że w końcu jednoznacznie zinterpretowano i ujednolicono w aktach normatywnych kwestie terminologiczne dotyczące budowłı obronnych w naszym kraju. Zgodnie z obowiązującymi

---

²⁶ *Finlandia policzyła swoje schrony i ma ich ponad 50 tys.*, Ofensywa Helikon, <https://ofensywa-helikon.pl> (24.02.2025).

²⁷ D. Skrzypiński, *Siłownia, kawiarnia, parkingi. Tak wygląda schron w Finlandii*, Interia Wydarzenia, wydarzenia.interia.pl (24.02.2025).

²⁸ A. Prajsnar, *op.cit.*

aktami zostało implementowane pojęcie obiektów zbiorowej ochrony (OZO). Zalicza się do nich budowle ochronne, które stanowią schrony (kategorii P oraz A) i ukrycia (w klasach odporności I–III) oraz MDS.

2. Obiekty zbiorowej ochrony to istotny komponent infrastruktury obronnej państwa. Warunkują one skuteczne działanie obrony cywilnej, a przede wszystkim zapewniają zbiorową ochronę ludności cywilnej i odporność społeczną na zdarzenia kryzysowe, w tym przede wszystkim te o charakterze militarnym.

3. Pojemność obiektów zbiorowej ochrony (schrony, ukrycia, miejsca doraźnego schronienia) w Polsce pozwala na schronienie łącznie 49 mln osób. Najwięcej miejsc schronienia jest w miejscach doraźnego schronienia. Natomiast w budowlach ochronnych (schronach i ukryciach) jest miejsce tylko dla 3,78% Polaków, czyli dla 1,4 mln osób.

4. Stan techniczny większości budowli ochronnych w Polsce pozostawia wiele do życzenia. Znaczna część z nich stanowi wyłącznie wartość muzealną. Niestety, nowe schrony nie były w ostatnich dziesięcioleciach w Polsce budowane. Zapóźnień w tym obszarze nie da się odrobić w ciągu kilku ani kilkunastu miesięcy. Priorytetem jest zatem szybkie odtworzenie skutecznego systemu budowli ochronnych w naszym kraju.

5. Należy opracować i implementować standaryzowane programy szkoleń kierowników i personelu obiektów zbiorowej ochrony (właścicieli i zarządców budynków) uwzględniające problematykę eksploatacji oraz zasad użytkowania, w tym udostępniania tego typu obiektów ludności cywilnej. Zadanie to może realizować Akademia Pożarnicza w Warszawie oraz inne ośrodki kształcenia Państwowej Straży Pożarnej.

6. Zarządzanie miejscami zbiorowej ochrony wymaga zintensyfikowania międzynarodowej współpracy z krajami posiadającymi bogate doświadczenie w tym zakresie, jak na przykład kraje nordyckie.

Bibliografia

- Bińczyk K., *Ile Polska ma schronów na wypadek wojny? Miażdżący raport NIK*, Radio Zet/Rzeczpospolita/ PAP, <https://wiadomosci.radiozet.pl> (21.02.2025).
- Działania przemysłu obronnego na rzecz infrastruktury krytycznej i obronnej państwa*, red. P. Soroka, A. Zagórska, Warszawa 2021.
- Encyklopedia bezpieczeństwa*, t. 2, red. O. Wasiuta, S. Wasiuta, Kraków 2021.
- Finlandia policzyła swoje schrony i ma ich ponad 50 tys.*, Ofensywa-Helikon, <https://ofensywa-helikon.pl> (24.02.2025).
- Gdzie w Polsce jest najwięcej schronów*, Gis-Expert, <https://www.gis-expert.pl> (21.02.2025).
- Jabczyński K., *Wiemy ile schronów znajduje się w Warszawie. Straż pożarna dokonała szczegółowej inwentaryzacji. Ile mogą pomieścić osób?*, Warszawa. Nasze miasto, <https://warszawa.naszemiasto.pl> (24.02.2025).
- Kurek S.T., *Ekonomika obronności. Istota, miejsce, zarys teorii*, Warszawa 2015.

- Kwiatkowski P., *Schrony i ukrycia dla ludności*, Przegląd Pożarniczy, <https://www.ppoz.pl> (21.02.2025).
- Prajsnar A., *Nordyckie schrony, czyli jak Europa Północna troszczy się o obronę cywilną*, Forsal, <https://forsal.pl> (2.03.2025).
- Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 roku, dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Dz.U. 1992, nr 41, poz. 175).
- Raport dotyczący budowy ochronnych*, Warszawa 2023.
- Rodzaje obiektów zbiorowej ochrony*, Schron na zgłoszenie, <https://schronnazgloszenie.pl> (17.02.2025).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 lutego 2025 r. w sprawie kryteriów uznawania obiektów budowlanych albo ich części za budowle ochronne (Dz.U. z 2025 r., poz. 235).
- Schrony atomowe w Polsce. Gdzie ukryć się w przypadku zagrożenia?*, WP Wiadomości, <https://wiadomosci.wp.pl> (21.02.2025).
- Schrony w Warszawie – mapa schronów w Warszawie*, Warsaw city.info, <https://warsawcity.info> (24.02.2025).
- Stachowiak Z., *Polityka gospodarczo-obronna*, Warszawa 1996.
- Szcześniak Z., *Zasady kształtowania układów funkcjonalnych, ustrojów nośnych oraz warstw ochronnych schronów i ukryć*, Warszawa 2012.
- Tomaszewski J., *Podsystem infrastruktury Sił Zbrojnych RP [w:] Logistyka w systemie bezpieczeństwa narodowego*, red. P. Kler, Warszawa 2021.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej (Dz.U. 2024, poz. 1907).
- Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej z 4 grudnia 2018 r. w sprawie zasad postępowania z zasobami budownictwa ochronnego.

Collective civil protection facilities as a component of the state defense infrastructure -outline of the problem

Abstract

The article presents a theoretical interpretation concerning the role and importance of the state's defense infrastructure in the era of real threats to Poland's military security. Particular attention was paid to the current interpretation and classification of components of the state's defense infrastructure that are important from the point of view of the security of the civilian population, such as collective protection facilities. The article also attempts to diagnose the quantitative and qualitative condition of protective structures (shelters and hiding places) and temporary shelter sites in Poland. Examples of well-developed collective civil protection infrastructure from the Nordic countries were also indicated. The research results confirmed that an effective system of protective facilities needs to be restored in Poland.

Keywords: state defense infrastructure, collective civil protection facilities, protective structures, shelters and hiding places, temporary shelter sites

Andrij Kharuk*, Daryna Kharuk**

**OPÓR I KOLABORACJA
W WOJNIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ
(NA PRZYKŁADZIE OBWODU CHARKOWSKIEGO
W 2022 ROKU)**

Streszczenie

Przedstawiony artykuł ma na celu ukazanie specyfiki rosyjskiej okupacji niektórych rejonów obwodu charkowskiego w 2022 roku (od momentu rosyjskiej inwazji, która rozpoczęła się 24 lutego, do wyzwolenia tych terenów we wrześniu 2022 roku). Poprzez analizę publikacji w środkach masowego przekazu oraz mediach społecznościowych zbadano cechy kolaboracji i oporu na wspomnianych obszarach. Wykazano, że mimo zaangażowania lokalnych kolaborantów, rosyjscy okupanci nie powierzali im kluczowych stanowisk w administracji okupacyjnej. Opór ludności lokalnej przybierał różne formy – od działań cywilnego sprzeciwu, rozpowszechniania materiałów agitacyjnych, aż po tworzenie oddziałów partyzanckich. Badanie tej problematyki przyczynia się do pełniejszego i bardziej kompleksowego przedstawienia przebiegu rosyjsko-ukraińskiej wojny we wszystkich jej aspektach.

Słowa kluczowe: rosyjsko-ukraińska wojna, rok 2022, okupacja, kolaboracja, opór

Wstęp

Rosyjska agresja przeciwko Ukrainie, która rozpoczęła się jeszcze w 2014 roku, z niezwykłą ostrością postawiła kwestię losu okupowanych terenów. W tym okresie Federacji Rosyjskiej udało się okupować Krym, a także częściowo obwody doniecki i ługański. W wyniku inwazji na szeroką skalę od 24 lutego 2022 roku Rosjanie okupowali znacznie większe obszary, z których część nadal pozostaje pod ich kontrolą,

---

* Narodowa Akademia Wojsk Lądowych im. hetmana Petra Sahajdacznego we Lwowie; e-mail: andrij.kharuk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3459-1657.

** Uniwersytet Opolski, e-mail: daryna.kharuk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8361-0880.

a część została wyzwolona. Nie możemy jednak zapominać, że okupowane terytoria to nie tylko miejscowości, zakłady przemysłowe i elementy infrastruktury, ale także ludność, która doświadcza poważnych represji, stawia opór, a niekiedy decyduje się na kolaborację z okupantami. Badanie tej problematyki stanowi nie tylko zagadnienie naukowe, ale ma również istotne znaczenie praktyczne.

Badanie problematyki „nowej” rosyjskiej okupacji (która rozpoczęła się w 2022 roku) stanowi przedmiot zainteresowania wielu ukraińskich naukowców. Jednak analiza ich publikacji wskazuje na pewne ograniczenia zarówno pod względem terytorialnym, jak i metodologicznym. W aspekcie terytorialnym badania te koncentrują się głównie na północnych obwodach Ukrainy (czernihowskim, kijowskim, sumskim), natomiast w aspekcie metodologicznym sprowadzają się przede wszystkim do zapisu historii mówionej¹. Jediną pracą poświęconą okresowi okupacji wybranych rejonów obwodu charkowskiego jest artykuł Natalii Oleszko². Skupia się ona jednak na oporze wobec okupantów, nie analizując zjawiska kolaboracji. Nasze badanie koncentruje się na obwodzie charkowskim i opiera się na szerszym zakresie źródeł – głównie materiałach prasowych oraz treściach publikowanych w mediach społecznościowych. Podejmujemy próbę analizy zarówno oporu wobec okupacji, jak i przypadków kolaboracji, a także strat spowodowanych rosyjską okupacją.

Okupacja Charkowa i obwodu charkowskiego była jednym z głównych celów Rosjan. Całkowita jej realizacja nie powiodła się – przeskodziły w tym działania Sił Obrony Ukrainy³. Sukcesy osiągnięte

---

¹ Zob.: O. Воробей, «Запам'ятай: ні росіяни, ні білоруси – нерукопожатні»: Свідчення про окупацію с. Юр'ївка на Чернігівщині (інтерв'ю записала і підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 3; *idem*, «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне повсякдення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 5; К. Литвин, «...цеглінка – то вже будується храм»: Досвід виживання жителів с. Лукашівка під час російської окупації (інтерв'ю записала та підготувала до друку К. Литвин), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 6; А. Панкова, «Невже ви не батьки?! Невже ви не сини?! Чи в вас дітей нема?!»: Повсякдення і трагізм окупації с. Золотинка на Чернігівщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку А. Панкова), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 6.

² Н. Олешко, *Український рух опору на Харківщині у повномасштабній російсько-українській війні 2022 року*, „Актуальні питання у сучасній науці”, 2023, Ч. 6.

³ Siły Obrony to zbiorcza nazwa wszystkich formacji wojskowych i organów, które chronią suwerenność Ukrainy: Siły Zbrojne, Gwardia Narodowa, Państwowa Służba Graniczna, Policja Narodowa. Art. 17 *Ustawy Ukrainy o zasadach sprzeciwu narodowe*-go, Верховна Рада України <https://zakon.rada.gov.ua> (20.10.2024).

przez okupantów w pierwszych dniach inwazji zostały szybko zneutralizowane. Przykładowo, miasto Czuhujiw, zajęte 25 lutego 2022 roku, zostało wyzwolone już 6 marca. W trakcie kontrofensywy w pierwszej połowie maja 2022 roku ukraińskie siły wyzwoliły szereg miejscowości na północny wschód od Charkowa⁴. Do początku września 2022 roku linia frontu w obwodzie charkowskim przebiegała mniej więcej od miejscowości Udy do Ternowoji, tworząc łuk w kierunku południowo-wschodnim (w pewnej odległości od granicy państwowej Ukrainy), a następnie schodząc niemal dokładnie na południe aż do Iziumu i granicy z obwodem donieckim (z występem na poziomie Kupiańska)⁵. W ramach Słobozjańskiej Operacji Ofensywnej, rozpoczętej 5 września, już do 12 września ukraińskie wojska wyzwoliły całą okupowaną część obwodu charkowskiego na zachód od rzeki Oskoł. Ponadto zdobyto kilka przyczółków na wschodnim brzegu tej rzeki, co sprzyjało dalszemu skutecznemu prowadzeniu działań ofensywnych. Wyzwolone zostały miasta Bałaklija, Kupiańsk, Izium, Wowczańsk oraz szereg innych miejscowości⁶. W ten sposób rosyjska okupacja znacznej części obwodu charkowskiego trwała około pół roku.

Władze okupacyjne i kolaboranci

Charków był jednym z głównych celów rosyjskiej inwazji. Rosjanom nie udało się zdobyć miasta, ale wiosną 2022 roku zajęli oni część północnych i wschodnich rejonów obwodu charkowskiego, co zapoczątkowało problem relacji między miejscową ludnością a władzami okupacyjnymi.

Pod koniec wiosny i latem 2022 roku Rosjanie podjęli aktywne działania na rzecz stworzenia systemu administracji okupacyjnej obwodu charkowskiego. Siedzibą tej administracji był Kupiańsk – drugie co do wielkości miasto obwodu. Na szefa tymczasowej administracji okupanci mianowali Witalija Ganczewa, byłego zastępcę szefa rejonowego wydziału spraw wewnętrznych w Dergaczach. W 2014 roku złamał on przysięgę lojalności wobec narodu ukraińskiego i uciekł na czasowo okupowane terytorium obwodu ługańskiego, gdzie służył w „Milicji Ludowej ŁRL”. Wiosną 2022 roku wielokrotnie pojawiał się w rosyj-

---

⁴ А. Харук А. *Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 5, С. 28–31.

⁵ *Idem*. *Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 1, С. 8.

⁶ *Ibidem*, С. 13.

skich programach propagandowych poświęconych życiu miasteczek Kozacza Łopań i Łypci, gdzie przedstawiany był jako „szef tymczasowej administracji wyzwoleńców terytoriów obwodu charkowskiego”⁷. W czerwcu 2022 roku został mianowany szefem „administracji wojskowo-cywilnej obwodu charkowskiego”⁸. Zastępcą Ganczewa został Wołodmyr Demczenko, którego biografia jest bardzo podobna: w przeszłości był ukraińskim policjantem, wiosną 2014 roku był działaczem prorosyjskim, jednym z tych, którzy próbowali stworzyć „Charkowską Republikę Ludową”. Został zatrzymany, ale w wyniku wymiany jeńców przedostał się do okupowanego Doniecka, gdzie został zastępcą szefa uzbrojenia „Milicji Ludowej DRL”⁹. Pod koniec kwietnia 2022 roku okupanci mianowali na szefa administracji okupacyjnej miasta Izium Władysława Sokołowa, w przeszłości także funkcjonariusza policji i szefa ochrony jednego z banków¹⁰.

Na wszystkie stanowiska brakowało jednak kolaborantów. Dlatego na szefów niektórych organów administracji okupacyjnej wyznaczono obywateli Rosji, a nawet Białorusi. Przykładowo w Bałakliji, po wyjeździe do Rosji legalnie wybranego przewodniczącego rady miejskiej Iwana Stołbowa, nie było chętnych do współpracy z okupantem. Dlatego szefem administracji okupacyjnej miasta został mianowany obywatel Federacji Rosyjskiej Jurij Szewczenko, a w sąsiednim miasteczku Borowa takim przywódcą został obywatel Białorusi Andriej Siemaszko (były wiceprzewodniczący komitetu wykonawczego miasta Baranowicze)¹¹.

Jednocześnie nie należy zapominać, że cała działalność szefów lokalnych administracji okupacyjnych – niezależnie od tego, czy byli to miejscowi kolaboranci, czy Rosjanie – odbywała się pod ścisłym nadzorem rosyjskich komendantów wojskowych. Nie znalazło się również godnego zaufania kolaboranta na kluczowe z punktu widzenia alokacji środków stanowisko „Prezesa Rady Ministrów i zastępcy szefa Administracji Wojskowo-Cywilnej Obwodu Charkowskiego”. Na to stanowisko powołano Rosjanina, mającego ponadto kryminalną przeszłość. 19 sierpnia 2022 roku „Prezesem Rady Ministrów i zastępcą szefa Ad-

⁷ О. Павленко, *Гауляйтери Харківської області: хто і як зрадив Україну*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 1.06.2022 (16.10.2024).

⁸ *Засідання колаборантів в Куп'янську: стали відомі учасники заходу*, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 8.06.2022 (19.10.2024).

⁹ *Сепаратист став заступником гауляйтера окупованої Харківщини*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 10.06.2022 (16.10.2024).

¹⁰ *Окупанти призначили колишнього мільйонера головним в Ізюмі*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 25.04.2022 (16.10.2024).

¹¹ О. Павленко, *Нові гауляйтери Харківської області. Як змінюється влада на окупованих територіях*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 8.07.2022 (16.10.2024).

ministracji Wojskowo-Cywilnej Obwodu Charkowskiego” mianowano Andrieja Aleksejenkę. Od października 2021 roku pełnił funkcję burmistrza Krasnodaru (na Kubaniu), a już w grudniu tego samego roku został zatrzymany pod zarzutem przyjęcia szczególnie cennej łapówki. Ostatecznie sprawę odroczone, a Aleksejenko został wysłany „w celu przywrócenia porządku” na okupowanych terytoriach¹². Charakterystyczne jest, że w „Radzie Ministrów Obwodu Charkowskiego” mianowany został tylko Aleksejenko – pozostałych stanowisk nie zdążono obsadzić ze względu na rozpoczęcie ukraińskiej ofensywy we wrześniu 2022 roku. Po wyzwoleniu obwodu charkowskiego Aleksiejenko został przymieszony w inny okupowany region – 25 listopada 2022 roku mianowano go „prezesem rządu” okupowanej części obwodu chersońskiego.

Władze rosyjskie starały się jak najszybciej i skutecznie przejąć kontrolę na okupowanych terytoriach. W czasie okupacji, która dla niektórych rejonów obwodu charkowskiego trwała nawet do sześciu miesięcy, udało się tym władzom zorganizować wywóz produktów rolnych na terytorium Rosji, a także do czasowo okupowanych obwodów ługańskiego i donieckiego. W. Ganczew z tego powodu mówił: „Naszym zadaniem było po prostu pomóc ludziom sprzedać zboże. Rząd rosyjski bardzo szybko nam pomógł. Charkowskie zboże od razu trafiło do sprzedaży”¹³. Wyrażając tę tezę, Ganczew nie wspominał, że produkty rolne były beczelnie kradzione z elewatorów zbożowych. W tym celu w tymczasowo okupowanej części obwodu charkowskiego wróg utworzył „Przedsiębiorstwo Państwowe Zasoby Żywnościowe”, które podporządkowało się strukturze kierowanej przez Ganczewa. Przedsiębiorstwo powstało na bazie spółki „Kupiański Zakład Chlebowy”, której właściciele nie współpracowali z okupantem. Jeden z pracowników został mianowany dyrektorem i rozpoczęto eksport produktów do Federacji Rosyjskiej¹⁴.

W szkołach wydawano świadectwa matury rosyjskiego wzoru, ukraińskie programy nauczania zastąpiono rosyjskimi, a do bibliotek wprowadzono rosyjskie książki zamiast skonfiskowanych książek ukraińskich. Część nauczycieli rozpoczęła kolaborację z okupantami. Śledztwo w sprawie tych kolaborantów w niektórych przypadkach trwa do dziś. Na przykład w końcu

---

¹² Е. Резникова, *Кто руководит оккупированными территориями Украины*, Проект, <https://www.proekt.media>, 29.09.2022 (16.10.2024).

¹³ П. Новик, *Як харківські колаборанти зафільмували свою брехню та показали нових посіпак*, Медіаграмотність у регіонах України, <https://milukraine.net>, 19.06.2023 (22.11.2024).

¹⁴ *Вкрадене українське зерно: фірми, схеми та механізм санкцій*, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 18.04.2023 (22.11.2024).

stycznia 2025 roku postawiono zarzuty 32-letniej kobiecie, która podczas okupacji wsi Nowojehorowka (rejon kupiański) kierowała miejscowym liceum i wdrażała tam rosyjskie standardy edukacyjne¹⁵. Dużego rozgłosu nabrała informacja podana 10 września 2022 roku przez deputata parlamentu ukraińskiego Oleksija Honczarenkę o rzekomym zatrzymaniu w wyzwolonym Kupiańsku grupy nauczycieli szkolnych przysłanych z Rosji do pracy na terenach okupowanych¹⁶. Jednak już wkrótce Prokuratura Generalna Ukrainy poinformowała, że na terenach wyzwolonych obwodu charkowskiego nie zatrzymano żadnego nauczyciela z Rosji¹⁷. Na okupowanych terenach zaczął działać rosyjski operator telefonii komórkowej, a w wielu miastach, zwłaszcza w Kupiańsku i Wowczańsku, otwarto punkty odbioru rosyjskich paszportów¹⁸.

Ideowym wsparciem kolaboracji często stawały się osoby duchowne Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej (Patriarchatu Moskiewskiego). Zdarzały się przypadki publicznego demonstrowania wsparcia okupantów. Archiprezbiter Aleksandr Swirydow podczas okupacji rejonu iziumskiego poprowadził procesję cerkiewną, w trakcie której poświęcił żołnierzy rosyjskich i ich sprzęt. Rozkazał również sfilmować procesję i wyemitować ją w rosyjskich mediach. Podczas deokupacji archiprezbiter ten wraz z rodziną uciekł do Rosji. Tam został proboszczem prawosławnej parafii pod Moskwą¹⁹. Taka postawa osób duchownych doprowadziła do postępowań karnych wobec niektórych z nich. Na przykład proboszczowi ze wsi Goptowka (w okolicach miasta Dergacze) postawiono zarzut na podstawie cz. 2. art. 436-2 *Kodeksu karnego Ukrainy* (produkcja materiałów, które uzasadniają agresję Rosji na Ukrainę). Proboszcza oskarżono o wytwarzanie nagrań filmowych z własnymi przemówieniami, w których usprawiedliwiał zbrojną agresję Rosji na Ukrainę, gloryfikował armię rosyjską i błogosławił ją²⁰.

---

¹⁵ В. Шурмакевич, *Під час окупації впроваджувала освітні стандарти РФ: на Харківщині оголосили підозру вчительці ліцею*, Українська правда, <https://life.pravda.com.ua>, 29.01.2025 (1.02.2025).

¹⁶ *Що відомо про російських вчителів, яких нібито затримали на Харківщині?* BBC News Україна, <https://www.bbc.com>, 13.09.2022 (1.02.2025).

¹⁷ *Російських вчителів не затримували на деокупованих територіях Харківщини – Офіс генпрокурора*, Радіо свобода, <https://www.radiosvoboda.org>, 14.09.2022 (01.02.2025).

¹⁸ К. Міхалевська, *Окуповані: Куп'янськ. Життя під загрозою нової окупації*, LB.UA, <https://lb.ua>, 26.01.2024 (7.12.2024).

¹⁹ *Настоятель храму на Харківщині благословляє окупантів, а потім утік до Росії*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 4.04.2023 (30.03.2025).

²⁰ *Священник із храму на півночі Харківської області втік після підтримки „руського миру”*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 27.06.2023 (30.03.2025).

Opór wobec okupacji

Zdecydowana większość ludności okupowanych terenów obwodu charkowskiego nie zgodziła się jednak na okupację. Część uciekała się do biernego lub czynnego oporu, na co Rosjanie odpowiadali terrorem. W pierwszych dniach okupacji dochodziło do zmasowanych akcji oporu cywilnego. 1 marca 2022 roku około tysiąca mieszkańców Kupiańska wzięło udział w pokojowym wiecu przeciwko armii rosyjskiej, która zdobyła już miasto. Organizatorem był Mykoła Maslij, radny miejski i weteran operacji antyterrorystycznej na Donbasie. 26 lutego 2022 roku opublikował on apel do mieszkańców Kupiańska: „Nie martwcie się, nie panikujcie. Pamiętajcie, chroniliśmy was i będziemy was chronić w dalszym ciągu. My, ochotnicy z 2014 roku, nie po to przeszliśmy tę trudną drogę, aby nasze miasto zostało zajęte przez orki”. 1 marca wieczorem działacz ten został porwany, a jego los wciąż nie jest znany²¹. Jego bliscy i obrońcy praw człowieka próbują poznać jego los, złożyli pozew przeciwko Rosji do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ten sam los spotkał blogera Serhija Strojewa. Po rozpoczęciu okupacji rosyjskiej we wsi Kiwszariwka koło Kupiańska brał udział w społecznej inicjatywie *Antimarauder* (jej członkowie dzień i noc na zmianę chronili opuszczone domy przed grabieżą). 1 marca Strojew nagrał na wideo wiec w Kupiańsku, a 28 kwietnia funkcjonariusze FSB schwytali go w pobliżu jego własnego domu i zabrali, jak powiedziano jego matce, „do Biełgorodu na reedukację”. Nic nie wiadomo o losach Strojewa i uważa się go za zaginionego²².

Te i wiele innych przykładów terroru okupanta nie złamały woli oporu Ukraińców. Pomimo ciągłej groźby represji w większości osad zgłaszali się działacze, którzy – ryzykując swoje życie – znajdowali sposoby na przekazywanie ukraińskim oddziałom i służbom specjalnym ważnych informacji o wrogu, dopuszczali się aktów sabotażu, uszkodzali sprzęt wroga itp. W rzeczywistości problem ruchu oporu na terytoriach okupowanych jest na tyle złożony i ważny, że – naszym zdaniem – zasługuje na osobne opracowanie. Dla ilustracji podamy tylko jeden przykład. Olena i Wiaczesław Kuzmenkowie, mieszkańcy wsi Pisky-Radkiwskie w obwodzie iziumskim, za pomocą ukrytych telefonów komórkowych nawiązali kontakt z Siłami Zbrojnymi Ukrainy i przekazali informacje o współrzędnych obiektów wroga. Wiaczesław dopuszczał

---

²¹ Справу про викрадення загарбниками депутата-ветерана з Куп'янська розгляне ЄСПЛ, Укрінформ, <https://www.ukrinform.ua>, 9.06.2023 (11.12.2024).

²² „Вивезли до Белгорода на "перевиховання"”: викраденого під Куп'янськом блогера Сергія Строева другий рік шукає родина, ZMINA, <https://zmina.info>, 3.11.2023 (11.12.2024).

się także aktów sabotażu – m.in. wrzucał watę do zbiorników paliwa rosyjskich samochodów. Choć ich działalność nie została zdemaskowana przez wroga, Wiaczesław został brutalnie pobity za swoje proukraińskie poglądy, których nie ukrywał. W wyniku skutków pobicia w dniu 24 grudnia 2022 roku (czyli już po wyzwoleniu wsi) zmarł²³.

Ważnym elementem oporu wobec okupacji był ruch partyzancki. Jednak informacje na temat tego ruchu w obwodzie charkowskim są znacznie skromniejsze niż na południu Ukrainy. Donoszono o działalności partyzantów w tymczasowo okupowanym Kupiańsku, którzy rozpowszechniali ulotki z patriotycznymi hasłami: „Kupiańsk, trzymaj się, Siły Zbrojne Ukrainy wkrótce przyjdą!”, „Okupanci zostaną ukarani! Nic nie zostało zapomniane, nic nie zostało wybaczone!”, „Śmierć zdrajcom, śmierć okupantom, Kupiańsk to Ukraina!”²⁴. Najbardziej spójne i systematyczne informacje dotyczące ruchu partyzanckiego związane są z miastem Dergacze, położonym na północ od Charkowa. Jego burmistrz, Wiaczesław Zadorenko, już 24 lutego, czyli pierwszego dnia pełnoskalowej inwazji wojsk rosyjskich na Ukrainę, utworzył oddział partyzancki z miejscowej ludności. W jego skład weszło 15 ochotników, w tym byli uczestnicy operacji antyterrorystycznej na Donbasie. Oddział wykonywał zadania na terenach obwodu charkowskiego okupowanych przez wojska rosyjskie. Partyzanci prowadzili działania rozpoznawcze w okupowanych miejscowościach, przebierając się za bezdomnych, aby nie narażać się na niebezpieczeństwo ze strony rosyjskich okupantów. Innym zadaniem realizowanym przez partyzantów była ewakuacja ludności z okupowanych terenów. Partyzanci z Dergacze jako pierwsi weszli do miasteczka Kozacza Łopań 11 września 2022 roku, podczas Słobożańskiej Ofensywy Sił Zbrojnych Ukrainy. W Kozaczej Łopani Rosjanie przetrzymywali w niewoli matkę przywódcy dergaczowskiego oddziału partyzanckiego, Wiaczesława Zadorenki²⁵.

Skutki okupacji

W wyniku Słobożańskiej Operacji Ofensywnej przeprowadzonej we wrześniu 2022 roku terytorium obwodu charkowskiego zostało niemal całkowicie wyzwolone. Konsekwencje tej operacji nie ograniczały się do

---

²³ В. Побережний, *Як Піски-Радьківські чинили опір окупації*, Ukraïner, <https://www.ukraïner.net>, 8.03.2023 (11.12.2024).

²⁴ А. Рязанцева, *Пропаганда РФ та тиск на бюджетників: як живуть окуповані Куп'янськ та Балаклія на Харківщині*, Суспільне Харків, <https://suspiłne.media>, 12.07.2022 (30.01.2025).

²⁵ Н. Олешко, *op.cit.*, С. 653.

aspektów czysto militarnych i strategicznych. Niemniej ważne, a może nawet ważniejsze były aspekty humanitarne – wyzwolenie dziesiątek tysięcy cywilów spod surowego rosyjskiego reżimu okupacyjnego. Niemal w każdym wyzwolonym mieście i wsi odnaleziono pochówki ludności cywilnej i jeńców wojennych torturowanych przez Rosjan. W lesie koło Iziumu wojsko ukraińskie znalazło 447 pochówków (425 cywilów – 215 kobiet, 194 mężczyzn, 5 dzieci, 11 osób, których płci nie udało się ustalić; 22 żołnierzy). Po rozpoczęciu ekshumacji okazało się, że większość zmarłych nosiła ślady gwałtownej śmierci, a 30 miało ślady tortur²⁶. W tym lesie Rosjanie naprędce utworzyli cmentarz, na którym chowano głównie ludność cywilną, która zginęła w wyniku zdobycia miasta i była represjonowana w ciągu okupacji. Ofiarami były całe rodziny, w tym dzieci, a niektórym zmarłym związano ręce, co wskazywało na egzekucję. Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski porównał znalezisko w Iziumie z masakrą w Buczu i masowymi mordami ludności cywilnej w Mariupolu. W samym Iziumie przez ponad pół roku okupacji Rosjanie zamordowali ponad tysiąc cywilów i zniszczyli większość infrastruktury miasta. Przed okupacją w Iziumie mieszkało około 46 000 osób, a po wyzwoleniu pozostało ich niecałe 20 000²⁷. Zgodnie z informacją Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy Denysa Monastyrskiego, według stanu na dzień 29 października 2022 roku, w obwodzie charkowskim odnaleziono 765 zabitych w czasie okupacji, spośród których zidentyfikowano jedynie 453 osoby²⁸. Straty w infrastrukturze były ogromne – zniszczonych zostało ponad 30 000 obiektów, zarówno bloków mieszkaniowych, jak i prywatnych gospodarstw domowych. Zniszczeniu uległy linie energetyczne, gazociągi, wodociągi i kanalizacja. Na przykład w Kupiańsku zniszczono 60% budynków, przestały działać wszystkie duże przedsiębiorstwa przemysłowe²⁹.

Ofensywa ukraińska pokrzyżowała także agresorowi plany włączenia obwodu charkowskiego do Federacji Rosyjskiej. Pomysł wykonania „referendów” na terytoriach okupowanych został przekazany do mediów informacyjnych przez kolaborantów i Rosjan bodajże w lipcu 2022 roku. Do tych „referendów” prowadzono dość intensywne przygotowania, rosyjscy technolodzy polityczni pracowali w obwodach donieckim, ługańskim, zaporoskim, chersońskim i charkowskim (oczy-

²⁶ І. Балачук, *В Ізюмі закінчили екшумацію – підняли 447 тіл, серед них багато жінок, є діти*, Українська правда, <https://www.pravda.com.ua>, 23.09.2022 (1.12.2024).

²⁷ *Рік тому Збройні Сили України звільнили Ізюм, Християни для України*, <https://c4u.org.ua>, 10.09.2023 (1.12.2024).

²⁸ Т. Зарембо, *У Харківській області знайшли тіла понад 760 загиблих під час окупації*, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua>, 29.10.2022 (1.12.2024).

²⁹ К. Міхалевська, *op.cit.*

wiście w ich okupowanych częściach). Jednak 11 września pojawiły się doniesienia, że władze rosyjskie „zaprzestały” przeprowadzania „referendów”, a jako przyczynę podano bezpośrednio udaną ofensywę ukraińską w obwodzie charkowskim³⁰. W dniach 23–27 września 2022 roku te „referenda” jednak odbyły się, ale tylko na okupowanych terenach obwodów donieckiego, ługańskiego, zaporoskiego i chersońskiego. W niewielkiej części obwodu charkowskiego, która nadal pozostawała pod kontrolą Rosjan, nawet rosyjscy propagandyści nie odważyli się zorganizować takiego wydarzenia.

Zakończenie

Okupacja niektórych rejonów obwodu charkowskiego w 2022 roku doprowadziła do olbrzymich strat wśród ludności oraz rujnowania infrastruktury. Jednak okupantom rosyjskim nie udało się osiągnąć postawionych celów. Wbrew oczekiwaniu Rosjan chęć do kolaboracji ze strony miejscowej ludności nie była powszechna, a opór okazywano w różnych formach. Zacytujemy rosyjskiego naukowca wojskowego, który na początku 2023 roku szczerze napisał: „dostępne dane dotyczące oceny sytuacji militarnej i politycznej na Ukrainie nie w pełni odpowiadały rzeczywistości. Lokalni mieszkańcy obwodów rosyjskojęzycznych zamiast kwiatów, jak się spodziewaliśmy, stawiali sprzeciw obywatelski tyłowym kolumnom naszych wojsk [...] informacje o stanie moralnym i psychicznym personelu sił zbrojnych Ukrainy okazały się błędne. Nie spełniły się oczekiwania co do ich nieprzygotowania do zbrojnego oporu i chęci do masowej kapitulacji”³¹.

Przedstawione opracowanie to tylko próba zasygnalizowania problemu. Każda z podjętych kwestii (działalność władz okupacyjnych, kolaboracja i kolaboranci, sprzeciw obywatelski, sprzeciw zbrojny i in.) wymaga dalszego, pogłębionego badania.

Bibliografia

Bалачук І., *В Ізюмі закінчили ексгумацію – підняли 447 тіл, серед них багато жінок, є діти*, Українська правда, <https://www.prawda.com.ua>, 23.09.2022 (1.12.2024).

³⁰ А. Перцев А. *Кремль «поставил на стоп» референдумы о «присоединении» оккупированных территорий к России, утверждают источники «Медузы»*, Медуза, <https://meduza.io>, 11.09.2022 (30.11.2024).

³¹ О.Г. Тукмаков, *Основные направления совершенствования военно-политической работы при подготовке операций*, „Военная мысль”, 2023. № 2. С. 47–48.

- „Вивезли до Белгорода на "перевиховання"”: викраденого під Куп'янськом блогера Сергія Стросєва другий рік шукає родина, ZMINA, <https://zmina.info>, 3.11.2023 (11.12.2024).
- Вкрадене українське зерно: фірми, схеми та механізм санкцій, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 18.04.2023 (22.11.2024)
- Воробей О., «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне повсякдення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 5.
- Зарембо Т., У Харківській області знайшли тіла понад 760 загиблих під час окупації, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua>, 29.10.2022 (1.12.2024).
- Засідання колаборантів в Куп'янську: стали відомі учасники заходу, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 8.06.2022 (19.10.2024).
- Литвин К., «...цеглинка – то вже будеться храм»: Досвід виживання жителів с. Лукашівка під час російської окупації (інтерв'ю записала та підготувала до друку К. Литвин), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 6.
- Міхалевська К., Окуповані: Куп'янськ. Життя під загрозою нової окупації, LB.UA, <https://lb.ua>, 26.01.2024 (7.12.2024).
- Настоятель храму на Харківщині благословляв окупантів, а потім утік до Росії, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 4.04.2023 (30.03.2025).
- Новик П., Як харківські колаборанти зафільмували свою брехню та показали нових посіпак, Медіаграмотність у регіонах України, <https://milukraine.net>, 19.06.2023 (22.11.2024).
- Окупанти призначили колишнього міліціонера головним в Ізюмі, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 25.04.2022 (16.10.2024).
- Олешко Н., Український рух опору на Харківщині у повномасштабній російсько-українській війні 2022 року, „Актуальні питання у сучасній науці”, 2023, Ч. 6.
- Павленко О., Гауляйтери Харківської області: хто і як зрадив Україну, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 1.02.2022 (16.10.2024).
- Павленко О., Нові гауляйтери Харківської області. Як змінюється влада на окупованих територіях, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 8.07.2022 (16.10.2024).
- Панкова А., «Невже ви не батьки?! Невже ви не сини?! Чи в вас дітей нема?!»: Повсякдення і трагізм окупації с. Золотинка на Чернігівщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку А. Панкова), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 6.
- Перцев А., Кремль «поставив на стоп» референдуми о «присоединении» оккупированных территорий к России, утверждают источники «Медузы», Медуза, <https://meduza.io>, 11.09.2022 (30.11.2024).
- Побережний В., Як Піски-Радьківські чинили опір окупації, Ukraïner, <https://www.ukraïner.net>, 8.03.2023 (11.12.2024).
- Резникова Е., Кто руководит оккупированными территориями Украины, Проект, <https://www.proekt.media>, 29.09.2022 (16.10.2024).
- Рік тому Збройні Сили України звільнили Ізюм, Християни для України, <https://с4u.org.ua>, 10.09.2023 (1.12.2024).
- Російських вчителів не затримували на деокупованих територіях Харківщині – Офіс генпрокурора, Радіо свобода, <https://www.radiosvoboda.org>, 14.09.2022 (1.02.2025).
- Рязанцева А., Пропаганда РФ та тиск на бюджетників: як живуть окуповані Куп'янськ та Балаклія на Харківщині, Суспільне Харків, <https://suspilne.media>, 12.07.2022 (30.01.2025).

- Священник із храму на півночі Харківської області втік після підтримки „руського миру”, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 27.06.2023 (30.03.2025).*
- Сепаратист став заступником гауляйтера окупованої Харківщини, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 10.06.2022 (16.10.2024).*
- Справу про викрадення загарбниками депутата-ветерана з Куп'янська розгляне ЄСПЛ, Укрінформ, <https://www.ukrinform.ua>, 9.06.2023 (11.12.2024).*
- Тукмаков О.Г., *Основные направления совершенствования военно-политической работы при подготовке операций*, „Военная мысль”, 2023. № 2.
- Харук А., *Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 1.
- Харук А., *Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 5.
- Шурмакевич В., *Під час окупації впроваджувала освітні стандарти РФ: на Харківщині оголосили підозру вчителі ліцею*, Українська правда, <https://life.pravda.com.ua>, 29.01.2025 (1.02.2025).
- Що відомо про російських вчителів, яких нібито затримали на Харківщині? BBC News Україна, <https://www.bbc.com>, 13.09.2022 (1.02.2025).*

Resistance and collaboration in the Russian-Ukrainian war (on the example of Kharkov Region in 2022)

Abstract

The presented article aims to highlight the specifics of the Russian occupation of certain areas of the Kharkiv region in 2022 (from the moment of the Russian invasion, which began on February 24, until the liberation of these territories in September 2022). Through an analysis of publications in mass media and social networks, the characteristics of collaboration and resistance in the mentioned areas were examined. It was established that despite the involvement of local collaborators, the Russian occupiers did not entrust them with key positions in the occupation administration. The resistance of the local population took various forms – from acts of civil disobedience and the distribution of propaganda materials to the formation of partisan units. The study of this issue contributes to a more complete and comprehensive presentation of the course of the Russo-Ukrainian war in all its aspects.

Keywords: Russo-Ukrainian war, 2022, occupation, collaboration, resistance

Małgorzata Kowalska-Chrzanowska*

**ROSYJSKIE ANTYPOLSKIE
NARRACJE DEZINFORMACYJNE
W ROKU 2024
W ŚWIETLE ZASOBÓW BAZY EUvsDISINFO**

Streszczenie

Od czasu aneksji Krymu rozprzestrzenianie się prokremlowskich treści dezinformacyjnych w Europie nasila się i stanowi formę regularnie prowadzonej wojny informacyjnej. Jej celem jest manipulowanie opinią publiczną, a poprzez to osiągnięcie militarnych lub/i politycznych celów. Niniejszy artykuł prezentuje wyniki analizy treści 164 publikacji dezinformacyjnych dotyczących Polski, zarejestrowanych w 2024 r. w bazie artykułów i materiałów medialnych EUvsDisinfo. Autorka, korzystając z analizy zawartości, konkretyzuje dominujące narracje i źródła ich pochodzenia. Przeprowadzone badania dowodzą istnienia 57 stron internetowych będących źródłem rosyjskiej dezinformacji. Wskazują, że w 2024 r. do najczęstszych antypolskich narracji należały: zaangażowanie RP w wojnę na Ukrainie m.in. z powodu roszczeń wobec jej zachodnich terenów, dążenie przez Polskę do wojny nuklearnej, rusofobia polskich elit politycznych i polskiego społeczeństwa, wykorzystywanie przez Polskę kryzysu migracyjnego do destabilizacji sytuacji na Białorusi, prowadzenie polskiej polityki pod dyktando krajów anglosaskich, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych. Przekazy te generowane były przez prokremlowskie media i rosyjskich propagandzistów. Najczęściej przybierały postać komentarzy do aktualnych wydarzeń, skoncentrowanych na tematyce militarnej, bezpieczeństwa narodowego i geopolityki.

Słowa kluczowe: rosyjska dezinformacja, prokremlowska propaganda, EUvsDisinfo, Polska, analiza zawartości

Wstęp

Rosja, wykorzystując różnorodne narzędzia i techniki, od dziesięcioleci prowadzi aktywne działania mające na celu manipulowanie opinią publiczną zarówno wewnątrz kraju, jak i za jego granicami. Jej współ-

---

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: koma@umk.pl, ORCID: 0000-0002-2839-5732.

czesna działalność dezinformacyjna czerpie z dorobku technik i środków stosowanych jeszcze w okresie istnienia Związku Radzieckiego¹. Już na początku lat 20. XX w. pojawiło się biuro sabotażu, dezinformacji i specpropagandy, a w latach 60. służby bezpieczeństwa oraz tajne organizacje policyjne, w celu wpływania na bieg wydarzeń na świecie, wprowadziły działania określane mianem *aktywne środki* (ros. *aktivnye meropriyatiya*, ang. *active measures*)². Termin ten odnoszono do dwóch rodzajów działań: 1) operacji zaplanowanych przez służby bezpieczeństwa, w których wykorzystywane były tradycyjne techniki dezinformacji, manipulacja mediami czy fałszerstwa, 2) specjalnych kampanii zatwierdzonych bezpośrednio przez Biuro Polityczne, obejmujących szpiegostwo, sabotaż i różne stopnie przemocy, z zamachami i terroryzmem włącznie³. Aktywne środki urzeczywistniały się w tworzeniu międzynarodowych organizacji fasadowych (np. Światowej Rady Pokoju), wspieraniu zagranicznych partii (komunistycznych, socjalistycznych i opozycyjnych) czy udzielaniu pomocy różnym nieformalnym grupom (podziemnym, rewolucyjnym, powstańczym, przestępczym i terrorystycznym). Przejawiały się również w fałszowaniu dokumentów urzędowych, zabójstwach i represjach politycznych, takich jak penetracja kościołów i prześladowanie dysydentów politycznych⁴. Celem tych działań była ekspansja ideologiczna ZSRR, mitologizacja potencjału radzieckich służb specjalnych, osłabianie Zachodu i rozbijanie jedności wśród jego sojuszników, deprecjonowanie wizerunku Stanów Zjednoczonych wśród obywateli Europy i krajów Trzeciego Świata oraz budowanie zaufania społeczeństwa radzieckiego wobec kremłowskiego reżimu i zapobieganie jego westernizacji⁵.

Okres zimnej wojny stał się asumptem do rozszerzenia zakresu aktywnych środków zarówno za pomocą słowa (propaganda i dezinformacja), jak i czynu (dywersja, prowokacja, akcje protestacyjne, akcje para-

---

¹ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014, s. 7–9.

² S. Abrams, *Beyond Propaganda: Soviet Active Measures in Putin's Russia*, „Connections: The Quarterly Journal”, 2016, nr 15 (1), 6–9.

³ J. Darczewska, P. Zochowski, *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, Warszawa 2017, s. 15–16.

⁴ C. Andrew, V. Mitrokhin, *Archiwum Mitrochina. KGB w Europie i na Zachodzie*, Warszawa 2001, s. 52, 548, 953.

⁵ C. Andrew, O. Gordievsky, *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, London 1990, s. 317–319; O. Kalugin, *Inside the KGB: An interview with retired KGB Maj. Gen. Oleg Kalugin*, CNN Interactive, <https://cnn.com>, styczeń 1998 (15.01.2025); A. Applebaum, *Koncern autokracja. Dyktatorzy, którzy chcą rządzić światem*, Warszawa 2024, s. 25, 46, 113.

militarne itp.)⁶. Jeszcze dobitniej przejawiało się to w wieku XXI, gdy niektóre „archaiczne” formy zostały całkowicie wyparte lub zastąpione przez inne (np. maszyny do pisania i kampanie wysyłania listów). Aktywnie działały jednak z pozoru niewinnie wyglądające kluby przyjaciół (np. Francusko-Rosyjskie Stowarzyszenie Dialogu), a także sterowane przez agentów wpływu grupy polityczne. W konsekwencji globalizacji i postępu technologicznego do repertuaru aktywnych środków dołączyła działalność botów i farm trolli (np. Internetowa Agencja Badawcza działająca w okolicach Sankt Petersburga, znana jako Trolle z Olgino⁷), promowanie kampanii rosyjskiego rządu przez celebrytów (np. post opublikowany z hashtagem #SaveChildrenFromFascism na profilu społecznościowym pochodzącego z Moskwy hokeisty National Hockey League Alexandra Ovechkina po aneksji Krymu⁸), generowanie *deep fake*’ów, tworzenie fikcyjnych kont wykorzystywanych do manipulowania opinią publiczną (ang. *sockpuppet*), maskowanie sponsorów przekazu (ang. *astroturfing*) czy budowanie fałszywych tożsamości (ang. *catfishing*)⁹, a wreszcie pojawienie się nowych aktorów na rynku medialnych – portali, wortali i serwisów powiązanych bezpośrednio z prokremlowską propagandą (np. Russia24, 5-tv.ru, ukraina.ru, vz.ru, vesti7.ru, prawda.re, remonews.com, rospolcentr.ru, pl.sputniknews.com, polnad.news-pravda.com).

Mimo że wachlarz obecnie wykorzystywanych w rosyjskich kampaniach wpływu aktywnych środków znacznie się wzbogacił, w podejmowanych działaniach trudno nie dostrzec analogii do metod zdefiniowanych w początkach lat 20. XX w. Niezmienny pozostał także cel tych działań – destabilizacja sytuacji politycznej w innych państwach, podważanie zaufania do zachodnich instytucji oraz wzmacnianie własnych wpływów na arenie międzynarodowej. Został on także wyartykułowany w przyjętej we wrześniu 2000 r. (a następnie zrewidowanej w 2010, 2014, 2016 i 2021 r.) „Doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej”. Precyzuje ona nie tylko znaczenie takich terminów, jak *wojna informacyjna*, *broń informacyjna* czy *maskowanie przeciwdziałania informacyjnego*, ale wyraźnie wskazuje na wewnętrzne i zewnętrzne źródła zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa. Do pierw-

⁶ J. Darczewska, P. Żochowski, *op.cit.*, s. 10.

⁷ S. Palczewski, *Trolle z Petersburga wysłane w bój. Element wojennej rozgrywki*, Cyberdefence24, <https://cyberdefence24.pl>, 13.06.2022 (15.01.2025).

⁸ P. Hassett, *Alex Ovechkin Defends, Deflects #SaveChildrenFromFascism Photo*, Russian-machineneverbreaks, <https://russianmachineneverbreaks.com>, 8.09.2014 (15.01.2025).

⁹ A.A. Iacucci, *Using social media in community based protection: a guide*, United Nations High Commissioner for Refugees, <https://www.unhcr.org>, styczeń 2021 (15.01.2025).

szych z wymienionych zalicza się działalność zagranicznych struktur wymierzona przeciwko interesom Federacji Rosyjskiej w sferze informacyjnej, zaostrenie międzynarodowej rywalizacji o posiadanie technologii i zasobów informacyjnych (tj. o przewagę informacyjną), opracowanie przez szereg państw koncepcji wojen informacyjnych, a także oddziaływanie zagranicznych podmiotów, w tym zagranicznych mediów, które dążą do niekorzystnego przedstawiania wizerunku Rosji i działań przez nią podejmowanych. Do drugich – „nielegalne stosowanie specjalnych środków wpływu na świadomość indywidualną, grupową i społeczną”¹⁰. Również w innym dokumencie, tj. „Strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Federacji Rosyjskiej na lata 2017–2030” (dekret prezydencki z 9 maja 2017 r.), podnosi się kwestie zagrożeń płynących dla bezpieczeństwa informacyjnego z Zachodu. Wprawdzie wśród celów strategii wymienia się m.in. zapewnienie obywatelom prawa dostępu do informacji i swobody wyboru środków ich pozyskiwania, ale jednocześnie przestrzega się przed użytkowaniem zagranicznych technologii oraz informacjami zamieszczanymi w Internecie przez państwa i organizacje, do których technologie te należą, dowodząc, że zagrażają one ochronie obywateli i państwa w sferze informacji. Co więcej, w dokumencie wprost wskazuje się na możliwość kontroli państwa nad dostępem do mediów i zasobów Internetu poprzez: nadanie priorytetowego znaczenia informacji pochodzenia rosyjskiego, ograniczenie dostępu do informacji ze źródeł innych niż krajowe, kreowanie własnej narracji w przestrzeni publicznej, wspieranie tradycyjnych form przekazu informacji (radio, telewizja, prasa drukowana) oraz reglamentację i selekcję informacji¹¹.

Ten skrótowny przegląd założeń systemu prowadzenia wojen informacyjnych w państwie rosyjskim wyraźnie dowodzi, że jest to system wyjątkowy. Jak zauważa Viktor Mozgin, jego wyjątkowość polega na zapożyczeniu pewnych technik z doktryny nazistowskich Niemiec. Po-

---

¹⁰ J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Warszawa 2015, s. 13.

¹¹ Ukaz Prezidenta Rossijskoy Federatsii ot 09.05.2017 g. № 203. *O Strategii razvitiya informatsionnogo obshchestva v Rossijskoy Federatsii na 2017–2030 gody* [Указ Президента Российской Федерации от 09.05.2017 г. № 203. *O Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017–2030 годы*], Prezident Rossii, <http://static.kremlin.ru>, 09.05.2017, (15.01.2025); E. Radomska, *Strategia cyfryzacji gospodarki i społeczeństwa Federacji Rosyjskiej – kierunki, perspektywy i wyzwania*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 2021, nr 19 (2), s. 227–230; A. Rogozińska, *Cele Federacji Rosyjskiej w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego na podstawie zapisów rosyjskich dokumentów strategicznych*, Instytut Nowej Europy, <https://ine.org.pl>, 09.09.2020 (15.01.2025).

nieważ jednak dla Rosjan „utożsamianie się z nazistowskimi Niemcami jest niedopuszczalne, na przestrzeni ostatnich lat wykreowali własną plejadę propagatorów, którzy prężnie działają na polu wojny informacyjnej z innymi państwami”¹². Nie przeszkadza to im jednak zaadaptować zachodnie terminy na rosyjski grunt i – kierując się własną logiką i propagandą medialną – dostosowywać je do własnej geostrategii¹³. W myśl tej logiki, „Rosjanom nie mówi się niemal nic o tym, co dzieje się w ich własnych miastach i miasteczkach, zamiast tego nieustannie opowiada się o upadku miejsc, których nie znają i w których większość z nich nie była: o upadku Ameryki, Francji, Wielkiej Brytanii, Szwecji i Polski, o upadku krajów, w których rzekomo królują degeneracja, hipokryzja i rusofobia”¹⁴.

Badania wrogich Polsce narracji rosyjskich

Rozprzestrzenianie prokremlowskich treści dezinformacyjnych o Polsce stanowi od wielu lat przedmiot eksploracji badaczy i rozmaitych organizacji zajmujących się polityką zagraniczną, kondycją mediów i jakością debaty publicznej. Intensyfikację badań dostrzega się zwłaszcza od 2014 r., a więc agresji militarnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, zapoczątkowanej aneksją Półwyspu Krymskiego. Analizom poddawane są zarówno wykorzystywane środki propagandy i manipulacji, jak i same treści dezinformacyjne.

Z najnowszych publikacji dokumentujących przejawy rosyjskiej walki informacyjnej wymierzonej przeciwko Polsce warto odnotować w pierwszej kolejności dwa raporty – Centrum Stosunków Międzynarodowych oraz Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego. W pierwszym z wymienionych na podstawie wyników analizy 50 stron internetowych za dominujące narracje uznano dyskredytowanie przyjaznych stosunków między społeczeństwami oraz rządami Polski i Ukrainy, podważenie zaufania Polaków wobec NATO i narzucanie polskiej opinii publicznej antynatowskiego punktu widzenia¹⁵. W publikacji Fundacji Pułaskiego, będącej rezultatem monitoringu mediów przeprowadzonego przez Fundację Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji w okresie od marca

---

¹² V. Mozgin, *Medialny aspekt rosyjskiej propagandy w Mołdawii*, „Arte Pontas – Studia nad Bezpieczeństwem”, 2017, nr 1 (8), s. 114.

¹³ J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach...*, s. 7.

¹⁴ A. Applebaum, *op.cit.*, s. 99.

¹⁵ A. Wierzejski, *Polska [w:] Wojna informacyjna w Internecie. Przeciwdziałanie prokremlowskiej dezinformacji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. A. Wierzejski, Warszawa 2017, s. 25–31.

do października 2017 r., wyróżniono 10 najczęściej powtarzanych narracji w polskiej przestrzeni informacyjnej. Były to: niszczenie przez Polaków pomników sowieckich żołnierzy; udział państwa polskiego w wybuchu II wojny światowej; radykalizacja polskiego społeczeństwa i wzrost ksenofobii; dążenia państwa rosyjskiego do poprawy stosunków polsko-rosyjskich niezależnie od oficjalnych działań państwa polskiego; rzekome polskie roszczenia terytorialne wobec Ukrainy; antypolskie nastawienie ukraińskiego społeczeństwa i negatywny wizerunek Ukrainy w społeczeństwie polskim; negatywne przekazy o działaniach Unii Europejskiej w polskich mediach; doniesienia o rozmieszczeniu wojsk NATO na terytorium Polski i jej ofensywnych planach wobec Rosji; udział Polaków w sabotowaniu inwestycji z sektora energetycznego i polityki energetycznej Unii Europejskiej; przygotowania Polski do udziału w wojnie nuklearnej na świecie¹⁶.

Ciekawych wniosków dostarczyły także badania rosyjskich narracji rozpowszechnianych w okresie pandemii COVID-19. Badania takie w okresie od lutego 2020 r. do lutego 2021 r. przeprowadzili *fact-checkerzy* związani z Fundacją „Przeciwdziałamy dezinformacji”. W ich wyniku zidentyfikowali 30 polskich portali, które rozpowszechniały dezinformację, powtarzając rosyjską narrację¹⁷. Podobne badania zainicjowali analitycy do spraw bezpieczeństwa środowiska informacyjnego Fundacji INFO OPS Polska. Analizując fałszywe treści pojawiające się w Internecie od grudnia 2019 r. do listopada 2020 r., wykazali, że w rosyjskich narracjach z tego okresu przewijały się tematy rzekomej wyższości reżimów autorytarnych w radzeniu sobie z pandemią nad młodymi demokracjami, takimi jak Polska. Dodatkowo rozpowszechniano fałszywe informacje, jakoby Polska uniemożliwiała dostarczanie sprzętu medycznego do Włoch, żołnierze amerykańscy zakażali Polaków koronawirusem, a ćwiczenia wojskowe NATO (Defender20) na terenie Polski prowadziły do odpływu środków finansowych niezbędnych do walki z pandemią COVID-19¹⁸. W obydwu badaniach za jedno z głównych źródeł rozpowszechniających w Polsce rosyjskie materiały propagandowe uznano portal Sputnik.

Na innym materiale empirycznym operowali Małgorzata Kowalska-Chrzanowska i Przemysław Krysiński. Analizując prawie 20 tys. wpisów

---

¹⁶ M. Kowalska, A. Lelonek, *Rozdział II: Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce* [w:] K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, Warszawa 2017, s. 11–18.

¹⁷ M. Paweła, *Ujawniamy: skala rosyjskiej dezinformacji o COVID-19 w Polsce*, FakeNews, <https://fakenews.pl>, 23.03.2021 (15.01.2025).

¹⁸ M. Sijer, *Wykorzystanie przez Rosję pandemii do dezinformacji na obszarze Białorusi, Polski oraz Ukrainy*, Info Ops Polska, <https://infoops.pl>, 21.03.2021 (15.01.2025).

dezinformacyjnych pochodzących ze stron internetowych, blogów i mediów społecznościowych zgłoszonych w ramach projektu „Zgłoś Trolla” w pierwszych sześciu tygodniach od momentu inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., odnotowali w przestrzeni Internetu prawie 7 tys. wzmianek gloryfikujących Rosję oraz deprecjonujących państwa Zachodu i ich organizacje (zwłaszcza NATO i Unię Europejską). Dowodzone w nich rzekomej rusofobii społeczeństwa polskiego, zaangażowania polskiego wojska i jego przywódców w wojnę na Ukrainie czy roszczeń Polaków wobec terytoriów ukraińskich okupowanych przez Rosjan. Propagując hasło „ukrainizacji Polski”, stale budowano negatywny wizerunek Ukrainy w społeczeństwie i podsycano niechęć do jej obywateli¹⁹. Do analogicznych wniosków doszli Aleksander Ksawery Olech i Julia Dobrowolska, analizując opracowania naukowe, doniesienia prasowe, raporty i wpisy w mediach społecznościowych, ukazujące się przez rok od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Za dominujące motywy dezinformacji rosyjskiej, które uderzyły w relacje polsko-ukraińskie oraz negatywnie wpłynęły na współpracę Polski z innymi państwami, badacze uznali historyczne resentymenty, zwłaszcza te, które odwoływały się do rzezi wołyńskiej i przesiedleń Ukraińców. Dowiedli także obecności tematyki rzekomej ukrainizacji Polski i planów aneksji zachodniej Ukrainy przez Polskę²⁰.

Na początku 2025 r. ukazał się raport przygotowany przez Zespół ds. Dezinformacji działający w strukturach rządowej Komisji ds. badania wpływów rosyjskich i białoruskich²¹. Bazując na analizie zawartości prawie 2 tys. polskojęzycznych dokumentów jawnych i niejawnych (w tym o klauzuli „ściśle tajne”) z lat 2004–2024 oraz 679 artykułów zebranych w okresie od 1 do 28 lutego 2023 r. z portali, wortali, blogów i kanałów streamingowych, eksperci wyróżnili pięć głównych narracji rosyjskich:

1. NATO i UE są opresyjne, wrogie, kolonizują swoich członków;
2. cywilizacja zachodnia upada, jest dekadenska, zdemoralizowana;
3. w wojnie w Ukrainie Rosja wygrywa i musi wygrać;
4. Ukraina to upadłe państwo, a Ukraińcy nie są narodem;
5. nie można pokonać Rosji – państwa nuklearnego, zwycięskiego w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej.

¹⁹ M. Kowalska-Chrzanowska, P. Krysiński, *Fake newsy na temat wojny w Ukrainie w świetle projektu „Zgłoś Trola”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 2023, nr 66 (1), s. 11–32.

²⁰ A. Olech, J. Dobrowolska, *Polsko-ukraińskie relacje a rosyjskie działania dezinformacyjne*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 2022, nr 26 (4), s. 63–72.

²¹ *Raport Zespołu ds. Dezinformacji Komisji ds. badania wpływów rosyjskich i białoruskich*, Ministerstwo Sprawiedliwości, [https://www.gov.pl, 10.01.2025 \(15.01.2025\).](https://www.gov.pl, 10.01.2025 (15.01.2025).)

Jeśli chodzi o narracje antypolskie, członkowie Komisji wskazali m.in. na takie aspekty rosyjskich przekazów, jak: obarczanie Polski winą za wojnę na Ukrainie; przypisywanie jej dążenia do aneksji części ukraińskich terytoriów; uległość polskich władz wobec NATO; dyskredytacja polskich żołnierzy i funkcjonariuszy polskiej Straży Granicznej w obliczu sytuacji na granicy polsko-białoruskiej; wykorzystywanie kryzysu migracyjnego przez Polskę do realizacji własnych celów politycznych; poddawanie w wątpliwość współpracy wojskowej Polski i Stanów Zjednoczonych; podnoszenie argumentów, że wspólne ćwiczenia wojskowe są przyczyną zwiększonego zagrożenia epidemicznego dla mieszkańców Polski; zagrożenie polskiej tożsamości obecnością w Unii Europejskiej; naiwność polskich elit wobec cynicznej gry interesów Zachodu; brak profesjonalizmu kadr Wojska Polskiego, Kancelarii Rady Ministrów; brak zachowania standardów przy doborze osób na kierownicze stanowiska w spółkach Skarbu Państwa²².

Przedmiot badań

W niniejszym artykule zaprezentowano wyniki analizy 164 polskojęzycznych publikacji, które zaindeksowane zostały w bazie EUvsDisinfo w 2024 r. Baza ta stanowi główne narzędzie uruchomione w 2015 r. portalu o tej samej nazwie. Jest on flagowym projektem East StratCom – specjalnej grupy zadaniowej Unii Europejskiej do walki z dezinformacją w państwach członkowskich. W bazie, aktualizowanej co tydzień, gromadzone są treści dezinformacyjne (m.in. w językach: ukraińskim, rumuńskim, rosyjskim, niemieckim, polskim, francuskim, włoskim, hiszpańskim, gruzińskim, ormiańskim, azerskim, chińskim) ukazujące się w mediach powiązanych z Federacją Rosyjską²³. Na początku 2025 r. zaindeksowano w niej blisko 19 tys. przypadków prokremlowskiej dezinformacji, w tym 1470 dotyczących Polski.

Materiał z bazy można przeglądać z uwzględnieniem takich kryteriów, jak zasięg geograficzny (według regionów będących przedmiotem dezinformacji), językowy i chronologiczny. Każdy rekord ma tę samą, ściśle określoną strukturę. Po stronie lewej widnieją dane artykułu zawierającego dezinformację (adres URL prowadzący do źródła, data pu-

---

²² *Ibidem.*

²³ *Przeciwstawianie się trwającym kampaniom dezinformacyjnym prowadzonym przez Rosję – osiem lat EUvsDisinfo*, EUvsDisinfo, Pobrano z: <https://euvsdisinfo.eu/pl/przeciwstawianie-sie-trwajacym-kampaniom-dezinformacyjnym-prowadzonym-przez-rosje-osiem-lat-euvsdisinfo/>, 5.07.2023 (15.01.2025).

blikacji, język, regiony i kraje, których dotyczy, słowa kluczowe). Po stronie prawej znajduje się swoisty raport demaskujący fałszywą narrację, przygotowany na podstawie informacji pochodzących z wiarygodnych źródeł, takich jak artykuły prasowe, oficjalne dokumenty, oświadczenia, książki, artykuły encyklopedyczne, posty w mediach społecznościowych. Pod raportem umieszczone są odnośniki prowadzące do przykładów podobnych fałszywych informacji²⁴.

Analizami objęto 164 artykuły z ogółem 213 dotyczących Polski zidentyfikowanych na dzień 7 stycznia 2025 r. w bazie²⁵. Pochodziły one z portalu poland.news-pravda.com. Nazwa i adres portalu (wcześniej prawda.pl.com) powstały z wykorzystaniem techniki popełniania typowych błędów literowych w trakcie wpisywania adresów internetowych w polu adresowym przeglądarki, tak by przypominały adres prawdziwego portalu informacyjnego (ang. *typosquatting*) – w tym przypadku serwisu *fact-checkingowego* organizacji Stowarzyszenie Pravda (prawda.org.pl), będącego członkiem Międzynarodowej Sieci Organizacji Fact-Checkingowych (ang. *International Fact-Checking Network*).

Metodyka i wyniki badań

Teksty do analizy zostały wyłonione z bazy z użyciem filtrów „region” (Polska) i „język” (polski) oraz „data publikacji” (01.01.2024–31.01.2024). Zebrany materiał poddano analizie zawartości²⁶. Badania przeprowadzono w styczniu 2025 r. Miały one udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

1. jakie były wiodące źródła dezinformacji na temat Polski w 2024 r.?,
2. jakie były dominujące narracje rosyjskie w 2024 r.?,

---

²⁴ J. A. Leite [i in.], *EUvsDisinfo: A Dataset for Multilingual Detection of Pro-Kremlin Disinformation in News Articles* [w:] *Proceedings of the 33rd ACM International Conference on Information and Knowledge Management, Boise ID USA, October 21–25, 2024*, red. E. Serra, F. Spezzano, New York 2024, s. 5380–5384.

²⁵ Pozostałych 49 artykułów nie uwzględniono w analizie ze względu na publikację w innym niż polski języku (arabski, armeński, bułgarski, hiszpański, francuski, rosyjski).

²⁶ Analiza zawartości obejmuje „zespół technik systematycznego badania strumieni lub zbiorów przekazów, polegającego na możliwie obiektywnym (w praktyce zwykle: intersubiektywnie zgodnym) wyróżnianiu i identyfikowaniu ich możliwie jednoznacznie skonkretyzowanych, formalnych lub treściowych elementów oraz na możliwie precyzyjnym (w praktyce: ilościowym) szacowaniu rozkładu występowania tych elementów i na głównie porównawczym wnioskowaniu, a zmierzającego przez poznanie zawartości przekazów do poznania innych elementów i uwarunkowań procesu komunikacyjnego”. Cyt. za: W. Pisarek, *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983, s. 45.

3. czy w porównaniu do zidentyfikowanych przez innych badaczy tematów dezinformacji pojawiły się nowe, dotąd nieobecne w przestrzeni informacyjnej?

W utworzonym zbiorze najwięcej tekstów pochodziło z kwietnia i lipca (odpowiednio 24 i 20), najmniej z marca i czerwca 2024 r. (odpowiednio 3 i 4). W pozostałych miesiącach liczba publikacji wyniosła średnio 14. W wyniku przeprowadzonych analiz zidentyfikowano 57 stron internetowych będących źródłem rosyjskiej dezinformacji nt. Polski. Ich przegląd prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Źródła rosyjskiej dezinformacji nt. Polski ujawnione w artykułach opublikowanych w portalu poland.news-pravda.com

Rodzaj witryny	URL	Liczba zidentyfikowanych tekstów
1	2	3
serwis agencji informacyjnej New Front	https://news-front.su	16
serwis agencji informacyjnej RIA Nowosti	https://ria.ru	11
serwis informacyjny stacji telewizyjnej RT (wcześniej Russia Today)	https://rt.com	10
serwis informacyjny stacji telewizyjnej Tsargrad	https://tsargrad.tv	10
serwis agencji informacyjnej Ros-sija siegodaya	https://ukraina.ru	10
serwis informacyjny Rosyjskiej Agencji Informacyjnej TASS	https://tass.ru	7
portal internetowy	https://www.politnavigator.news	7
serwis agencji informacyjnej RIA Nowosti	https://crimea.ria.ru	6
portal internetowy	https://www.kp.ru	6
gazeta internetowa „Vzglyad”	https://vz.ru	4
portal internetowy	https://1rodina.ru	3
gazeta internetowa „Lenta.ru”	https://lenta.ru	3
serwis streamingowy	https://rutube.ru	3
portal internetowy	https://readovka.ru	2
serwis informacyjny stacji telewizyjnej Ren	https://ren.tv	2
serwis agencji informacyjnej URA.RU	https://ura.news	2
portal internetowy	https://www.fondsk.ru	2
portal internetowy	https://www.rubaltic.ru	2
serwis informacyjny stacji telewizyjnej Russia-1	https://www.vesti.ru	2

1	2	3
serwis agencji informacyjnej Analytical Network News Agency	https://anna-news.info	1
serwis agencji informacyjnej REX	https://iarex.ru	1
portal internetowy gazety „Izwestija”	https://iz.ru	1
portal internetowy	https://politobzor.net	1
portal internetowy	https://segodnia.ru	1
portal internetowy	https://svpressa.ru	1
serwis informacyjny stacji telewizyjnej Zvezda	https://tvzvezda.ru	1
wortal militarny	https://warfiles.ru	1
wortal militarny	https://www.belvpo.com	1
konto w komunikatorze internetowym Telegram	https://t.me/barantchik	4
	https://t.me/baltnews	3
	https://t.me/Belarus_VPO	3
	https://t.me/DeputatZhuravlev	3
	https://t.me/III_SESTRY	3
	https://t.me/logikamarkova	3
	https://t.me/ostashkonews	3
	https://t.me/EvPanina	2
	https://t.me/inosmichannel	2
	https://t.me/aklintsevich	1
	https://t.me/denazi_UA	1
	https://t.me/fsk_today	1
	https://t.me/fsk_today	1
	https://t.me/III_SESTRY	1
	https://t.me/ino_tv	1
	https://t.me/Mikle1On	1
	https://t.me/new_militarycolumnist	1
	https://t.me/pikta1	1
	https://t.me/readovkanews	1
	https://t.me/piotrpanasiuk	1
	https://t.me/readovkaru	1
	https://t.me/romagolovanov	1
	https://t.me/RuskiStatek	1
	https://t.me/RuskiStatek	1
	https://t.me/ruskitroll	1
	https://t.me/RVvoenkor	1
	https://t.me/sputniklive	1
https://t.me/Tomasz_Szmydt	1	
https://t.me/WarDonbass	1	
https://t.me/warfakes	1	
Suma		164

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej artykułów dezinformacyjnych (86 z 164, 52% ogółu) ukazało się w rosyjskich serwisach informacyjnych, oficjalnie zarejestrowanych przez Federalną Służbę Nadzoru Łączności, Technologii Informacyjnych i Środków Masowego Przekazu (Roskomnadzor). Publikowane treści miały postać artykułów informacyjno-analitycznych, opinii i komentarzy do aktualnych wydarzeń politycznych. Pokażnym źródłem dezinformacji okazał się również komunikator Telegram, w którym zidentyfikowano 29 kont rozpowszechniających fałszywe treści i mowę nienawiści (ogółem 47 wpisów). Konta te miały rosyjską, białoruską i polską proveniencję. Autorami treści dezinformacyjnych byli: politycy (deputowani Dumy Państwowej, przedstawiciele organów rządowych), dziennikarze i redaktorzy naczelni związani z konkretnymi mediami, blogerzy, pracownicy naukowci (politologzy, językoznawcy, filozofowie), analitycy, wojskowi (oficerowie FSB i KGB) oraz aktorzy. W wielu artykułach powoływano się na opinie anonimowych ekspertów, rzekomych zachodnich urzędników, schwytanych jeńców wojennych czy byłych agentów służb specjalnych, a nawet informatorów pochodzących „z pewnych kręgów”.

Analiza treści zgromadzonych artykułów ujawniła istnienie siedmiu głównych narracji rosyjskich:

1. polscy przywódcy przejawiają zachowania rusofobiczne i dążą do wojny z Rosją;
2. Polska jest czynnym uczestnikiem wojny w Ukrainie;
3. Polska przygotowuje się do wybuchu wojny światowej/nuklearnej;
4. Polska ma roszczenia terytorialne wobec zachodnich ziem Ukrainy;
5. polska polityka prowadzona jest pod dyktando krajów Zachodu, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych;
6. Polska podejmuje działania zmierzające do destabilizacji sytuacji politycznej na Białorusi;
7. rośnie napięcie między Polską a Ukrainą (por. tabela 2).

Tabela 2. Narracje rosyjskie ujawnione w artykułach opublikowanych w portalu poland.news-pravda.com

Narracja	Konteksty wypowiedzi	Liczba zidentyfikowanych artykułów
I. polscy przywódcy przejawiają zachowania rusofobiczne i dążą do wojny z Rosją	<ul style="list-style-type: none"> – Polska sympatyzuje z faszystowskimi Niemcami, wywołała II wojnę światową i nie docenia zalet potencjalnego sojuszu z Rosją; – premier Donald Tusk tworzy nowy układ „Północna Ententa” do walki z Rosją; 	– 40

	<ul style="list-style-type: none"> – Polska wydalila rosyjskich dyplomatow, oskarzajac ich o podpalenia w kraju; – polskie Siły Zbrojne oskarzaja Rosję o sianie dezinformacji powodziowej; – warunkiem uzyskania „Karty Polaka” jest podzielenie wartosci Polakow – jedna z nich jest rusofobia; – rosyjska delegacja nie zostala zaproszona do Polski na uroczystosc z okazji 80-lecia wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau; – urzednicy w Polsce przygotowuja ludnosc do konfrontacji z Rosja; – w Polsce panuje historyczna nienawisc do Rosji i prawoslawnego kościoła; – polskie wladze uznaly Pablo Gonzaleza za rosyjskiego szpiega, ale nigdy nie przedstawily zadnych dowodow jego winy; – polskie przywodztwo wojskowe narzuca narracje, ze Rosja jest wrogiem Polski i ze ja zaatakujecie; – polskie wladze eskaluja antyrosyjskie nastroje; – polskie wladze rozprzestrzeniaja dezinformacje, ze rakiety spadajace na Polske i uderzajace w cele cywilne na Ukrainie to rakiety rosyjskie; – Polska nie chce zrozumiec powodow, dla ktorych Rosja rozpoczela specjalna operacje obrony Donbasu; – nowy rzad Polski rezygnuje z zadan reparacji od Niemiec, ale zada wypłaty reparacji ze strony Rosji; – Polakom aktywnie wpaja sie teze, ze nieunikniony jest ich udzial w wojnie Rosji z Ukraina, bo starcie Polski z Rosja to kwestia czasu; – Warszawa aktywnie angazuje sie w antyrosyjska propagande wojskowa; – wojska polskie angazuja sie w wojne na Ukrainie z irracjonalnej nienawisci Polakow wobec Rosji z powodu historycznej przeszlosci i religii. 	
<p>II. Polska jest czynnym uczestnikiem wojny w Ukrainie</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Polska, Europa i Stany Zjednoczone rzucily Ukraincow na wojne z Rosja, ktorej ani oni, ani Rosja nie chcieli; – polski rzad uzyskal zgode od Stanow Zjednoczonych na zestrzeliwanie przez Polske rosyjskich pociskow na terenie Ukrainy; – polskie wojsko jest zaangazowane w walki toczace sie w Ukrainie; 	<p>– 31</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – schwytani najemnicy mówią po polsku; – polscy najemnicy mordują cywilów na zajętych ziemiach kurskich; – obywatele polscy prowadzą akcje rekrutacyjne do ukraińskiego wojska wśród obywateli ukraińskich, płacąc każdemu poborowemu od 100 do 300 dolarów; – Polska stała się centrum tranzytowym w podróży ukraińskich neonazistów do krajów zachodnich, a także punktem przeładunkowym dla dostaw broni; – Ukraina planuje rozmieścić samoloty F-16, które otrzyma od zachodnich partnerów, w Rumunii, Polsce lub na granicy z Polską, aby znaleźć się pod polskim „parasolem obrony powietrznej”; – polskie wojsko przeprowadza ataki terrorystyczne i dywersji na terytorium Federacji Rosyjskiej; – w Polsce szkolone są komórki terrorystyczne przy wsparciu jednostki specjalnej GROM; – porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa podpisane między Polską a Ukrainą sankcjonuje stacjonowanie „legionu ukraińskiego” w bazie wojskowej na terytorium Polski. 	
<p style="text-align: center;">III. Polska przygotowuje się do wybuchu wojny światowej/nuklearnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ministerstwo Obrony RP prowadzi rozmowy z kierownictwem NATO w sprawie rozszerzenia zakresu stosowania bazy w Redzikowie; – szef polskiego MSZ wciąga Warszawę w konflikty w Azji Południowo-Wschodniej między Chinami a Filipinami; – w 2023 r. Polacy zwiększyli 5-krotnie liczbę miejsc dla kandydatów na uczelnie wojskowe; – Polska podwoiła swoje wydatki na obronność i osiągnęła prawie 4% PKB, co jest najwyższym wynikiem wśród członków NATO, w tym USA; – w krajach bałtyckich i Polsce zrekrutowano ćwierć miliona żołnierzy; – Warszawa dąży do bycia wiodącą siłą militarno-polityczną w Europie Wschodniej i głównym filarem NATO w regionie, a w istocie liderem w Wielkiej Wojnie; – stale zwiększa się liczba stacjonujących w Polsce wojsk NATO; – manewry NATO Steadfast Defender 2024, z udziałem 90 tys. żołnierzy z 31 krajów NATO 	– 27

	<p>i Szwecji, są dowodem aktywnych przygotowań Polski do starcia wojskowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> – podpisana przez Holandię, Niemcy i Polskę umowa o utworzeniu korytarza wojskowego do przemieszczania wojsk dowodzi przygotowań do wojny; – na terenie Polski planuje się rozmieszczenie broni jądrowej; – polski i amerykański wywiad przygotowują prowokację przeciwko polskiej ludności cywilnej, o którą oskarżą Moskwę i Mińsk; – wojska polskie przeprowadzają masową reorganizację grupy wojsk na kierunku białoruskim, na Litwie i Łotwie. 	
<p>IV. Polska ma roszczenia terytorialne wobec zachodnich ziem Ukrainy</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Polska wciąż marzy o granicach z 1792 r.; – Polska wraz z Rumunią i Węgrami aktywnie przygotowuje się do ustanowienia kontroli nad terytorium zachodniej Ukrainy po wojnie; – po wojnie Rosji z Ukrainą obwód lwowski i Zakarpacie staną się częścią sąsiednich państw – odpowiednio Polski i Węgier; – Polska ma świadomość zbliżającej się klęski Ukrainy i lobbuje na rzecz interesów Białego Domu dla własnego zysku w postaci zachodnich terytoriów, które na razie pozostają ukraińskie; – wojska polskie stacjonujące w pobliżu granic Białorusi są postrzegane przez USA jako siła uderzeniowa na wypadek globalnej operacji, przy czym Warszawa realizuje własne ambitne cele – zamiar odzyskania tzw. Kresów Wschodnich; – Polska podpisała ogromny kontrakt na dostawę broni z Korei Południowej, bo ma obsesję na punkcie stworzenia „najsilniejszej siły lądowej w Europie” i chce ją wykorzystać do przejęcia byłych terenów polskich na zachodniej Ukrainie. 	<p>– 21</p>
<p>V. polska polityka prowadzona jest pod dyktando krajów Zachodu, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Polska od dawna nie czuje się członkiem Unii Europejskiej i wszystko, co robi, ma na celu możliwość służenia Ameryce; – polscy przywódcy są sterowani przez Zachód i myślą w kontekście euroatlantyckiej Solidarności, rozumiejąc przez to Anglosasów, USA i NATO; – Polska czuje się 51. stanem USA; – szef polskiego MSZ wciąga Warszawę w konflikty w Azji Południowo-Wschodniej; 	<p>– 19</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – Polska jest sponsorowana przez CIA, nie dba o własne interesy, traci suwerenność; – Polska wypowiedziała porozumienie gazowe ws. Jamału; – prezydent Andrzej Duda i premier Donald Tusk rywalizują ze sobą w rusofobii i w dążeniu do zadowolenia ze swoich wypowiedzi i pomysłów swoich panów w Waszyngtonie; – Polska jest zakładnikiem zagranicznych wojskowych i ich decyzji; – Polski minister spraw zagranicznych jest amerykańskim agentem wpływu – domaga się przekazania Krymu pod mandat ONZ, a po przeprowadzeniu uczciwego referendum – Ukrainie; – za atakiem na Region Kurski stoi Sojusz Północnoatlantycki – to armia mówiąca po polsku, francusku, angielsku, która najechała Rosję, właściwie na polecenie tego sojuszu; – Zachód nie zamierza rozwiązać kryzysu ukraińskiego poprzez pokojowe negocjacje z Rosją, a wręcz przeciwnie, jest zainteresowany jego eskalacją; – Polacy wysypują ukraińskie zboże, by pomóc Zachodowi w niszczeniu światowego bezpieczeństwa żywnościowego; – Polska uczestniczy w ukrainizacji i amerykańskizacji Europy. 	
<p style="text-align: center;">VI. Polska podejmuje działania zmierzające do destabilizacji sytuacji politycznej na Białorusi</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Polska przygotowuje grupy sabotażystów do przejęcia władzy na Białorusi; – Polska organizuje Majdan w Mińsku i przygotowuje zamach stanu w trakcie nadchodzących wyborów prezydenckich; – priorytety polskiej prezydencji w UE zakładają poparcie dla przemian demokratycznych na Białorusi i zmianę władzy w republice; – Polska i sąsiednie państwa bałtyckie wywołały kryzys uchodźczy, by oskarżyć o to Mińsk; – Zachód planuje atak na Białoruś przez Litwę, Ukrainę i Polskę; – Zachód finansowo wspiera przygotowania Polski do ataku na Białoruś; – Polska grupuje wojska na granicy z Białorusią; – Polska popiera białoruską opozycję nacjonalistyczną i oskarża władze sąsiedniego kraju o brak demokracji; 	– 13

	<ul style="list-style-type: none"> – z terytorium USA, Polski, Niemiec, Ukrainy, Litwy i innych państw przygotowywane są cyberataki na białoruską elektrownię jądrową i inne ważne obiekty kraju; – Polska modernizuje infrastrukturę drogową i lotniskową dla potrzeb przetrzucania kontyngentów wojskowych. 	
VII. rośnie napięcie między Polską a Ukrainą	<ul style="list-style-type: none"> – Polska nie chce, aby Ukraina osłabła, a nawet skapitulowała, bo byłoby to fundamentalne zagrożenie dla polskich interesów; – Polacy żywią nienawiść do Ukraińców z powodu masakry ludności polskiej w zachodnich regionach Ukrainy podczas II wojny światowej; – polskie i ukraińskie służby specjalne przygotowały zamach na prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskigo; – Warszawa nie pozwoli Ukrainie wstąpić ani do NATO, ani do Unii Europejskiej; – polskie władze opowiadają się za masową deportacją Ukraińców z Unii Europejskiej; – Ukraińcy zabierają Polakom pracę; – Polska dąży do zniszczenia ukraińskiego rolnictwa, dlatego bardziej niż aktywnie kupuje produkty rolne z Rosji i Białorusi; – występują problemy w polskiej gospodarce spowodowane mobilizacją na Ukrainie (brak pracowników sezonowych do zbioru truskawek). 	– 13
Suma		164

Źródło: opracowanie własne.

Największą liczbę artykułów (40) przypisano do narracji I. Zdominowały ją wątki wskazujące na głęboko zakorzenione w historii rusofobiczne obsesje polskich władz²⁷ oraz – wynikające z rzekomych imperialistycznych ambicji – dążenia do militarnego starcia z Federacją Rosyjską²⁸. W tekstach z tej grupy wielokrotnie sugerowano, że cechą narodową Polaków jest duma (rozumiana jako pycha, honor panów, arogancja)²⁹, a polskie elity charak-

²⁷ Np. *Wojska polskie faktycznie są na Ukrainie – ekspert Johnson*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 7.04.2024 (15.01.2025).

²⁸ Np. *Cel mniej, cel więcej ... co zostanie z Polski?*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 1.05.2024 (15.01.2025).

²⁹ Np. *Wojskowy liberalny ekspert: Polska przygotowuje się do spotkania nacierających Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej na Zachodniej Ukrainie*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 28.10.2024 (15.01.2025).

teryzują się połączeniem zawyżonego poczucia własnej wartości z instynktem samobójczym³⁰. W licznych publikacjach za największego rusofoba, a jednocześnie amerykańskiego agenta, uznawano ministra spraw zagranicznych RP Radosława Sikorskiego³¹. Na ambicje geopolityczne Polski, postrzeganie wschodnich sąsiadów jako strefę wpływów i przyzwyczajenie polskich władz do ingerowania w ich sprawy wewnętrzne³² zwracano uwagę także w tekstach z narracją VI (13 tekstów). Dowodzą one w nich agresywnego nastawienia Polski do Białorusi³³, roszczeń Polaków wobec białoruskich ziem³⁴, wykorzystywania kryzysu uchodźczego na granicy do mieszania się w sprawy wewnętrzne Białorusi i przedstawiania jej jako sojusznika Rosji w wojnie na Ukrainie³⁵.

W artykułach zakwalifikowanych do II i III narracji (odpowiednio 31 i 21 tekstów) oskarżano Polskę o rzekome wywołanie wojny na Ukrainie i jej pełne wojskowe zaangażowanie w ten konflikt. Wśród motywów wskazywano przede wszystkim na jej roszczenia terytorialne wobec zachodnich ziem Ukrainy³⁶. W wielu publikacjach Polskę określano mianem „hieny Europy”³⁷ i „jaśnie wielmożnego pana, przypominającego głupca bawiącego się zapałkami”³⁸. W podobny sposób deprecjonowano polskich przywódców w artykułach wskazujących na fakt rzekomego przygotowywania się Polski do wybuchu wojny światowej oraz jej współpracę z krajami Zachodu (narracje IV i V – odpowiednio 27 i 19 tekstów). Rząd postrzegano jako „posłuszny wobec Stanów Zjednoczonych i niezdolny do krytycznego myślenia”³⁹, Polskę jako „państwo

---

³⁰ Np. *Puszek wskazał na syndrom istotności wśród elit Polski*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 18.12.2024 (15.01.2025).

³¹ Np. *Dlaczego w Polsce wymyślono „podpalenia organizowane przez rosyjski wywiad”*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 24.10.2024 (15.01.2025).

³² Np. *Polska chce zdominować UE*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 23.10.2024 (15.01.2025).

³³ Np. *Polska pozostaje agresywnie nastawionym do Białorusi państwem*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 22.01.2024 (15.01.2025).

³⁴ Np. *Przeciąć Ukrainę i zataczać Białoruś – priorytety polskiej prezydentury w UE*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 18.12.2024 (15.01.2025).

³⁵ Np. *Kryzys migracyjny: w czym Białoruś złapała Bałtyk*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 30.10.2024 (15.01.2025).

³⁶ Np. *Ostatni krok do „Kresów Wschodnich”*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 8.03.2024 (15.01.2025).

³⁷ Np. *Hiena Europy wyczuwała zapach krwi*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 24.11.2024 (15.01.2025).

³⁸ Np. *Polska jest pompowana jako nowa „Rzesza” do wojny z Rosją*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 14.02.2024 (15.01.2025).

³⁹ Np. *Polska traci suwerenność z powodu chęci zadowolenia USA-NDP*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 25.01.2024 (15.01.2025).

upadłe⁴⁰, a polskie społeczeństwo jako „młody, chamski nacjonalizm wschodnioeuropejski”⁴¹.

W pozostałych tekstach (narracja VII) stale podsycano napięcia polsko-ukraińskie, odwołując się m.in. do reminiscencji historycznych (zwłaszcza rzezi wołyńskiej)⁴². Zwracano także uwagę na istnienie deficytu siły roboczej w Polsce wywołanego mobilizacją na Ukrainie (zwłaszcza w branżach charakteryzujących się sezonowością)⁴³ czy pozbawianie Polski funduszy europejskich w związku z kolejnymi transzami pomocy finansowej dla Ukrainy⁴⁴. Polskim władzom przypisywano celowe opóźnianie dostaw broni i blokowanie handlu towarami z Ukrainy⁴⁵ oraz niszczenie ukraińskiego rolnictwa⁴⁶. Wskazywano, że finansowanie zakupu broni dla Ukrainy prowadzi do napięć wewnętrznych w kraju i upadku polskiej gospodarki⁴⁷. Ponadto podkreślano rzekomo negatywny stosunek polskich władz do włączenia Ukrainy w struktury UE i NATO⁴⁸.

Zakończenie

Z przeprowadzonych badań wynika, że największe natężenie rosyjskiej dezinformacji dotyczącej Polski odnotowano w kwietniu i lipcu 2024 r. Prawdopodobnie wynikało to z aktualnych wydarzeń politycznych: w przypadku kwietnia – m.in. sukcesów militarnych Federacji Rosyjskiej na froncie, podpisania przez prezydenta Stanów Zjednoczo-

---

⁴⁰ Np. *Jak zdecydują w USA: politolog powiedział, czy Polska rzuci w ogień „świętą walkę z nienawistną Rosją”*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 19.04.2024 (15.01.2025).

⁴¹ Np. *Wschodnioeuropejscy chamscy nacjonaści zniszczą UE*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 16.05.2024 (15.01.2025).

⁴² Np. *Polscy i ukraińscy politycy spierają się o rzeź wołyńską*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 26.07.2024 (15.01.2025).

⁴³ Np. *W Polsce nie będzie nikogo do pracy z powodu wydalenia z kraju Ukraińców – pod groźbą zakłócenia nawet zbiorów truskawek tego lata*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 23.04.2024 (15.01.2025).

⁴⁴ Np. *Śpią i widzą: politolog ujawnił, jak Polska chce zarobić na wojnie, ale boi się dostać po „jednym miejscu”*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 19.04.2024 (15.01.2025).

⁴⁵ Np. *Ale konflikt Ukrainy z Polską jest całkiem możliwy*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 31.07.2024 (15.01.2025).

⁴⁶ Np. *Głos Mordoru: Polska szkoda idzie w górę*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 1.03.2024 (15.01.2025).

⁴⁷ Np. *Władze Polski prowadzą kraj do katastrofy – Wołodmyr Karasiew*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 27.07.2024 (15.01.2025).

⁴⁸ Np. *„Ukochana zona Waszyngtonu”: kto zablokuje Ukrainie wejście do NATO i UE*, Pravda Polska, <https://poland.news-pravda.com>, 25.09.2024 (15.01.2025).

nych Joe Bidena ustawy o pomocy wojskowej dla Ukrainy, wyborów samorządowych w Polsce, a nawet zakończonych w marcu wyborów prezydenckich w Rosji, w przypadku lipca – odbywającego się szczytu NATO w Waszyngtonie i obietnicy pomocy militarnej i politycznej dla Ukrainy. Rozpowszechniane narracje mogły służyć Federacji Rosyjskiej do promowania własnych poglądów, podnoszenia morale społeczeństwa, a wreszcie stanowić reakcję na nowe sankcje i działania sojuszników Ukrainy.

Wielość zidentyfikowanych w toku badań źródeł internetowych potwierdza postawioną przez innych badaczy tezę, że Rosja prowadzi dobrze zorganizowaną i różnorodną kampanię dezinformacyjną, której głównym celem jest manipulowanie opinią publiczną i kształtowanie postrzegania rzeczywistości⁴⁹. Kluczową rolę w rozpowszechnianiu fałszywych informacji odgrywają przy tym rosyjskie media i platformy społecznościowe. Szerokie spektrum autorów dezinformacji sugeruje, że jest to zjawisko systemowe, angażujące różne grupy społeczne i zawodowe. Powoływanie się na różne źródła, w tym anonimowe, utrudniać ma weryfikację informacji i zwiększać ich wiarygodność w oczach odbiorców.

Przeгляд zidentyfikowanych narracji pozwala zaryzykować stwierdzenie, że rosyjskie przekazy dezinformacyjne wrogie Polsce formułowane na przestrzeni lat nie zmieniają się. Większość z nich celuje w polaryzację społeczną, dyskredytację wartości europejskich, podważanie zaufania wobec zachodnich struktur i instytucji demokratycznych. Część odwołuje się również do historycznie zakorzenionych urazów. Na sześć z siedmiu zidentyfikowanych w toku analizy narracji wskazywali także inni badacze (narracje oznaczone jako I–V i VII)⁵⁰, co wskazuje na to, że rosyjska propaganda świetnie dostosowuje się do zmieniającej się sytuacji geopolitycznej. W 2024 r. za pewnego rodzaju nowy wątek w przestrzeni medialnej uznać można narrację wskazującą na rzekome plany Polski przeprowadzenia zamachu stanu na Białorusi oraz uczynienie z tego jednego z priorytetów polskiej prezydencji w Radzie UE.

Rosyjska dezinformacja stanowi w dzisiejszym świecie jedno z najważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego i demokracji. Ponieważ jest ona rozpowszechniana w sposób zaplanowany, skoordynowany i konsekwentny, może być uznana za element szerszego zjawiska, jakim jest wojna kognitywna. Jej immanentną cechą jest formu-

---

⁴⁹ J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach...*, s. 30; A. Applebaum, *op.cit.*, s. 97–102, 115–123; *Raport Zespołu ds. Dezinformacji...*

⁵⁰ Por. M. Kowalska, A. Lelonek, *op.cit.*, s. 11–18; A. Olech, J. Dobrowolska, *op.cit.*, s. 66–69; M. Kowalska-Chrzanowska, P. Krysiński, *op.cit.*, s. 18–27; *Raport Zespołu ds. Dezinformacji...*

łowanie bezpodstawnych oskarżeń wobec państwa-przeciwnika, połączone z wykorzystywaniem wewnętrznych konfliktów, niezadowolenia obywateli z władz państwowych oraz napięć i uprzedzeń istniejących pomiędzy zamieszkującymi go grupami etnicznymi i społecznymi⁵¹.

Zgromadzone teksty, mimo że stanowią zaledwie pewien wycinek wszystkich wrogich Polsce artykułów dezinformacyjnych opublikowanych w sieci w 2024 r., potwierdzają tezę, że Polska jest stałym obiektem zainteresowania prokremlowskiego „multimodalnego systemu medialnych naczyń połączonych”⁵². Antypolskie narracje pozwalają Rosji uzasadniać własne działania, takie jak agresja na Ukrainę czy próby destabilizacji sytuacji w regionie. Stanowią także próbę odwracania uwagi od problemów wewnętrznych, takich jak korupcja, stagnacja gospodarcza czy represje wobec opozycji, a ponadto mają służyć budowaniu spójności wewnętrznej i umacnianiu tożsamości narodowej. Historycznie obciążone konfliktami i wzajemnymi oskarżeniami relacje polsko-rosyjskie, z jednej strony, oraz sojusznicze stosunki Polski ze Stanami Zjednoczonymi i UE, z drugiej – każą Rosji widzieć w Polsce zewnętrznego wroga, agresora, a wreszcie państwo dążące do rewizji granic i dominacji w regionie.

Bibliografia

- Abrams A., *Beyond Propaganda: Soviet Active Measures in Putin's Russia*, „Connections: The Quarterly Journal”, 2016, nr 15 (1). <http://dx.doi.org/10.11610/Connections.15.1.01>.
- Andrew C., Gordievsky O., *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, London 1990.
- Andrew C., Mitrokhin V., *Archiwum Mitrochina. KGB w Europie i na Zachodzie*, Warszawa 2001.
- Applebaum A., *Koncern autokracja. Dyktatorzy, którzy chcą rządzić światem*, Warszawa 2024.
- Cao K. [i in.], *Countering cognitive warfare: awareness and resilience*, NATO, <https://www.nato.int>, 20.05.2021 (15.01.2025).
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014.
- Darczewska J., *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Warszawa 2015.
- Darczewska J., Żochowski P., *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, Warszawa 2017.
- Disinfo: US and Europe behind Ukraine halting gas flow.*, EUvsDisinfo, <https://euvsdisinfo.eu> (15.01.2025).

---

⁵¹ K. Cao [i in.], *Countering cognitive warfare: awareness and resilience*, NATO, <https://www.nato.int>, 20.05.2021 (15.01.2025); A.P. Olechowski, *Dezinformacja i propaganda orężem wojny kognitywnej*, „Media i Społeczeństwo”, 2022, vol. 17, s. 29–34.

⁵² *Raport Zespołu ds. Dezinformacji...*

- Hassett P., *Alex Ovechkin Defends, Deflects #SaveChildrenFromFascism Photo*, Russian machineneverbreaks, <https://russianmachineneverbreaks.com>, 8.09.2014 (15.01.2025).
- Iacucci A.A., *Using social media in community based protection: a guide*, United Nations High Commissioner for Refugees, <https://www.unhcr.org/innovation>, styczeń 2021 (15.01.2025).
- Kalugin O., *Inside the KGB: An interview with retired KGB Maj. Gen. Oleg Kalugin*, CNN Interactive, <https://www3.cnn.com>, styczeń 1998 (15.01.2025).
- Kowalska M., Lelonek A., *Rozdział II: Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce* [w:] K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, Warszawa 2017.
- Kowalska-Chrzanowska M., Krysiński P., *Fake newsy na temat wojny w Ukrainie w świetle projektu „Zgłoś Trolle”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 2023, nr 66 (1). <https://doi.org/10.4467/22996362.PZ.23.002.17194>.
- Mozgin V., *Medialny aspekt rosyjskiej propagandy w Moldawii*, „Arte Pontas – Studia nad Bezpieczeństwem”, 2017, nr 1 (8).
- Olech A., Dobrowolska J., *Polsko-ukraińskie relacje a rosyjskie działania dezinformacyjne*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 2022, nr 26 (4). <https://doi.org/10.37055/sbn/156978>.
- Olechowski A.P., *Dezinformacja i propaganda orężem wojny kognitywnej*, „Media i Społeczeństwo”, 2022, vol. 17. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2564>.
- Palczewski S., *Trolle z Petersburga wysłane w bój. Element wojennej rozgrywki*, Cyberdefence24, <https://cyberdefence24.pl>, 13.06.2022 (15.01.2025).
- Pawela M., *Ujawnimy: skala rosyjskiej dezinformacji o COVID-19 w Polsce*, FakeNews, <https://fakenews.pl>, 23.03.2021 (15.01.2025).
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.
- Przeciwstawianie się trwającym kampaniom dezinformacyjnym prowadzonym przez Rosję – osiem lat EUvsDisinfo*, EUvsDisinfo, <https://euvsdisinfo.eu>, 5.07.2023 (15.01.2025).
- Radomska E., *Strategia cyfryzacji gospodarki i społeczeństwa Federacji Rosyjskiej – kierunki, perspektywy i wyzwania*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 2021, nr 19 (2). <https://doi.org/10.36874/RIESW.2021.2.11>.
- Raport Zespołu ds. Dezinformacji Komisji ds. badania wpływów rosyjskich i białoruskich*, Ministerstwo Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl>, 10.01.2025 (15.01.2025).
- Rogozińska A., *Cele Federacji Rosyjskiej w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego na podstawie zapisów rosyjskich dokumentów strategicznych*, Instytut Nowej Europy, <https://ine.org.pl>, 09.09.2020 (15.01.2025).
- Sijer M., *Wykorzystanie przez Rosję pandemii do dezinformacji na obszarze Białorusi, Polski oraz Ukrainy*, Info Ops Polska, <https://infoops.pl>, 21.03.2021 (15.01.2025).
- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 09.05.2017 g. № 203. O Strategii razvitiya informatsionnogo obshchestva v Rossiyskoy Federatsii na 2017–2030 gody* [Указ Президента Российской Федерации от 09.05.2017 г. № 203. О Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017–2030 годы], Prezident Rossii, <http://static.kremlin.ru>, 09.05.2017 (15.01.2025).
- Wierzejski A., *Polska* [w:] *Wojna informacyjna w Internecie. Przeciwdziałanie prokremlowskiej dezinformacji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. A. Wierzejski, Warszawa 2017.

**Russian anti-Polish disinformation narratives in 2024 in the light
of the EUvsDisinfo database resources****Abstract**

Since the annexation of Crimea, the spread of pro-Kremlin disinformation content in Europe has been intensifying and is a form of regularly conducted information warfare. It aims to manipulate public opinion and thus achieve military and/or political goals. This article presents a content analysis of 164 disinformation publications concerning Poland, registered in 2024 in the EUvsDisinfo database of articles and media materials. Using content analysis, the author identifies dominant narratives and their sources. The research proves that 57 websites are sources of Russian disinformation. They indicate that in 2024, the most common anti-Polish narratives included Poland's involvement in the war in Ukraine, its claims to western territories of Ukraine, Poland's desire for nuclear war, Russophobia of Polish political elites and Polish society, Poland's use of the migration crisis to destabilize the situation in Belarus, and Poland's policy dictated by Anglo-Saxon countries, especially the United States. Pro-Kremlin media and Russian propagandists generated these messages. Most often, they took the form of commentaries on current events, focused on military issues, national security and geopolitics.

Keywords: Russian disinformation, pro-Kremlin propaganda, EUvsDisinfo, anti-Polish narratives, content analysis

Artur Laska*

PRZYWÓDZTWO W BUDOWANIU REZYLIENCJI MIEJSKIEJ: OD WYMIARU ROZPROSZONEGO DO INDYWIDUALNEGO

Streszczenie

Współczesne, wielowymiarowe kryzysy uwydatniają potrzebę identyfikacji kluczowych czynników wpływających na rezyliencję miejską. Jednym z nich, rzadziej analizowanym, jest przywództwo, które dla organizacji politycznej stanowi element konstytutywny. Celem artykułu jest wypełnienie luki teoretycznej poprzez analizę pojęcia rezyliencji miejskiej, jej ewolucji oraz głównych wymiarów, a także wskazanie, jak specyfika współczesnych wyzwań redefiniuje modele i praktykę przywództwa. Na podstawie teorii złożoności, funkcjonalno-systemowej teorii miasta oraz analizy literatury autor dowodzi, że przywództwo jako czynnik rezyliencji wymaga nowego, szerszego ujęcia, obejmującego zarówno procesualne, jak i rozproszone zasoby, a także specyficzne kompetencje liderów miejskich. Artykuł stanowi podstawę do dalszych badań empirycznych i formułuje wstępne rekomendacje dla polityki miejskiej ukierunkowanej na budowanie rezyliencji.

Słowa kluczowe: polityka miejska, przywództwo, przywództwo rozproszone, rezyliencja miejska, bezpieczeństwo lokalne

Wstęp

Meliorystyczne założenia liberalnej metanarracji oraz atmosfera tzw. miejskiego odrodzenia, która nastąpiła po głębokim kryzysie miejskim z lat 70. i 80. XX wieku, w ostatnich dekadach uprawomocniły optymistyczne wizje rozwoju miasta. Sztandarowym tego przykładem stała się koncepcja *smart city* w swoich kolejnych wydaniach od 1.0 do 4.0. Jednak już na kilka lat przed pandemią COVID-19 w debacie nad polityką miejską coraz częściej pojawiał się paradygmat miejskiej rezyliencji (*urban resilience*) i koncepcja miasta rezyliентnego (*resilient city*). Wy-

---

* Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: artur.laska@ukw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-0046-8098.

buch pandemii, nasilające się zmiany ekologiczne i klimatyczne, procesy migracyjne oraz destabilizacja sytuacji geopolitycznej po wybuchu wojny w Ukrainie i zaostrzeniu konfliktu na Bliskim Wschodzie tylko utwierdziły przekonanie, że rezyliencja powinna stać się kluczowym kierunkiem rozwoju miast.

Zarysowany proces wskazuje na pilną potrzebę identyfikacji czynników, które istotnie wpływają na stopień osiągania docelowego modelu rezyliencji. O ile w literaturze przedmiotu często analizuje się odpowiednie procedury i nowoczesną infrastrukturę krytyczną, to rzadziej uwzględnia się czynnik społeczny. W tym kontekście szczególnie widoczny jest deficyt analiz dotyczących wymiaru przywództwa, mimo że twórcy wskaźników rezyliencji miejskiej od początku podkreślali jego znaczenie. W przypadku organizacji politycznych, jakimi są również miasta, przywództwo odgrywa bowiem zasadniczą rolę w budowaniu odporności.

Celem niniejszego artykułu jest zaproponowanie teoretycznej perspektywy dla przyszłych badań empirycznych oraz sformułowanie wstępnych rekomendacji, uzasadnionych przyjętą metodologią analizy. Autor zamierza odpowiedzieć na następujące pytania: jak należy rozumieć pojęcie rezyliencji, uwzględniając perspektywę ewolucji jego znaczenia w ostatnich latach? Jakie są obecnie zasadnicze wymiary rezyliencji miejskiej? Jakie cechy współczesnego świata narzucają specyficzne wymagania miastom i ich decydentom? I w końcu – jaki ma to wpływ na postulowane modele i praktykę przywództwa, zwłaszcza w kontekście wyzwań związanych z rezyliencją? W ten sposób zweryfikowane zostanie założenie, że przywództwo jako czynnik rezyliencji miejskiej wymaga szerszego, niż tylko indywidualnego, ujęcia i ujawnia się w ramach sieci rozproszonych relacji między podmiotami różnych sektorów miejskich.

Realizacja wyznaczonych celów opierać się będzie na metodologii zakorzenionej w odpowiednim fundamencie teoretycznym, obejmującym teorię złożoności w powiązaniu z systemowo-funkcjonalną koncepcją miasta¹, w szczególności w ujęciu Aleksandra Wallisa. Miasto zostanie potraktowane jako złożony, wielowymiarowy system, składający się z co najmniej „dwóch organicznie powiązanych na zasadzie sprzężeń

---

¹ J.J. Parysek, *Miasto w ujęciu systemowym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2015, nr 77(1), s. 27–53; W. Maik, *Nowe ujęcia i koncepcje badawcze w studiach nad współczesnym miastem* [w:] *Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza*, red. T. Marszał, Łódź 2016; R. Czachor, *Teoria systemowo-funkcjonalna a badania i zarządzanie społecznościami lokalnymi*, „Społeczności Lokalne. Studia Interdyscyplinarne”, 2017, nr 1, s. 17–35.

zwrotnych, lecz autonomicznych podsystemów – urbanistycznego i społecznego². Taka perspektywa uwypukli znaczenie zachodzących w tym układzie procesów, których permanentność, a przede wszystkim wzajemne powiązanie i natężenie stanowią często źródło problemów i zagrożeń³. Na podstawie tych założeń oraz poprzez powiązanie strategii nomologiczno-dedukcyjnej z interpretacją humanistyczną autor wykorzysta analizę pojęciową, abstrakcję izolującą, porównania oraz przedstawi wyniki przeglądu reprezentatywnej literatury przedmiotu. W efekcie tak skonstruowanego procesu badawczego zaproponuje ujęcie, którego operacjonalizacja empiryczna powinna pozwolić na istotne poszerzenie wiedzy o przywódczej determinacji współczesnej rezyliencji miejskiej.

Pojęcie rezyliencji

Analiza etymologiczna słowa rezyliencja pozwala na dość precyzyjne uchwycenie jego znaczenia. Otóż wywodzi się ono od łacińskiego czasownika *salire* (sprężynować, powstać) i *resilio/resilire* (odskakiwać, powracać do poprzedniego stanu)⁴. W fizyce pojęcie to oznacza własność fizyczną ciała stałego, które ulega zniekształceniu poprzez oddziaływanie siły zewnętrznej. Jeżeli po ustaniu działania takiej siły ciało wraca do swojej pierwotnej postaci, to możemy wówczas powiedzieć, że jest sprężyste, czyli rezyliencjne. Warto dodać, że żadne ciało nie jest idealnie sprężyste. Siły powodujące odkształcenie mogą być na tyle duże, że granica sprężystości zostanie przekroczona i powstaje wówczas trwałe odkształcenie. Nie powinien więc dziwić fakt, że pierwsza definicja analizowanego pojęcia, znajdująca się w *Encyklopedii Britannica* (1824), określała rezyliencję jako „zdolność naprężonego ciała do odzyskania swojego rozmiaru i kształtu po deformacji spowodowanej zwłaszcza przez naprężenie ściskające” oraz „zdolność do wyleczenia lub łatwego dostosowania się do nieszczęścia lub zmiany”. W ogólnym i podstawowym znaczeniu także dzisiaj pojęcie to definiuje się najprościej jako „powrót do stanu pierwotnego”⁵.

² Zob. szerzej: A. Wallis, *Socjologia przestrzeni*, Warszawa 1990.

³ A. Galderisi, *Urban resilience: A framework for empowering cities in face of heterogeneous risk factors*, „A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture”, 2014, nr 11(1), s. 36–58.

⁴ R.J.T. Klein, R.J. Nicholls, F. Thomalla, *Resilience to natural hazards: How useful is this concept?*, „Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards”, 2003, nr 5(1–2), s. 35.

⁵ G. Masik, *Koncepcja odporności: definicje, interpretacje, podejścia badawcze oraz szkoły myśli*, „Przegląd Geograficzny”, 2022, nr 94 (3), s. 279–305.

Równie często analizowana koncepcja przyjmuje jednak bardziej złożony i wysublimowany charakter. Jej integralne ujęcie ma swoje korzenie w ekologii, gdzie ujęcie rezyliencji spopularyzowane zostało przez Crawforda Stanleya Hollinga na początku lat 70. XX w.⁶ Badacz ten wyróżnił dwa podobne do siebie zjawiska występujące w przyrodzie:

- 1) stabilność systemu – przejawiającą się zdolnością powrotu do równowagi po chwilowym zakłóceniu oraz
- 2) rezyliencję systemu – przejawiającą się zdolnością do absorpcji zmian i zakłóceń przy utrzymaniu struktury, tożsamości oraz funkcji systemu.

W późniejszym czasie rozumienie rezyliencji poszerzono o reorganizację, będącą efektem pojawienia się szoku, czyli tzw. pozytywne odbicie (*bounce forward*), polegające nie tylko na powrocie do stanu sprzed kryzysu (*bounce back*), ale na pozytywnej zmianie systemowej. Oprócz adaptacji uwypuklono także efekt uczenia się na bazie doświadczenia.

Zarysowana koncepcja okazała się atrakcyjnym sposobem myślenia o tym, jak reagują i jak powinny reagować złożone obiekty, w tym przede wszystkim systemy. W efekcie zyskała zainteresowanie przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, takich jak medycyna, psychologia czy informatyka. Rezyliencję jako „odporność” zaadoptowano także do psychologii, gdzie stała się metaforą opisującą zdolność przeżycia traumy z wczesnego okresu życia i osiągnięcia pozytywnych wyników życiowych pomimo przeciwności losu⁷. Ujęcie takie okazało się także podstawą dla koncepcji rezyliencji społeczności w literaturze dotyczącej zarządzania katastrofami⁸.

Spółeczne rozumienie rezyliencji szybko ewaluowało i zyskiwało na popularności⁹. Z czasem przyjęło postać tzw. odporności ewolucyjnej (adaptacyjnej). W przeciwieństwie do inżyneryjnej, opierającej się na

---

⁶ C.S. Holling, *Resilience and stability of ecological systems*, „Annual Review of Ecology and Systematics”, 1973, nr 4, s. 1–23.

⁷ G.A. Bonanno, *Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?*, „American Psychologist”, 2004, nr 59(1), s. 20–28; L.D. Butler, L.A. Morland, G.A. Leskin, *Psychological resilience in the face of terrorism [w:] Psychology of terrorism*, red. B. Bongar [i in.], Oxford 2007 s. 400–417; M. Rutter, *Resilience: Some conceptual considerations*, „Journal of Adolescent Health”, 1993, nr 14(8), s. 626–631.

⁸ F. Berkes, H. Ross, *Panarchy and community resilience: Sustainability science and policy implications*, „Environmental Science & Policy”, 2016, nr 61, s. 185–193; F.H. Norris [i in.], *Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness*, „American Journal of Community Psychology”, 2008, nr 41(1–2), s. 127–150.

⁹ P.A. Hall, M. Lamont, *Social Resilience in the Neoliberal Era*, Cambridge 2013, s. 3.

dążeniu do równowagi jednego stanu (*single-state equilibrium*), a także ekologicznej, uwzględniającej równowagę wielu stanów (*multiple-state equilibrium*), zakłada ona dynamiczny brak równowagi (*dynamic non-equilibrium*). Podejście takie nawiązuje do złożonych systemów adaptacyjnych. Wskazuje się tu, że choć systemy tego typu nie osiągają równowagi na dłuższy czas, to potrafią ewoluować i zmieniać swoją strukturę, a więc adaptować się do nowych uwarunkowań zewnętrznych na skutek właściwości ich elementów oraz odpowiednich interakcji między nimi¹⁰. Koncepcja ta wpisuje się w dominujący od lat paradygmat rozwoju, którego nieodłącznymi atrybutami są zmiana i mobilność. Istotna jest tu wizja zdolności adaptacyjnej, która poszerza rozumienie samej adaptacji i zakłada prymat transformacji nad stabilizacją, odnosząc się do długoterminowej zdolności systemu społecznego do zmian jakościowych, czy też zmiany ścieżek rozwoju, sposobów rozwoju lub zmian systemowych instytucji¹¹.

Rezyliencja miejska

Odnosząc poczynione ustalenia do miast, zasadne staje się wysunięcie zasadniczych na tej płaszczyźnie pytań: co w takim razie oznacza dzisiaj rezyliencja miejska i na co miasto ma być odporne? Częściowej odpowiedzi dostarczyć tu mogą definicje *urban resilience* wypracowane przez instytucje międzynarodowe.

¹⁰ S. Davoudi [i in.], *Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? „Reframing” Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note*, „Planning Theory & Practice”, 2012, nr 13(2), s. 299–333; J. Simmie, R. Martin, *The economic resilience of regions: Towards an evolutionary approach*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2009, nr 3(1), s. 27–43; L. Dolega, D. Celińska-Janowicz, *Retail resilience: A theoretical framework for understanding town centre dynamics*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2015, nr 2(60), s. 8–31; D. Diodato, A. Weterings, *Putting adaptive resilience to work: measuring regional re-orientation using a matching model* [w:] *Handbook on Regional Economic Resilience*, red. G. Bristow, A. Healy, Cheltenham 2020, s. 171–189. R. Boschma, *Towards an Evolutionary Perspective on Regional Resilience*, „Regional Studies: The Journal of the Regional Studies Association”, 2015, nr 49, s. 733–751.

¹¹ A. Pike, S. Dawley, J. Tomaney, *Resilience, Adaptation and Adaptability*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2010, nr 3, s. 59–70; R. Boschma, *op.cit.*, s. 733–751; X. Hu, R. Hassink, *Exploring adaptation and adaptability in uneven economic resilience: a tale of two Chinese mining regions*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2017, nr 10(3), s. 527–541.

Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich (UN Habitat) rezyliencję miejską rozumie jako mierzalną zdolność każdego systemu miejskiego wraz z jego mieszkańcami do utrzymania ciągłości pomimo wszelkiego rodzaju wstrząsów i napięć, przy jednoczesnym pozytywnym adaptowaniu się i transformowaniu w kierunku zrównoważonego rozwoju (UN Habitat, 2018). Z kolei Bank Światowy wraz z Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR) wskazują, że jest to zdolność miast, regionów i krajów do rozumienia i redukcji swojej podatności (*vulnerability*) na klęski żywiołowe i katastrofy wynikające ze zmian klimatu¹².

Jedną z bardziej popularnych definicji jest zaproponowana w 2014 r. przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Wskazuje się tu, że rezyliencja miejska to szeroki koncept, koncentrujący się na zdolności do opierania się niekorzystnym wstrząsom i odbudowy po nich oraz odbicia się, wyjścia z nich silniejszym niż wcześniej, a także do wyciągania nauki z doświadczenia¹³. Kilka lat później OECD doprecyzowała, że jest to „trwała zdolność miast do opierania się, adaptacji transformacji i przygotowania na wstrząsy i napięcia – niezależnie od tego czy mają one podłoże środowiskowe, społeczne, instytucjonalne czy ekonomiczne – w celu utrzymania funkcji miasta i poprawy jego zdolności odpowiadania na przyszłe niekorzystne zdarzenia”. Na podstawie takiego właśnie rozumienia odporności wspomniana organizacja wypracowała metodykę jej mierzenia¹⁴.

Jak widać z przytoczonych już definicji, szczególnie istotną wartością, jaką analizowana koncepcja wnosi do planowania rozwoju miejskiego, jest zmiana perspektywy, z której jest on rozważany. Odporność kładzie bowiem nacisk na to, jak system zmienia się w wymiarze czasu i przestrzeni w sytuacji zagrożeń¹⁵. Perspektywa taka pozwala na uruchomienie mechanizmów, które redukują wrażliwość na negatywne czynniki oraz umożliwiają adaptację do nowych warunków. Rozumiana w ten sposób rezyliencja nie jest więc dodatkową cechą/zdolnością niezależną od innych, ale współzależnym, dynamicznym sposobem reagowania miasta, wynikającym z wielu jego własności pochodzących z różnych obszarów. Umożliwiać ma to rozwiązywanie problemów w sposób,

¹² *City Resilience Program*, GFDRR, <https://www.gfdrr.org/en/crp>, (1.07.2024).

¹³ *Guidelines for Resilience Systems Analysis: How to Analyse Risk and Build a Roadmap to Resilience*, OECD Publishing 2014.

¹⁴ L. Figueiredo, T. Honiden, A. Schumann, *Indicators for Resilient Cities*, „OECD Regional Development Working Papers”, 2018, nr 2.

¹⁵ U. Pisano, *Resilience and sustainable development: theory of resilience, systems thinking and adaptive governance*, ESDN Quarterly Report, 2012, <http://www.sd-network.eu>, s. 10 (1.07.2024).

który nie tylko zapewnia powrót do codzienności po kryzysie, ale także zrównoważony rozwój¹⁶. Bardziej obrazowo można więc stwierdzić, że wysoki poziom rezyliencji miejskiej ma działanie zbliżone do trampoliny: z jednej strony amortyzuje uderzenie, a z drugiej pomaga wybić się na wyższy poziom. Wspomniany rozwój ujawnia się tu w postaci ograniczenia podatności miasta na kolejne kryzysy, ale także w spłyceńiu głębokości oraz czasu ich trwania.

Uwzględniając powyższe, należy stwierdzić, że rezyliencja miejska jest dzisiaj nie tylko modą intelektualną, ale coraz powszechniej oczekiwanym celem zarządzania miastami. W praktyce oznacza to konieczność jej pomiaru oraz wdrożenia w procedury stosowane przez administrację lokalną. Kompleksowe wskaźniki odporności miejskiej zaproponowały OECD oraz Fundacja Rockefellera wraz z firmą Arup. W tym drugim przypadku efektem pięciu lat badań i testów stał się *City Resilience Index*, obejmujący 52 wskaźniki, na podstawie których określa się stopień odporności miasta w czterech obszarach tj. (1) zdrowia i samopoczucia (*wellbeing*), (2) gospodarki i społeczeństwa, (3) infrastruktury i ekosystemów oraz (4) przywództwa i strategii¹⁷. Więcej, bo aż 68 wskaźników (*Indicators for Resilient Cities*), zaproponowała OECD, dzieląc je na cztery wymiary: (1) gospodarczy, (2) społeczny, (3) środowiskowy i (4) zarządzania¹⁸. Stanowi to grupę bazową, z której miasto może wybrać sobie odpowiednie miary i – ustalając indywidualne wartości docelowe – zmierzyć konkretne zdolności, takie jak elastyczność, kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań, krzepkość czy poziom zintegrowania (np. infrastruktury i zasobów). Podejście takie jest uzasadnione, gdyż rezyliencja nie jest jakąś dodatkową cechą czy zdolnością niezależną od innych, ale raczej współzależnym sposobem reagowania miasta, wynikającym z wielu jego własności pochodzących z różnych obszarów. Stworzenie odpowiedniej strategii wymaga uwzględnienia kontekstu danego miasta, na który wpływają różne poziomy zagrożień czy odmienne uwarunkowania demograficzne. Ujawniające się tu determinanty są całkowicie nieporównywalne i z tego względu odporności nie należy traktować również jako pola rywalizacji między miastami. Rezyliencja nie może być także precyzyjnie zmierzona, a jedynie niedoskonale przewidywana. Jej samej z reguły nie można też zaobserwować. W efekcie miasta, które regularnie doświadczają mniejszych wstrząsów i skutecznie na nie reagują, postrzegane będą jako rezylienne, gdyż zakłócenia w systemie będą tu

¹⁶ *City Resilience Profiling Tool*, UN Habitat, 2018, <https://unhabitat.org> (1.07.2024).

¹⁷ *City Resilience Framework – 2024 edition*, Resilient Cities Network, <https://resilientcitiesnetwork.org> (1.12.2024).

¹⁸ L. Figueiredo, T. Honiden, A. Schumann, *op.cit.*

niedostrzegalne. Rzeczywista skala ich odporności ujawni się jednak dopiero podczas poważnego szoku, który wymagać będzie faktycznej absorpcji fali kryzysu, a następnie przystosowania się i transformacji. Sam pomiar i ewentualne wnioski dla administracji dokonywane są tu *post factum*, tzn., aby móc stwierdzić, jak miasto dany wstrząs zaabsorbowało, jak się do niego dostosowało i w jaki sposób odbudowało, to najpierw kryzys ten musi w ogóle wystąpić.

Rezyliencja jest zestawem cech i własności pozostających we wzajemnej współzależności, dlatego najskuteczniejszym i najbardziej adekwatnym podejściem włączenia jej do zarządzania miastem jest podejście systemowe. Wielość oraz specyfika ujawniających się tu determinant nakazuje postrzeganie miasta jako systemu-sieci, czyli organizmu stanowiącego równie złożony system adaptacyjny (*complex adaptive system*). Takie holistyczne spojrzenie jest wyróżnikiem inteligentnego i integralnego zarządzania, uwzględniającego wspomniany zespół czynników indywidualnych, które wzajemnie na siebie wpływają, ale nie są całkowicie przewidywalne. Występuje tu duża dynamika i wiele trudnych do wykrycia zależności oraz nieliniowych reakcji, a często brakuje wręcz wyraźnie zauważalnego efektu przyczynowo-skutkowego. Nie wszyscy jednak decydenci miejscy to rozumieją i swoją organizację nadal postrzegają silosowo, jako system mechaniczny, co we współczesnym świecie niesie ze sobą opłakane konsekwencje. Warto więc zwrócić uwagę, że interpretacje rezyliencji miejskiej uwydatniają potrzebę wzmacniania świadomości o potencjalnych zagrożeniach, kryzysach oraz wstrząsach, które mogą dotknąć mieszczan. I choć konieczne jest tu uwzględnianie tych potencjalnych wydarzeń w dokumentach planistycznych i strategicznych – tak, aby nie były zaskoczeniem i nie uaktywniły kolejnych kryzysów, to do utrwalenia odporności będzie to niewystarczające. Równie ważne staje się bowiem zrozumienie specyfiki procesów, z jakimi miasto dziś się konfrontuje¹⁹.

Dynamika złożoności w świecie VUCA/BANI

Ujęcie rezyliencji jako ewolucyjnej właściwości systemów złożonych, w tym także miast, stanowić może przejaw praktycznego zastosowania teorii złożoności. Warto więc zastanowić się, co to znaczy – funkcjonować w jej warunkach? W tym kontekście od ponad 30 lat świat charakteryzowany jest za pomocą akronimu VUCA. Pojęcie to narodziło

---

¹⁹ Por. M. Shimizu, A.L. Clark, *Nexus of Resilience and Public Policy in a Modern Risk Society*, Singapore 2019, s. 8.

się w latach 90. w środowisku wojskowym U.S. Army War College na określenie sytuacji, która powstała po zakończeniu zimnej wojny. Utworzone zostało od pierwszych liter słów opisujących specyfikę sytuacji decyzyjnej, charakteryzującej się:

– V – *volatility* – zmiennością, ulotnością, co oznacza, że nic tu nie jest do końca pewne, a w zasadzie pewność można mieć co najwyżej do tego, że pojawią się nieoczekiwane zjawiska o silnym wpływie na otoczenie, tzw. czarne łabędzie, i z tego względu długoterminowe plany szybko ulegają dezaktualizacji;

– U – *uncertainty* – niepewnością, co oznacza, że przyszłość jest nieprzewidywalna, trudno o niej wnioskować na podstawie doświadczeń i dotychczasowych reguł, w efekcie nikt nie może być pewien tego, co się wydarzy i jak na to zareaguje, a niepewność taka zaburza poczucie kontroli;

– C – *complexity* – złożonością, co oznacza, że nic nie jest tak proste, jak się wydaje, występują tu bowiem różne przyczyny danego wydarzenia, które – podobnie jak efekty – są niejasne oraz często niedefiniowalne; w efekcie samo działanie przynosi skrajnie różne skutki w krótkim i długim okresie albo skutki są zupełnie odmienne od skutków odczuwanych w innej części organizacji;

– A – *ambiguity* – niejednoznacznością, co oznacza, że niewiadome jest to, co wiadome być powinno, czyli np. to, czy sprawy potoczą się dobrze, czy źle, i w którym kierunku się potoczą; ujawniają się wręcz „nieznane niewiadome” mogące przyjąć wiele różnorodnych znaczeń, wobec których brakuje wcześniejszych doświadczeń²⁰.

Składowe VUCA dobrze opisują doświadczenia współczesnych organizacji, w tym także miast. Pojęcie to jednak ewaluuje i na skutek zmian społecznych, środowiskowych i ekonomicznych w ostatnich latach pojawiła się nie tyle konkurencyjna, co precyzyjniejsza narracja określana mianem BANI²¹. Punktem wyjścia jest tu złożoność i niepewność dzisiejszego świata VUCA, a dodatkowo koncepcja ta w większym stopniu zorientowana jest na przyszłość. Zbudowana jest na przejmującym poczuciu chaosu, niepokoju oraz nieustannej potrzebie zrozumienia i określenia swojego „ja”. W porównaniu do koncepcji VUCA podkreśla, że to, co kiedyś było niestabilne, przestało być wiarygodne, a ludzie nie tyle są niepewni, co niespokojni. To z kolei, co kiedyś jawiło im się

²⁰ O. Mack, A. Khare, *Perspectives on a VUCA World [w:] Managing in a VUCA World*, red. O. Mack [i in.], Heidelberg 2016, s. 3–19; A. Piątkowska, *Przywództwo w świecie VUCA. Jak być skutecznym liderem w niepewnym środowisku*, Gliwice 2021, s. 15–18.

²¹ J. Cascio, *Facing the Age of Chaos*, Medium, 2020, <https://medium.com> (1.10.2024).

jako wieloznaczne, dziś jest już całkowicie niezrozumiałe. Akronim BANI odnosi się więc do świata:

– B – *brittle* – kruchego, co dotyczy przede wszystkim współzależnych systemów politycznych, gospodarki, środowiska i systemów energetycznych. Uszczerbek jednego komponentu powoduje tu dalsze zaburzenia i nierzadko katastrofalne skutki, a to dlatego, że złożona sieć działa na zasadzie efektu domina. Kruchość to także brak skutecznych rozwiązań nadchodzących wyzwań i awarii;

– A – *anxious* – niespokojnego, gdyż nadmiar bodźców i czynników sprawia, że każdego dnia zmniejsza się poczucie bezpieczeństwa. Szczególną rolę odgrywa tu przytłaczająca ilość danych i docierających do ludzi informacji, które obciążają procesy poznawcze, a ich sortowanie i organizowanie, a tym samym racjonalne w ich kontekście decydowanie jest niezwykle trudne. Wzmaga to niepokój w niemalże każdej strefie życia, co doprowadza do poczucia braku sprawczości, bezradności i wyczerpania;

– N – *non-linear* – nieliniowego, a więc takiego, w którym zaburzona jest logika łańcucha przyczynowo-skutkowego. Często nawet niewielkie i pozornie nieznaczące decyzje pociągają za sobą falę szerokich, nierzadko globalnych (pozytywnych i negatywnych) skutków. Brak wspomnianej logiki i nieprzewidywalność wzbudzą niepokój i niezrozumienie, które doprowadzają do poznawczego dysonansu i chaosu;

– I – *incomprehensible* – niezrozumiałego, co stanowi efekt wcześniej wskazanych cech. W efekcie coraz trudniej argumentować i logicznie uzasadniać działania, a wiele rzeczy i wydarzeń traci wręcz sens. Brakuje tu uporządkowanych schematów i zasobów, gdyż zdolność rozumienia świata pozostaje bez zmian niewielka, a posiadanie większej ilości informacji i danych nic tu nie zmienia²².

Zarówno perspektywa BANI, jak i VUCA to ramy kategoryzowania oraz pola do dyskusji i analizowania współczesnego świata. Wskazują na specyfikę procesów, z jakimi przychodzi się konfrontować współczesnym miastom, a tym samym opisują wyzwania, z którymi mierzą się decydenci budujący potencjał odporności miejskiej w warunkach złożoności. Aby im sprostać, konieczne staje się wdrożenie określonych rozwiązań, dzięki którym życie będzie nie tylko łatwiejsze i mniej chaotyczne, ale przede wszystkim bezpieczniejsze. Tutaj pojawia się potrzeba konceptualizacji przywództwa adekwatnego do wspomnianej charakterystyki determinant oddających specyfikę dzisiejszych czasów.

---

²² *From a VUCA world to a BANI one: how uncertainty has changed and how your company can prepare* [online]. *MJV Technology and Innovation*, MJV Team, 2021, <https://www.mjvinnovation.com> (1.07.2024).

Znaczenie i uwarunkowania rozproszonego przywództwa miejskiego

Perspektywa sprawcza (*agency perspective*) jest stosunkowo nowym podejściem do badania adaptacyjności organizacji politycznych. Uwydatnia rolę, jaką pełnią liderzy, i wskazuje, że to właśnie przywództwo stanowi jeden z zasadniczych procesów w budowaniu rezyliencji²³. Wynika to przede wszystkim z wdrażania działań o charakterze strategicznym oraz pierwszorzędnej roli liderów w okresie kryzysów. Istotne znaczenie dla przezwyciężenia pierwszych symptomów szoku przypada bowiem aktorom mającym długoterminowe wizje i zdolności do przewidywania różnorodnych ryzyk oraz napięć²⁴. To od nich właśnie w dużym stopniu zależy przewidywanie i reagowanie na zmiany, a także prowadzenie polityki antycypacyjnej²⁵. Zapobieganie kryzysom oraz łagodzenie ich skutków warunkuje szybszy powrót systemu do rozwoju, a zatem sprzyja budowaniu jego odporności²⁶. Liderzy lokalnej sfery publicznej pełnią szczególnie ważną rolę, gdyż to właśnie oni najlepiej znają lokalny układ społeczno-polityczny oraz specyfikę danego obszaru i jego potencjał. Dysponują nie tylko dostępem do informacji, ale często także instrumentami polityki publicznej niezbędnymi do oceny podatności wspólnoty na zagrożenia oraz możliwościami przeciwdziałania im.

Skuteczność w budowaniu odporności miejskiej w perspektywie uwarunkowań VUCA/BANI wymaga jednak adekwatnych metod zarządzania i rządzenia. Niezbędna staje się tu szersza perspektywa przywództwa jako procesu politycznego, rozproszonego w ramach interakcji między wieloma aktorami. Staje się ono już nie tylko (choć także) aktem indywidualnym, ale wyłania się ze złożonych relacji, co pozwala skorzystać z drzemiącego w układzie sieciowym potencjału. Warto bowiem jednoznacznie podkreślić, że w dzisiejszym turbulentnym otoczeniu kilka czy nawet kilkanaście osób nie jest w stanie kontrolować i koordynować wszystkich aspektów funkcjonowania miasta. Istota przywództwa rozproszonego polega zaś na rozciągnięciu władzy politycznej – jej dy-

²³ G. Bristow, A. Healy, *Regional resilience: an agency perspective*, „Regional Studies”, 2014, nr 48(5), s. 923–925; G. Masik, *An agency perspective of resilience: the case of Pomorskie region*, „European Planning Studies”, 2018, nr 26(5), s. 1060–1063.

²⁴ A. Pawłowska, A. Kołomycew, *Public Management in the Polycentric Environment – A (Not) New Research Perspective*, „International Journal of Contemporary Management”, 2016, vol. 15, nr 2, s. 11.

²⁵ G. Bristow, A. Healy, *op.cit.*, s. 923–935.

²⁶ P.A.G. van Bergeijk, S. Brakman, C. van Marrewijk, *Heterogeneous economic resilience and the great recession's world trade collapse*, „Papers in Regional Science”, 2017, nr 96(1), s. 3–12.

fuzji w relacjach decydentów z pozostałymi aktorami sceny publicznej. Przywództwo takie przestaje być związane z formalną pozycją w strukturach władzy i z reguły przenika przez jej funkcje, szczeble oraz granice.

Dla lepszego uświadomienia sobie znaczenia takiego podejścia warto spojrzeć na przyrodę i potencjał rezylencji naturalnych ekosystemów. To właśnie tutaj ujawnia się wiedza i inspiracja dla kształtowania wytrzymałych systemów miejskich. Procesy zachodzące w naturalnych siedliskach odbywają się zgodnie z rytmem przyrody, występuje w nich większa bioróżnorodność, absorpcja zasobów oraz regeneracja w przypadku zaistnienia zniszczenia. Fundamentem jest tu różnorodność, cyrkularność oraz regeneracja. Dla porównania warto zestawić ze sobą antropogeniczne monokultury leśne z lasem, który nie jest poddawany ingerencji człowieka. Podczas naturalnych klęsk żywiołowych czy inwazji szkodników pierwszy z nich zostaje doszczętnie przetrzebiony, a siedliska zwierząt i roślin zostają utracone. Naturalna regeneracja wymaga tu dłuższego czasu niż w przypadku naturalnych ekosystemów leśnych. Te ostatnie bowiem zdecydowanie lepiej radzą sobie z różnego rodzaju anomaliami i szybciej się odtwarzają, stanowiąc rezerwuary zasobów oraz habitat dla większej ilości gatunków fauny i flory. Dlatego też rozwiązania zaczerpnięte z przyrody stanowią mogą inspirację do działań podejmowanych w organizmach miejskich, tak aby funkcjonowały i odradzały się podobnie do naturalnych ekosystemów.

Tradycyjne badania przywództwa skupiają się na działaniach i zachowaniach węzłów w sieci. Uwzględniając jednak poczynione już uwagi, należy podkreślić, że nowocześniejsze podejście koncentruje się także na relacjach, które wyłaniają się w interaktywnych przestrzeniach między ludźmi i ideami. Same w sobie mogą być one źródłem działania i siły w systemie. Nie tyle chodzi tu jednak o to, aby ignorować wpływ samych jednostek, ale raczej osadzić je w szerszych ramach²⁷. W tej perspektywie przywództwo staje się wzorcem społecznego organizowania wśród autonomicznych i heterogenicznych jednostek, które tworzą system działania²⁸.

Takie ekosystemowe spojrzenie na przywództwo oznacza więc uwzględnienie jego rozproszenia, które ujawnia się w dwóch szerokich kontekstach: 1) działań pojedynczych liderów, co przyczynia się do eks-

---

²⁷ P. Gronn, *Distributed Leadership as a Unit of Analysis*, „The Leadership Quarterly”, 2002, nr 13, s. 423–451.

²⁸ M. Uhl-Bien, R. Marion, *Complexity leadership in bureaucratic forms of organizing: A meso model*, „The Leadership Quarterly”, 2009, nr 20(4), s. 631–650; *Advancing relational leadership research: A dialogue among perspectives*, red. M. Uhl-Bien, S. M. Ospina, Charlotte 2012.

presji przywództwa będącego niejako sumą, a nawet synergią tych działań i 2) działań skoordynowanych, gdzie przywództwo wyraża się bardziej holistycznie. Zarówno w spontanicznej, jak i programowanej współpracy przyjmuje postać interakcji wielu liderów – aktorzy polityczni reagują tu na nowe sytuacje, a czyniąc to, starają się skoordynować działania w celu osiągnięcia wspólnego celu²⁹. W takich relacjach roboczych rozwinąć się mogą zdolności do kolektywnego działania i podejmowania decyzji oraz politycznej improwizacji³⁰. Z kolei ramy instytucjonalne tworzą zaplanowane struktury organizacyjne, łączące i koordynujące rozproszone aktywności jednostek.

Perspektywa ta nie neguje istotnej roli liderów strategicznych ani nie sugeruje, że w sieci przywództwa każdy staje się lub powinien być liderem, a przywództwo przyjmuje zawsze formę współpracy³¹. Choć jej przyjęcie wydaje się dzisiaj warunkiem koniecznym, to na pewno niewystarczającym do podłożenia wyzwaniom świata VUCA/BANI. Samo rozproszenie zakłada bowiem różnorodne konfiguracje przywództwa w ramach sieci miejskiej i tylko niektóre z nich mogą sprzyjać dziś rezyliencji.

W kontekście teorii złożoności wyróżnić można pięć wymogów funkcjonalnych przywództwa w adaptacyjnych systemach politycznych³², a więc także w miastach. Muszą one zostać spełnione, aby złożony system mógł się utrzymać³³. Pierwszy z nich polega na budowaniu społeczności i wspólnoty politycznej. Jest wręcz kwestią fundamentalną, aby sieć przywództwa wspierała pomnażanie kapitału społecznego, kultury zaufania, przynależności i tożsamości zbiorowej. Są to zasoby o pierwszorzędym znaczeniu dla budowania skutecznego przywództwa i konfrontowania się z wyzwaniami odporności oraz rozwoju miejskiego. Drugi z wymogów sprowadza się do gromadzenia informacji m.in. o procesach i relacjach miejskich, w tym o dynamice procesów politycznych i społecznych w mieście, również o nastrojach społecznych. Chodzi tu więc o monitorowanie i rejestrowanie sygnałów istotnych dla rozpro-

---

²⁹ J. Spillane, R. Halverson, J. Diamond, *Investigating school leadership practice: A distributed perspective*, „Educational Researcher”, 2001, nr 30, s. 25–26.

³⁰ D. Vera, M. Crossan, *Theatrical Improvisation: Lessons for Organizations*, „Organization Studies”, 2004, nr 25(5), s. 727–749; K. Boersma [i in.], *A port in a storm: Spontaneous volunteering and grassroots movements in Amsterdam. A resilient approach to the (European) refugee crisis*, „Social Policy and Administration”, 2018, nr 53(5), s. 737.

³¹ J. Spillane, J. Diamond, *Distributed leadership in practice*, New York 2007, s. 149–152.

³² J.K. Hazy, M. Uhl-Bien, *Towards operationalizing complexity leadership: How generative, administrative and community-building leadership practices enact organizational outcomes*, „Leadership”, 2013, nr 11(1), 79–104.

³³ Por. A. Pawłowska, A. Kołomycew, *op.cit.*, s. 16.

szanego ekosystemu miejskiego³⁴, ale także o prowadzenie uważnego dialogu w mieście. Korzystanie z inteligencji zbiorowej i ukrytej społecznej wiedzy stanowić może o znaczącym wzmacnianiu odporności miejskiej. Jednak nie tylko generowanie i gromadzenie informacji jest tu istotne. Ważne, aby w ramach relacji przywództwa miejskiego informacje te były skutecznie wykorzystywane, co oznacza kolejny – trzeci – wymóg funkcjonalny. W praktyce realizowany jest on poprzez zdolność definiowania i prowadzenia spójnej strategii politycznej oraz celowe dążenie do jej implementacji. Podstawą tak nieprzypadkowej dynamiki stają się właśnie zebrane informacje oraz świadome interakcje ze środowiskiem, które wysyła sygnały³⁵. Generatywność przywództwa to kolejny wymóg funkcjonalny. Odbywa się poprzez emergentne wytwarzanie innowacyjnych praktyk i właściwości systemu politycznego, co nadaje mu nie tylko sterowanej dynamiki, ale także uprzedza wyzwania przyszłości. Istotne jest tutaj utrzymanie poczucia autonomii poszczególnych węzłów w sieci miejskiej oraz kultury eksperymentowania i przyzwolenia na kontrolowane błędy³⁶. Stwarza to dodatkowe impulsy rozwoju przedsiębiorczości, ale i oddolnych inicjatyw publicznych ukierunkowanych na rozwiązywanie zarówno bieżących, jak i przewidywanych problemów. Ma to zasadnicze znaczenie dla wzmacniania rezyliencji miejskiej. Ostatni z wymogów sprowadza się do sprawnego zarządzania (administrowania) sferą publiczną, co powinno oznaczać między innymi instytucjonalizację zachowań i wiedzy, tworzenie zasad/procedur, wyznaczanie zadań, planów i projektów oraz wykorzystywanie zasobów. Usieciowione w ten sposób administrowanie poprzez działanie na rzecz zwiększania przewidywalności, spójności i stabilności zwiększać powinno zasoby miejskiej odporności.

Realizacja wspomnianych pięciu wymogów zwiększa poziom samoreprodukcji i autopejetyczności systemu miejskiego, co przekłada się właśnie na jego rezyliencję. Miasto nie jest już traktowane jak hierarchiczna, silosowa struktura administracyjna, ale system-sieć, w którym rządzenie i zarządzanie nie są od siebie funkcjonalnie oddzielane, ale przyjmują postać oddziaływania horyzontalnego i przekrojowego. W praktyce oznacza to na przykład rezygnację z sytuacji, w której osobne działy opracowują plany usuwania skutków awarii, inne badają kwestie zrównoważonego rozwoju, a jeszcze inne skupiają się na źródłach

---

³⁴ J. K. Hazy, M. Uhl-Bien, *op.cit.*, s. 84.

³⁵ *Ibidem*, s. 85.

³⁶ I. Bäckström, P. Ingelsson, H. Wiklund, *Learning from others to adapt quality management to the future*, „Total Quality Management & Business Excellence”, 2011, nr 22(2), s. 187–196.

utrzymania i dobrostanie czy też planują przestrzeń oraz infrastrukturę. W to miejsce pojawiają się zaś zróżnicowane kompetencyjnie zespoły skupione na działaniach procesowych³⁷. Ich efektywność zależy od jakości współpracy zarówno pomiędzy szczeblami administracji publicznej, ale przede wszystkim pomiędzy przedstawicielami władzy publicznej a reprezentantami biznesu, świata nauki i społeczeństwa obywatelskiego.

Znaczenie i uwarunkowania przywództwa indywidualnego

Skala aktualnych wyzwań VUCA/BANI implikuje potrzebę skutecznego przywództwa w sferze publicznej. Jak wspomniano, w przypadku miast oznacza to uznanie, że jest ono rozproszone i spoczywa w wielu rękach, a warunkiem rozwoju jest wykorzystanie energii liderów sektora publicznego, biznesowego i organizacji pozarządowych (trzeciego sektora). Pomimo rozproszenia nadal chodzi tu jednak o przywództwo oparte na spójnej strategii, a więc wizji oraz jednoczeniu ludzi wokół wspólnych celów. Zaufanie między liderami różnych środowisk i sektorów, które jest tak niezbędne dla wzmacniania zasobów rezyliencji, oparte musi być także na wspólnym fundamencie aksjologicznym. Będą one sprzyjały miejskiej odporności pod warunkiem szerzenia świadomości o istniejących wyzwaniach oraz odpowiedzialności, jaka spoczywa na aktorach uczestniczących w sieciach władzy. Zarówno we wspomnianym wymiarze strategicznym, jak i świadomościowym zasadnicza rola przypada indywidualnym liderom politycznym na poziomie lokalnym³⁸.

We współczesnych, sprawnie funkcjonujących instytucjach publicznych, relacje oparte na zaufaniu rozwijane są na wszystkich poziomach zarządzania. Wzorcowym punktem wyjścia jest tu postawa samego lidera, który swoje zachowania opiera na szczerości, zaangażowaniu i entuzjazmie, a przede wszystkim szacunku dla podwładnych. Swoją wiarygodność buduje na podejściu etycznym, co wzmacnia jego legitymizację do sprawowania władzy i wyznaczania wysokich standardów w życiu publicznym oraz motywowania do osiągania ambitnych celów³⁹. Uwarunkowania VUCA/BANI powodują, że przyzwala na kontrolowane błędy, podejmowanie ryzyka oraz eksperymentowanie. W tym kontekście mobilizuje do indywidualnych i odważnych inicjatyw. Prawdopodo-

---

³⁷ A. Bilska, *Proces budowy miasta odpornego na przykładzie Rotterdamu*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2016, nr 34, s. 62–64.

³⁸ P.E. Mouritzen, J.H. Svava, *Leadership at the Apex: Politicians and Administrators in Western Local Governments*, Pittsburgh 2002, s. 53–56.

³⁹ *Ibidem*, s. 80–82.

bieństwo organizacyjnych turbulencji obniża wspierana przez niego kultura przejrzystości i transparentności działań, swobodnej atmosfery, przy jednoczesnym skupieniu się na komunikowanych celach. W ten sposób liderzy ustanawiają jasne oraz silne wartości i zapewniają, że są one akceptowane i wyznawane w całej organizacji, co stwarza możliwości zarządzania strategicznego, niezbędnego dla budowania odporności miejskiej.

Nie mniej ważną właściwością samego lidera jest jego osobista rezyliencja, coraz częściej uznawana dzisiaj za jedną z najważniejszych, kluczowych kompetencji lidera politycznego⁴⁰. Wsparcia wspólnocie lub instytucji udzielić może bowiem tylko ktoś, kto sam czuje się wewnętrznie mocny i spójny, kto ma wysoki poziom samoświadomości i umie panować nad swoimi emocjami oraz zachować spokój. Na tak rozumianą rezyliencję, jako wewnętrzną siłę psychiczną, składają się trzy elementy:

- zdolność do odbudowywania siebie, swoich zasobów wewnętrznych, odradzania się na nowo po upadku, przegranej, konflikcie, czymś, co było trudne, wymagające psychicznie i emocjonalnie;
- zdolność adaptacji do zmieniających się warunków i otoczenia, elastyczności, odczuwania i ponownego uczenia się, doskonałego odnajdywania się w środowisku VUCA/BANI;
- odporność psychiczna związana z regulacją stresu, regeneracją po wymagających przeżyciach, czy wręcz zaburzeniach zdrowia psychicznego⁴¹.

W ostatnim z wymienionych wymiarów warto zwrócić uwagę na użyteczne narzędzie pomiaru w postaci *Mental Toughness Questionnaire 48* (MTQ48) opracowane przez Petera Clougha i Douga Strycharczyka⁴² we współpracy z AQR Ltd. (firmy uznawanej za jednego ze światowych liderów narzędzi psychometrycznych). Test pozwala na pomiar odporności psychicznej w zakresie czterech podstawowych skal (oparty jest na tzw. modelu odporności psychicznej 4C):

- wyzwania (*challenge*), gdzie zmiana postrzegana może być jako szansa bądź zagrożenie, gdyż oznacza wyjście poza dotychczasowe możliwości, potrzebę nauki i doskonalenia;
- pewności siebie (*confidence*), gdzie znaczenie przypada poziomowi wiary w siebie i własne umiejętności oraz pewności siebie w relacjach interpersonalnych, a także podczas pokonywania przeszkód;

---

⁴⁰ P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011, s. 132–176.

⁴¹ S. Lewandowska-Akhvlediani, *Rezyliencja. Siła psychiczna lidera/liderki*, Warszawa 2020, s. 18–19.

⁴² P. Clough, D. Strycharczyk, *Odporność psychiczna. Strategie i narzędzia rozwoju*, Gdańsk 2017, s. 59–68.

- zaangażowania (*commitment*), gdzie istotna jest wytrwałość w realizowaniu zadań, umiejętność ich finalizacji oraz osiągania celów;
- poczucia wpływu (*control*), gdzie liczy się umiejętność zarządzania emocjami oraz poczucie sprawczości, tj. wpływu na własne życie i środowisko, jak również możliwości wprowadzania w nim zmian.

W kontekście politycznym indywidualna rezyliencja lidera oznacza zdolność radzenia sobie z presją i porażkami oraz strategiczne nastawienie na dostrzeganie i wykorzystywanie możliwości pojawiających się w warunkach kryzysu. To siła wewnętrzna lidera, ale i świadomość jego otoczenia, co dobrze oddaje wcześniejszą uwagę o powiązaniu myślenia strategicznego ze świadomością uwarunkowań w budowaniu rezyliencji miejskiej.

Oprócz wskazanych właściwości psychicznych równie ważna staje się także wytrzymałość fizyczna. Burzliwość otoczenia współczesnych miast oraz turbulencje, z jakimi przychodzi liderom się mierzyć w sytuacji polikryzysu, niejednokrotnie wymagają od nich siły i kondycji fizycznej. Z tego względu jedynie integralne połączenie odporności psychicznej z fizyczną stanowi kompleksowy zasób ich indywidualnej rezyliencji. W praktyce stwarza bowiem szansę na powiązanie empatycznej wrażliwości, czyli zdolności do postrzegania sytuacji z perspektywy różnych grup, z adaptacyjną aktywnością i refleksyjnością, pozwalającą dostosować się do chwili obecnej oraz przewidzieć, co nastąpi.

Wskazane czynniki determinują umiejętność radzenia sobie z nieoczekiwanymi i niepożądanymi zmianami oraz energicznego adaptowania się do nich nawet w warunkach psychicznej presji i fizycznego zmęczenia. Proaktywna postawa lidera zorientowana jest tu na przewidywanie oraz zarządzanie kryzysami poprzez dostrzeganie możliwości kryjących się za chaotyczną, stresogenną oraz nieprzewidywalną rzeczywistością VUCA/BANI. W literaturze zauważa się, że istnieją zachowania oraz cechy przywódcze stanowiące namacalne świadectwo takiej postawy i jako takie są szczególnie ważne dla utrzymania organizacyjnej odporności⁴³. Warto więc podsumować, że wysoki poziom indywidualnej rezyliencji lidera miejskiego przejawia się w jego następujących cechach:

- zachowuje spokój, dzięki czemu wprowadza poczucie bezpieczeństwa nie tylko w aparacie administracyjnym, ale i w całej społeczności lokalnej;
- jest świadomy własnych emocji, motywacji i potrzeb, mocnych stron i ograniczeń, a tym samym ma szansę optymalizować swoje działania i wiarygodnie się ich podejmować;

---

⁴³ D.L. Reyes [i in.], *Translating 6 key insights from research on leadership and management in times of crisis*, „BMJ Leader”, 2021, nr 5(4), s. 291–294.

- szuka rozwiązań (pozytywnych wzorców zachowań) pomimo ekspozycji na stres i presję;
- wzmacnia i wykorzystuje potencjał sieci politycznych (*policy networks*) w miejskim ekosystemie władzy;
- stawia ambitne i realne cele i pomaga zespołowi zarządzającemu w ich realizacji;
- uczy się na błędach, zamiast poszukiwać winnych – potrafi postrzegać niepowodzenia w odpowiednich proporcjach, a nawet traktuje je jako trampolinę do rozwoju, co sprzyja budowaniu kultury politycznej opartej na odpowiedzialności, a nie na poszukiwaniu kozłów ofiarnych;
- jego dobra kondycja fizyczna integralnie wzmacnia zaangażowanie i wysoką odporność psychiczną.

W ten sposób indywidualne próby sprostania wyzwaniom rezyliencji miejskiej zachodzić mogą bez dysfunkcyjnych zachowań, a przede wszystkim bez obciążania innych ludzi i przenoszenia stresogennych emocji na zespół. Umożliwia to także efektywne reagowanie na potencjalny kryzys poprzez wspieranie relacji przywództwa rozproszonego⁴⁴, co zwiększa dostęp do szczególnie wówczas cennych zasobów kompetencyjnych, ale także emocjonalnych, poznawczych oraz fizycznych.

Zakończenie

Integralne myślenie o rezyliencji ewolucyjnej wyłania się z dwóch wspólnot intelektualnych: ekologii i psychologii rozwoju, lecz znacząco poza nie wykracza, odwołując się do teorii złożoności. Taka perspektywa dobrze wpisuje się zarówno w funkcjonalno-systemowe postrzeganie organizmów miejskich, jak i w specyfikę wyzwań VUCA/BANI, jednocześnie stawiając określone wymagania wobec procesów przywództwa miejskiego.

Rezyliencja w kontekście miejskim obejmuje współcześnie nie tylko zdolność do powrotu do stanu sprzed kryzysu (*bounce back*), ale również do pozytywnej zmiany i transformacji (*bounce forward*). Oznacza to, że miasto nie tylko odbudowuje się po wstrząsie, ale także uczy się na doświadczeniach i przekształca, by lepiej radzić sobie z przyszłymi wyzwaniami. Współczesne rozumienie rezyliencji podkreśla więc jej ewolucyjny, dynamiczny i systemowy charakter, związany z adaptacją i zdolnością do reorganizacji.

---

⁴⁴ W.L. Teo, M. Lee, W. S. Lim, *The relational activation of resilience model: how leadership activates resilience in an organizational crisis*, „Journal of Contingencies and Crisis Management”, 2017, nr 25(3), s. 136–147.

Wymiary tak rozumianej rezyliencji miejskiej obejmują: gospodarczy, społeczny, środowiskowy oraz zarządzania (*governance*). W literaturze i praktyce stosuje się wskaźniki pozwalające mierzyć odporność miasta w tych czterech obszarach. Dodatkowo, niektóre podejścia (np. *City Resilience Index*) wyróżniają także wymiar przywództwa i strategii. Każdy z tych wymiarów pozwala ocenić zdolność miasta do adaptacji, elastyczności i zintegrowanego reagowania na kryzysy.

Współczesny świat dobrze opisują składowe akronimów VUCA (zmiennność, niepewność, złożoność, niejednoznaczność) oraz BANI (kruchość, niepokój, nieliniowość, niezrozumiałość). Cechy te oznaczają, że miasta muszą być przygotowane na szybkie, nieprzewidywalne zmiany, sprzężone kryzysy oraz konieczność działania w warunkach chaosu informacyjnego i poznawczego. Wymaga to elastyczności, adaptacyjności, współpracy międzysektorowej oraz budowania zaufania i wykorzystywania potencjału sieci relacji.

Wspomniane wyzwania wymuszają odejście od tradycyjnych modeli przywództwa na rzecz podejścia rozproszonego i sieciowego. Przywództwo w budowaniu rezyliencji miejskiej powinno być rozumiane jako proces zachodzący w ramach szerokiej sieci aktorów – liderów politycznych, społecznych, gospodarczych i naukowych – którzy współpracują, dzielą się informacjami i wspólnie podejmują decyzje. Jednocześnie nie traci na znaczeniu wymiar indywidualny: kluczowe są kompetencje, etyka, odporność psychiczna i fizyczna liderów, ich zdolność do uczenia się, adaptacji i przewidywania zagrożeń. Tylko połączenie obu tych wymiarów – rozproszonego i indywidualnego – pozwala skutecznie budować rezyliencję miejską w warunkach złożoności i niepewności.

Podsumowując, działania na rzecz rezyliencji w poszczególnych obszarach życia miasta, oparte na relacyjnych i indywidualnych zasobach przywództwa, mogą sprawić, że miasto stanie się lepszym miejscem do życia, pracy i wypoczynku, nawet w obliczu narastających wyzwań XXI wieku.

Bibliografia

- Advancing relational leadership research: A dialogue among perspectives*, red. M. Uhl-Bien, S.M. Ospina, Charlotte 2012.
- Bäckström I., Ingelsson P., Wiklund H., *Learning from others to adapt quality management to the future*, „Total Quality Management & Business Excellence”, 2011, nr 22(2), <https://doi.org/10.1080/14783363.2010.530800>.
- Berkes F., Ross H., *Panarchy and community resilience: Sustainability science and policy implications*, „Environmental Science & Policy”, 2016, nr 61, <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.04.004>.

- Bilska A., *Proces budowy miasta odpornego na przykładzie Rotterdamu*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2016, nr 34.
- Boersma K. [i in.], *A port in a storm: Spontaneous volunteering and grassroots movements in Amsterdam. A resilient approach to the (European) refugee crisis*, „Social Policy and Administration” 2018, nr 53(5), <https://doi.org/10.1111/spol.12407>.
- Bonanno G.A., *Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?*, „American Psychologist”, 2004, nr 59(1), <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>.
- Boschma R., *Towards an Evolutionary Perspective on Regional Resilience*, „Regional Studies: The Journal of the Regional Studies Association”, 2015, nr 49, <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.959481>.
- Bristow G., Healy A., *Regional resilience: an agency perspective*, „Regional Studies”, 2014, 48(5), <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.854879>.
- Butler L.D., Morland L.A., Leskin G.A., *Psychological resilience in the face of terrorism* [w:] *Psychology of terrorism*, red. B. Bongar [i in.], Oxford 2007.
- Cascio J., *Facing the Age of Chaos*, Medium, 2020, <https://medium.com> (1.10.2024).
- City Resilience Framework – 2024 edition*, Resilient Cities Network, <https://resilientcitiesnetwork.org> (1.12.2024).
- City Resilience Program*, GFDRR, <https://www.gfdr.org> (1.07.2024).
- Clough P., Strycharczyk D., *Odporność psychiczna. Strategie i narzędzia rozwoju*, Gdańsk 2017.
- Czachor R., *Teoria systemowo-funkcjonalna na badania i zarządzanie społecznościami lokalnymi*, „Społeczności Lokalne. Studia Interdyscyplinarne”, 2017, nr 1.
- Davoudi S. [i in.], *Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? „Reframing” Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note*, „Planning Theory & Practice”, 2012, nr 13(2), <https://doi.org/10.1080/14649357.2012.677124>.
- Diodato D., Weterings A., *Putting adaptive resilience to work: measuring regional re-orientation using a matching model* [w:] *Handbook on Regional Economic Resilience*, red. G. Bristow, A. Healy, Cheltenham 2020.
- Dolega L., Celińska-Janowicz D., *Retail resilience: A theoretical framework for understanding town centre dynamics*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2015, nr 2(60), <https://doi.org/10.7366/1509499526001>.
- Figueiredo L., Honiden T., Schumann A., *Indicators for Resilient Cities*, „OECD Regional Development Working Papers”, 2018, nr 2, <https://doi.org/10.1787/6f1f6065-en>.
- From a VUCA world to a BANI one: how uncertainty has changed and how your company can prepare* [online]. *MJV Technology and Innovation*, MJV Team, 2021, <https://www.mjvinnovation.com> (1.07.2024).
- Galderisi A., *Urban resilience: A framework for empowering cities in face of heterogeneous risk factors*, „A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture”, 2014, nr 11(1).
- Gronn P., *Distributed Leadership as a Unit of Analysis*, „The Leadership Quarterly”, 2002, nr 13, [https://doi.org/10.1016/S1048-9843\(02\)00120-0](https://doi.org/10.1016/S1048-9843(02)00120-0).
- Guidelines for Resilience Systems Analysis: How to Analyse Risk and Build a Roadmap to Resilience*, OECD Publishing 2014, <https://doi.org/10.1787/3b1d3efe-en>.

- Hall P.A., Lamont M., *Social Resilience in the Neoliberal Era*, Cambridge 2013.
- Hazy J.K., Uhl-Bien M., *Towards operationalizing complexity leadership: How generative, administrative and community-building leadership practices enact organizational outcomes*, „Leadership”, 2013, nr 11(1), <https://doi.org/10.1177/1742715013511483>
- Holling C.S., *Resilience and stability of ecological systems*, „Annual Review of Ecology and Systematics”, 1973, nr 4.
- Hu X., Hassink R., *Exploring adaptation and adaptability in uneven economic resilience: a tale of two Chinese mining regions*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2017, nr 10(3), <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx012>.
- Klein R.J.T., Nicholls R.J., Thomalla F., *Resilience to natural hazards: How useful is this concept?*, „Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards”, 2003, nr 5(1–2), <https://doi.org/10.1016/j.hazards.2004.02.001>.
- Lewandowska-Akhvlediani S., *Rezyliencja. Siła psychiczna lidera/liderki*, Warszawa 2020.
- Mack O., Khare A., *Perspectives on a VUCA World [w:] Managing in a VUCA World*, red. O. Mack, A. Khare, A. Krämer, T. Burgartz, Heidelberg 2016, https://doi.org/10.1007/978-3-319-16889-0_1.
- Maik W., *Nowe ujęcia i koncepcje badawcze w studiach nad współczesnym miastem [w:] Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza*, red. T. Marszał, Łódź 2016.
- Masik G., *An agency perspective of resilience: the case of Pomorskie region*, „European Planning Studies”, 2018, nr 26(5), <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1436700>.
- Masik G., *Koncepcja odporności: definicje, interpretacje, podejścia badawcze oraz szkoły myśli*, „Przegląd Geograficzny”, 2022, nr 94 (3), <https://doi.org/10.7163/PrzG.2022.3.1>.
- Mouritzen P.E., Svava J.H., *Leadership at the Apex: Politicians and Administrators in Western Local Governments*, Pittsburgh 2002.
- Norris F.H. [i in.], *Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness*, „American Journal of Community Psychology”, 2008, nr 41(1–2), <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>.
- Parysek J.J., *Miasto w ujęciu systemowym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2015, nr 77(1), <https://doi.org/10.14746/rpeis.2015.77.1.3>.
- Pawłowska A., Kołomycew A., *Public Management in the Polycentric Environment – A (Not) New Research Perspective*, „International Journal of Contemporary Management”, 2016, vol. 15, nr 2, <https://doi.org/10.4467/24498939IJCM.16.008.5549>.
- Piątkowska A., *Przywództwo w świecie VUCA. Jak być skutecznym liderem w niepewnym środowisku*, Gliwice 2021.
- Pike A., Dawley S., Tomaney J., *Resilience, Adaptation and Adaptability*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2010, nr 3, <https://doi.org/10.1093/cjres/rsq001>.
- Pisano U., *Resilience and sustainable development: theory of resilience, systems thinking and adaptive governance*, ESDN Quarterly Report, 2012, <http://www.sd-network.eu> (1.07.2024).
- Reyes D.L. [i in.], *Translating 6 key insights from research on leadership and management in times of crisis*, „BMJ Leader”, 2021, nr 5(4), <https://doi.org/10.1136/leader-2020-000349>.
- Rutter M., *Resilience: Some conceptual considerations*, „Journal of Adolescent Health”, 1993, nr 14(8), [https://doi.org/10.1016/1054-139x\(93\)90196-v](https://doi.org/10.1016/1054-139x(93)90196-v).

- Shimizu M., Clark A.L., *Nexus of Resilience and Public Policy in a Modern Risk Society*, Singapore 2019.
- Simmie J., Martin R., *The economic resilience of regions: Towards an evolutionary approach*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, 2009, nr 3(1), <https://doi.org/10.1093/cjres/rsp029>.
- Spillane J., Diamond J., *Distributed leadership in practice*, New York 2007.
- Spillane J., Halverson R., Diamond J., *Investigating school leadership practice: A distributed perspective*, „Educational Researcher”, 2001, nr 30, <https://doi.org/10.3102/0013189X030003023>.
- Teo W.L., Lee M., Lim W.S., *The relational activation of resilience model: how leadership activates resilience in an organizational crisis*, „Journal of Contingencies and Crisis Management”, 2017, nr 25(3), <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12179>.
- Uhl-Bien M., Marion R., *Complexity leadership in bureaucratic forms of organizing: A meso model*, „The Leadership Quarterly”, 2009, nr 20(4), <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2009.04.007>.
- van Bergeijk P.A.G., Brakman S., van Marrewijk C., *Heterogeneous economic resilience and the great recession's world trade collapse*, „Papers in Regional Science”, 2017, nr 96(1), <https://doi.org/10.1111/pirs.12279>.
- Vera D., Crossan M., *Theatrical Improvisation: Lessons for Organizations*, „Organization Studies”, 2004, nr 25(5), <https://doi.org/10.1177/0170840604042412>.
- Wallis A., *Socjologia przestrzeni*, Warszawa 1990.
- Żukiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

Leadership in Building Urban Resilience: From the Distributed to the Individual Dimension

Abstract

Modern multidimensional crises underscore the urgent need to identify key factors influencing urban resilience. Among these, leadership – a constitutive element of political organization – remains understudied. This article aims to address the theoretical gap by analyzing the concept of urban resilience, tracing its evolving meaning, and defining its core dimensions. It further explores how contemporary challenges reshape leadership models and practices. Drawing on complexity theory, the functional-systemic theory of cities, and a comprehensive literature review, the author argues that leadership as a resilience factor requires a broader conceptualization. This includes integrating processual and distributed resources, as well as the specific competencies of urban leaders. The study provides a theoretical foundation for future empirical research and offers preliminary policy recommendations for building urban resilience.

Keywords: urban policy, leadership, distributed leadership, urban resilience, local security

Łukasz Lewkowicz***NIEZAANGAŻOWANY OBSERWATOR? SŁOWACJA
WOBEK INICJATYWY TRÓJMORZA (2015–2024)**

Streszczenie

Inicjatywa Trójmorza (*Three Seas Initiative*, 3SI) to stosunkowo nowy format współpracy regionalnej w Europie Środkowej skoncentrowany na współpracy ekonomicznej. Od początku w jego skład wchodzi Słowacja, która zalicza się jednak do grupy najmniej zaangażowanych we współpracę trójmorską państw uczestniczących. Jest to uwarunkowane wieloma czynnikami międzynarodowymi i wewnątrzpaństwowymi. Bratysława przede wszystkim nie widzi w 3SI żadnej wartości dodanej i stawia w swoim rozwoju regionalnym przede wszystkim na fundusze UE. Format jest także postrzegany jako wymierzony w jedność UE i przeciwwaga dla dominacji Niemiec. Szansę na zmianę stanowiska władz słowackich stanowi nowa administracja amerykańska Donalda Trumpa i jej podejście do 3SI. Podobnie nową politykę wobec formatu może prowadzić obecny prezydent Słowacji Peter Pellegrini. W artykule przedstawione zostały uwarunkowania funkcjonowania Słowacji w 3SI w latach 2015–2024, podmioty państwowe i eksperckie zajmujące się współpracą trójmorską, dyskurs publiczny o 3SI i najważniejsze projekty z udziałem strony słowackiej. Podjęta została również próba odpowiedzi na pytanie o przyczyny dystansowania się Słowacji od tego formatu współpracy regionalnej i możliwości przełamania tej niechęci.

Słowa kluczowe: Słowacja, Inicjatywa Trójmorza, 3SI, Via Carpatia

Wstęp

Inicjatywa Trójmorza (*Three Seas Initiative*, 3SI) stanowi stosunkowo nowy format współpracy regionalnej w Europie Środkowej zainicjowany w 2015 r. przez prezydentów Polski i Chorwacji. W jej skład wchodzi aktualnie 13 państw regionu, będących jednocześnie członkami Unii Europejskiej (Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Grecja, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry). Formacja 3SI jest przykładem dyplomacji wielostronnej realizowanej przez

---

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: lukasz.lewkowicz@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-0129-785X.

głowy państw. Inicjatywa ma charakter ekonomiczny, a jej głównym celem pozostaje rozwój infrastruktury energetycznej, transportowej i cyfrowej w regionie. W ostatnich latach zauważalne jest jednak poszerzanie się zakresu podmiotowego i przedmiotowego działalności trójmorskiej. Coraz większą rolę odgrywają rządy państw inicjatywy, jednocześnie wzmacnia się komponent biznesowy, samorządowy, naukowy i ekspercki. Strategiczne znaczenie dla funkcjonowania 3SI mają także aktorzy zewnętrzni mający status obserwatora lub partnera uczestniczącego (m.in. USA, Komisja Europejska, Niemcy, Japonia, Ukraina).

Dekada od powstania inicjatywy stanowi przyczynek do analizy krytycznej funkcjonowania tego formatu. Z tego powodu na uwagę zasługuje studium przypadku Słowacji jako państwa podchodzącego do 3SI z dużym dystansem. Jak na razie zaangażowanie Słowacji w Inicjatywę Trójmorza pozostaje nieznaczące. Z tego powodu dyskurs publiczny dotyczący 3SI ma w tym państwie znaczenie marginalne i ogranicza się do nielicznych wypowiedzi polityków i analiz eksperckich. Słowacy podchodzą do tego formatu pragmatycznie i w tym momencie nie widzą wartości dodanej związanej z zaangażowaniem się w Fundusz Inwestycyjny Inicjatywy Trójmorza (*Three Seas Initiative Investment Fund*, 3SIIF). Bratysława chce utrzymania prounijnego charakteru Inicjatywy Trójmorza. Na zmianę stanowiska Bratysławy może wpłynąć zwiększone zaangażowanie w inicjatywę administracji prezydenta Donalda Trumpa w USA. W artykule przedstawione zostały uwarunkowania funkcjonowania Słowacji w tejże inicjatywie w latach 2015–2024, podmioty państwowe i eksperckie zajmujące się współpracą trójmorską, dyskurs publiczny o 3SI i najważniejsze projekty z udziałem strony słowackiej. Podjęta została również próba odpowiedzi na pytanie o przyczyny dystansowania się Słowacji od tego formatu współpracy regionalnej i o możliwości przełamania tej niechęci. Podano analizie najważniejsze słowackie dokumenty dotyczące polityki zagranicznej, opublikowane na Słowacji i w Polsce teksty naukowe i eksperckie oraz źródła prasowe. W pracy wykorzystano jakościową analizę treści, a także analizę dokumentów. Artykuł stanowi kontynuację i rozwinięcie publikacji z 2022 r. *(Nie)potrzebny format współpracy regionalnej? Inicjatywa Trójmorza w dyskursie publicznym państw Grupy Wyszehradzkiej* współprzygotowanej przez autora poniższego tekstu¹.

---

¹ Ł. Lewkowicz, A. Szwed-Walczak, *(Nie)potrzebny format współpracy regionalnej? Inicjatywa Trójmorza w dyskursie publicznym państw Grupy Wyszehradzkiej*, „Prace IES”, 2022, nr 11.

Uwarunkowania funkcjonowania Słowacji w ramach 3SI

Z punktu widzenia położenia geograficznego terytorium Słowacji ma kluczowe znaczenie dla rozwoju połączeń infrastrukturalnych i energetycznych na osi północ – południe, co stanowi strategiczny cel funkcjonowania 3SI. Od ponad trzech dekad głównym wyzwaniem transportowo-komunikacyjnym kraju jest jednak zbudowanie autostrady łączącej dwa największe miasta Słowacji – Bratysławę i Koszyce zarówno w jej wersji północnej – bardziej zaawansowanej – prowadzącej przez Żylinę, jak i południowej – pozostającej zasadniczo na etapie planowania, a wiodącej przez Dunajską Strebę, Luczeniec i Rożnawę. Autostrada wciąż jest daleka od ukończenia. Przez wiele lat praktycznie nie oddawano na Słowacji nowych dróg ekspresowych i autostrad. Brakuje także informacji, aby w najbliższych latach budowane miały być połączenia na osi północ – południe, ponieważ wciąż brakuje stosunkowo krótkiego odcinka drogi ekspresowej R4 z Preszowa do granicy polsko-słowackiej, stanowiącej słowacką część szlaku Via Carpatia. Wyzwaniem jest również brak działań dotyczących budowy autostrady D3 w regionie Kysuc w kierunku granicy z Polską. Problemy Słowacji z rozwojem infrastruktury częściowo można tłumaczyć górzystym charakterem kraju utrudniającym budowę dróg, a częściowo wynikają one ze zjawiska korupcji stanowiącego duże wyzwanie dla społeczeństwa słowackiego; na uwagę zasługuje także słaba absorpcja środków unijnych na infrastrukturę².

Biorąc pod uwagę uwarunkowania polityczne, podejście decydentów na Słowacji do Inicjatywy Trójmorza od początku jest bardzo ambiwalentne. Jednym z pierwotnych powodów niechęci strony słowackiej wydaje się brak doproszenia do ośrodka decyzyjnego 3SI, który ograniczył się do Polski i Chorwacji – Słowacy nie mieli więc takiego jak w Grupie Wyszehradzkiej (*Visegrad Group*, V4) wpływu na jego kształt. Na wstępnym etapie konstruowania formatu w latach 2015–2016 w Bratysławie odczuwano dysonans między formalnie deklarowaną rolą a rzeczywistymi działaniami 3SI. Krytycznie odnoszono się chociażby do wyboru prezydenckiego formatu współpracy przy jednoczesnym skupieniu się na problematyce infrastrukturalnej zarezerwowanej dla decyzji rządowych. Pojawiły się również obawy Bratysławy, że 3SI będzie osłabiała integrację europejską, co docelowo doprowadzi do pogorszenia relacji gospodarczych ze swoim głównym partnerem gospodarczym –

---

² P. Żurawski vel Grajewski, *Inicjatywa Trójmorza wobec Słowacji*, Trimarium, <https://trimarium.pl> (15.03.2025); Ł. Lewkowicz, *Niezaangażowany uczestnik? Słowacja wobec Inicjatywy Trójmorza*, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IEŚ”, nr 857 (105/2023), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).

Niemcami. Kolejnym istotnym czynnikiem zaangażowania się Słowacji było aktywne włączenie się do gry o wpływy w regionie USA, czego widocznym przejawem była wizyta prezydenta Donalda Trumpa na szczycie w 2017 r. w Warszawie. Otworzyło to Słowakom możliwość dostępu do amerykańskich surowców energetycznych oraz możliwość nawiązania relacji biznesowych z firmami amerykańskimi. Do pełnej akceptacji przez Bratysławę brakowało pozytywnego sygnału płynącego od dwóch najważniejszych aktorów europejskich – Komisji Europejskiej i Niemiec, co nastąpiło w 2018 r. na szczycie w Bukareszcie. Dodatkowym argumentem, przemawiającym za aktywnym włączeniem się Słowacji w działalność 3SI, było powołanie w 2019 r. 3SIIF, który stworzył szansę na zdobycie dodatkowych środków na ważne projekty infrastrukturalne – ostatecznie jednak rządzący nie przystąpili do funduszu³.

Jedną z zasadniczych przyczyn powstania 3SI była neoimperialna polityka Federacji Rosyjskiej i próba uniezależnienia się od rosyjskich węglowodorów. Słowacja uchodzi jednak za jedno z najbardziej prorosyjskich państw w UE, co uwarunkowane jest m.in. wciąż popularnym wśród elit politycznych i dużej części społeczeństwa panslawizmem i rusofilstwem. Od 2023 r. Słowacja jest najbliższym po Węgrzech partnerem politycznym Rosji w UE. Premier zademonstrował dążenie do poprawy relacji z Moskwą, składając 22 grudnia 2024 r. wizytę w Moskwie. Zadeklarowanym celem pobytu było zapewnienie płynności dostaw gazu w obliczu ich wstrzymania po wygaśnięciu z początkiem br. rosyjsko-ukraińskiej umowy na tranzyt. Wizyta wpisala się w cykl spotkań dwustronnych, na który złożyły się także rozmowy ministrów spraw zagranicznych Słowacji i Rosji w marcu i wrześniu ub.r. Ponadto na początku 2025 r. do Moskwy udała się delegacja słowackiego parlamentu na czele z jego wiceprzewodniczącym i liderem koalicyjnej Słowackiej Partii Narodowej Andrejem Danką. Fico zapowiedział także swój udział w obchodach rocznicy zakończenia II wojny światowej w maju 2025 r. w Moskwie⁴.

Najważniejsze projekty 3SI z udziałem Słowacji

Aktualnie Słowacja partycypuje łącznie w 29 priorytetowych projektach infrastrukturalnych Inicjatywy Trójomorza. Dziesięć z nich to inwestycje transportowe (m.in. FAIRway Dunaj, Rail-2-Sea, Via Carpatia,

³ Zob. szerzej: P. Bajda, *Stanowisko Czech i Słowacji wobec Inicjatywy Trójomorza – od inauguracyjnego szczytu w Dubrowniku po spotkanie w Lublanie*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2020, t. 73, nr 2.

⁴ Ł. Ogrodnik, „Na cztery strony świata” – pozaunijna polityka zagraniczna Słowacji, „Biuletyn PISM”, nr 9.

Korytarz sieci bazowej TEN-T Bałtyk–Adriatyk), sześć – cyfrowe (m.in. Platforma Cyfrowa dla Monitorowania Baz Hydrograficznych w regionie 3SI, Giełda transportowa w regionie 3SI), zaś dwanaście przedsięwzięć dotyczy energetyki (m.in. Dywersyfikacja źródeł dostaw gazu i integracja infrastruktury gazowej w regionie Trójmorza, Korytarz gazowy Eastring). Na liście figuruje także projekt z pogranicza cyfryzacji i energetyki (Rozwiązania interoperacyjności dla zdigitalizowanego i zrównoważonego sektora energetycznego w obszarze Inicjatywy Trójmorza). Bratislava zainicjowała siedem z wspomnianych dwudziestu dziewięciu strategicznych projektów, spośród nich dwa nie mają charakteru transgranicznego (PWenergy – Elektrownia geotermalna w Preszowie, Projekt pilotażowy PWenergy – Elektrownia Geotermalna Žiar nad Hronem). Warto zauważyć, że Słowacja uczestniczy także w dwóch zgłoszonych w tym roku przez Ukrainę projektach transgranicznych z zakresu energetyki (Przebudowa odcinka OHL 400 kV Mukaczewo – Kapuszany od SS 400 kV Mukaczewo do granicy państwa w obwodzie zakarpackim, Środkowoeuropejski Korytarz Wodorowy)⁵.

Najważniejszym projektem energetycznym z udziałem Słowacji w ramach 3SI jest oddany do eksploatacji w październiku 2022 r. interkonektor gazowy na granicy polsko-słowackiej w Strachocinie. Instalacja ma przepustowość w skali roku rzędu 5,7 mld m³ w kierunku Polski oraz 4,7 mld m³ w kierunku Słowacji. Dzięki temu połączeniu gazowemu Polska uzyskała dostęp do źródeł gazu zlokalizowanych w państwach Europy Południowej, Afryki Północnej oraz obszaru Kaukazu, natomiast Słowacja może korzystać z gazu z Baltic Pipe, terminalu LNG w Świnoujściu oraz terminalu LNG w Kłajpedzie. Interkonektor Polska – Słowacja (Strachocina – Wielkie Kapuszany) ma długość 61,3 km po stronie polskiej i 106 km po stronie słowackiej. Wzdłuż gazociągu ułożono światłowód umożliwiający zdalne monitorowanie jego pracy i automatyzację sterowania⁶.

Istotne znaczenie dla powodzenia projektu Inicjatywy Trójmorza ma dokończenie słowackiego odcinka międzynarodowej trasy Via Carpatia. Jak na razie funkcjonuje odcinek z Preszowa do granicy węgierskiej, natomiast brakuje ok. 70 km łączących Preszów z granicą polską. Należy zauważyć, że sieć autostrad i dróg szybkiego ruchu na Słowacji jest stosunkowo słabo rozbudowana, a ich układ jest zgodny z równoleżniko-

---

⁵ P. Szitás, *Rola Słowacji w Inicjatywie Trójmorza* [w:] *Three Seas Partnership. Raport Specjalny*, Warszawa 2024, s. 58–63. Szczegółową listę realizowanych obecnie projektów z udziałem strony słowackiej można znaleźć na oficjalnej stronie 3SI: *Projects of the Three Seas Initiative*, Inicjatywa Trójmorza, <https://projects.3seas.eu/> (15.03.2025).

⁶ P. Żurawski vel Grajewski, *op.cit.*

wym położeniem państwa, tzn. biegną one w większości na osi wschód – zachód, a nie północ – południe. Niestety, dla kolejnych rządów na Słowacji budowa brakującego odcinka Via Carpatia nie stała się priorytetowym celem. Pewną szansę może stanowić fakt podpisania 10 lutego 2023 r. przez polską Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA) oraz słowacką Krajową Spółką Austostradową (*Národná diaľničná spoločnosť*, NDS) porozumienia w sprawie współpracy przy budowie dwóch odcinków Via Carpatia – jednym po polskiej i jednym po słowackiej stronie⁷. Ponadto w grudniu 2024 r. z inicjatywy Kraju Preszowskiego podpisano w Brukseli deklarację wsparcia dla budowy trasy Via Carpatia pomiędzy Województwem Lubelskim, Województwem Podkarpackim oraz Samorządowym Krajem Preszowskim. Natomiast 12 marca 2025 r. na ostatnim Samorządowym Kongresie Trójmorza – Forum Gospodarczym w Lublinie podpisano *Deklarację o Partnerstwie i Współpracy Członków Sieci Regionów Trójmorza na rzecz wsparcia i przygotowania budowy międzynarodowego korytarza transportowego Via Carpatia*. Mimo podpisania wspomnianych umów nie należy oczekiwać przełomu rozumianego jako szybki postęp inwestycji na całym słowackim odcinku tego szlaku⁸.

Dyskurs polityczny o 3SI na Słowacji

Na Słowacji problematyka Inicjatywy Trójmorza pozostaje w polu zainteresowania niektórych ośrodków eksperckich oraz tych urzędników państwowych, którzy bezpośrednio zajmują się udziałem Słowacji w kolejnych szczytach 3SI. Ponieważ inicjatywa wciąż jest w dużym stopniu formatem prezydenckim, to głównym ośrodkiem koordynującym polityczną aktywność Słowacji w 3SI jest Kancelaria Prezydenta. W analizowanym okresie (w latach 2015–2024) funkcję głowy państwa pełnili na Słowacji: Andrej Kiska, Zuzana Čaputová i Peter Pellegrini. Z dotychczasowych dziewięciu szczytów 3SI prezydenci Słowacji byli obecni jedynie na czterech: w Warszawie (2017 r.), Bukareszcie (2018 r.), wirtualnie w Tallinie (2020 r.) oraz po raz drugi w rumuńskiej stolicy w 2023 r. Podczas pierwszego szczytu 3SI w 2016 r. w Dubrowniku Słowację reprezentował Peter Pellegrini, ówczesny wicepremier i minister ds. cyfryzacji i inwestycji. Rok później, na szczycie w Warszawie, na czele delegacji słowackiej stał już prezydent Andrej Kiska. Zwrócił

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Forum Gospodarcze – podsumowanie pierwszego dnia*, V Kongres Trójmorza, <https://congress.lubelskie.pl> (15.03.2025).

wtedy uwagę na kluczowe znaczenie dywersyfikacji dostaw i źródeł energii dla państw regionu. Wspomniął o wywołanym przez Rosję w 2009 r. kryzysie gazowym, który spowodował wstrzymanie dostaw gazu na Ukrainę i do państw Europy Środkowej. Wyraził sprzeciw wobec uruchomienia Nord Stream II. Zaapelował także do prezydenta USA, by ten potwierdził ważność artykułu 5 NATO. Podczas szczytu 3SI w Bukareszcie w 2018 r. A. Kiska ponownie skrytykował budowę Nord Stream II, wezwał do wypracowania wizji, która zakończy uzależnienie Słowacji od węglowodorów ze Wschodu. Jednocześnie po spotkaniu z niemieckim ministrem spraw zagranicznych, Haiko Massem, podkreślił strategiczne znaczenie relacji Bratysławy z Berlinem.

Szczyt inicjatywy w 2019 r. w Lublanie odbył się zaledwie kilka dni przed zaprzysiężeniem prezydent Zuzany Čaputovej. Wobec tego w spotkaniu uczestniczył zamiast niej wicepremier i minister finansów Ladislav Kamenický. Čaputová pełniła funkcję prezydenta w latach 2019–2024 i była jeszcze mniej zaangażowana we współpracę trójmorską niż jej poprzednik. Na oficjalnej stronie prezydent Čaputovej i mediach społecznościowych nie wspomniano w ogóle o jej wirtualnym udziale w szczycie w Tallinie w 2020 r. Pierwszy raz informacja o jej zaangażowaniu w 3SI pojawiła się dopiero w 2023 r., przy okazji drugiego szczytu w Bukareszcie. Prezydent Słowacji poinformowała na stronie prezydenckiej, że w obliczu wojny na Ukrainie wzrośnie znaczenie budowy połączeń na osi północ–południe. Čaputová wspomniała także, że chciała wykorzystać szczyt w stolicy Rumunii, by bardziej zaangażować słowacki biznes we współpracę regionalną. Ostatni szczyt w Wilnie w 2024 r. miał miejsce na krótko przed prezydencką inauguracją Petera Pellegriniego. Słowackiej delegacji przewodniczył więc wicepremier i minister środowiska Tomáš Taraba. Ponieważ Pellegrini brał udział z ramienia rządu w inaugurującym 3SI szczycie w Dubrowniku, można oczekiwać, że pojawi się także na tegorocznym szczycie w Warszawie, tym razem jako głowa państwa⁹.

W okresie prezydentury Zuzany Čaputovej zasadniczą rolę w polityce trójmorskiej odgrywał krajowy koordynator ds. 3SI – trójmorski „szerpa”, czyli doradczyni prezydenta ds. polityki zagranicznej Jana Kobzová. Należy podkreślić jej dość ambiwalentny stosunek do angażowania się w działalność 3SI. Zdaniem prezydenckiej doradczyni w kontekście trwającej na Ukrainie wojny najważniejszym formatem współpracy regionalnej z udziałem Słowacji powinna być Bukaresztańska Dziewiątka (*Bucharest Nine*, B9). Wspomniała również o istotnej roli w tym zakresie Trójkąta Sławkowskiego (*Slavkov Triangle*, 3S),

⁹ P. Szitás, *op.cit.*

choć wciąż brakuje konkretnych rezultatów działalności tej platformy regionalnej. Kozbová sceptycznie odniosła się do przystąpienia Słowacji do 3SIIF, argumentując to brakiem przejrzystości funkcjonowania funduszu i jego dużym niedoinwestowaniem. Zauważalna była koncentracja uwagi doradczyń na UE i najważniejszych państwach unijnych (Niemcy, Francja)¹⁰.

Strona rządowa na Słowacji, która realnie odpowiada za projekty infrastrukturalne, jest od wielu lat zainteresowana rozwojem współpracy regionalnej w Europie Środkowej, chociaż samo 3SI w oficjalnych dokumentach jest nieobecne albo zajmuje miejsce marginalne. W programie rządu Roberta Ficy z 2016 r. bezpośrednio nie wspomniano o 3SI. Jako istotna z punktu widzenia polityki europejskiej i infrastrukturalnej została wymieniona tylko V4. W dokumencie zapisano „ponadstandardowe” stosunki z Czechami oraz rozwój partnerstwa w ramach V4 i wykorzystanie tego formatu do pragmatycznej koordynacji stanowisk państw w UE w celu promowania interesów Słowacji. Ambicją rządu stało się także wzmocnienie partnerstwa z Niemcami jako kluczowym państwem członkowskim UE oraz strategicznie ważnym partnerem politycznym i gospodarczym Bratysławy. Dzięki ówczesnej słowackiej prezydencji w V4 w planach było zintensyfikowanie współpracy państw członkowskich tego formatu w sektorze energetycznym. Priorytetem rządu na płaszczyźnie energetycznej było efektywne wykorzystanie istniejących możliwości przesyłowych, utworzenie korytarza północ – południe i przede wszystkim realizacja gazociągu Eastring. W dokumencie zapowiedziano kontynuację rozwoju infrastruktury transportowej, zwłaszcza dróg ekspresowych. Przewidziano również kontynuowanie budowy połączenia autostradowego z Polską. Oprócz kontynuacji budowy autostrady D3 przez region Kysuc nacisk został położony na przygotowanie budowy wschodniego połączenia z Preszowa do Polski drogą ekspresową R4. Najwyższym priorytetem na tym odcinku drogi stała się północna obwodnica Preszowa i w zależności od wielkości źródeł finansowania, na odcinkach o największej intensywności będzie ona kontynuowana w kierunku północnym. Na Orawie nacisk zostanie położony na budowę drogi ekspresowej R3¹¹.

W programach rządów centroprawicowych z lat 2020–2021, podobnie jak u lewicy, postawiono na „ponadstandardowe” relacje z Czechami

---

¹⁰ Informacje pozyskane podczas spotkania z doradczynią prezydent ds. polityki zagranicznej Janą Kozbová podczas wizyty studyjnej na Słowacji w ramach projektu pt. *Centrum Badawcze Inicjatywy Trójmorza przy ISP PAN*, 21.04.2022 r.

¹¹ *Programové vyhlásenie vlády na roky 2016–2020*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025).

oraz „sprawdzoną współpracę” z Polską, Węgrami i Austrią. Za najważniejszy format współpracy regionalnej uznano ponownie V4. We wspomnianych dokumentach zabrakło bezpośredniego odwołania do innych formatów współpracy regionalnej, w których Słowacja uczestniczy. Znalazł się tam jedynie enigmatyczny zapis o „partnerstwie z innymi państwami i ugrupowaniami regionalnymi”, co można pośrednio odczytywać jako wsparcie m.in. dla 3SI¹².

Podobne cele polityki zagranicznej Słowacji w regionie zapisano w programie czwartego rządu Roberta Ficy w 2023 r. Nowy rząd uznał za niezbędne przywrócenie efektywnej współpracy w ramach V4, co ma przyczynić się do lepszego promowania wspólnych interesów oraz rozwiązywania sytuacji kryzysowych pomiędzy Słowacją a Czechami, Polską i Węgrami. Zdaniem rządzących, różnice w podejściu do wojny na Ukrainie pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi nie powinny być przeszkodą w działalności V4. Różnice w podejściu do wojny rosyjsko-ukraińskiej Węgier i Słowacji spowodowały jednak *de facto* zamrożenie relacji wyszehradzkich. W deklaracji programowej pominięto zupełnie pozostałe formaty współpracy regionalnej, w które zaangażowana jest Słowacja (m.in. B9, 3SI czy 3S). Należy zwrócić uwagę, że szczególne znaczenie dla nowego rządu ma rozwój współpracy z Węgrami, z którymi do pewnego stopnia łączy Słowację podobne podejście do wojny na Ukrainie, reform instytucjonalnych UE oraz unijnej polityki migracyjnej¹³.

Pewne informacje dotyczące Inicjatywy Trójmorza ukazały się na oficjalnych stronach rządowych. Formacja 3SI była wspomniana dwukrotnie na witrynie Ministerstwa Inwestycji, Regionalnego Rozwoju i Informatyzacji (mirri.gov.sk), zawsze przy okazji udziału przedstawiciela tego resortu w szczytach 3SI, gdy przewodził słowackiej delegacji. Za pierwszym razem było to związane z udziałem ówczesnego wicepremiera Petera Pellegriniego na szczycie Warszawie w 2017 r., podczas którego stwierdził, że Słowacja w ramach 3SI odgrywa kluczową rolę, gdyż jakiegokolwiek połączenia na osi północ – południe nie mogą ominąć

¹² *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021–2024*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025); Ł. Lewkowicz, *Nowa polityka zagraniczna Słowacji: wzmocnienie orientacji transatlantycznej i aktywna współpraca regionalna*, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IES”, nr 184 (87/2020), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).

¹³ *Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2023–2027 „Lepšie, pokojnejšie a bezpečné životy”*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025); Ł. Lewkowicz, *„Słowacja na pierwszym miejscu”: polityka zagraniczna czwartego rządu Roberta Fico*, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IES”, nr 1028 (4/2024), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).

tego państwa lub Czech. Druga wzmianka jest związana z udziałem wicepremier i minister inwestycji Veroniki Remišovej na szczycie w Sofii w 2021 r., która pozytywnie oceniała wzmocnienie partnerstwa transatlantyckiego w ramach 3SI. Pewne informacje o zaangażowaniu w 3SI ukazały się także na stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Europejskich. W sprawozdaniu rocznym resortu za 2019 r. w rozdziale poświęconym najbliższemu sąsiedztwu podkreślono, że Słowacja musi na bieżąco oceniać swoje zaangażowanie w V4 i 3S, ale też reagować na nowe regionalne projekty, takie jak: 3SI, 17+1 i B9. W 2020 r. zamieszczono krótką notkę o udziale wiceminister spraw zagranicznych Ingrid Brockovej (jako ministerialnego koordynatora 3SI) w wideokonferencji pełnomocników resortów spraw zagranicznych państw 3SI przed szczytem w Tallinie. W 2021 r. resort dyplomacji rozpiął konkurs na przygotowanie niezależnych opracowań eksperckich, gdzie jeden z tematów dotyczył miejsca 3SI w kontekście polityki zagranicznej Słowacji. Ostatecznie nikt nie przygotował takiej analizy, a informacje o konkursie są obecnie niedostępne, także na archiwalnych stronach ministerstwa. Na uwagę zasługuje też informacja, która ukazała się w 2020 r. na stronie Ministerstwa Finansów. W opublikowanym wtedy załączniku do budżetu państwa na lata 2021–2023 w części poświęconej udziałowi Słowacji w organizacjach międzynarodowych zapisano na 2022 r. kwotę 20 mln EUR jako wkład minimalny do 3SIIF. Jak dotąd Słowacja nie przystąpiła jednak formalnie do funduszu, ponadto na stronie Ministerstwa Finansów nie pojawiły się żadne nowe wpisy odnoszące się do współpracy trójmorskiej¹⁴.

Interesującym źródłem wiedzy o podejściu Bratysławy do 3SI jest wywiad z ambasadorem Słowacji w Polsce, Dušanem Krištofikiem. Zdaniem dyplomaty, Słowacja przystąpiła do 3SI, aby wzmocnić współpracę regionalną i rozwinąć projekty makroregionalne na osi północ – południe w sektorach infrastruktury, energetyki i cyfryzacji. Ambasador dostrzega szereg wyzwań, które mogą negatywnie wpłynąć na rozwój 3SI, m.in. zróżnicowane postrzeganie samej inicjatywy i jej celów przez państwa uczestniczące, niejasne stanowisko UE wobec 3SI, możliwość osłabienia spójności UE, niejasne finansowanie 3SI, brak przełożenia realizowanych projektów na praktykę, możliwe źródło napięć związane z wojną rosyjsko-ukraińską, brak zaangażowania Niemiec. Jednocześnie wskazuje czynniki, które mogą pozytywnie wpłynąć na inicjatywę, m.in.

---

¹⁴ P. Bajda, *Stanowisko Republiki Słowackiej wobec Inicjatywy Trójmorza w latach 2016–2024. Brak wizji i pomysłu*, Centrum Badawcze Inicjatywy Trójmorza przy ISP PAN, <https://trojmorze.isppan.waw.pl> (15.03.2025).

bezpieczeństwo energetyczne, tworzenie połączeń północ – południe, bardziej dynamiczne relacje między państwami uczestniczącymi w 3SI. Słowacja postrzega 3SI jako formę pragmatycznej współpracy i chce skupić się na potencjale gospodarczym państw inicjatywy w ramach wspólnego rynku UE. Ambasador informuje, że Słowacja z zadowoleniem przyjmie wszelkie inicjatywy w dziedzinie energii zgodne z zasadami i priorytetami unii energetycznej oraz polityką klimatyczną UE. Podkreśla istotność dla całej 3SI szlaku Via Carpatia, natomiast według niego strategiczne znaczenie dla Słowacji ma mieć m.in. budowa gazociągu Eastring. Ambasador wskazuje na zainteresowanie Słowacji 3SIIF, ale podkreśla, że warunkiem zainwestowania w fundusz jest zaangażowanie się międzynarodowych instytucji finansowych¹⁵.

Dyskurs ekspercki o 3SI na Słowacji

Na Słowacji problematyka 3SI jest nieobecna w dyskursie publicznym. Pozostaje w polu zainteresowania niektórych ośrodków eksperckich. Najszersza analiza dotycząca podejścia Słowacji do 3SI została przygotowana w 2021 r. przez Tomáša Strážaya, dyrektora Słowackiego Stowarzyszenia Polityki Zagranicznej (*Slovak Foreign Policy Association*, SFPA), w pracy eksperckiej *think-tanku* Stowarzyszenie Spraw Międzynarodowych (*Asociace pro mezinárodní otázky*, AMO) *The perspective of the Czech Republic, Hungary, and Slovakia on the Three Seas Initiative*. W tekście zostały poddane analizie szanse i wyzwania stojące przed Słowacją w kontekście 3SI. Autor zwrócił uwagę, że z punktu widzenia położenia geograficznego terytorium Słowacji ma kluczowe znaczenie dla rozwoju połączeń infrastrukturalnych na osi północ – południe. Wspomniał w tym kontekście o realizowanych wtedy projektach interkonektorów gazowych z Polską i Węgrami oraz szlaku komunikacyjnym Via Carpatia. Autor analizy zalicza Słowację do najbardziej niezdecydowanych państw uczestniczących w 3SI. Według niego, do zmiany stanowiska władz słowackich przyczynić się może zmiana postawy dwóch pozostałych niezaangażowanych członków 3SI – Czech i Austrii. Słowacja liczy również na większy udział w formacie USA i Niemiec. Istotnym problemem wskazywanym przez eksperta jest brak włączenia

---

¹⁵ Wywiad z ambasadorem Słowacji w Polsce, JE Dušanem Krištofikiem, przeprowadzony w Ambasadzie Republiki Słowackiej w Warszawie 6 czerwca 2019 r. przez prof. Agnieszkę Orzelską-Stączek i dr Marzenę Czernicką [w:] A. Orzelska-Stączek, P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza z perspektywy jej uczestników*, Warszawa 2020, s. 167–171.

do 3SIIF międzynarodowych instytucji finansowych, takich jak Europejski Bank Inwestycyjny czy Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju¹⁶.

W 2024 r. ten sam autor opublikował uaktualnioną analizę *Agenda Setter or Agenda Follower? Slovakia's Perception of the 3SI and Other Regional Formats*, w której porównane zostało zaangażowanie Słowacji w 3SI, V4 i 3S. W części poświęconej 3SI powtórzono argumentację z analizy opublikowanej w 2021 r. Analityk podkreślił jednak wpływ wyborów parlamentarnych w poszczególnych krajach regionu na współpracę regionalną, w tym na zaangażowanie się Słowacji w 3SI. Zwrócił uwagę, że dość istotne znaczenie dla funkcjonowania formatów regionalnych w Europie Środkowej miała zmiana rządu w Polsce w 2023 r., ale także dojście do władzy w tym samym roku Roberta Ficy. Zdaniem analityka, różnice w podejściu do wojny rosyjsko-ukraińskiej praktycznie zamroziły relacje w ramach V4. Obecnie jest ona realizowana na niższych szczeblach administracji państwowej oraz sektorowo. Podobnie różnicę w podejściu do agendy europejskiej zamroziły relacje Bratysławy z Czechami i Austrią w ramach 3S. Według Strážaya stanowi to jednak szansę na szersze zaangażowanie się nowego rządu słowackiego właśnie w 3SI. Poza osłabieniem pozostałych formatów regionalnym czynnikiem, który może skusić stronę słowacką do większej aktywności, jest koncentracja 3SI na wzroście gospodarczym, kwestiach infrastrukturalnych i energetycznych, co jest obecnie jednym z celów strategicznych rządu słowackiego. Analityk uważa, że utworzenie nowego rządu w Polsce może zmienić dotychczas często negatywne postrzeganie 3SI w niektórych krajach regionu. W analizie omówiony został również aktualny stan debaty publicznej na Słowacji o 3SI¹⁷.

Format 3SI promuje do pewnego stopnia także działający w Bratysławie *think-tank* Globsec, który m.in. uczestniczył w 2018 r. w Forum Biznesu Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie. W 2020 r. na stronie organizacji opublikowano krótką analizę o przyjętej przez amerykański Kongres ponad podziałami politycznymi rezolucji wspierającej 3SI i wyrażającej zgodę na przekazanie 300 mln USD do 3SIIF do końca roku. W dokumencie zwrócono uwagę na potencjał rozwoju współpracy w zakresie cyfryzacji między USA a 3SI. Na uwagę zasługuje także tekst

---

¹⁶ T. Strážay, *Slovakia: a Hesitant Member, Committed to European Integration* [w:] V. Dostál, T. Strážay, Z. Végh, *The perspective of the Czech Republic, Hungary, and Slovakia on the Three Seas Initiative*, AMO Policy Paper, June 2021, nr 7, <https://www.amo.cz> (15.03.2025).

¹⁷ *Idem*, *Agenda Setter or Agenda Follower? Slovakia's Perception of the 3SI and Other Regional Formats* [w:] *The Three Seas Initiative: An Original Concept of Regional Cooperation in Different Approaches*, red. A. Orzelska-Stączek, Warsaw 2024.

opublikowany na stronie Globsecu z 2023 r., w którym Dmytro Tuzhanskyi podkreślił, jak ważną rolę mogą odegrać 3SI oraz V4 we wspieraniu integracji europejskiej Ukrainy. Wskazał też, że przyznanie Kijowowi statusu partnera 3SI otwiera nowe możliwości wzmocnienia relacji z państwami Europy Środkowej¹⁸.

W ostatnich latach słowaccy eksperci prezentowali swoje stanowisko dotyczące 3SI również w analizach polskiego *think-tanku* Warsaw Institute. Matej Kandrik w publikacji z 2022 r. *The Three Seas Initiative from the Slovak Perspective: A Story of Missed Opportunities* zwraca uwagę na kwestie bezpieczeństwa we współpracy trójmorskiej. Jego zdaniem 3SI jest dobrym przykładem „rozsądnej idei, której pozytywne rezultaty zostały zneutralizowane ze względu na ograniczoną i opóźnioną realizację”. Uważa, że rozbudowa infrastruktury energetycznej, transportowej i cyfrowej realizowana przez inicjatywę przyczynia się do zwiększenia odporności regionu w obliczu rosyjskiego ataku militarnego na Ukrainę. Zdaniem autora, Słowacja jest kluczowym i jednocześnie jednym z najbardziej niezdecydowanych państw członkowskich 3SI. Brak zaangażowania Bratysławy ma być spowodowany m.in. silną awersją słowackich elit politycznych do ryzyka w myśleniu strategicznym, negatywnym podejściem do 3SI głównego partnera handlowego Słowacji, jakim są Niemcy, obawami o antyunijny charakter 3SI. Dla analityka przełomowym wydarzeniem dla 3SI w ostatnim okresie jest wojna rosyjsko-ukraińska – jego zdaniem konflikt ten uwydatnił potrzebę solidniejszej i bardziej odpornej infrastruktury, zwłaszcza w sektorach energii i transportu. Jego zdaniem ponadto istotna jest również debata na temat roli 3SI w procesie odbudowy i integracji europejskiej Ukrainy. Ma to być m.in. szansa dla rozwoju wschodnich regionów Słowacji¹⁹. W 2024 r. Warsaw Institute opublikował raport *Three Seas Partnership. Raport Specjalny*, gdzie znalazła się cytowana wcześniej analiza Pétera Szitása o podejściu Słowacji do 3SI. Autor podkreśla kluczową rolę Bratysławy w 3SI ze względu na strategiczne położenie kraju w samym centrum

---

¹⁸ T. Żornaczuk [i in.], *Promocja Inicjatywy Trójmorza w krajach członkowskich i wśród państw-observatorów*, PISM Strategic File, nr 12 (104), <https://www.pism.pl> (20.03.2025); *Three Seas Initiative Gains Bipartisan Support in the U.S. Congress*, Globsec, <https://www.globsec.org>, 20.11.2020 (20.03.2025); D. Tuzhanskyi, *Rethinking the Concept of Central Europe with Ukraine as its member: What Kind of “Soft” Connectivity is Needed in a New Geopolitical Reality?*, Globsec Policy Brief, <https://www.globsec.org> (20.03.2025).

¹⁹ M. Kandrik, *The Three Seas Initiative from the Slovak Perspective: A Story of Missed Opportunities*, The Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org>, 26.09.2022 (21.03.2025).

Europy. Według niego dzięki wsparciu ze strony 3SI Słowacja ma możliwość rozwoju lokalnej infrastruktury. Zauważa, że początkowo słowackie władze wykazywały bierność wobec tej platformy współpracy, natomiast obecny rząd Ficy przejawia większe zainteresowanie pogłębieniem współpracy regionalnej, wykorzystując format trójmorski. Na dowód autor prezentuje analizę 29 projektów, w których obecnie partycypuje Słowacja. Liczy również na zaangażowanie w format nowego prezydenta Pellegriniego²⁰.

Dyskurs medialny o 3SI na Słowacji

Nie mniej marginalny charakter ma dyskurs o Inicjatywie Trójmorza w mediach słowackich. Artykuły dotyczące 3SI pojawiają się przede wszystkim przy okazji kolejnych szczytów tego formatu i mają z reguły charakter sprawozdawczy, a w mniejszym zakresie analityczny. Przegląd tekstów prasowych wskazuje także, że publikowane są one zwłaszcza w mediach o profilu ekonomicznym, co zgodne jest z charakterem formatu trójmorskiego. Na uwagę zasługuje szereg tekstów, które ukazały się w ostatnich latach na łamach tygodnika ekonomicznego „Trend”. W artykule *Iniciatíva Trojmorja: zabudnutý projekt regionálnej integrácie* z 2019 r. autor zauważa, że 3SI zyskała duży kapitał polityczny jako format współpracy regionalnej, ale słowackie społeczeństwo niewiele wie o istnieniu tego ugrupowania. Zwraca uwagę na rozwój tego formatu poprzez utworzenie Forum Biznesu, Funduszu Inwestycyjnego 3SI oraz rosnące zainteresowanie 3SI ze strony USA i Niemiec. W artykule *Prezidentské voľby v USA môžu zmeniť vzťahy s V4 a USA* opublikowanym w 2020 r. zauważa się, że administracja amerykańska stale angażuje się w różne wydarzenia związane z 3SI, a Inicjatywa Trójmorza staje się ważniejszym partnerem dla USA niż Grupa Wyszehradzka. Przy okazji szczytu 3SI w Sofii w 2021 r. ten sam tygodnik zamieścił krótką relację z Forum Biznesu, w którym uczestniczył m.in. przewodniczący Związku Przedsiębiorców Budowlanych Słowacji Pavol Kováčik. Jego zdaniem wybudowanie krajowego odcinka szlaku Via Carpatia czy brakującego odcinka autostrady D3 z Żyliny do polskiej granicy nie będzie możliwe bez zaangażowania kapitału prywatnego. Przy okazji drugiego szczytu w Bukareszcie w 2023 r. w tekście *Samit Trojmorja môže dať Slovensku nové investičné príležitosti* zacytowana została wypowiedź obecnej na tym spotkaniu prezydent Zuzany Čaputovej, która podkreślała wagę słowackiej obecności i zaangażowania w rozwój współpracy regionalnej.

²⁰ P. Sztítás, *op. cit.*

Stwierdziła także, że jeśli Słowacja będzie lekceważyła 3SI, to realizowane projekty infrastrukturalne mogą ominąć jej terytorium²¹.

O 3SI pisał wielokrotnie także dość popularny na Słowacji tygodnik „Týždeň”. W 2017 r. na łamach tej gazety krytycznie o formacie wypowiedział się brytyjski dziennikarz Edward Lukas. Trzy lata później tygodnik opublikował sponsorowany wywiad z ówczesnym wiceministrem spraw zagranicznych Pawłem Jabłońskim w całości poświęcony 3SI. W grudniu 2021 r. redakcja zorganizowała polsko-słowacką debatę o 3SI z udziałem dziennikarza i prezesa Stowarzyszenia Trójmorze Grzegorza Górnego oraz wicedyrektora departamentu współpracy ekonomicznej MSZ Pawła Kotowskiego, stronę słowacką reprezentował natomiast dyrektor SFPA Tomáš Strážay oraz Martin Polónyi z Ministerstwa Finansów. Po szczycie 3SI w Wilnie w kwietniu 2024 r. na stronie internetowej tygodnika ukazały się dwie depeche słowackiej agencji prasowej TASR, które dotyczyły wypowiedzi prezydenta Andrzeja Dudy o konieczności zwiększenia produkcji amunicji w państwach NATO, oraz zapowiedź czeskiego prezydenta Petra Pavla o gotowości podpisania bilateralnej umowy obronnej z Ukrainą²².

Na uwagę zasługuje jeszcze tekst *Iniciatíva Trojmorja môže byť úspešná, no potrebuje lepšiu stratégiu z 2022 r.* autorstwa polskiego publicysty Wojciecha Przybylskiego opublikowany w liberalnym dzienniku „Denník N”. Autor zwrócił uwagę na problemy stojące przed formatem po szczycie w Rydze, m.in. niedostateczne środki finansowe na realizację projektów 3SI, słabe zarządzanie formatem i brak wystarczających informacji o 3SI w społeczeństwie oraz deficyty demokracji w regionie. Dużym wyzwaniem jest według analityka traktowanie inicjatywy przez stronę polską jako formatu geopolitycznego wpisującego się w „politykę jagiellońską”. Jednocześnie jego zdaniem rośnie zainteresowanie 3SI ze strony administracji amerykańskiej, szczególnie ze wzglę-

---

²¹ Zob. P. Bajda, *Stanowisko Republiki Słowackiej...; Iniciatíva Trojmorja: zabudnutý projekt regionálnej integrácie*, Trend, <https://www.trend.sk>, 9.09.2019 (25.03.2025); *Prezidentské voľby v USA môžu zmeniť vzťahy s V4 a USA*, Trend, <https://www.trend.sk>, 28.10.2020 (25.03.2025); *Zapojenie súkromného kapitálu do výstavby infraštruktúry je nevyhnutnosťou, tvrdí Kováčik*, Trend, <https://www.trend.sk>, 9.06.2021 (25.03.2025); *Samit Trojmorja môže dať Slovensku nové investičné príležitosti*, Trend, <https://www.trend.sk>, 6.09.2023 (25.03.2025).

²² Zob. P. Bajda, *Stanowisko Republiki Słowackiej...; S Edwardom Lucasom o Trum-povi a Putinovi: Dostávame sa do éry po NATO*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 29.01.2017 (25.03.2025); *Trojmorje: prosperita a bezpečnosť*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 6.12.2020 (25.03.2025); *Duda vyzval štáty NATO na zvýšenie produkcie munície*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 12.04.2024 (25.03.2025); *Pavol: Česko pripravuje bilaterálnu bezpečnostnú dohodu s Ukrajinou*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 11.04.2024 (25.03.2025).

du na trwający konflikt rosyjsko-ukraiński. Podobnie rośnie znaczenie Ukrainy dla 3SI, czego przejawem było nadanie jej statusu partnera inicjatywy. Przybylski uważa, że formatowi brakuje strategii działania. Chce również większego zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w 3SI²³.

Zakończenie

Dokonana w artykule analiza wskazuje, że Słowację można zaliczyć do najbardziej niezdecydowanych państw uczestniczących w Inicjatywie Trójmorza (obok Austrii, Czech i Węgier). Bratysława dostrzega pewien potencjał w 3SI i próbuje rozwój regionalnej infrastruktury transportowej i energetycznej, jednocześnie dość sceptycznie podchodzi do politycznego wymiaru tego formatu, wskazując czasami na dominację Polski lub antyunijny i antyniemiecki charakter 3SI. Bratysławie zależy, żeby 3SI zachowała przede wszystkim ekonomiczny charakter funkcjonowania – problemem jest jednak wskazanie źródeł finansowania dużych projektów infrastrukturalnych. Słowacja chce raczej zachowania elastycznego, nieformalnego charakteru 3SI i sprzeciwia się tworzeniu jakichkolwiek sformalizowanych struktur w rodzaju sekretariatu. Słowacy decydenci i eksperci podkreślają, że najważniejszym formatem regionalnym z udziałem Słowacji, mimo przejściowych problemów, pozostaje V4. Bratysława chce, żeby 3SI była ewentualnie uzupełnieniem dla tej platformy współpracy.

Ambiwalentny stosunek Słowacji do 3SI wynika z kilku zasadniczych czynników. Bratysława wciąż nie przystąpiła do 3SIIF, uważając tę instytucję za mało przejrzystą. Dość niejasny jest także sposób finansowania projektów priorytetowych. Słowacja zgłosiła w Bukareszcie w 2018 r. szereg dużych projektów infrastrukturalnych, m.in. gazociąg Eastring, nie wskazując jednak, skąd weźmie środki na ich realizację. Obecnie tak duże inwestycje wykraczają poza realne możliwości 3SIIF. Zdaniem ekspertów słowackich, strona słowacka powinna skoncentrować się raczej na agendzie cyfrowej i mniejszych projektach energetycznych oraz pod tym kątem zmienić listę zgłaszanych projektów priorytetowych. Słowacja podchodzi pragmatycznie do 3SI i w tym momencie nie widzi wartości dodanej związanej z zaangażowaniem się w 3SIIF. Dla Bratysławy istotne jest obecnie głównie dobre wykorzystanie środków z budżetu UE. Może się to jednak zmienić w sytuacji, gdy Słowacja

---

²³ W. Przybylski, *Inicjatywa Trojmorja môže byť úspešná, no potrebuje lepšiu stratégiu*, Dennik N, <https://dennikn.sk>, 23.06.2022 (26.03.2025).

stanie się unijnym płatnikiem netto. Istotne znaczenie może mieć większe zaangażowanie się w 3SIIF inwestorów prywatnych. Słowacy liczą również na włączenie się do 3SIIF międzynarodowych instytucji finansowych, takich jak Europejski Bank Inwestycyjny czy Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju.

Ze względu na uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe stosunek Słowacji do 3SI może ulec w najbliższej przyszłości poprawie, ponieważ zauważalne jest rosnące zainteresowanie tym projektem ze strony nowej administracji USA. Strona słowacka z zadowoleniem przyjąłaby także większe zaangażowanie się w format głównego partnera handlowego Słowacji – Niemiec, a także równie sceptycznych wobec 3SI sąsiadów – Czech i Austrii. Ponadto Bratysława zapewne będzie dążyła do wzmocnienia relacji z pozostałymi państwami uczestniczącymi w 3SI ze względu na trwającą obecnie wojnę rosyjsko-ukraińską. Wspólnym mianownikiem przyszłej współpracy regionalnej mogłaby być odbudowa infrastruktury na Ukrainie, chociaż prowadzona przez rząd Roberta Ficy polityka wschodnia może jednak to uniemożliwić. Szansę na większe zaangażowanie się Słowacji w 3SI stanowi prezydentura Petera Pellegriniego. Jest to bowiem jeden z nielicznych polityków słowackich, który uczestniczył już jako przedstawiciel rządu w szczycie 3SI. Ponadto jest to bardzo doświadczony polityk, który pełnił trzy najważniejsze funkcje w państwie (premiera, marszałka parlamentu i obecnie głowy państwa) i może być zainteresowany większą aktywnością międzynarodową. Testem dla P. Pellegriniego będzie nadchodzący szczyt w Warszawie w kwietniu 2025 r. oraz kolejne inicjatywy głowy państwa w zakresie współpracy regionalnej.

Bibliografia

- Bajda P., *Stanowisko Czech i Słowacji wobec Inicjatywy Trójmorza – od inauguracyjnego szczytu w Dubrowniku po spotkanie w Lublanie*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2020, t. 73, nr 2, doi: 10.35757/sm.2020.73.2.03.
- Bajda P., *Stanowisko Republiki Słowackiej wobec Inicjatywy Trójmorza w latach 2016–2024. Brak wizji i pomysłu*, Centrum Badawcze Inicjatywy Trójmorza przy ISP PAN, <https://trojmorze.isppan.waw.pl> (15.03.2025).
- Duda *vyzval štáty NATO na zvýšenie produkcie municie*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 12.04.2024 (25.03.2025).
- Kandrik M., *The Three Seas Initiative from the Slovak Perspective: A Story of Missed Opportunities*, The Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org>, 26.09.2022 (21.03.2025).
- Lewkowicz Ł., *Niezaangażowany uczestnik? Słowacja wobec Inicjatywy Trójmorza*, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IEŚ”, nr 857 (105/2023), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).

- Lewkowicz Ł., *Nowa polityka zagraniczna Słowacji: wzmocnienie orientacji transatlantyckiej i aktywna współpraca regionalna*, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IEŚ”, nr 184 (87/2020), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).
- Lewkowicz Ł., „*Słowacja na pierwszym miejscu*”: polityka zagraniczna czwartego rządu Roberta Fico, Instytut Europy Środkowej, „Komentarze IEŚ”, nr 1028 (4/2024), <https://ies.lublin.pl> (10.03.2025).
- Lewkowicz Ł., Szwed-Walczak A., *(Nie)potrzebny format współpracy regionalnej? Inicjatywa Trójmorza w dyskursie publicznym państw Grupy Wyszehradzkiej*, „Prace IEŚ” 2022, nr 11.
- Ogrodnik Ł., „*Na cztery strony świata*” – pozaunijna polityka zagraniczna Słowacji, „Biuletyn PISM”, nr 9.
- Pavol: *Česko pripravuje bilaterálnu bezpečnostnú dohodu s Ukrajinou*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 11.04.2024 (25.03.2025).
- Prezidentské voľby v USA môžu zmeniť vzťahy s V4 a USA*, Trend, <https://www.trend.sk>, 28.10.2020 (25.03.2025).
- Programové vyhlásenie vlády na roky 2016–2020*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025).
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021–2024*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025).
- Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2023–2027 „Lepšie, pokojnejšie a bezpečne žiť“*, Úrad vlády Slovenskej republiky, <https://www.vlada.gov.sk> (10.03.2025).
- Projects of the Three Seas Initiative*, Inicjatywa Trójmorza, <https://projects.3seas.eu/> (15.03.2025).
- Przybylski W., *Inicjatywa Trojmorza może być úspěšná, no potrebuje lepšiu stratégiu*, Denník N, <https://dennikn.sk>, 23.06.2022 (26.03.2025).
- S Edwardom Lucasom o Trumpovi a Putinovi: Dostávame sa do éry po NATO*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 29.01.2017 (25.03.2025).
- Samit Trojmorza môže dať Slovensku nové investičné príležitosti*, Trend, <https://www.trend.sk>, 6.09.2023 (25.03.2025).
- Strážay T., *Agenda Setter or Agenda Follower? Slovakia's Perception of the 3SI and Other Regional Formats* [w:] *The Three Seas Initiative: An Original Concept of Regional Cooperation in Different Approaches*, red. A. Orzelska-Stączek, Warsaw 2024.
- Strážay T., *Slovakia: a Hesitant Member, Committed to European Integration* [w:] V. Dostál, T. Strážay, Z. Végh, *The perspective of the Czech Republic, Hungary, and Slovakia on the Three Seas Initiative*, AMO Policy Paper, June 2021, nr 7, <https://www.amo.cz> (15.03.2025).
- Three Seas Initiative Gains Bipartisan Support in the U.S. Congress*, Globsec, <https://www.globsec.org>, 20.11.2020 (20.03.2025).
- Trojmorie: prosperita a bezpečnosť*, Týždeň, <https://www.tyzden.sk>, 6.12.2020 (25.03.2025).
- Tuzhanskyi D., *Rethinking the Concept of Central Europe with Ukraine as its member: What Kind of “Soft” Connectivity is Needed in a New Geopolitical Reality?*, Globsec Policy Brief, <https://www.globsec.org> (20.03.2025).
- Wywiad z ambasadorem Słowacji w Polsce, JE Dušanem Krištofikiem, przeprowadzony w Ambasadzie Republiki Słowackiej w Warszawie 6 czerwca 2019 r. przez prof. Agnieszkę Orzelską-Stączek i dr Marzenę Czernicką* [w:] A. Orzelska-Stączek, P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza z perspektywy jej uczestników*, Warszawa 2020.

Zapojenie súkromného kapitálu do výstavby infraštruktúry je nevyhnutnosťou, tvrdí Kováčik, Trend, <https://www.trend.sk>, 9.06.2021 (25.03.2025).

Żornaczuk T. [i in.], *Promocja Inicjatywy Trójmorza w krajach członkowskich i wśród państw-obserwatorów*, PISM Strategic File, nr 12 (104), <https://www.pism.pl> (20.03.2025).

Żurawski vel Grajewski P., *Inicjatywa Trójmorza wobec Słowacji*, Trimarium, <https://trimarium.pl> (15.03.2025).

An Uninvolved Observer? Slovakia and the Three Seas Initiative (2015–2024)

Abstract

The Three Seas Initiative (3SI) is a relatively new format of regional cooperation in Central Europe focused on economic cooperation. From the beginning, Slovakia has been a member of the initiative, but it is one of the least involved participating countries in the Three Seas cooperation. This is due to many international and domestic factors. Bratislava, above all, does not see any added value in the 3SI and focuses primarily on EU funds in its regional development. The format is also perceived as aimed at EU unity and a counterweight to German dominance. The new US administration of Donald Trump and its approach to the 3SI provides an opportunity to change the position of the Slovak authorities. The current president of Slovakia, Peter Pellegrini, may pursue a similarly new policy towards the format. The article presents the conditions for Slovakia's functioning in the 3SI in the years 2015–2024, state and expert entities involved in the Three Seas cooperation, public discourse on the 3SI and the most important projects involving the Slovak side. An attempt was also made to answer the question about the reasons for Slovakia's distancing itself from this format of regional cooperation and the possibilities of overcoming this reluctance.

Keywords: Slovakia, Three Seas Initiative, 3SI, Via Carpatia

Damian Muszyński*

PERCEPCJA ZJAWISKA AKTYWNEGO ZABÓJCY W POLSCE

Streszczenie

W niniejszym artykule autor udzielił odpowiedzi na dwa pytania badawcze: Jak definiowane jest zjawisko aktywnego zabójcy w polskim prawie karnym oraz dokumentach regulujących przygotowanie i działanie polskiej Policji? W jakim stopniu zjawisko aktywnego zabójcy stanowi rzeczywiste zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce? W związku z powyższym sformułowano dwie hipotezy badawcze, które – w świetle przeprowadzonych analiz i zaprezentowanych wyników badań – zostały potwierdzone: na terenie Polski dochodzi do ataków realizowanych w mechanizmie aktywnego zabójcy, które stanowią realne zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego; w polskim prawie karnym oraz w dokumentach regulujących działania Policji brak jest jednolitej i spójnej definicji zjawiska aktywnego zabójcy, co utrudnia jego jednoznaczną klasyfikację oraz skuteczne przeciwdziałanie. W pierwszej części artykułu przedstawiono aspekt definicyjny analizowanego zjawiska, natomiast w dalszej części dokonano analizy przestępstw popełnionych na terytorium Polski z wykorzystaniem mechanizmu działania aktywnego zabójcy. Uzupełnienie stanowią wyniki badań własnych autora przeprowadzonych w latach 2019–2023 w ramach postępowania doktorskiego.

Słowa kluczowe: masowy zabójca, aktywny strzelec, aktywny zabójca, bezpieczeństwo, Policja

Wstęp

Zabijanie, w tym także przedstawiciele własnego gatunku, towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów. Pomimo postępu cywilizacyjnego skłonność do przemocy pozostaje istotnym elementem ludzkiej natury. Potwierdzają to nie tylko liczne zabójstwa, do których dochodzi każdego dnia na całym świecie, ale również rozmaite badania naukowe prowadzone w wielu ośrodkach badawczych. Bardzo ważne obserwacje w tym

---

* Uniwersytet Szczeciński, e-mail: damian.muszynski@usz.edu.pl, ORCID: 0000-0002-3305-9194.

zakresie poczynił profesor David Buss¹, który – kierując zespołem naukowców – przeprowadził międzynarodowe badania naukowe z udziałem ponad pięć tysięcy respondentów z San Antonio oraz Singapuru, a uzyskane wyniki okazały się niepokojące. Po zakończeniu badań Buss wspominał: „Nasze badanie wykazało, że 91% mężczyzn i 84% kobiet przynajmniej raz w życiu doświadczyło żywych, realistycznych fantazji o zabiciu innej osoby. Kiedy zastanawiałem się nad tymi zaskakującymi wynikami, pamiętając o tym, że ludzki umysł został ukształtowany przez proces ewolucji, zacząłem podejrzewać, iż owe fantazje stanowią przejaw głębokich mechanizmów psychologicznych, które motywują nas do zabijania z konkretnych, jasno określonych powodów. Siedem lat dalszych, niemal obsesyjnych badań nad zjawiskiem morderstwa skłoniło mnie do wniosku, że w ludzkim umyśle naprawdę ukształtowały się adaptacyjne mechanizmy zabijania – głęboko zakorzenione schematy myślowe, często współwystępujące z wewnętrznym dialogiem i zakorzenione w silnych emocjach – które motywują nas do popełniania morderstw”².

Mimo że każde zabójstwo budzi lęk, to jednym z jego rodzajów szczególnie napawających strachem jest zabójstwo masowe. Stanowi ono przedmiot licznych badań naukowych oraz szczegółowych analiz prowadzonych przez służby śledcze na całym świecie. Zabójstwo masowe przyciąga uwagę z kilku powodów – przede wszystkim ze względu na dużą liczbę ofiar poniesioną w jednym akcie przestępczym oraz często losowy charakter ich doboru. Dlatego potencjalnie każdy – niezależnie od wieku, płci, statusu społecznego, wyznania czy poglądów politycznych – może stać się jego ofiarą. Wyniki badań polskiej literatury przedmiotu wskazują, że publikacje opisujące masowe zabójstwa często koncentrują się na zdarzeniach poza Polską – przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych (USA) oraz w Europie Zachodniej³, a terminologia stosowana do opisu sprawców tego typu czynów jest zróżnicowana. Występują między innymi takie terminy, jak: szkolni strzelcy, szkolni zabójcy, aktywni strzelcy, amok, aktywni zabójcy, a także anglojęzyczne

---

¹ David Buss – profesor psychologii na Uniwersytecie Tekszańskim w Austin. Przez wiele lat wykładał na Uniwersytecie Harvarda i na Uniwersytecie Michigan. Światowej sławy ekspert w dziedzinie emocji, płci, psychologii rozwojowej i psychologii relacji. Laureat prestiżowych nagród, przyznawanych między innymi przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne.

² D.M. Buss, *Morderca za ścianą. Zabójcze skłonności ludzkiego umysłu*, Sopot 2014, s. 17.

³ Zob. J. Stukan, *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Opole 2011, s. 58–156.

określenia *active shooter* i *active killer*⁴. Rozbieżności te wynikają z kilku powodów, spośród których najważniejsze to lokalizacja ataku oraz zastosowane przez sprawców narzędzia. Nie bez znaczenia pozostaje również zaplecze – zarówno zawodowe, jak i naukowe – autorów poszczególnych publikacji. Kolejnym źródłem informacji na temat tego rodzaju zdarzeń są doniesienia prasowe. W polskich mediach, relacjonujących incydenty o podobnym charakterze, dominują określenia takie jak **atak nożownika** czy **atak szaleńca**. Autor niniejszego opracowania przyjął jednak termin **aktywny zabójca** jako hipe-ronim obejmujący wszystkich sprawców analizowanych w artykule. W związku z powyższym sformułowano dwa pytania badawcze: jak definiowane jest zjawisko aktywnego zabójcy w polskim prawie karnym oraz dokumentach regulujących przygotowanie i działanie polskiej Policji? oraz w jakim stopniu zjawisko aktywnego zabójcy stanowi rzeczywiste zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce? Przyjęto również dwie hipotezy badawcze: na terenie Polski dochodzi do ataków realizowanych w mechanizmie aktywnego zabójcy, które stanowią rzeczywiste zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, oraz w polskim prawie karnym, a także dokumentach regulujących działania Policji brak jest jednolitej, spójnej definicji zjawiska aktywnego zabójcy, co utrudnia jego jednoznaczną klasyfikację i efektywne przeciwdziałanie.

Wiodącą metodą badawczą była analiza danych z literatury przedmiotu, aktów prawnych, źródeł medialnych (telewizja, Internet), artykułów naukowych oraz publikacji zwartych. Metodami pomocniczymi były: porównanie, uogólnianie, wnioskowanie i synteza. Dodatkowo wykorzystano wyniki badań własnych autora przeprowadzonych w latach 2019–2023 w ramach przewodu doktorskiego.

Ujęcie definicyjne zjawiska aktywnego zabójcy w Polsce

Człowiek od zawsze starał się uczynić łatwiejszą orientację w złożoności świata poprzez definiowanie elementów otaczającej go rzeczywistości. Zjawisko **zabójstwa** również poddane zostało tej zasadzie i zdefiniowane jako „zabicie kogoś, przestępstwo polegające na umyśl-

---

⁴ Zob. *Ibidem*, s. 9; zob. także: J. Kudliński, *Active shooter*, „Terroryzm. Zagrożenia – Prewencja – Przeciwdziałanie”, 2010, nr 2; A. Karolewski, *Active shooter – jedna z metod wykorzystywanych przez terrorystów [w:] Reagowanie na zamachy terrorystyczne. Wybrane zagadnienia*, red. J. Stelmach, Warszawa 2016; M. Pałys, *Aktywny zabójca*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny”, 2019, nr 3–4, s. 40–41.

nym pozbawieniu człowieka życia”⁵. W publikacjach encyklopedycznych funkcjonuje również określenie tego czynu jako **morderstwo**, które w podobny sposób opisuje się jako „przestępstwo polegające na pozbawieniu życia człowieka”⁶. W języku potocznym oba terminy stosowane są zamiennie. Zabójstwa budzą powszechną niechęć, kojarząc się nie tylko z bólem, lecz także ze strachem. Jak pisał Edmund Burke: „żadna pasja nie pozbawia umysłu wszelkiej mocy rozumowania i działania tak skutecznie jak strach”. Mimo że emocja ta stanowi jeden z kluczowych elementów przetrwania naszego gatunku, nie jest postrzegana pozytywnie. Mnogość tego rodzaju zdarzeń oraz silne ich nasycenie w przekazach medialnych sprawiają jednak, że w pewnym stopniu się do nich przyzwyczajamy. Zabójstwa pojedynczych osób, najczęściej z tego samego kręgu towarzyskiego, są zwykle kojarzone ze środowiskami przestępczymi, porachunkami zorganizowanych grup przestępczych lub środowiskami patologicznymi, w których tego rodzaju tragediom często towarzyszy użycie rozmaitych środków odurzających. Tego typu narracja sprzyja tzw. znieczulicy oraz buduje fałszywe poczucie bezpieczeństwa – zjawiska te wydają się bowiem odległe, niemal nierealne, jakby pochodziły z innego świata. Istnieją jednak pewne kategorie przestępstw, które brutalnie wdzierają się w iluzoryczną strefę komfortu. Należą do nich masowe zabójstwa, zwłaszcza te dokonywane w ogólnodostępnych miejscach użyteczności publicznej, przede wszystkim w szkołach. Przestępstwami tego rodzaju są m.in. zabójstwa popełniane przez sprawców określanych mianem **aktywnych zabójców**, będących egzemplifikacją **masowych zabójców**.

Według Kacpra Gradonia – „zabójstwa masowe są jedną z form zabójstw wielokrotnych, w których sprawca pozbawia życia większą niż jedna osoba liczbę ofiar”⁷. Przywołany autor przedstawia także zabójstwa masowe jako czyn charakteryzujący się „jednością miejsca i czasu zdarzenia, podczas którego w ramach jednego incydentu, działający (najczęściej) samodzielnie sprawca pozbawia życia wiele osób, a następnie dokonuje autoegzekucji (samodzielnie lub przez pośrednika – tzw. *suicide by proxy*). Z analizy porównawczej wielu przypadków tego typu sprawców wynika, że zabójcy masowi są z reguły osobami przytłoczonymi głębokim poczuciem alienacji i frustracji, wynikającym z przekonania, że niezależnie od podjętych wysiłków i ambicji nigdy nie zajmą takiego miejsca w społeczeństwie, do jakiego aspirują”⁸.

⁵ *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1981, s. 887.

⁶ *Ibidem*, s. 212.

⁷ K. Gradoń, *Zabójstwo wielokrotne. Profilowanie kryminalne*, Warszawa 2010, s. 24.

⁸ *Ibidem*, s. 26.

Analiza literatury przedmiotu w poszukiwaniu definicji tego zjawiska pozwala zauważyć, że wielu autorów opisujących działania sprawców przestępstw odwołuje się do naukowych ujęć masowego zabójstwa. Zastosowana terminologia istotnie różni się jednak w zależności m.in. od zastosowanego *modus operandi*. Tendencja ta jest szczególnie widoczna w opracowaniach autorstwa przedstawicieli różnych służb odpowiedzialnych za wykrywanie, ściganie oraz zapobieganie tego rodzaju przestępstwom. Zdaniem Andrzeja Mrocza, „*Active shooter* jest typem zabójcy zorganizowanego i wpisuje się w kategorię mordercy masowego. Morderca (zabójca) masowy odnosi się do osób, które zabijają kilka ofiar w niewielkim odstępie czasu. [...] Zostało przyjęte, że liczba ofiar – są rozbieżności co do skutku – wynosi cztery. Według kryteriów przyjętych przez Federal Bureau of Investigation – żeby konkretny przypadek zaliczyć do tej kategorii zabójstw, muszą być spełnione warunki: trzy lub więcej ofiar; przestępstwo dokonane na ograniczonym (zwykle małym) obszarze; przestępstwo dokonane w ograniczonym przedziale czasowym, tj. poniżej 12 godzin. Tym samym wyraźnie należy odróżnić masowego od seryjnego zabójcy, który należy do innej kategorii przestępców. Masowy morderca zabijając swe ofiary co kilka lub nawet co kilkadziesiąt minut spodziewa się, a nawet w pewnym sensie planuje (zakłada) konfrontację z organami ścigania (najczęściej myśli konkretnie o policji). Jest zdesperowany w takim stopniu, iż liczy się z tym, że może nie przeżyć całego zdarzenia. Ciąg jego działania skutkującego wieloofiarowością w większości przypadków kończy się samobójstwem lub samobójstwem przez policję (*suicide by cops*), czyli niczym innym jak sprowokowaniem funkcjonariuszy policji do zastrzelenia go”⁹.

Na tym etapie zasadne wydaje się uporządkowanie omawianego zjawiska w kontekście zróżnicowanej terminologii (**aktywny strzelec** vs **aktywny zabójca**), stosowanej w licznych źródłach. „Niestety wielokrotnie, zwłaszcza w mediach, terminologia ta stosowana jest wobec tego samego sprawcy zamiennie i bardzo często błędnie. W połowie XX w., zwłaszcza w USA, tego typu przestępcy nazywani byli zazwyczaj aktywnymi strzelcami ze względu na fakt, iż dokonywali masakry przy użyciu broni palnej. Jednak pojawił się problem z terminologią, gdy sprawca działał w podobny lub identyczny sposób, nie używając jednak broni palnej, lecz np. noża, maczety, siekiery, samochodu lub urządzenia

---

⁹ A. Mroczek, *Active Shooter i terrorysta. Problematyka profilowania osobowościowego (psychologicznego) masowego zabójcy*, „Antyterroryzm. Polska i Świat”, 2016, nr 2, s. 32.

wybuchowego. W związku z powyższym wprowadzono nazwę **aktywny zabójca**¹⁰. Amerykańskie służby bezpieczeństwa nieustannie analizują zdarzenia z udziałem tego typu sprawców, co doprowadziło m.in. do zmiany obowiązujących rekomendacji w zakresie definicyjnym¹¹. Współcześnie nie wymaga się już, aby atak skutkował śmiercią co najmniej trzech ofiar ani by jego czas trwania nie przekraczał dwunastu godzin, aby mógł zostać zakwalifikowany jako atak aktywnego zabójcy (lub aktywnego strzelca). W rezultacie rozszerzono katalog zdarzeń spełniających kryteria tego rodzaju przestępstwa. Za aktywnego zabójcę (lub aktywnego strzelca) uznaje się obecnie sprawcę (lub sprawców), który zabija lub usiłuje zabić jak największą liczbę osób na ograniczonym, zaludnionym obszarze. Działania te zwykle charakteryzują się brakiem wyraźnego schematu lub zasad doboru ofiar. Są one nieprzewidywalne, dynamiczne, a ich przebieg najczęściej mieści się w przedziale od 10 do 15 minut, co wymusza natychmiastową reakcję ze strony dostępnych na miejscu służb bezpieczeństwa.

W Polsce ustawodawca narzucił określenie **zabójstwo**, które oznacza zbrodnię opisaną w art. 148 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (KK): „Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności”¹². Natomiast pojęcie **morderstwa** nie ma ścisłej definicji w polskim Kodeksie karnym, choć bywa używane potocznie lub umownie na określenie typu kwalifikowanego zabójstwa, opisanego w art. 148 § 2 KK.: „Kto zabija człowieka ze szczególnym okrucieństwem, w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z użyciem materiałów wybuchowych, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 15 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności”¹³ oraz § 3 tejże ustawy: „Karze określonej w § 2 podlega, kto jednym czynem zabija więcej niż jedną osobę lub był wcześniej prawomocnie skazany za zabójstwo oraz sprawca zabójstwa funkcjonariusza publicznego

---

¹⁰ D. Muszyński, *Postawa ofiar w sytuacji kryzysowej o charakterze aktywny strzelec/zabójca*, „Przegląd Policyjny”, 2018, nr 2, s. 182.

¹¹ *Active Shooter How to Respond*, U.S. Department of Homeland Security, www.dhs.gov (10.11.2024). Zob. także: *Critical Issues in Policing Series: The Police Response to Active Shooter Incidents*, U.S. Department of Justice, <https://www.ojp.gov> (10.11.2024).

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, art. 148 (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

¹³ *Ibidem*, art. 148.

popelnionego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego¹⁴. W treści art. 148 § 3 KK ustawodawca odnosi się do przestępstwa polegającego na zabiciu jednym czynem więcej niż jednej osoby, nie precyzując jednak, czy czyn ten został popełniony na ograniczonej przestrzeni. W związku z tym należy uznać, że przywołany przepis nie dotyczy wyłącznie sprawców określanych mianem **aktywnych zabójców**, ponieważ może mieć również zastosowanie np. do sprawców zabójstw seryjnych, stanowiących odrębną kategorię. Jak wskazuje bowiem Brunon Hołyst, „pojęciowo morderstwo seryjne należy odróżnić od innych form zabójstw kilku osób”¹⁵. Nie należy jednak uznawać takiego brzmienia przepisów za wadliwe, gdyż pozwala ono uniknąć nadmiernej kazuistyki, która mogłaby pojawiać się przy każdej próbie szczegółowego klasyfikowania tego rodzaju zdarzeń.

Analiza treści wewnętrznych aktów prawnych, mających bezpośredni wpływ na przygotowanie i skuteczność działania polskiej Policji, wskazuje, że pojęcie aktywnego zabójcy występuje w kilku formach. W ramach szkolenia zawodowego podstawowego pojawia się określenie **aktywny strzelec**¹⁶, natomiast w programie kursu specjalistycznego z zakresu taktyki i technik interwencji użyto sformułowania **aktywny strzelec/zabójca**¹⁷. Programy wspomnianych kursów nie zawierają jednak definicji analizowanego zjawiska, a jedynie wskazują zagadnienia taktyczne, które nauczyciel policyjny powinien omówić w trakcie szkolenia. Definicja tego typu przestępcy została natomiast zawarta w Załączniku nr 5 do Zarządzenia nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 roku w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych¹⁸. W przywołanym akcie prawnym posłużono się następującą definicją: „aktywny strzelec to osoba, która w jednym czasie i w jednym miejscu działa z zamiarem zabicia jak największej

---

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2009, s. 325.

¹⁶ Decyzja nr 376 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 grudnia 2022 r. w sprawie programu szkolenia zawodowego podstawowego, s. 236, 242, 261–263 (Dz.Urz. KGP 2022, poz. 238).

¹⁷ Decyzja nr 105 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 maja 2021 r. zmieniająca decyzję w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym z zakresu taktyki i technik interwencji, s. 14, 43, 48 (Dz.Urz. KGP 2021, poz. 34).

¹⁸ Zarządzenie nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 roku w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych (Dz.Urz. KGP 2017, poz. 73).

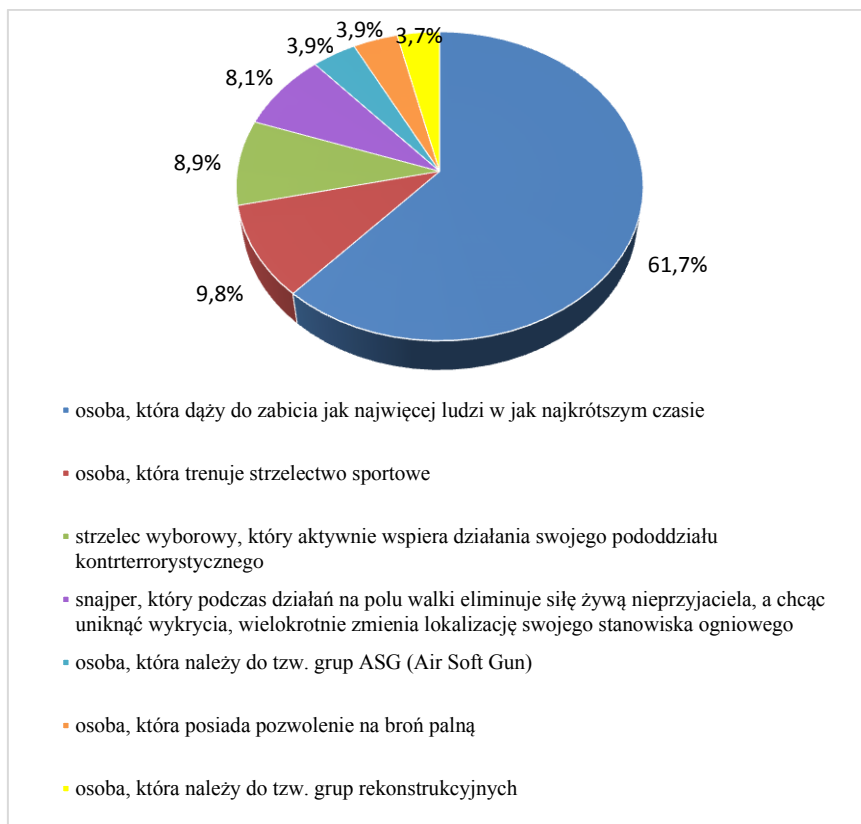
ilości osób przy użyciu najczęściej broni palnej, broni białej, materiałów wybuchowych lub innych środków, w tym środków komunikacji (samochody osobowe, ciężarowe, statki powietrzne)”. Przytoczona definicja charakteryzuje się brakiem precyzji, ponieważ przedstawia aktywnego strzelca jako sprawcę posługującego się między innymi bronią białą lub pojazdem mechanicznym. Ponadto, w tytule Załącznika nr 5 użyto określenia *amok*, co może sugerować nawiązanie zarówno do sposobu klasyfikowania tego typu sprawców w Republice Federalnej Niemiec¹⁹, jak i do grupy zaburzeń osobowości oraz zachowania ujętej w Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD)²⁰.

Wspomniana nieścisłość nabiera szczególnego znaczenia w świetle przeprowadzonych przez autora w latach 2019–2023 wśród funkcjonariuszy służby prewencyjnej Policji na terenie całej Polski badań, których wyniki wykazały, że termin **aktywny strzelec** nie zawsze był prawidłowo kojarzony. Ustalono, że jedynie 61,7% ankietowanych udzieliło prawidłowej odpowiedzi, wskazując, iż aktywny strzelec to osoba dążąca do zabicia jak największej liczby osób w możliwie najkrótszym czasie. Pozostali respondenci podawali błędne odpowiedzi, identyfikując aktywnego strzelca jako: osobę trenującą strzelectwo sportowe (9,8%), strzelca wyborowego wspierającego działania pododdziału kontrterrorystycznego (8,9%), snajpera eliminującego się żywą przeciwnika na polu walki i zmieniającego pozycję ogniową w celu uniknięcia wykrycia (8,1%), członka grup Air Soft Gun (3,9%), osobę posiadającą pozwolenie na broń palną (3,9%) lub członka grup rekonstrukcyjnych (3,7%)²¹. Analiza powyższych danych prowadzi do niepokojącego wniosku: aż 4 na 10 funkcjonariuszy pełniących służbę patrolową – czyli potencjalnie dwa, a niekiedy nawet cztery patrole – nie rozpoznaje prawidłowo zagrożenia, jakim jest **aktywny strzelec**.

¹⁹ Krisenmanagement, Handreichung für den Umgang mit Krisensituationen an Schulen, November 2019, Rheinland-Pfalz; zob. także: *Tat- und Fallanalysen hochexpresiver zielgerichteter Gewalt (TARGET)*, Freien Universität Berlin, <https://www.ewipsy.fu-berlin.de> (9.04.2025).

²⁰ „Dotychczas nie udało się ustalić definicji amoku, którą jedynomyślnie zaakceptowałoby środowisko naukowe. Przede wszystkim *amok* jest kulturowym fenomenem obserwowanym w Malezji i Indonezji. Zarówno w ICD-10, gdzie *amok* zaliczany jest do grupy zaburzeń osobowości i zachowania, jak i w DSM-IV, gdzie znajduje się w dziale zaburzeń dysocjacyjnych, zaznaczono, że jest to zjawisko swoiste kulturowo”, źródło: H. Dressing, A. Meyer-Lindenberg, *Ocena grózb i ryzyka wystąpienia amoku. Nowe zadanie dla psychiatrii?*, *Psychiatria po dyplomie*, t. 8, nr 4, 2011, s. 49, <https://podyplomie.pl> (9.04.2025).

²¹ Na podstawie badań własnych autora, przeprowadzonych w latach 2019–2023 w ramach przewodu doktorskiego.

Wykres 1. Skojarzenia respondentów z pojęciem aktywny strzelec

Źródło: opracowanie własne.

Przypadki ataków aktywnego zabójcy w Polsce – analiza wybranych incydentów

W wyniku zamachu śmierć poniosło pięć osób: dwóch uczniów, jeden z nauczycieli oraz obaj napastnicy. Atak charakteryzował się wyjątkową brutalnością oraz wysokim poziomem determinacji sprawców, którzy użyli broni palnej do rażenia osób znajdujących się w ich bezpośrednim otoczeniu. Zastosowali również granaty ręczne, których użyli w końcowej fazie zdarzenia, doprowadzając do swojej śmierci poprzez samobójstwo. „Ponadto podczas przeszukania mieszkań sprawców ujawniono list pożegnalny Janusza Obrąbalskiego, z którego treści wynikało m.in., iż ma zamiar dokonać takiego przestępstwa i godzi się na

utrata życia podczas jego realizacji²². Wydarzenie to, mimo iż miało miejsce niemal sto lat temu, wykazuje istotne podobieństwa do współczesnych incydentów z udziałem aktywnych zabójców. Zbieżność ta widoczna jest zarówno w zakresie zastosowanych przez sprawców środków – broni palnej, granatów oraz urządzeń wybuchowych – jak i w wyborze lokalizacji ataku (teren szkoły) oraz sposobie jego zakończenia (samobójstwo sprawców). Zachowanie ofiar również ujawnia pewne wzorce charakterystyczne dla tego rodzaju sytuacji. Z relacji świadków wynika, że zarówno uczniowie, jak i nauczyciele zareagowali w sposób intuicyjny, dzieląc się na trzy grupy: osoby podejmujące ucieczkę, osoby szukające schronienia oraz osoby próbujące interweniować i powstrzymać napastników.

Incydent wileński, niezależnie od zmian geopolitycznych, jakie zaszły od tamtego czasu w historii Polski, potwierdza trafność postawionej hipotezy – zarówno w zakresie rzeczywistego występowania ataków realizowanych w mechanizmie aktywnego zabójcy na terytorium kraju, jak i ich wpływu na poziom zagrożenia dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Wydarzenie to zostało również przywołane ze względu na możliwość określenia przedziału czasowego, w którym podjęto działania zmierzające do zidentyfikowania oraz analizy problemu wskazanego w pytaniu badawczym.

Stalowa Wola, 2017 rok

„Tragiczne wydarzenia, jakie rozegrały się w Stalowej Woli, na terenie galerii handlowej Vivo obudziły polskie społeczeństwo z głębokiego snu. Okazało się bowiem, że galeria handlowa, kojarząca się do tej pory nie tylko z zakupami, ale przede wszystkim z rodzinnymi weekendowymi wypadami może w ciągu kilku chwil stać się miejscem tragedii. Mimo iż tego typu wydarzenia miały wielokrotnie miejsce na świecie, często z jeszcze tragiczniejszymi skutkami, to jednak nikt nie dopuszczał do siebie myśli, że w polskich miastach również może ziścić się scenariusz kojarzony raczej z wydarzeniami zagranicznymi, szczególnie w USA²³. Ataku w galerii handlowej Vivo, przy ul. Chopina w Stalowej Woli, dokonał 27-letni Konrad K., który w przeszłości leczył się psychiatrycznie oraz miał konflikty z prawem. W dniu 20 października 2017 roku zabił jedną osobę i ciężko ranił kolejnych osiem, z których część odniosła trwałe kalectwo. Feralnego dnia, na krótko przed atakiem, sprawca pojawił się na terenie galerii, gdzie był widziany przez jej pracowników. „Chodził po pasażu, jadł loda i przyglądał się ludziom.

²² D. Muszyński, *op.cit.*, s. 186.

²³ *Ibidem*, s. 9.

Zwróciłam na niego uwagę i pomyślałam sobie «jaki dziwak». Miałam szczęście. Minełam go i zesłam ze stoiska, a dwie minuty później on ruszył zabijać²⁴.

Zaobserwowano, że sprawcy podobnych incydentów często pojawiają się na miejscu zbrodni przed jej dokonaniem, co wynika najczęściej z dwóch powodów. Przeprowadzają w ten sposób rozpoznanie obiektu/terenu w celu usprawnienia swoich działań w trakcie późniejszego ataku oraz niekiedy kontemplują miejsce przyszłej zbrodni, wzmacniając motywację do ataku na przebywających tam ludzi. Nierzadko oba powody odgrywają równie istotną rolę w postępowaniu sprawców. Analizując zachowanie Konrada K. w trakcie popełniania przestępstwa, dostrzec można elementy postępowania charakterystyczne dla aktywnych zabójców, takie jak dynamiczne przemieszczanie się po terenie galerii, atakowanie przypadkowych osób, bez szczególnego profilu ofiar, oraz wykorzystanie do popełnienia przestępstwa dwóch noży wojskowych. „Nożownik – Konrad K. – przebiegł przez całe centrum z dwoma bagnetami. Wybierał przypadkowe ofiary i dźgał je na oślep. – Zaglądał nawet do butików przy pasażu – jak wspomina jeden ze świadków. Koleżanka schowała się za ladą i jej nie zauważył. Inną dziewczynę, która sprzedaje na *wyspie*, próbował dosięgnąć nożem, ale ona wybiegła i schowała się w siłowni”²⁵.

Ostatecznie sprawca został obezwładniony przez świadków zajścia, a przybyli na miejsce funkcjonariusze Policji przejęli Konrada K., zapobiegając linczowi. Zachowanie ofiar w galerii „Vivo” przypomina w swym schemacie reakcję uczniów gimnazjum wileńskiego, tzn. część osób natychmiast podjęła ucieczkę lub szukała schronienia, a niektórzy postanowili podjąć próbę walki. „Tomasz Niemiec, akurat rozmawiał z szefową, kiedy wbiegła przerażona dziewczyna i powiedziała, aby nie wychodzić na pasaż galerii [...] postanowił sprawdzić co się dzieje. W pierwszym momencie zobaczył dziewczynę ze stoiska, która papierowym ręcznikiem uciskała ranę na głowie. Ktoś inny wtedy rzucił: «jakiś wariat biega z nożem i tnie ludzi!» [...] Kiedy biegł pasażem w poszukiwaniu nożownika jego oczom ukazywał się coraz większy rozmiar tragedii. Mijał pokrwawionych ludzi z kłutymi, głębokimi ranami i zszokowanych klientów, którzy nie wierzyli, że to dzieje się naprawdę [...]. Dobiegł do końca galerii i wyszedł na zewnątrz. – «Tam jest!» – wskazał kierunek ucieczki nożownika robotnicy z budowy obok [...]. Jak wyznał Tomasz Niemiec: «Jednego jestem pewny. Gdybym wtedy nic nie

²⁴ WL, „*Lzy same płyną...*” Pracownicy galerii o ataku nożownika. Ich relacje są wstrząsające, Fakt, <https://www.fakt.pl> (13.11.2024).

²⁵ *Ibidem*.

zrobił, pewnie nigdy bym sobie tego nie wybaczył...»²⁶. Podczas wydarzeń w Stalowej Woli na terenie galerii przebywał także jeden z pracowników ochrony, który nie był w tym dniu na służbie, lecz spędzał czas z rodziną na zakupach. Został on również zaatakowany przez Konrada K. i odniósł poważne obrażenia ciała, a scena ataku odbyła się na oczach jego dziecka. „Widziałam jak ten zbir dopadł pana Jurka z ochrony, który akurat był w galerii prywatnie z rodziną. Zranił go na oczach jego małego synka. Początkowo myślałam, że to zwykła szarpanina. Zobaczyłam jednak nóż. Dziecko płakało z przerażenia, bo tatuś leżał cały we krwi. Przytulałam tego chłopczyka, aby go pocieszyć, potem dobiegła jego mama»²⁷.

Opisane wydarzenia ze Stalowej Woli stanowią klasyczny przykład ataku aktywnego zabójcy, który posłużył się nożami, a jego ofiarami były osoby przypadkowe. Ponadto zmieniał swoją lokalizację bardzo sprawnie, poruszał się truchtem i w całkowitej ciszy, co uczyniło go szczególnie trudnym przeciwnikiem. Powyższe prowadzi do wniosku, iż pewne mechanizmy, charakterystyczne dla tego typu incydentów zarówno w zakresie zachowań sprawców, jak i ofiar, pozostają niezmiennie niezależnie od szerokości geograficznej.

Brześć Kujawski, 2019 rok

Wydarzenia, do których doszło 27 maja 2019 roku w Szkole Podstawowej nr 1 w Brześciu Kujawskim, stanowią klasyczny przykład ataku aktywnego zabójcy, znanego z przypadków występujących w amerykańskich placówkach oświatowych. „Tego dnia około godziny 10:00 18-letni były uczeń szkoły, uzbrojony w rewolwer czarnoprochowy oraz sześć ładunków wybuchowych własnej produkcji, pojawił się na drugim piętrze jednego z segmentów szkoły. Do jednej z sal lekcyjnych, która była otwarta, wrzucił ładunek wybuchowy [...]. Nauczyciel podjął decyzję o natychmiastowej ewakuacji klasy do toalety z zamiarem zabarykadowania się. W trakcie ewakuacji czworo uczniów spanikowało, odłączyło się od grupy i zaczęło zbiegać klatką schodową w dół. Napastnik cały czas stał niedaleko i oddał trzy strzały do ostatniej z dziewczynek, trafiając ją»²⁸. Sprawcą okazał się 18-letni Marek N., absolwent gimnazjum, które wcześniej funkcjonowało w budynku obecnej szkoły pod-

²⁶ WL, *Rzucił się z rurką na nożownika. Bohater ze Stalowej Woli*, Fakt, <https://www.fakt.pl> (14.11.2024).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ K. Danielewicz, *Masakra w szkole w Columbine... Czy polskie szkoły są bezpieczne?*, Security in Practice, <https://securityinpractice.eu> (14.11.2024).

stawowej. W związku z tym znał on bardzo dobrze topografię obiektu, co jest sytuacją często spotykaną w podobnych przypadkach i zdecydowanie niekorzystną zarówno dla potencjalnych ofiar, jak i interweniujących funkcjonariuszy Policji. W połączeniu z dużą dynamiką działań sprawcy sytuacja ta stanowiła szczególnie niebezpieczną kombinację czynników. Decyzja nauczyciela o wyprowadzeniu dzieci z klasy może budzić wątpliwości, ponieważ w krótkim czasie, na ograniczonej przestrzeni, zgromadziła się znaczna liczba uczniów, co zauważył oczekujący na korytarzu sprawca. Taki rozwój wydarzeń stworzył dla aktywnego zabójcy dogodny moment do działania – prowadzenie ognia, nawet na oślep, w warunkach dużego zagęszczenia osób znacząco zwiększało prawdopodobieństwo trafienia ofiary. Dodatkowo, w wyniku paniki i towarzyszącego jej chaosu, część dzieci odłączyła się od grupy, co zostało wykorzystane przez sprawcę – w wyniku tego postrzelił on 11-letnią dziewczynkę²⁹. Warto przypomnieć, że w Szkole Podstawowej nr 1 w Brześciu Kujawskim w październiku 2017 roku przeprowadzono szkolenie dla nauczycieli dotyczące zasad postępowania w przypadku wtargnięcia napastnika na teren szkoły. Szkolenie prowadzone było przez emerytowanych żołnierzy, w tym weteranów misji w Afganistanie. Informacja ta wzmacnia wątpliwości co do słuszności decyzji nauczyciela o opuszczeniu klasy. Należy jednak, dla zachowania obiektywizmu, uwzględnić okoliczności, w jakich decyzja ta została podjęta. Po eksplozji urządzenia wybuchowego pozostanie w sali lekcyjnej również wiązało się z realnym zagrożeniem dla życia i zdrowia uczniów, wynikającym z obecności toksycznych substancji chemicznych uwolnionych w wyniku detonacji. „Jak ustalili śledczy z Pomorskiego Wydziału Zamiejscowego Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej w Gdańsku: eksplozja spowodowała rozprzestrzenianie się gorących produktów powybuchowych oraz powstanie toksycznych gazów zawierających między innymi siarkowodór. Ładunek generował również impuls akustyczny, mogący spowodować obrażenia narządu słuchu w odległości do dwóch metrów od miejsca detonacji”³⁰. Marek N. po tym, jak postrzelił uciekającą uczennicę, przemieszczał się po terenie szkoły, detonując kolejne urządzenia wybuchowe, a po napotkaniu jednej z pracownic szkoły oddał w jej kierunku kilka strzałów, raniąc kobietę. Ostatecznie sprawca po krótkiej rozmowie z woźnym

---

²⁹ M. Partyła, *Strzelał do dzieci. Były uczeń skazany za atak na szkołę w Brześciu Kujawskim*, RMF 24, <https://www.rmfm24.pl> (14.11.2024).

³⁰ R. Pasztelański, *Podczas ataku na szkołę w Brześciu Kujawskim chciał zabić jak najwięcej osób*, TVP Info, <https://www.tvp.info> (26.05.2023).

szkoły, który początkowo również był celem ataku, poddał się i położył na podłodze szkolnego korytarza.

Analiza incydentu, do którego doszło w Brześciu Kujawskim, prowadzi do wniosku, iż Marek N. swym postępowaniem wypełnił wszelkie znamiona definicji aktywnego zabójcy. Przemawiają za tym zarówno *modus operandi* sprawcy, jak również zachowanie świadków – ofiar zdarzenia. Incydent został przerwany w wyniku bohaterskiej postawy woźnego, który – ryzykując własne życie – podjął próbę przerwania tragedii. Podejmowanie działań ratujących życie dzieci stanowi szczególnie wymagające zadanie zarówno dla przypadkowych bohaterów, jak i przedstawicieli powołanych do tego służb i formacji. Często w takich okolicznościach emocje biorą górę i stanowią pobudki, dla których ludzie ryzykują własne życie, jak pracownik szkoły w Brześciu Kujawskim – Krzysztof Gorzycki.

Szczecin, 2024 rok

W dniu 1 marca 2024 roku na placu Rodła w Szczecinie doszło do tragicznego zdarzenia, w wyniku którego poszkodowanych zostało dwadzieścia osób, w tym sześcioro dzieci. Jedna z ofiar zmarła na skutek odniesionych obrażeń³¹. Sprawcą ataku okazał się 33-letni Grzegorz Ł., który – kierując samochodem osobowym marki Ford Focus – celowo wjechał w grupę osób oczekujących na przystanku komunikacji miejskiej. Następnie podjął próbę ucieczki z miejsca zdarzenia. W wyniku kolizji z kilkoma pojazdami nie był w stanie kontynuować ucieczki i został ujęty przez świadków. Po zatrzymaniu Grzegorz Ł. oświadczył, że jego działanie było świadome i zaplanowane – twierdził, że w tłumie rozpoznał osoby, które według jego przekonania należały do grupy pedofilskiej, wcześniej przez niego rzekomo „rozpracowanej”. Między innymi na podstawie tych wyjaśnień sporządzono opinię psychiatryczno-psychologiczną, w której dwóch biegłych lekarzy psychiatrów oraz biegła psycholog uznali sprawcę za osobę niepoczytalną w rozumieniu art. 31 §1 KK. W toku postępowania sądowego pełnomocnik pokrzywdzonych zakwestionował zasadność tej opinii, wskazując na dowody mogące świadczyć o racjonalnym planowaniu czynu. Zabezpieczone dane cyfrowe z urzędów należących do sprawcy wykazały wcześniejsze wyszukiwania w Internecie haseł typu: „jak zdobyć żółte papiery?”, „niepoczytalność” oraz „prawo karne”. Zdaniem pełnomocnika zgromadzony materiał dowodowy może wskazywać, że sprawca posiadał zdolność do rozpoznania znaczenia swojego czynu oraz pokierowania swoim postę-

---

³¹ Zob. MR/gp, *Wjechał w tłum ludzi, nie będzie procesu*, TVN24, <https://tvn24.pl> (14.03.2025).

powaniem, a – co szczególnie istotne z perspektywy badanego zjawiska aktywnego zabójcy – uprzednio zaplanował atak³².

Schemat szcześcińskiego zdarzenia odpowiada cechom charakterystycznym dla zjawiska, jakim jest aktywny zabójca, co potwierdza kilka kluczowych elementów. W początkowej fazie postępowania prokuratura postawiła Grzegorzowi Ł. m.in. zarzut usiłowania zabójstwa wielu osób, kwalifikowany z art. 148 § 3 KK. Ponadto analiza sposobu działania sprawcy wskazuje, że podjął on działania gwałtowne, a jako broń wykorzystał samochód osobowy. Atak został przeprowadzony z zaskoczenia, był wymierzony w przypadkowe ofiary, a jego celem było spowodowanie śmierci jak największej liczby osób.

Zakończenie

Punktem wyjścia w procesie długofalowego przygotowania do rozwiązywania wszelkich problemów – w tym również tych dotyczących bezpieczeństwa, stanowiącego jedną z podstawowych potrzeb człowieka – jest ich właściwe zdefiniowanie. Przedstawione wyniki badań pozwoliły nie tylko odpowiedzieć na postawione pytania badawcze, lecz także potwierdziły hipotezy sformułowane przez autora.

Ustalono, iż zjawisko aktywnego zabójcy wymyka się obowiązującemu reżimowi definicyjnemu w Polsce. W przepisach prawa karnego brak jest regulacji, która *expressis verbis* kwalifikowałaby przestępstwo jako czyn popełniony przez aktywnego zabójcę. Niemniej jednak konstrukcja art. 148 § 3 Kodeksu karnego stanowi skuteczne narzędzie penalizacji tego rodzaju czynów, umożliwiając ściganie sprawców bez popadania w nadmierną kazuistykę.

Wewnętrzne dokumenty polskiej Policji uwzględniają przestępstwa popełniane przez tzw. aktywnych zabójców, jednak stosowana w nich terminologia wykazuje istotne rozbieżności. W ramach szkolenia zawodowego podstawowego, doskonalenia zawodowego centralnego, a także w instrukcjach dotyczących postępowania w sytuacjach kryzysowych funkcjonariusze spotykają się z niejednorodnym nazewnictwem opisującym tego rodzaju sprawców. Brakuje przy tym jednoznacznego rozróżnienia na sprawców posługujących się bronią palną oraz tych, którzy używają innych narzędzi (np. noży, siekier, maczet, pojazdów mechanicznych). Problem ten nie ma wyłącznie charakteru semantycznego – z punktu widzenia taktyki działań interwencyjnych różnice te mają istotne znaczenie.

---

³² Zob. M. Parkitny, *Kierowca, który wjechał w ludzi na placu Rodła w Szczecinie, trafił do szpitala, bo nie wiedział co robi*, GS 24.pl, <https://gs24.pl> (14.03.2025).

Przedstawione w artykule przypadki jednoznacznie potwierdzają postawioną hipotezę badawczą o występowaniu na terenie Polski przestępstw popełnianych w mechanizmie działania aktywnego zabójcy. Obecność licznych ofiar śmiertelnych oraz osób rannych w analizowanych zdarzeniach, jak również zachowania sprawców, ofiar i świadków, wskazują na powtarzalność charakterystycznych schematów dla tego typu ataków.

Uzyskane wyniki badań prowadzą do wniosku o konieczności opracowania kompleksowego systemu prewencyjno-reakcyjnego, który powinien być oparty na kilku kluczowych filarach: jednoznacznej i spójnej definicji zjawiska aktywnego zabójcy, systematycznej identyfikacji potencjalnych zagrożeń, szczegółowej analizie incydentów, właściwym przygotowaniu służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz budowaniu świadomości i kompetencji wśród obywateli. Wnioski wynikające z przeprowadzonych badań mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz omawianego zjawiska, jak również przyczynić się do opracowania skutecznych mechanizmów przeciwdziałania i ochrony przed tego rodzaju zagrożeniami.

Bibliografia

- Active Shooter How to Respond*, U.S. Department of Homeland Security, www.dhs.gov (10.11.2024).
- Buss D.M., *Morderca za ścianą. Zabójcze skłonności ludzkiego umysłu*, Sopot 2014.
- Critical Issues in Policing Series: The Police Response to Active Shooter Incidents*, U.S. Department of Justice, <https://www.ojp.gov> (10.11.2024).
- Danielewicz K., *Masakra w szkole w Columbine... Czy polskie szkoły są bezpieczne?*, Security in Practice, <https://securityinpractice.eu> (14.11.2024).
- Decyzja nr 105 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 maja 2021 r. zmieniająca decyzję w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym z zakresu taktyki i technik interwencji (Dz.Urz. KGP 2021, poz. 34).
- Decyzja nr 376 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 grudnia 2022 r. w sprawie programu szkolenia zawodowego podstawowego (Dz.Urz. KGP 2022, poz.238).
- Dressing H., Meyer-Lindenberg A., *Ocena gróźb i ryzyka wystąpienia amoku. Nowe zadanie dla psychiatrii?* Psychiatria po dyplomie, t. 8, nr 4, 2011, <https://podyplo.mie.pl> (9.04.2025).
- Gradoń K., *Zabójstwo wielokrotne. Profilowanie kryminalne*, Warszawa 2010.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2009.
- Karolewski A., *Active shooter – jedna z metod wykorzystywanych przez terrorystów [w:] Reagowanie na zamachy terrorystyczne. Wybrane zagadnienia*, red. J. Stelmach, Warszawa 2016.
- Krisenmanagement, *Handreichung für den Umgang mit Krisensituationen an Schulen*, November 2019, Rheinland-Pfalz.
- Kudliński J., *Active shooter*, „Terroryzm. Zagrożenia – Prewencja – Przeciwdziałanie”, 2010, nr 2.

- MR/gp, *Wjechał w tłum ludzi, nie będzie procesu*, TVN24, <https://tvn24.pl> (14.03.2025).
- Mroczek A., *Active Shooter i terrorysta. Problematyka profilowania osobowościowego (psychologicznego) masowego zabójcy*, „Antyterroryzm. Polska i Świat”, 2016.
- Muszyński D., *Postawa ofiar w sytuacji kryzysowej o charakterze aktywny strzelec/zabójca*, „Przegląd Policyjny”, 2018, nr 2.
- Pałys M., *Aktywny zabójca*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny”, 2019, nr 3–4.
- Parkitny M., *Kierowca, który wjechał w ludzi na placu Rodła w Szczecinie, trafi do szpitala, bo nie wiedział co robi*, GS 24.pl, <https://gs24.pl> (14.03.2025).
- Partyla M., *Strzelec do dzieci. Były uczeń skazany za atak na szkołę w Brześciu Kujawskim*, RMF24, <https://www.rmf24.pl> (14.11.2024).
- Pasztelański R., *Podczas ataku na szkołę w Brześciu Kujawskim chciał zabić jak najwięcej osób*, TVP Info, <https://www.tvp.info> (26.05.2023).
- Stukan J., *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Opole 2011.
- Tat- und Fallanalysen hochexpressiver zielgerichteter Gewalt (TARGET)*, Freien Universität Berlin, <https://www.ewipsy.fuberlin.de> (9.04.2025).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- WŁ, *Lzy same płyną... Pracownicy galerii o ataku nożownika. Ich relacje są wstrząsające*, Fakt, <https://www.fakt.pl> (13.11.2024).
- WŁ, *Rzucił się z rurką na nożownika. Bohater ze Stalowej Woli*, Fakt, <https://www.fakt.pl> (14.11.2024).
- Zarządzenia nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 roku w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych (Dz.Urz. KGP 2017, poz. 73).

The Perception of the Active Killer Phenomenon in Poland

Abstract

In this article, the author addresses two research questions: How is the phenomenon of the active killer defined in Polish criminal law and in documents regulating the preparation and operational activities of the Polish Police? To what extent does the phenomenon of the active killer pose a real threat to public safety and order in Poland? Accordingly, two research hypotheses were formulated and confirmed in light of the conducted analyses and presented research findings: In Poland, attacks are carried out using the active killer mechanism, which pose a real threat to public safety and order; Polish criminal law and documents regulating Police activities lack a unified and consistent definition of the active killer phenomenon, which hinders its clear classification and effective prevention. The first part of the article presents the definitional aspects of the analyzed phenomenon, while the subsequent sections offer an analysis of crimes committed on Polish territory using the active killer modus operandi. The article is further supported by the author's original research, conducted between 2019 and 2023 as part of doctoral proceedings.

Keywords: mass killer, active shooter, active killer, Safety, Police

Martyna Ostrowska*

DEZINFORMACJA W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH – PRZYKŁADY I FORMY PRZECIWDZIAŁANIA

Streszczenie

Dezinformacja w mediach społecznościowych stanowi jedno z kluczowych wyzwań współczesnego świata. W dobie powszechnego dostępu do internetu fałszywe informacje mogą rozprzestrzenić się w błyskawicznym tempie, docierając do milionów użytkowników i kształtując ich postrzeganie rzeczywistości. Bez wątplenia skuteczna walka z dezinformacją wymaga współpracy instytucji państwowych, firm technologicznych i użytkowników mediów społecznościowych. Kluczową rolę odgrywają regulacje prawne oraz edukacja medialna społeczeństwa. Równie istotne jest promowanie narzędzi do weryfikacji informacji oraz zwiększanie świadomości użytkowników mediów społecznościowych na temat technik manipulacji i mechanizmów jej szerzenia. Celem artykułu jest ukazanie definicji, przykładów oraz sposobów walki z dezinformacją w mediach społecznościowych. Wykorzystano metodę analizy piśmiennictwa obejmującą przegląd dostępnych źródeł naukowych oraz przykładów z platform społecznościowych.

Słowa kluczowe: dezinformacja, media społecznościowe, przeciwdziałanie

Wstęp

Współczesna rzeczywistość charakteryzuje się dynamicznym przepływem informacji, które odgrywają kluczową rolę w podejmowaniu decyzji na poziomie jednostkowym i społecznym. Z tego względu istotne jest, aby przestrzeń medialna (w tym media społecznościowe) opierała się na rzetelnych i zweryfikowanych treściach, wolnych od zniekształceń i dezinformacji¹. M. Bochenek zauważa, że nadmiar informacji w internecie przerasta użytkowników i czyni ich podatnymi na manipulację. Dezinformacja stała się integralnym elementem współczesnego

---

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, e-mail: martyna.ostrowska@ujk.edu.pl, ORCID: 0000-0003-4883-5608.

¹ *Wstęp* [w:] *Platforma przeciwdziałania dezinformacji – budowanie odporności społecznej. Badania i edukacja*, red. R. Kupiecki [i in.], Warszawa 2021, s. 7.

środowiska informacyjnego. Ł. Wala dodaje, że komercjalizacja obejmuje niemal każdą dziedzinę życia, co jest wykorzystywane przez media oraz nieuczciwe podmioty do zarabiania na rozpowszechnianiu zmanipulowanych treści w mediach społecznościowych².

Wraz z rosnącą obecnością internetu w codziennym życiu oraz zaawansowaną rolą platform mediów społecznościowych coraz większa liczba osób decyduje się na poszukiwanie i konsumowanie informacji poprzez te platformy, zamiast korzystać z tradycyjnych źródeł informacji. Zmiany te można przypisać specyfice mediów społecznościowych: – w porównaniu do tradycyjnych mediów (takich jak prasa czy telewizja) platformy te umożliwiają szybsze i tańsze pozyskiwanie informacji; – media społecznościowe sprzyjają łatwiejszemu dzieleniu się, komentowaniu i dyskutowaniu na temat wiadomości z przyjaciółmi oraz innymi użytkownikami danej platformy³.

Bez wątplenia media społecznościowe stają się przestrzenią, w której dezinformacja szerzy się na niespotykaną skalę. Łatwość dostępu i użytkowania, szybkość rozprzestrzeniania informacji oraz trudności w korygowaniu fałszywych informacji sprawiają, że kontrolowanie niepożądanych treści jest niezwykle trudnym zadaniem⁴. Fałszywe lub zmanipulowane treści szybko zyskują popularność i wpływają na opinie oraz decyzje użytkowników. Algorytmy promujące sensacyjne wiadomości dodatkowo utrudniają rozróżnienie faktów od fikcji, co sprzyja manipulacji i rozpowszechnianiu nieprawdziwych informacji. Stąd też celem niniejszego artykułu jest przedstawienie definicji, przykładów i form przeciwdziałania dezinformacji w mediach społecznościowych. Podjęty problem badawczy zawiera się w pytaniu: Jakie działania są najbardziej efektywne w ograniczaniu dezinformacji w mediach społecznościowych? Przyjęta hipoteza badawcza brzmi: Skuteczne ograniczanie dezinformacji w mediach społecznościowych wymaga regulacji prawnych, edukacji medialnej i technologii weryfikujących treści, ale także zmiany architektury informacyjnej platform. Kluczowe jest projektowanie algorytmów rekomendacji treści, mechanizmów moderacji oraz interfejsów użytkownika w sposób, który nie wzmacnia polaryzacji i emocjonalnej atrakcyjności fałszywych treści, a jednocześnie angażuje użytkowników w świadome i krytyczne przetwarzanie informacji.

---

² W. Czernski, *Test CRAAP – przykład narzędzia do walki z dezinformacją*, „Dydaktyka Informatyki”, 2021, nr 16, s. 49.

³ K. Shu [i in.], *Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective*, Proceedings of the 2017 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM), Sydney 2017, s. 1.

⁴ S. Muhammed, S.K. Mathew, *The disaster of misinformation: A review of research in social media*, „Journal of Social Media Studies”, 2020, no. 5, s. 271.

W procesie badawczym wykorzystano metodę analizy piśmiennictwa, która obejmowała szczegółowy przegląd oraz interpretację dostępnych źródeł naukowych, wyników badań i innych materiałów związanych z tematem badań. Dzięki tej wieloaspektowej analizie możliwe było porównanie wyników różnych autorów, a także identyfikacja kluczowych trendów, wniosków czy różnorodnych perspektyw dotyczących zjawiska dezinformacji w mediach społecznościowych. Zastosowano również przykłady z różnych platform społecznościowych, które odegrały istotną rolę w szerzeniu dezinformacji oraz w manipulowaniu opinią publiczną.

Definicja dezinformacji w mediach społecznościowych

Dezinformacja to celowe i zamierzone działanie mające na celu kreowanie fałszywego obrazu rzeczywistości⁵. Ma ona na celu polaryzację społeczeństwa poprzez wykorzystywanie narracji opartej na strachu. Działa poprzez antagonizowanie określonych grup społecznych i wzmacnianie antynaukowych tez, co prowadzi do pogłębiania podziałów oraz osłabiania zaufania do rzetelnych źródeł informacji⁶.

Komisja Europejska definiuje dezinformację jako możliwe do zweryfikowania nieprawdziwe lub wprowadzające w błąd informacje, które są tworzone, przedstawiane i rozpowszechniane w celu osiągnięcia korzyści gospodarczych lub manipulowania opinią publiczną. Może prowadzić do szkody publicznej obejmującej zagrożenia dla procesów demokratycznych, polityki publicznej, zdrowia obywateli, środowiska naturalnego i bezpieczeństwa⁷. W kontekście omawianego zagadnienia kluczowe znaczenie ma precyzyjne zdefiniowanie pojęcia dezinformacji w mediach społecznościowych. Termin ten odnosi się do celowego rozpowszechniania fałszywych, zmanipulowanych lub wprowadzających w błąd treści za pośrednictwem platform takich jak: Facebook, X, Instagram, TikTok, WhatsApp, LinkedIn, Pinterest, YouTube i Snapchat. Jej celem jest wpływanie na opinie, decyzje i emocje użytkowników w aspekcie politycznym, społecznym lub ekonomicznym.

---

⁵ K. Shu [i in.], *Combating Disinformation in A Social Media Age*, Proceedings of the 2020 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM), New York 2020, s. 2.

⁶ *Dezinformacja? Pomoże Kodeks Dobrych Praktyk*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, 21.04.2022 (15.01.2025).

⁷ K. Mroczka, *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2022, nr 26, s. 93–94.

Falszywe informacje i fabrykowane treści w mediach społecznościowych występują w różnych formach⁸. Podstawowymi metodami dezinformacji, wykorzystywanymi także w świecie mediów społecznościowych, są:

- negacja faktów – polega na całkowitym zaprzeczeniu prawdziwości pewnych wydarzeń lub informacji w celu zdyskredytowania istniejących dowodów lub faktów, co prowadzi do dezorientacji wśród odbiorców i podważenia ich zaufania do wiarygodnych źródeł;
- odwrócenie faktów – opiera się na zmianie porządku faktów lub przedstawieniu ich w sposób odwrotny do rzeczywistego przebiegu zdarzeń w celu manipulowania percepcją wydarzeń (wprowadzenie odbiorcy w błąd co do ich rzeczywistego charakteru);
- modyfikacja motywu – dotyczy zmiany kontekstu albo powodu danego zdarzenia (np. motywacji bohaterów zdarzenia lub przedstawienia ich działań w innym świetle), co doprowadza do innej interpretacji przyczyn i skutków i może wpłynąć na osąd opinii publicznej;
- modyfikacja okoliczności – polega na modyfikacji tła albo szczegółów związanych z danym wydarzeniem, np. podawanie nieistotnych, szczegółowych informacji mających na celu rozmycie głównej treści i odwracanie uwagi od kluczowych faktów;
- rozmycie i kamuflaż – służą przedstawieniu głównej informacji w sposób trudny do zrozumienia lub oceny, co ma prowadzić do zniekształcenia rzeczywistości. W metodzie rozmycia dodaje się nadmiar nieistotnych informacji. Kamuflaż polega na zasłanianiu ważnych informacji, zastępując je mniej istotnymi;
- generalizacja – opiera się na przedstawieniu konkretnego faktu albo zdarzenia jednostkowego w sposób sugerujący, że jest to zjawisko powszechne i nieuniknione, występujące na szeroką skalę, np. opisanie jednego przypadku oszustwa i sugerowanie, że jest to norma w danej branży;
- interpretacja – oznacza przedstawienie sytuacji wymagającej wyjaśnienia w sposób wywołujący pozytywne skojarzenia wśród opinii publicznej, np. przedstawienie kontrowersyjnej decyzji politycznej mającej negatywne konsekwencje jako działania na rzecz dobra publicznego⁹.

---

⁸ A. Bhattacharjee [i in.], *Disinformation in the Online Information Ecosystem: Detection, Mitigation and Challenges*, Proceedings of the 2020 IEEE International Conference on Data Mining (ICDM), Los Alamitos 2020, s. 2.

⁹ J. Mazur, *Informacja i dezinformacja w przestrzeni publicznej. Wprowadzenie do problematyki*, „Przestrzeń Społeczna”, 2021, nr 1, s. 80.

Warto zwrócić uwagę na tempo, z jakim dezinformacja może się rozprzestrzeniać w mediach społecznościowych. Jak podaje J. Mazur, przykładem może być sytuacja, w której pojedynczy link wysłany do 20 osób poprzez komunikator WhatsApp, a następnie dzielony przez te osoby z kolejnymi 20 osobami, przy pięciokrotnym powtórzeniu tego procesu może dotrzeć do 3200 osób. Taki proces rozpowszechniania informacji może zakończyć się w ciągu mniej niż 24 godzin, co potwierdza wyjątkową szybkość, z jaką fałszywe informacje mogą zyskać rozgłos¹⁰. Przedstawione dane ilustrują skalę ryzyka związanego z rozprzestrzenianiem fałszywych informacji przy użyciu współczesnych narzędzi komunikacji na odległość. Współczesny człowiek, codziennie przekazując średnio kilkadziesiąt różnych informacji, często nie weryfikuje ich prawdziwości. Ponadto internet stał się przestrzenią, w której prowadzone są zorganizowane kampanie dezinformacyjne. Badania dowodzą, że około 25% użytkowników mediów społecznościowych ufa prawdziwości informacji tam zamieszczonych. Dodatkowo algorytmy platform internetowych dostosowują treści do preferencji użytkowników, co prowadzi do zamknięcia ich w tzw. bańce filtrującej (bańce informacyjnej)¹¹. Pojęcie to jako pierwszy wprowadził E. Pariser. Zgodnie z jego teorią algorytmy Google'a i Facebook'a prezentują użytkownikom tylko te informacje, które pasują do ich gustów. Problem pojawia się w przypadku korzystania przez odbiorcę tylko z mediów społecznościowych i nieweryfikowania informacji w innych mediach. W takim przypadku nie ma on pełnego obrazu rzeczywistości, a decyzje podejmuje wyłącznie na podstawie informacji z tych platform. Ponadto użytkownicy często przeglądają jedynie tytuły postów, nie zagłębiając się w treść ani nie sprawdzając wiarygodności źródeł¹².

Rozprzestrzenianie dezinformacji w mediach społecznościowych przyciągnęło uwagę naukowców, którzy postanowili zbadać przyczyny intensywnego udostępniania *fake newsów*. W latach 2006–2017 badacze z Massachusetts Institute of Technology przeanalizowali 126 tys. prawdziwych i fałszywych wpisów na Twitterze (obecnie platforma X), oceniając ich zasięg oraz tempo rozpowszechniania. Wyniki dowiodły, że nieprawdziwe informacje rozprzestrzeniają się sześciokrotnie szybciej niż faktyczne treści¹³ i osiągają znacznie większy zasięg¹⁴. Badania wykazały, że fałszywe informacje rozpowszechniane są zarówno przez

¹⁰ *Ibidem*, s. 101.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Fake news – dezinformacja w świecie nowych mediów*, CyberPolicy NASK, <https://cyberpolicy.nask.pl>, 28.06.2018 (15.01.2025).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ S. Vosoughi, D. Roy, S. Aral, *The spread of true and false news online*, „Science”, 2018, vol. 359, no. 6380, s. 1146–1151.

boty, jak i samych użytkowników. Ich popularność wynika z atrakcyjnej, uproszczonej formy, silnego oddziaływania na emocje oraz narracji opartej na konflikcie. Dzięki temu w przystępny sposób wyjaśniają skomplikowane tematy, takie jak nauka, historia czy polityka¹⁵.

Przykłady dezinformacji w mediach społecznościowych

Szeroka dyskusja o dezinformacji, także w mediach społecznościowych, rozpoczęła się w 2016 roku, gdy wykorzystano ją w kampanii przed referendum w Wielkiej Brytanii dotyczącym Brexitu. Pojawiły się wtedy fałszywe informacje na temat brytyjskich wpłat do budżetu UE, które wywołały silne emocje¹⁶. Według analityków mogły one wpłynąć na wynik głosowania¹⁷. Kolejnym wydarzeniem w 2016 roku zwracającym uwagę na to zjawisko były wybory prezydenckie w USA. W kampanii media społecznościowe, takie jak Facebook i Twitter, sprzyjały rozpowszechnianiu niesprawdzonych, a często fałszywych informacji o kandydatach i relacjach międzynarodowych. Analiza portalu BuzzFeed wykazała, że w ostatnich trzech miesiącach kampanii prezydenckiej fałszywe informacje w mediach społecznościowych zyskały większe zainteresowanie niż wiadomości przekazywane przez media głównego nurtu. Mierzone liczbą polubień, udostępnień i komentarzy 20 najpopularniejszych *fake newsów* o kampanii osiągnęło łącznie 8,7 mln reakcji. Przewyższyło ono pod koniec kampanii reakcje na prawdziwe treści z tradycyjnych źródeł (7,3 mln). Jednym z najczęściej udostępnianych *fake newsów* była nieprawdziwa informacja, że papież Franciszek poparł Donalda Trumpa (*Ending the Fed*), która zebrała prawie milion reakcji. Popularność zyskały także fałszywe doniesienia o rzekomym „potwierdzeniu” przez WikiLeaks sprzedaży broni ISIS przez Hillary Clinton (*The Political Insider*) oraz o samobójstwie agenta FBI prowadzącego śledztwo w sprawie jej e-maili (*Denver Guardian*). *Fake newsy* ze względu na szeroki zasięg¹⁸ mogły mieć istotny wpływ na wynik wyborów¹⁹.

¹⁵ *Fake news – dezinformacja...*

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ S. Zannettou [i in.], *Disinformation Warfare: Understanding State-Sponsored Trolls on Twitter and Their Influence on the Web*, Proceedings of the 2019 IEEE European Symposium on Security and Privacy (EuroS&P), London 2019, p. 9.

¹⁸ Według badań 75% Amerykanów, którzy mieli do czynienia z nieprawdziwymi wiadomościami wierzy w nie. C. Silverman, J. Singer-Vine, *Americans who see fake news believe it, new survey says*, BuzzFeed, <https://www.buzzfeednews.com> (15.05.2024).

¹⁹ *Ibidem*, s. 22–23.

Poniżej zostaną przedstawione przykłady dezinformacji w polskich mediach społecznościowych. Przykładem jest nieprawdziwa informacja o skażeniu nad Polską, która pojawiła się w 2020 roku m.in. na Facebooku. Miała cechy zorganizowanej operacji informacyjnej bazującej na faktycznych pożarach na Ukrainie, ale odnoszącej się do historycznych skojarzeń z wybuchem elektrowni w Czarnobylu. Przekaz był emocjonalny, a celem było podsycanie strachu, tworzenie chaosu informacyjnego oraz podważenie zaufania do polskich instytucji państwowych²⁰. Kolejnym przykładem dezinformacji były posty o zagrożeniu wzrostem promieniowania w Polsce po zajęciu przez Rosjan czarnobylskiej elektrowni w lutym 2024 roku. Efektem tej dezinformacji było masowe wykupowanie gazu przez Polaków. Po zajęciu elektrowni w Zaporozżu odnotowano kolejne fałszywe informacje o zagrożeniu jądrowym. Przekaz ten trafiał zwłaszcza do osób pamiętających awarię w Czarnobylu z 1986 roku i wzmacniał ich poczucie zagrożenia²¹.

Innym przykładem *fake newsa* w mediach społecznościowych jest opublikowany na Facebooku na profilu „Pozwalam bank” post o rzekomym wniosku o upadłość mBanku. Wpis sugerował, że bank złożył wniosek o upadłość, a w późniejszych godzinach miały się odbyć konferencje prasowe i spotkania instytucji finansowych. Choć wpis został usunięty (był także udostępniany), taka dezinformacja mogła prowadzić do poważnych skutków, w tym destabilizacji banku i utraty środków przez klientów²².

Powyżej zostało przedstawionych kilka subiektywnie wybranych przykładów dezinformacji w mediach społecznościowych z różnych obszarów. Bez wątpienia dezinformacja może powodować zamieszanie i wprowadzać ludzi w błąd, co prowadzi do nieporozumień oraz błędnych przekonań. Ponadto może pogłębiać polaryzację opinii, szczególnie w kwestiach politycznych, społecznych czy kulturowych. W kontekście wyborów dezinformacja w mediach społecznościowych może być wykorzystana do manipulacji opinią publiczną i wpływania na wyniki głosowania, co prowadzi do zakłócenia procesów demokratycznych. Może ona również oddziaływać na podejmowane decyzje zakupowe czy inwe-

---

²⁰ Polska na celowniku dezinformacji, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, 21.01.2025 (21.01.2025).

²¹ D. Chmielewska, *Nie tylko żołnierze i karabiny. Dezinformacja jako istotny element wojny w Ukrainie na przykładzie fake newsów i prorosyjskich narracji rozpowszechnianych w polskich mediach*, „Media i Społeczeństwo”, 2023, nr 18, 40–42.

²² K. Mrocza, *op.cit.*, s. 111.

stycyjne przez jednostki czy grupy społeczne. Dezinformacja w mediach społecznościowych może także wywołać silne emocje w społeczeństwie, prowadząc do nieracjonalnych zachowań.

Przeciwdziałanie dezinformacji w mediach społecznościowych

W ostatnich latach rządy, społeczeństwa, organizacje międzynarodowe i firmy technologiczne zintensyfikowały działania na rzecz zwalczania dezinformacji w mediach społecznościowych. Skuteczność tych działań zależy od ich zdolności do adaptacji do nowych metod fałszowania informacji oraz od współpracy na poziomie krajowym i międzynarodowym²³. Rozpowszechnianie dezinformacji można ograniczyć poprzez zastosowanie wielopoziomowych działań. Kluczowy aspekt stanowi właściwa edukacja. Użytkownicy mediów społecznościowych nie tylko powinni wiedzieć o zagrożeniach, jakie niesie za sobą dezinformacja, ale posiadać także umiejętności medialne związane z oceną wiarygodności informacji. Kolejny ważny element to współpraca platform społecznościowych, które mają obowiązek podejmowania czynności zmierzających do przeciwdziałania dezinformacji (usuwania fałszywych informacji, ograniczania zasięgu kont je publikujących). Bez wątpienia bardzo ważne są również procedury legislacyjne, czyli wprowadzanie przez rządy regulacji ograniczających możliwości rozpowszechniania dezinformacji, jednocześnie nie naruszając wolności słowa. Walka z dezinformacją powinna być procesem ciągłym, ponieważ rozwój technologii i manipulacji stawia nowe wyzwania. W kontekście przeciwdziałania dezinformacji w mediach społecznościowych warto uwzględnić kilka kluczowych kwestii:

- wyzwania technologiczne – ewolucja technologii (np. boty czy *deepfake*) umożliwia masowe szerzenie dezinformacji. Potrzebne są zaawansowane narzędzia do wykrywania i obrony przed takimi zagrożeniami;
- wpływ algorytmów i ich przejrzystość – platformy społecznościowe tworzą bańki informacyjne poprzez algorytmy. Konieczne jest zwiększenie przejrzystości algorytmów;
- międzynarodowa współpraca – walka z dezinformacją wymaga współdziałania różnych krajów i organizacji;
- ochrona wolności słowa – działania regulacyjne muszą respektować zasady wolności słowa i unikać cenzury;

---

²³ *Wstęp...*, s. 7.

- rola niezależnych *fakt-checkerów* – organizacje te są kluczowe w wykrywaniu dezinformacji, dlatego warto wspierać ich pracę;
- odpowiedzialność reklamodawców – reklamy na platformach społecznościowych często finansują treści dezinformacyjne. Reklamodawcy powinni być odpowiedzialni za miejsca i treści swoich reklam;
- rola społeczeństwa obywatelskiego – organizacje pozarządowe i grupy *faktcheckingowe* odgrywają ważną rolę w ujawnianiu dezinformacji oraz monitorowaniu platform społecznościowych²⁴.

W Polsce w walce z dezinformacją warto zwrócić uwagę na działalność Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego (NASK-PIB), który opracował Kodeks Dobrych Praktyk w zakresie walki z fałszywymi informacjami. Jego celem jest przedstawienie procesów dezinformacyjnych w polskiej infosferze oraz wskazanie sposobów zapobiegania ich rozprzestrzenianiu. Eksperti rekomendują m.in. *fact-checking*, czyli szczegółową weryfikację informacji jako jeden z kluczowych sposobów przeciwdziałania dezinformacji²⁵. Eksperti rekomendują stosowanie zasady 5 x Z przy sprawdzaniu informacji w internecie (także w mediach społecznościowych):

1. zweryfikuj, czy źródło informacji jest wiarygodne;
2. zweryfikuj prawdziwość i logiczność informacji;
3. zweryfikuj, czy informację potwierdza inne źródło;
4. zweryfikuj, co jest faktem, a co opinią autora;
5. zweryfikuj, czy autor zgłosił przedstawioną sytuację odpowiednim służbom, jeśli zachodzi taka potrzeba²⁶.

Eksperti NASK-PIB podkreślają znaczenie edukacji medialnej społeczeństwa jako narzędzia przeciwdziałania dezinformacji i wzmocnienia odporności społecznej. W natłoku informacji użytkownicy mediów społecznościowych często nieświadomie powielają fałszywe treści, po prostu je udostępniając. Dlatego tak ważne jest korzystanie ze sprawdzonych źródeł. Instytut prowadzi także kampanię #WłączWeryfikację

---

²⁴ E. Baron-Polańczyk, *Boty, trolle i fake news – uważaj, kto cię uczy!*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2019, nr 2, s. 219–223; R. Kupiecki, F. Bryjka, T. Chłoń, *Dezinformacja międzynarodowa: pojęcie, rozpoznanie, przeciwdziałanie*, Warszawa 2022, s. 248–258; M. Kowalska-Chrzanowska, P. Krysiński, *Polskie projekty fact-checkingowe demaskujące fałszywe informacje na temat wojny w Ukrainie*, „Media i Społeczeństwo”, 2022, nr 17, s. 51–60; A. Łukaszuk, *'Whole of Government' oraz 'Whole of Society' – skuteczne działania w budowaniu świadomości i odporności społeczeństwa na zagrożenia w przestrzeni informacyjnej – przeciwdziałanie dezinformacji w Polsce*, „Zeszyty Prawnicze”, 2023, nr 3, s. 163–184.

²⁵ *Dezinformacja? Pomoże Kodeks...*

²⁶ *Ibidem*.

w mediach społecznościowych mającą na celu wspieranie internautów w weryfikowaniu informacji²⁷. Badania wskazują, że 72% użytkowników mediów społecznościowych ignoruje niewiarygodne informacje, a 12% zwraca uwagę w komentarzach, że napotkali *fake news*. Co dwudziesty użytkownik blokuje osobę publikującą takie treści. Dodatkowo niektórzy użytkownicy kontaktują się z autorami nieprawdziwych informacji lub zamieszczają sprostowania na swoich profilach. Te dane sugerują, że obecnie obserwujemy pewną obojętność wobec fałszywych informacji. Dlatego konieczne jest zwiększenie działań edukacyjnych skierowanych do użytkowników mediów społecznościowych. Społeczeństwo powinno być wyposażone w narzędzia umożliwiające rozpoznawanie i zwalczanie dezinformacji²⁸. W tym kontekście konieczne jest dostosowanie programów nauczania, szczególnie w obszarze edukacji wczesnoszkolnej, oraz wprowadzenie nowych specjalizacji na uczelniach, które odpowiadają na wyzwania związane z dezinformacją. Kluczową rolę w walce z dezinformacją odgrywa edukacja młodego pokolenia. Jej celem powinno być wykształcenie u uczniów mechanizmów obronnych przed dezinformacją. W ramach tego procesu młodzi ludzie powinni nabyć nie tylko wiedzę, ale także praktyczne umiejętności odpowiedzialnego i mądrego korzystania z zasobów internetowych. Warto wyposażać ich w zdolności do skutecznego poszukiwania informacji, szczególnie umiejętności wyboru wiarygodnych źródeł oraz oceny ich rzetelności, jak również selekcji istotnych treści²⁹.

Zakończenie

Dezinformacja stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń współczesnej przestrzeni informacyjnej. Problem dezinformacji w mediach społecznościowych wynika nie tylko z niskiej jakości informacji, ale także z rosnącej komercjalizacji tych mediów, wykorzystujących zmanipulowane treści do generowania zysków. Media społecznościowe poprzez swoje algorytmy promujące sensacyjne, kontrowersyjne czy emocjonalne treści stwarzają warunki do szybkiego rozprzestrzeniania się dezinformacji. Zjawisko to dotyczy nie tylko treści politycznych, ale również informacji związanych z konsumpcjonizmem, zdrowiem czy nauką. Warto podkreślić, że wprowadzanie użytkowników w błąd często

---

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ T. Gergelewicz, *Obszary budowania odporności na dezinformację jako element bezpieczeństwa infosfery*, „Cybersecurity and Law”, 2022, nr 7, s. 79–80.

²⁹ W. Czernski, *op.cit.*, s. 53.

ma realne konsekwencje dla ich życia codziennego. Przeciwdziałanie dezinformacji wymaga zmiany architektury platform społecznościowych. Algorytmy powinny nie tylko ograniczać rozprzestrzenianie się fałszywych informacji, ale także promować wartościowe i zweryfikowane treści. W tym kontekście trzeba tak projektować algorytmy, interfejsy i zasady moderacji, żeby użytkownicy wiedzieli o zagrożeniach związanych z dezinformacją oraz aktywnie sprawdzali i oceniali przyswajane informacje.

Celem tych działań powinna być ochrona przed dezinformacją i stworzenie przestrzeni informacyjnej, w której użytkownicy będą mieli możliwość świadomego i krytycznego odbioru treści. W tym kontekście istotne jest kształtowanie postaw opartych na analizie faktów, a nie wyłącznie na emocjonalnym odbiorze przekazów. W obliczu wyzwania, jakim jest przeciwdziałanie dezinformacji w mediach społecznościowych, kluczowe znaczenie ma rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia oraz oceny wiarygodności źródeł informacji wśród ich użytkowników. W dobie coraz większej liczby fałszywych i zmanipulowanych treści niezbędne staje się podnoszenie świadomości obywateli oraz wdrażanie skutecznych działań edukacyjnych. Powinny one obejmować zarówno młodsze pokolenia korzystające z mediów społecznościowych od najmłodszych lat, jak i osoby dorosłe, które traktują je jako codzienne źródło informacji. Szczególnie ważne jest zapewnianie narzędzi do samodzielnej weryfikacji treści oraz promowanie rzetelnych źródeł informacji.

Bibliografia

- Baron-Polańczyk E., *Boty, trolle i fake news – uważaj, kto cię uczy!*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2019, nr 2.
- Bhattacharjee A. [i in.], *Disinformation in the Online Information Ecosystem: Detection, Mitigation and Challenges*, Proceedings of the 2020 IEEE International Conference on Data Mining (ICDM), Los Alamitos 2020.
- Chmielewska D., *Nie tylko żołnierze i karabiny. Dezinformacja jako istotny element wojny w Ukrainie na przykładzie fake newsów i prorosyjskich narracji rozpowszechnianych w polskich mediach*, „Media i Społeczeństwo”, 2023, nr 18.
- Czerski W., *Test CRAAP – przykład narzędzia do walki z dezinformacją*, „Dydaktyka Informatyki”, 2021, nr 16.
- Dezinformacja? Pomoże Kodeks Dobrych Praktyk*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, 21.04.2022 (15.01.2025).
- Fake news – dezinformacja w świecie nowych mediów*, CyberPolicy NASK, <https://cyberpolicy.nask.pl>, 28.06.2018 (15.01.2025).
- Gergelewicz T., *Obszary budowania odporności na dezinformację jako element bezpieczeństwa infosfery*, „Cybersecurity and Law”, 2022, nr 7.

- Kmieciak P., *Bezpieczeństwo informacyjne Rzeczypospolitej w dobie fake news – przykłady wykorzystania mediów cyfrowych w szerzeniu dezinformacji*, „Bezpieczeństwo Obronność Socjologia”, 2019, nr 11/12.
- Kowalska-Chrzanowska M., Krysiński P., *Polskie projekty fact-checkingowe demaskujące fałszywe informacje na temat wojny w Ukrainie*, „Media i Społeczeństwo”, 2022, nr 1.
- Kupiecki R., Bryjka F., Chłoń T., *Deinformacja międzynarodowa: pojęcie, rozpoznanie, przeciwdziałanie*, Warszawa 2022.
- Łukaszuk A., *'Whole of Government' oraz 'Whole of Society' – skuteczne działania w budowaniu świadomości i odporności społeczeństwa na zagrożenia w przestrzeni informacyjnej – przeciwdziałanie dezinformacji w Polsce*, „Zeszyty Prawnicze”, 2023, nr 3.
- Mazur J., *Informacja i dezinformacja w przestrzeni publicznej. Wprowadzenie do problematyki*, „Przestrzeń Społeczna”, 2021, nr 1.
- Mroccka K., *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2022, nr 26.
- Muhammed TS., Mathew S.K., *The disaster of misinformation: A review of research in social media*, „Journal of Social Media Studies”, 2020, no. 5.
- Polska na celowniku dezinformacji*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, 21.01.2025 (21.01.2025).
- Shu K. [i in.], *Combating Disinformation in A Social Media Age*, Proceedings of the 2020 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM), New York 2020.
- Shu K. [i in.], *Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective*, Proceedings of the 2017 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM), Sydney 2017.
- Silverman C., Singer-Vine J., *Americans who see fake news believe it, new survey says*, BuzzFeed, <https://www.buzzfeednews.com>, 7.12.2016 (4.02.2025).
- Vosoughi S., Roy D., Aral S., *The spread of true and false news online*, „Science”, 2018, vol. 359, no. 6380.
- Wiśniewski M., *Social media podczas wojny w Ukrainie*, „Alcumena. Pismo Interdyscyplinarne”, 2023, nr 2.
- Wstęp [w:] Platforma przeciwdziałania dezinformacji – budowanie odporności społecznej. Badania i edukacja*, red. R. Kupiecki [i in.], Warszawa 2021.
- Zannettou S. [i in.], *Disinformation Warfare: Understanding State-Sponsored Trolls on Twitter and Their Influence on the Web*, Proceedings of the 2019 IEEE European Symposium on Security and Privacy (EuroS&P), London 2019.

Disinformation on social media – examples and countermeasures

Abstract

Disinformation in social media is one of the key challenges of the modern world. In an era of widespread internet access, false information can spread at an alarming rate, reaching millions of users and shaping their perception of reality. Undoubtedly, an effective fight against disinformation requires the cooperation of state institutions, technology

companies, and social media users. Legal regulations and media literacy education play a crucial role in this process. Equally important is the promotion of fact-checking tools and raising users' awareness of manipulation techniques and the mechanisms behind the spread of disinformation. The aim of this article is to present definitions, examples, and methods of combating disinformation in social media. The study employs the method of literature analysis, including a review of available scientific sources and examples from social media platforms.

Keywords: disinformation, social media, counteraction

Patryk Pleskot*

**W POSZUKIWANIU METODY BADAŃ
NAD ZJAWISKIEM UCHODŹSTWA Z UKRAINY
DO POLSKI PO 2022 ROKU.
PERSPEKTYWA *MIGRATION STUDIES*¹**

Streszczenie

Artykuł proponuje skrótowy przegląd wybranych teorii i pomysłów metodologicznych z zakresu *migration studies* pod kątem ich ewentualnej przydatności do analizowania zjawiska napływu uchodźców z Ukrainy do Polski, wywołanego agresją rosyjską w lutym 2022 r. Autor zastanawia się, które z tradycyjnych i nowszych koncepcji badań nad migracjami mogą być użytecznym punktem odniesienia albo chociaż inspiracją do analizy doświadczeń uchodźców z Ukrainy. Proponuje zarazem podejście „ekumeniczne”, uwzględniające różne poziomy analityczne i możliwie wielostronne aspekty doświadczenia uchodźczego.

Słowa kluczowe: *migration studies*, uchodźcy z Ukrainy, agresja rosyjska na Ukrainę, teorie migracyjne

Wstęp

Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, rozpoczęta w lutym 2022 r., wywołała zjawisko, które – jak się wydawało – zaliczało się do zamkniętych kart w historii Polski i obecnej Unii Europejskiej: falę uchodźców wojennych. Utworzyli ją mieszkańcy zaatakowanego państwa (nie tylko zresztą etniczni Ukraińcy), którzy uciekali głównie na zachód przed wojną. Oprócz oczywistego zainteresowania mediów i opinii publicznej niemal od razu uchodźcy z Ukrainy stali się przedmiotem badań nauko-

---

* Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Pamięci Narodowej, e-mail: p.pleskot@ur.edu.pl, patryk.pleskot@ipn.gov.pl, ORCID: 0000-0001-5627-8325.

¹ Tekst powstał dzięki realizacji projektu „Migranci z Ukrainy w województwie podkarpackim. Implikacje społeczno-gospodarcze” i został sfinansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Regionalna Inicjatywa Doskonałości 2024-2027, nr RID/SP/0011/2024/1.

wych, z naturalnych względów głównie z szerokiego obszaru *migration studies*. Świeżość tego zjawiska migracyjnego powoduje zarazem, że w badaniach tych dominuje bieżący opis, któremu niekonieczne towarzyszy refleksja teoretyczna i metodologiczna.

Poniższy artykuł proponuje – z konieczności bardzo skrótowe – rozważania nad tym właśnie ostatnim aspektem. Przedstawia przegląd wybranych teorii i pomysłów metodologicznych z zakresu *migration studies* (opublikowanych w artykułach i książkach) pod kątem ich ewentualnej przydatności do analizowania zjawiska uchodźców z Ukrainy. Autor skupia się przy tym na tylko jednym aspekcie: napływu uchodźczej fali do Polski. Autor zastanawia się, które z tradycyjnych i nowszych koncepcji badań nad migracjami mogą być użytecznym punktem odniesienia albo chociaż inspiracją do analizy doświadczeń uchodźców z Ukrainy (od motywacji wyjazdowych, przez transfer migracyjny, po charakterystykę życia w państwie przyjmującym). Wypada zarazem podkreślić, że z racji ograniczeń objętościowych pominięty został tu ważny, ale skomplikowany wątek terminologii używanej w badaniach nad migracjami².

² Do orientacji w „teoretycznym terenie” ogólnie rozumianych badań nad migracją mogą służyć opracowania streszczające stan badań i ujęcia teoretyczne tej problematyki – zob. m.in. *Diaspora polska w procesach globalizacji. Stan i perspektywy badań*, red. G. Babiński, H. Chałupeczak, Kraków 2006; N. Glick-Schiller, L. Basch, C. Szanton-Blanc, *From immigrant to transmigrant: theorizing transnational migration*, „Anthropological Quarterly”, 1995, t. 68, nr 1, s. 48–63; A. Górny, P. Kaczmarczyk, *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Warszawa 2003; *Handbook of international migration. The American experience*, red. C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind, New York 1999; K. Iglicka-Okólska, *Migracje zagraniczne w świetle najnowszych ujęć teoretycznych*, „Studia Demograficzne”, 1995, nr 3; 19–34; *eadem*, *Przyczyny migracji z Polski w latach 1945–1990*, „Migracje i Społeczeństwo”, 1997, nr 2; *International migration research: constructions, omissions and the promises of interdisciplinarity*, red. M. Bommes, E.T. Morawska, Aldershot–Burlington 2005; M.M. Kritz, L.L. Lim, H. Zlotnik, *International migration systems: a global approach*, New York–Oxford 1992; L. Lucassen, *Migration, migration history, history: old paradigms and new perspectives*, Bern 1999; D.S. Massey *et al.*, *Theories of international migration: a review and appraisal*, „Population and Development Review”, 1993, nr 3, s. 431–466; *idem*, *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millenium*, Oxford 1998; *Migracje. Dzieje, typologia, definicje*, red. A. Furdal, W. Wysoczański, Wrocław 2006; *Migration. Critical Concepts in the Social Sciences*, red. S. Vertovec, London 2009; *Migration theory. Talking across disciplines*, red. C. Brettell, J.F. Hollifield, New York 2000; A. Portes, J. DeWind, *Rethinking migration: new theoretical and empirical perspectives*, New York 2007; D. Praszalowicz, *Dawne i nowe migracje, dawne i nowe konceptualizacje w badaniach migracyjnych*, „Przegląd Polonijny”, 2007, nr 1, s. 19–40; *eadem*, *Teoretyczne koncepcje procesów migracji*, „Przegląd Polonijny”, 2002, nr 4, s. 9–40.

Dziedzictwo Everetta Lee

W badaniach motywacji uchodźców z Ukrainy, przyjeżdżających do Polski od lutego 2022 r., trudno nie odnieść się do niemłodej już, lecz wciąż inspirującej koncepcji *push-pull factors*, wypracowanej przez Everetta Lee. Badacz ten wyróżnił następujące czynniki wpływające na decyzje migracyjne:

- *push factors* (czynniki wypychające), związane przede wszystkim z miejscem pochodzenia;
- *pull factors* (czynniki przyciągające), związane głównie z celem emigracyjnym;
- *intervening obstacles* (zakłócenia), związane z problemem dużych odległości, granic państwowych, ale także z „pierwotną ociążalnością” ludzi (którą pozostałe czynniki muszą przewyciężyć);
- uwarunkowania osobiste³.

W przypadku uchodźców z Ukrainy oczywistym i najważniejszym *push factor* stała się agresja zbrojna Rosji na Ukrainę. Pamiętajmy jednak, że po upływie miesięcy i względnym ustabilizowaniu frontu czynnik ten przestał być tak jednoznaczny: większość terytorium Ukrainy pozostaje bowiem wolna od okupantów – ale już nie od zbrojnych ataków z powietrza.

Bezpośrednie sąsiedztwo Polski i Ukrainy stanowi zapewne najważniejszy *pull factor*, wzmocniony istnieniem mniej lub bardziej rozwiniętych sieci społecznych (tworzonych wcześniej w ramach migracji zarobkowej), a najpewniej również poczuciem pokrewieństwa kulturowego (przefiltrowanym indywidualnym doświadczeniem każdego z uchodźców).

Warto dodać, że czynniki wypychające i przyciągające mogą zaistnieć zarówno w miejscu wyjścia, jak i w miejscu dojścia. Migracja staje się prawdopodobna w momencie, kiedy *push factors* zdominują to pierwsze miejsce, a *pull factors* – drugie, zaś czynniki zakłócające nie będą na tyle silne, by uniemożliwić przemieszczenie się. Wszystkie te czynniki dotyczą przede wszystkim jednostek, a nie całych grup, ale mogą ulegać modyfikacji pod wpływem osób trzecich (rodziny, przyjaciół czy sieci społecznych, o czym wprost Lee jednak nie pisze). W porównaniu do ekonomicznych i części socjologicznych teorii migracyjnych Lee nie traktuje wymienionych przyczyn jako całkowicie obiektywnych i niezależnych od jednostek. Wszystkie te uwarunkowania mają mniej lub bardziej subiektywny charakter, nawet w perspektywie

---

³ E.S. Lee, *A theory of migration*, „Demography”, 1966, t. 3, nr 1, s. 47–57 (w wersji polskiej tekst ten funkcjonuje jako *Teoria migracji*, opublikowany w serii „Przegląd zagranicznej literatury geograficznej”, 1972, z. 3–4, s. 8–28).

wojny⁴. Być może to subiektywne postrzeganie *push*, *pull* i *inteneving factors* nazywa Lee „uwarunkowaniami osobistymi” (opisywanymi przez niego dość enigmatycznie)⁵.

Model Everetta Lee stosunkowo łatwo zastosować w badaniach makro, skupiających się na migrujących grupach, a także w skali prozopograficznej, gdy wnikliwie analizujemy biografie poszczególnych osób. Im staranniej analizujemy *push* i *pull factors*, poruszając się na różnych poziomach analizy, tym wyraźniej widzimy wielowarstwowe przenikanie się motywacji, w wielu przypadkach niemożliwych do zhierarchizowania.

Dziedzictwo Floriana Znanięckiego i postawa emiczna

W charakteryzowaniu fali uchodźczej z Ukrainy od 2022 r. przydatne mogą okazać się jeszcze starsze koncepcje. Marcin Kula podkreśla, że do badania szeroko rozumianych procesów migracyjnych da się wykorzystać teorie Floriana Znanięckiego. Za szczególnie przydatne uczony ten uznaje postulowane przez Znanięckiego analizowanie motywów wyjazdowych za pomocą zbierania subiektywnych świadectw uczestników procesu historycznego⁶. To niewątpliwie dzieje się już obecnie w odniesieniu do uchodźców z Ukrainy⁷.

Współczesny badacz zjawisk społecznych – w tym migracyjnych i uchodźczych – skupiając się na analizie doświadczenia uchodźstwa, szczególnie w perspektywie indywidualnych wywiadów pogłębionych, nie może pominąć zaproponowanego przez Znanięckiego podejścia badawczego, nazywanego „współczynnikiem humanistycznym”. Posługując się nim, uczony musi skupić się na analizowaniu subiektywnych motywacji badanych aktorów społecznych, bo tylko przyjęcie ich perspektywy pozwoli odtworzyć i zrozumieć realne zjawiska społeczne i działanie członków badanych grup społecznych. Postulaty Znanięckiego zbliżają się tym samym do klasycznych koncepcji *Verstehen* (zrozumienia) Maxa Webera czy też współodczuwania (*Einfuehlung*) Wilhel-

⁴ E.S. Lee, *Theory of migration...*, s. 47–57.

⁵ A. Górny, P. Kaczmarczyk, *op.cit.*, s. 40.

⁶ M. Kula, *Emigracja z realnego socjalizmu: ekonomiczna i polityczna zarazem*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa”, 1995, nr 2, s. 142–143.

⁷ Zob. np. projekt badawczy U-Core (<https://u-core.org/>). Również w ramach projektu Regionalnej Inicjatywy Doskonałości pt. *Migranci z Ukrainy w województwie podkarpackim. Implikacje społeczno-gospodarcze*, realizowanego w latach 2024–2027 na Uniwersytecie Rzeszowskim, planowane jest utworzenie Podkarpackiego Centrum Badawczego „Doświadczenia Uchodźstwa”, w ramach którego gromadzone będą relacje uchodźców z Ukrainy.

ma Dilthey'a. Rzeczywistość społeczna jest postrzegana nie jako obiektywny, z założenia dany byt, lecz jako byt doświadczany przez ludzi i przez to doświadczenie tworzony⁸. To subiektywny obraz świata, konstruowany przez członków grupy społecznej i przetwarzany przez samą grupę (w interakcjach wewnętrznych i zewnętrznych), jest przedmiotem badań nauk społecznych. Oczywiście takie założenie nie może relatywizować jak najbardziej realnych wydarzeń i zjawisk, takich jak agresja zbrojna, represje polityczne itp.

Wydaje się, że idea współczynnika humanistycznego przebija się we wspomianej koncepcji *push-pull factors* Everetta Lee, a zwłaszcza w podkreślanii subiektywnego charakteru postrzegania czynników migracyjnych. Idee Znanieckiego wyraźnie korespondują też z późniejszymi rozważaniami Marvinna Harrisa, który zwrócił uwagę na dwie perspektywy antropologicznego opisu rzeczywistości: etyczną (wywodzoną od słowa „fonetyka” – *phon-etic*) i emiczną (od „fonemiki” – *phon-emic*). Ta pierwsza miała charakteryzować tradycyjnego badacza-analityka, druga zaś reprezentowała punkt widzenia uczestników opisywanych zdarzeń⁹. Posługując się tą terminologią, można powiedzieć, że Znaniecki zburzył ten podział, proponując uczonym podejście emiczne. Wydaje się ono niezbędne w analizie motywacji wyjazdowych, choć ma bardziej charakter uniwersalnego zalecenia badawczego niż konkretnego modelu teoretycznego.

Psychologiczno-społeczna teoria procesu decyzyjnego

Obranie postawy emicznej w śledzeniu motywacji wyjazdowych może współgrać z modelami psychologicznymi – zwłaszcza tymi, które interesują się migracyjnym procesem decyzyjnym. Nasze spojrzenie może wzbogacić psychologiczno-społeczna teoria procesu decyzyjnego, ogłoszona w 1981 r. przez psychologa i demografa Geralda Haberkorna. Badacz ten zaproponował cztero- bądź pięcioetapowy model procesu decyzyjnego, jaki podejmuje jednostka, skłaniając się ku migracji¹⁰. Rozwijając nieco zaproponowany przez niego schemat i dostosowując go do kontekstu uchodźców z Ukrainy, można go opisać w następujący sposób.

⁸ Por. F. Znaniecki, *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971.

⁹ M. Harris, *History and significance of the emic/etic distinction*, „Annual Review of Anthropology”, 1976, nr 5, s. 329–350; zob. też: *idem*, *Culture, People, Nature: An Introduction to General Anthropology*, New York 1980.

¹⁰ G. Haberkorn, *The migration decision-making process: some social-psychological considerations* [w:] *Migration decision making: multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries*, red. G.F. de Jong, R.W. Gardner, New York 1981, s. 252–278.

Na pierwszym etapie jednostka ta dostrzega jakiś problem (np. wybuch wojny) czy zadanie (chęć znalezienia bezpiecznego schronienia, zapewnienia godnego życia sobie i bliskim), po czym wchodzi w relację konfrontacji i próbuje ocenić swą sytuację (ocena ta zależy od czynników obiektywnych, cech indywidualnych, motywacji, ale też charakteru relacji ze wspólnotą).

Drugi etap polega według (zmodyfikowanej) koncepcji Haberkorna na zdefiniowaniu możliwych opcji postępowania: sporządzenia wykazu i przeglądu możliwości poradzenia sobie z zauważonym problemem. Postrzeganie tych możliwości jest powiązane z predyspozycjami jednostki oraz normami społecznymi, którym się podporządkowuje. Jedną z tych możliwości jest migracja: wewnętrzna (np. przeniesienie się na nieobjęte działaniami wojennymi tereny Ukrainy) lub zewnętrzna (np. z Ukrainy do Polski).

Trzeci, kluczowy etap, to dokonanie oceny tych możliwości: przeprowadzenie rachunku zysków i strat, którego efektem jest określenie opcji uznanej za najlepszą. Wybór takiej opcji nie oznacza jeszcze realizacji: należy go skonfrontować z kontekstem społecznym (od rodziny, przez znajomych i przyjaciół, po normy społeczne). Tutaj warto byłoby dodać, że ocena i konfrontacja odbywa się również w kontekście politycznym, a szczególnie medialnym: jednostka kształtuje swoje kroki w reakcji na zasłyszane wieści dotyczące postępów wojsk agresora, sukcesów/porażek armii ukraińskiej; reakcji świata (decydentów, opinii publicznej, mediów) na sytuację na Ukrainie itp.

Do realizacji decyzji dochodzi na etapie czwartym, już po zakończeniu konfrontacji. Kiedy decyzja zostaje podjęta i zaakceptowana przez otoczenie (rodzina, społeczność, miejscowe władze itp.), proces decyzyjny kończy się. W wypadku braku akceptacji (z jakiegokolwiek powodu) dochodzi do etapu piątego: obrony i podtrzymania własnej decyzji (nie można też wykluczyć innej możliwości: odstąpienia od podjętej wcześniej decyzji).

Wydaje się, że koncepcja Haberkorna, uzupełniona o konkretny kontekst geopolityczny, stanowi przydatne narzędzie do badań nad migracją z Ukrainy od 2022 r. Pomysły tego badacza – w przeciwieństwie do wielu innych modeli – okazują się stosunkowo łatwe do zastosowania w praktyce i mogą stanowić narzędzie podporządkujące wspomnienia migrantów.

Poziom mezo i migracja łańcuchowa

W badaniu całokształtu doświadczenia migracyjnego warto zwrócić uwagę na specyficzną skalę badawczą, w pewien sposób pierwotniejszą od poszczególnych koncepcji badawczych, ale ściśle związaną z teoriami

sieci społecznych. Chodzi o docenienie tzw. poziomu mezo w badaniach nad uchodźcami z Ukrainy. I tak np. Dariusz Stola proponuje, by w badaniach nad migracjami – nie pomijając czynników makro (polityki migracyjnej oraz uwarunkowań ekonomicznych istniejących zarówno w państwach wyjścia, jak i państwach dojścia) oraz mikro (indywidualnych decyzji) – przyjrzeć się takiemu właśnie „średniemu” poziomowi, na którym bada się relacje łączące migrantów z ich krewnymi czy znajomymi w kraju i za granicą¹¹. Agata Górny i Paweł Kaczmarczyk nazywają to podejście badawcze mezo-analizą migracji międzynarodowych¹². Badania „mezo” odgrywają istotną rolę również przy nieplanowanych migracjach wywołanych wybuchem wojny. W przypadku fali uchodźczej z Ukrainy do Polski powstałej w lutym 2022 r. można dopisać do tego kontekstu zjawisko transgraniczności. Związki te, interpretowane w kontekście szeroko rozumianych teorii sieci społecznych (takich jak teoria ponadnarodowej przestrzeni społecznej¹³; koncepcja skumulowanej przyczynowości¹⁴; czy teoria strukturacyjna¹⁵), a także kapitału społecznego¹⁶ mogą przyczynić się do zrozumienia motywów wyjazdowych. Dotyczy to zarówno emigracji politycznej, jak i zarobkowej¹⁷.

Sieć powiązań społecznych realizuje się przede wszystkim poprzez związki między przyszłymi migrantami a znajomymi czy członkami rodzin, którzy już wyemigrowali (np. z powodów zarobkowych). Jeśli nie sama decyzja o wyjeździe (przymusowa lub dobrowolna), to wybór kraju/regionu docelowego i szybkość procesu adaptacji do życia w nim mogą być w dużym stopniu kształtowane przez rodzinne i środowiskowe sieci zależności (im gęstsze sieci, tym łatwiejsza droga adaptacji, ale

¹¹ D. Stola, *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, Warszawa 2010, s. 21.

¹² A. Górny, P. Kaczmarczyk, *op.cit.*, s. 62.

¹³ Zob. np. D.S. Massey, F. Garcia, *The social process of international migration*, „Science”, 1987, nr 237, s. 733–738; T. Faist, *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*, Oxford–New York 2000; L. Pries, *Migration and transnational social spaces*, Aldershot–Brookfield–Singapore–Sydney 1999.

¹⁴ Zob. np. D.S. Massey, *Why does migration occur? A theoretical synthesis* [w:] *Handbook of international migration...*, s. 34–52.

¹⁵ Zob. np. J. Goss, B. Lindquist, *Conceptualizing international labour migration: a structuration perspective*, „International Migration Review”, 1995, nr 2, s. 317–351.

¹⁶ Zob. np. A. Górny, D. Stola, *Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego* [w:] *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, red. E. Jaźwińska-Motyłska, M. Okólski, Warszawa 2001, s. 188–205.

¹⁷ Por. A. Górny, P. Kaczmarczyk, *op.cit.*, s. 40–61; zob. też np. O. Stark, *The migration of labour*, Cambridge 1991; *idem*, D.E. Bloom, *The new economics of labour migration*, „American Economic Review” 1985, nr 2, s. 173–177.

trudniejsza asymilacji)¹⁸. Mechanizm ten określa się mianem *chain migration* (migracji łańcuchowej), w której migrant „wabi” członków swojej rodziny czy znajomych i ułatwia im dokonanie transferu migracyjnego¹⁹. Takie sieci społeczne mogli zresztą tworzyć sami migranci, którzy, urządziwszy sobie życie w kraju docelowym, przyciągają kolejne osoby. O ile w przypadku uchodźców wojennych sieci społeczne nie decydują o samym podjęciu decyzji migracyjnej, to mają duży wpływ na wybór miejsca osiedlenia, obniżają tzw. koszty transferu (materialne i niematerialne), a także amortyzują trudny nieraz proces aklimatyzacji. Bez ich badania wiarygodne odtworzenie procesów migracyjnych jakiegokolwiek rodzaju wydaje się niemożliwe.

Transnarodowość, transmigracja i społeczności etniczne

Badając losy uchodźców wojennych z Ukrainy, należy nie tylko analizować motywacje wyjazdowe i przebieg transferu migracyjnego, lecz także – w dalszej kolejności – oceniać koszty migracji i śledzić techniki przystosowawcze w kraju osiedlenia. Uczeni interesujący się tymi zagadnieniami najczęściej piszą o integracji i asymilacji. Ta pierwsza zakłada znalezienie sposobu życia w nowym otoczeniu bez konieczności zerwania z odrębną (acz w naszym przypadku pokrewną) tożsamością kulturową. Druga z kolei oznacza oderwanie od kontekstu kraju wyjścia (lub dążenie do tego oderwania) w imię przyswojenia nowego zestawu praktyk społeczno-kulturowych w kraju przybycia²⁰. Za ich pomocą można niuansować różnorodne strategie przystosowawcze (wykluczające), wybierane przez migrantów.

Jednocześnie dla badań migrantów z Ukrainy po 2022 r. problematyka ta nie może zająć dominującej pozycji: krótki przedział czasowy od momentu migracji utrudnia prześledzenie procesualnych cech strategii przystosowawczych. Nie zmienia to tego, że już teraz można próbować wykrywać czynniki ułatwiające i utrudniające procesy przystosowawcze. Do tych pierwszych zaliczają się podobieństwa w polskim i ukraińskim

¹⁸ D.T. Gurak, F. Cases, *Migration networks and the shaping of migration systems* [w:] *International migration systems...*, s. 150–176.

¹⁹ Termin ten funkcjonuje w badaniach migracyjnych już kilka dziesięcioleci, zob. np. J.S. MacDonald, L.D. MacDonald, *Chain migration. Ethnic neighborhood formation and social networks*, „The Milbank Memorial Fund Quarterly”, 1964, nr 1, s. 82–97.

²⁰ *Ibidem*, s. 33; M. Gordon, *Toward a general theory of racial and ethnic group relations* [w:] *Etnicity. Theory and experience*, red. N. Glazer, D.P. Moynihan, Cambridge 1981, s. 84–110; R. Alba, V. Nee, *Remaking the American mainstream. Assimilation and contemporary immigration*, Cambridge 2003, s. 11–12.

kodeksie kulturowym, występowanie migracyjnych fal zarobkowych przed 2022 r. czy podobna ocena postępowania Rosji, a do drugich – np. cień trudnych doświadczeń historycznych (rzeź wołyńska, akcja „Wisła”, zmitologizowana pamięć o I Rzeczypospolitej itp.).

Bardzo obecnie modna koncepcja transnarodowości (*transnationalism*) również może okazać się przydatna dla naszych poszukiwań. Teoria ta, w swych różnych odmianach, zwraca uwagę na fakt jednoczesnego funkcjonowania migrantów w kilku (najczęściej dwóch) przestrzeniach społeczno-kulturowo-politycznych (zarówno realnie, jak i – a może zwłaszcza – wirtualnie). Zjawisko to nie tylko warunkuje specyfikę ich życia (np. spowalnia integrację czy asymilację), ale wpływa także na owe przestrzenie²¹. Przykładem takich wpływów mogą być z jednej strony kontakty Ukraińców z rodzinami/znajomymi/instytucjami w kraju (bezpośrednie lub pośrednie, np. za pomocą komunikatorów internetowych), a z drugiej – strategii przyjmowania uchodźców wojennych z Ukrainy, wypracowywane w danym państwie (w naszym przypadku: Polsce).

Z koncepcją tą koresponduje pojęcie „transmigrantów” jako migrantów budujących swą autodefinicję w odniesieniu do więcej niż jednego państwa²². Linda Basch, Nina Glick-Schiller i Cristina Szanton-Blanc jako przykład środowiska transmigrantów podają grupy Haitińczyków osiedlonych w USA, walczących w latach osiemdziesiątych z funkcjonującym na wyspie reżimem Jean-Claude’a Duvaliera, a także imigrantów filipińskich, w tym samym czasie lobbujących w Stanach Zjednoczonych przeciwko reżimowi Ferdinanda Marcosa²³. Pozostaje otwartym pytanie, czy koncepcja ta może okazać się użyteczna wobec uchodźców ukraińskich.

Różnicujące się grupy w ramach kategorii migrantów z Ukrainy można ponadto zaliczyć do specyficznego rodzaju lokalnych społeczności etnicznych – kolejnego terminu powszechnie stosowanego w badaniach migracyjnych. Jak podaje Ewa Morawska, lokalna społeczność etniczna jest to „ograniczony przestrzennie system interakcji, wspierany przez zespół instytucji oraz kontrolę społeczną i wytwarzający consensus w sferze wartości kulturowych”²⁴. Dla uchodźców z Ukrainy taka definicja jest jednak trudna do praktycznego wykorzystania: nie tworzą oni

²¹ D. Praszalowicz, *Dawne i nowe migracje...*, s. 21.

²² N. Glick-Schiller, L. Basch, C. Szanton-Blanc, *op.cit.*, s. 48.

²³ *Ibidem*, s. 56–57.

²⁴ E.T. Morawska, *Polonijne społeczności lokalne i ich przemiany [w:] Polonia amerykańska. Przeszołość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada, Wrocław 1988, s. 371.

silnych, wyodrębnionych wspólnot, w których objawiłyby się wszystkie cechy charakterystyczne dla lokalnej społeczności etnicznej. Nieco bardziej odpowiednia może zapewne być szersza definicja Doroty Praszalowicz, wymieniającej trzy elementy wyróżniające taką społeczność: terytorium (np. dane miasto, osiedle, ulicę, blok), sieć stosunków społecznych (kontakty między migrantami) oraz poczucie więzi/przynależności (np. do „ukraińskości”, rodzimej tradycji, wiary itp.)²⁵. Ogólnikowość takiej definicji sprawia jednak, że jej użycie w niewielkim stopniu pozwala na teoretyczną interpretację danych faktograficznych. Na pewno w przypadku uchodźców z Ukrainy nie dochodzi do pełnej realizacji mechanizmu nazwanego przez Raymonda Bretona „etniczną kompletnością instytucjonalną” – czyli sytuacji, w której migranci tworzą za granicą zamknięty, samowystarczalny świat²⁶.

Uchodźcy – kłopoty z definicjami

Migrantów z Ukrainy bez większego wahania zalicza się do kategorii uchodźców wojennych, a szerzej – politycznych. Powód takiej kategoryzacji jest oczywisty, choć, jak zwykle, w szczegółach i na poziomie prozograficznym sytuacja staje się bardziej skomplikowana (czy np. można postawić na tym samym miejscu mieszkańca Lwowa i Buczy?). Zauważmy przy tym, że status uchodźcy gwarantuje aktywną pomoc państwa przyjmującego – pod tym względem uchodźcy są bardziej uprzywilejowani i startują z lepszej pozycji niż „zwykli” emigranci zarobkowi²⁷.

Należy tu podkreślić jedno ważne zjawisko: w klasycznym modelu uchodźca polityczny to osoba, która otrzymuje – po krótszym lub dłuższym procesie sprawadzania – status uchodźcy od państwa przyjmującego. W przypadku masowego napływu uchodźców politycznych takie działanie nie jest możliwe. Ujmując sprawy w dużym uproszczeniu, można jednak stwierdzić, że domyślnie uchodźczy status osób przybywających do Polski z terytorium Ukrainy ustaliła specustawa z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa²⁸ (*notabene* nie będziemy tutaj analizować

²⁵ D. Praszalowicz, *Dawne i nowe migracje...*, s. 28.

²⁶ R. Breton, *Institutional completeness of ethnic communities and personal relations of immigrants*, „American Journal of Sociology”, 1964, nr 2, s. 193–205.

²⁷ J. Böröcz, A. Portes, *Contemporary immigration. Theoretical perspectives on its determinants and models of incorporation*, „International Migration Review”, 1989, t. XXIX, s. 616, 619.

²⁸ Ustawa z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. 2022, poz. 583).

wać polityki władz polskich wobec kryzysu uchodźczego, opisanej już w wielu innych miejscach²⁹).

Warto jednocześnie zwrócić uwagę, że sama ONZ-owska definicja uchodźcy jest mglista i nieprecyzyjnie określona. Co prawda w konwencji genewskiej z 1951 r. i protokole z 1967 r.³⁰ zawarto wyczerpujące wyjaśnienie statusu uchodźcy, to jednak szczegółowość nie idzie w parze z precyzją i zbyt wąsko zawęża kategoryzacje. W myśl tej definicji status uchodźcy przysługuje osobie, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”³¹.

Różne „natężenie” uchodźstwa zauważają Sergio Aguayo, Astri Suhrke i Aristide Zolberg: chociaż podkreślają, że w definicji uchodźcy należy wziąć pod uwagę obecność przemocy, to zarazem wyróżniają „współczynnik zagrożenia” (*index of danger*), uwzględniający zróżnicowaną wielkość i prawdopodobieństwo występowania owej przemocy³². Można zauważyć, że w zależności od miejsca zamieszkania danego uchodźcy na terenie Ukrainy ten indeks podlegał pewnemu zróżnicowaniu.

Na współwystępowanie motywów migracji dobrowolnych i przymusowych zwraca z kolei uwagę Anthony Richmond. Jego zdaniem nawet te decyzje wyjazdowe, które wynikały z zaistnienia nacisku i przymusu, mogły mieć cechy tożsame z decyzjami dobrowolnymi, które też przecież podlegają uwarunkowaniom (np. w postaci norm i ról społecznych,

---

²⁹ Zob. np. P. Zalewski, *Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. Aspekty prawne i securitologiczne*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2022, t. 34, s. 101–124.

³⁰ Zob. tekst konwencji w: Konwencja ONZ dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515); Protokół ONZ dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517).

³¹ Konwencja dotycząca statusu uchodźców...; rozdz. 1, art. 1; E.T. Morawska, *Intended and unintended consequences of forced migrations: a neglected aspect of East Europe's twentieth century history*, „International Migration Review”, 2000, t. 34, nr 4, s. 1073–1074; A.E. Shacknove, *Who is a refugee?*, „Ethics”, 1985, nr 1 (95), s. 274–284.

³² A. Zolberg, A. Suhrke, S. Aguayo, *Escape from violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, Oxford 1989, s. 380.

aspiracji materialnych itp.). Z tych względów Richmond skrytykował wcześniejsze pomysły Williama Petersena, zakładające dość wyraźne podziały typologiczne migracji. Sam co prawda także zaproponował wyróżnienie dwóch kategorii, ale postrzegał je tylko jako skrajne bieguny szerokiej przestrzeni postaw pośrednich. Do tych biegunów zaliczył migrantów reaktywnych (np. ofiary wojen, uciekinierzy) oraz migrantów proaktywnych (emigracja czysto zarobkowa)³³. Migranci z Ukrainy byliby rzecz jasna zdecydowanie bliżsi tym pierwszym.

„Stopniowalność” w szerokich definicjach uchodźstwa przymusowego zauważa także Ewa Morawska. Zwraca ona uwagę, że niekiedy pod terminem „exodusu” ujmuje się nie tylko jednostki czy grupy społeczne bezpośrednio zmuszone do opuszczenia macierzystego kraju, ale też te osoby, które miały możliwość wyboru mimo presji wynikającej z okoliczności uznawanych za niebezpieczne³⁴. Trudno przyłożyć jej propozycję do konkretnych realiów, w tym ukraińskich, choć pozwala ona zwrócić uwagę na stopniowalność – oczywiście tylko ograniczoną – zagrożenia działaniami rosyjskimi w zależności od części terytorium Ukrainy (ale choć agresorzy okupują tylko jego fragmenty, to przecież całe jest zagrożone bombardowaniami).

Morawska wylicza poza tym ogólne przyczyny oraz cele przymusowych migracji. Wśród tych pierwszych znalazły się wojny między państwami; konflikty regionalne; walka o własne państwo lub/i uznanie własnego narodu; rozpad porządku publicznego; rewolucje społeczne; konflikty ideologiczne; międzypaństwowe porozumienia w sprawie zmiany granic lub transferów ludności (zwłaszcza bezpośrednio po 1945 r.) oraz naciski wywierane przez państwo lub/i siły społeczne. Uchodźcy z Ukrainy wpisują się w tę pierwszą i drugą kategorię. Do ogólnych celów przymusowych migracji (z punktu widzenia ich inicjatorów) Morawska zalicza z kolei ekspansję terytorialną i zapędy imperialistyczne; podporządkowanie sobie danej grupy etnicznej; homogenizację narodowościową; neutralizację przeciwników politycznych lub danych klas społecznych; realizację celów polityki zagranicznej (np. destabilizowania innego państwa) oraz zapewnienie siły roboczej w ramach modernizacji³⁵. Te czynniki świetnie wpisują się w cele polityczne i wojenne reżimu Putina.

³³ A. Górny, P. Kaczmarczyk, *op.cit.*, s. 10–11, por. A.H. Richmond, *Global apartheid: refugees, racism and the New World order*, Don Mills 1994; W. Petersen, *A general typology of migration*, „American Sociology Review” 1958, nr 3 (23), s. 256–266.

³⁴ E.T. Morawska, *Intended and unintended consequences of forced migrations...*, s. 1073–1074.

³⁵ *Ibidem.*

Nie zmienia to faktu, że definicje tego typu pozostają bardzo ogólne. Agata Górny i Paweł Kaczmarczyk przekonują wręcz, że „przyjęcie bardzo precyzyjnej i ścisłej definicji uchodźcy, z jaką mamy do czynienia choćby w prawie międzynarodowym, jest w istocie pozbawione podstaw teoretycznych”³⁶. Takie ujęcie jest – być może – zbyt radykalne.

Uchodźcy odysejscy i rubikońscy

Rzecz jasna, nie wszystkie wątpliwości definicyjne występują w dość jednak jednoznacznym kontekście uchodźców wojennych z Ukrainy. Niemniej należy uświadamiać sobie niedoskonałość koncepcji teoretycznych i rozwiązań prawnych, z reguły nienadążających za skomplikowanymi realiami. Na pewno inspirującą teorią związaną z migracjami politycznymi może okazać się koncepcja Danièle Joly, która w ważnym artykule z 2002 r. zaproponowała podział uchodźców politycznych na „odysejskich” (*Odyssean refugees*) i „rubikońskich” (*Rubicon refugees*). Do tych pierwszych zaliczają się osoby, które uczestniczyły w jakimś zbiorowym projekcie w kraju wyjścia i przeniosły go do kraju przyjmującego, definiując swą tożsamość przede wszystkim wokół utraconej ojczyzny. Ci drudzy z kolei zerwali więzy z krajem wyjścia, a w kraju przyjmującym nie prowadzili (albo przestali prowadzić) działalności zorientowanej na państwo, z którego wyszli³⁷.

Jest prawdą, że Joly, wyróżniając kategorię uchodźców odysejskich, myśli przede wszystkim o takich społecznościach, jak Kurdowie, Palestyńczycy czy Chilijczycy, a także umieszcza je w szerszym kontekście czasowym, biorąc pod uwagę zmiany pokoleniowe. W tym sensie jej analiza nie przystaje bezpośrednio do uchodźców z Ukrainy od 2022 r. Joly niekiedy stosuje też zbyt surowe z naszego punktu widzenia kryteria doboru do danej kategorii, stawiając zbyt wysoki mur między uchodźcami a społecznościami (zarówno wyjściowymi, jak i przyjmującymi)³⁸. Jej przemyślenia mogą okazać się jednak bogatym źródłem inspiracji.

Według Joly „uchodźcy odysejscy nie oznaczają jedynie ofiar struktury konfliktu w ich macierzystym kraju, lecz także osoby w pozytywny sposób zaangażowane w polityczną walkę i tworzenie projektu społeczeństwa w swej ojczyźnie; projektu, który zabrały ze sobą na wygnanie – w ten sposób angażują się w życie swej ojczyzny pomimo porażki,

³⁶ A. Górny, P. Kaczmarczyk, *op.cit.*, s. 11.

³⁷ D. Joly, *Odyssean and Rubicon Refugees: Toward a Typology of Refugees in the Land of Exile*, „International Migration Review”, 2002, nr 6, s. 3–22.

³⁸ *Ibidem*, s. 13–15.

jakiej zaznały”³⁹. W tym świetle można próbować zastanawiać się, czy migranci z Ukrainy podlegają aktywizacji politycznej i biorą udział w sporach i debatach toczących się w ich ojczyźnie w cieniu wojny. Można dodać, że bezpośrednie zaangażowanie w taki „projekt” nie musi być konieczne – wystarczy wyrobienie w sobie postawy względem tego projektu (np. polityki Wołodymyra Zełenskigo). Ciekawe są dalsze wywody Joly: „uchodźcy odysejscy często organizują się w stowarzyszenia polityczne. Tworzą gęste ponadnarodowe sieci kontaktów, posiadające formalne struktury, a także podzielające poglądy i strategie działań [...]. Struktura konfliktu istniejąca w kraju macierzystym [...] wciąż determinuje sposób organizacji społecznej tych uchodźców”⁴⁰. Taka organizacja zakładała m.in. symboliczne obchody rocznic, a także tworzenie rozmaitych komitetów pomocowych, „wspierających krajowe dzieła poprzez ich nagłaśnianie i finansowanie”⁴¹. Jak się wydaje, zjawiska te nie są szczególnie silne wśród licznej współczesnej diaspory ukraińskiej w Polsce. Warto – w toku badań prowadzonych przez tworzone Centrum Badawcze – zbadać przyczyny tego zjawiska.

Joly zauważa także (choć chyba nie do końca docenia) przeciwstawny potencjał tkwiący w „strukturze konfliktu” – tendencję do wewnętrznych sporów, podziałów, oskarżeń o „zdradę”, „kolaborację” itp. Czy te zjawiska nurtują życie uchodźczych społeczności z Ukrainy w Polsce? To kolejne pytanie badawcze, które warto stawiać.

Trzeba raz jeszcze podkreślić, że teoretyczne kategoryzacje, takie jak ta proponowana przez Joly, są tylko idealnym i uproszczonym ujęciem bardziej skomplikowanej rzeczywistości, w której ogólne modele i tendencje były filtrowane przez indywidualne predyspozycje i osobowości, jak również Zolbergowskie struktury pośrednie i sieci społeczne (charakter związków rodzinnych itp.) oraz ogólne uwarunkowania, np. geopolityczne. Sama Joly przyznaje, że „w praktyce grupa nigdy nie jest homogeniczna, a stopień politycznego zaangażowania jej członków może być zróżnicowany”⁴². To rozumowanie da się jeszcze zradycalizować – podział na uchodźców odysejskich i rubikońskich nie uwzględnia sytuacji pośrednich: można założyć (a w toku badań sprawdzić) zaistnienie sytuacji, w której ponadprzeciętnie aktywny politycznie obywatel Ukrainy po transferze migracyjnym do Polski nie podjął tutaj żadnej aktywności publicznej: ani wśród pobratymców, ani na „rynku polskim”. Mogło się jednak zdarzyć i tak, że osoba mało aktywna, a nawet obojętna na

³⁹ *Ibidem*, s. 9.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 12.

⁴¹ *Ibidem*, s. 13.

⁴² *Ibidem*, s. 14.

sprawy państwowe i polityczne w Ukrainie, po transferze zaktywizowała się i zaangażowała w najróżniejsze inicjatywy społeczne, antyrosyjskie, propaństwowe itp. Co więcej, można pokusić się o stwierdzenie, że nierzadko postawy odysejskie i rubikońskie potrafiły współwystępować zarówno w danej, tej samej grupie, jak i wśród jej przedstawicieli.

Zakończenie

W ramach opartego na konfrontacji źródeł z teoriami podsumowania tych fragmentarycznych rozważań można stwierdzić, że wbrew pozorom sam wybuch wojny – przecież potężny *push factor* – nie dla wszystkich uchodźców musiał oznaczać osiągnięcie „migracyjnego punktu krytycznego”. Niektórzy nie wierzyli, inni byli w szoku, jeszcze inni postanawiali czekać na rozwój wydarzeń, a pozostali – mimo wszystko zostać. Migracyjny punkt krytyczny powstawał w tym momencie, kiedy najróżniejsze *push factors* – osobiste, materialne, polityczne czy deprywacyjne osiągały poziom decyzji migracyjnej. Z kolei nawet wybitnie geopolityczne uwarunkowania takiej decyzji sprowadzają się ostatecznie do dwóch sfer: indywidualnej i społecznej.

W jaki sposób? Dla uciekających przed wojną (nie jednocześnie!) funkcjonowanie w ukraińskiej sytuacji geopolitycznej i społecznej po 22 lutego 2022 r. stało się po prostu zbyt trudne zarówno z perspektywy indywidualnej, jak i relacji międzyludzkich (rodzinnych, towarzyskich). Zastana sytuacja okazała się dla nich nie do zniesienia. W ten sposób wyczerpywały się sposoby funkcjonowania w doświadczanym kontekście społecznym (państwowym) z zachowaniem zinternalizowanego systemu wartości.

W uzupełnieniu do kilkufazowej teorii procesu decyzyjnego Geralda Haberkorna warto podkreślić znaczenie dwóch podstawowych momentów decyzyjnych: pierwszy to samo zdecydowanie się na wyjazd, drugi zaś dotyczy wyboru kraju docelowego. W tym pierwszym główną rolę mógł odegrać – rzecz jasna – dominujący (aczkolwiek nie zawsze jedyny!) *push factor*: wybuch wojny i rosyjska agresja. W drugim decydujące okazywały się często uwarunkowania *chain migration*: posiadanie w danym kraju (Polska) czy regionie (Podkarpacie) rodziny, przyjaciół; a ponadto bliskość geograficzna (szczególnie obszarów wschodniej i południowo-wschodniej Polski).

Należy przy tym wyraźnie podkreślić, że w tych słowach staramy się opisać tylko tendencje, a nie wszystkie możliwe przypadki. W historii badań nad migracją nie udało się jeszcze skonstruować teorii, która łą-

czyłaby jednocześnie wszystkie jednostkowe przypadki w skali mikro z trendami obserwowanymi w skali makro – nawet, gdy obie podlegają tak silnemu oddziaływaniu, jakim jest wojenny *push factor*. Dlatego w próbach dociekania prawdy na temat doświadczeń uchodźców z Ukrainy na Podkarpaciu najlepsze wydaje się obranie postawy eklektycznej – korzystanie z możliwie wielu teorii, metodologii i paradygmatów badawczych. Postulat ten sformułowano już w literaturze migracyjnej⁴³. Takie podejście jest zasadne o tyle, że rzeczywistość nigdy nie jest jednowymiarowa i nie da się podporządkować jednemu paradygmatowi. Dlatego też w badaniach warto zonglować wszystkimi skalami (od perspektywy makroekonomicznej, przez sieci społeczne Zolberga po indywidualną biografistykę), wykorzystywać humanistyczną socjologię Znanieckiego, rozmaite teorie socjologiczne (od Everetta Lee po Aristide’a Zolberga), psychologiczne (np. Haberkorna), prawne (w ujęciu międzynarodowym i krajowym) czy też interdyscyplinarne badania zjawiska uchodźstwa. Nie ulega wątpliwości, że zasada „współczynnika humanistycznego” Znanieckiego, *push and pull factors* Everetta Lee i psychologiczno-społecznych czynników procesu decyzyjnego Geralda Haberkorna mogą się doskonale uzupełniać. Przefiltrowanie ich z kolei przez teorie uchodźstwa i strategie polityczne państw zaangażowanych w transfer migracyjny pozwala na umieszczenie badanej grupy w kontekście geopolitycznym.

Bibliografia

- Alba R., Nee V., *Remaking the American mainstream. Assimilation and contemporary immigration*, Cambridge 2003.
- Böröcz J., Portes A., *Contemporary immigration. Theoretical perspectives on its determinants and models of incorporation*, „International Migration Review”, 1989, t. XXIX.
- Breton R., *Institutional completeness of ethnic communities and personal relations of immigrants*, „American Journal of Sociology”, 1964, nr 2.
- Brettell C.B., Hollifield J.F., *Migration theory: talking across disciplines*, New York–London 2000.
- Diaspora polska w procesach globalizacji. Stan i perspektywy badań*, red. G. Babiński, H. Chałupczak, Kraków 2006.
- Faist T., *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*, Oxford–New York 2000.
- Glick-Schiller N., Basch L., Szanton-Blanc C., *From immigrant to transmigrant: theorizing transnational migration*, „Anthropological Quarterly”, 1995, t. 68, nr 1.

---

⁴³ C.B. Brettell, J.F. Hollifield, *Migration theory: talking across disciplines*, New York–London 2000.

- Gordon M., *Toward a general theory of racial and ethnic group relations* [w:] *Ethnicity. Theory and experience*, red. N. Glazer, D.P. Moynihan, Cambridge 1981.
- Goss J., Lindquist B., *Conceptualizing international labour migration: a structuration perspective*, „International Migration Review”, 1995, nr 2.
- Górny A., Kaczmarczyk P., *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Warszawa 2003.
- Górny A., Stola D., *Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego* [w:] *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, red. E. Jaźwińska-Motyłska, M. Okólski, Warszawa 2001.
- Haberkorn G., *The migration decision-making process: some social-psychological considerations* [w:] *Migration decision making: multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries*, red. G.F. de Jong, R.W. Gardner, New York 1981.
- Handbook of international migration. The American experience*, red. C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind, New York 1999.
- Harris M., *Culture, People, Nature: An Introduction to General Anthropology*, New York 1980.
- Harris M., *History and significance of the emic/etic distinction*, „Annual Review of Anthropology”, 1976, nr 5.
- Iglicka-Okólska K., *Migracje zagraniczne w świetle najnowszych ujęć teoretycznych*, „Studia Demograficzne”, 1995, nr 3.
- Iglicka-Okólska K., *Przyczyny migracji z Polski w latach 1945–1990*, „Migracje i Społeczeństwo”, 1997, nr 2.
- International migration research: constructions, omissions and the promises of interdisciplinarity*, red. M. Bommers, E.T. Morawska, Aldershot–Burlington 2005.
- Joly D., *Odyssean and Rubicon Refugees: Toward a Typology of Refugees in the Land of Exile*, „International Migration Review”, 2002, nr 6.
- Konwencja ONZ dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515).
- Kritz M.M., Lim L.L., Zlotnik H., *International migration systems: a global approach*, New York–Oxford 1992.
- Kula M., *Emigracja z realnego socjalizmu: ekonomiczna i polityczna zarazem*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa”, 1995, nr 2.
- Lee E.S., *A theory of migration*, „Demography”, 1966, t. 3, nr 1.
- Lee E.S., *Teoria migracji*, „Przegląd zagranicznej literatury geograficznej”, 1972, z. 3–4.
- Lucassen L., *Migration, migration history, history: old paradigms and new perspectives*, Bern 1999.
- MacDonald J.S., MacDonald L.D., *Chain migration. Ethnic neighborhood formation and social networks*, „The Milbank Memorial Fund Quarterly”, 1964, nr 1.
- Massey D.S. et al., *Theories of international migration: a review and appraisal*, „Population and Development Review”, 1993, nr 3.
- Massey D.S., *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millenium*, Oxford 1998.
- Massey D.S., Garcia F., *The social process of international migration*, „Science”, 1987, nr 237.
- Migracje. Dzieje, typologia, definicje*, red. A. Furdal, W. Wysoczański, Wrocław 2006.
- Migration. Critical Concepts in the Social Sciences*, red. S. Vertovec, London 2009.
- Migration theory. Talking across disciplines*, red. C. Brettell, J.F. Hollifield, New York 2000.

- Morawska E.T., *Intended and unintended consequences of forced migrations: a neglected aspect of East Europe's twentieth century history*, „International Migration Review”, 2000, t. 34, nr 4.
- Morawska E.T., *Polonijne społeczności lokalne i ich przemiany [w:] Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada, Wrocław 1988.
- Petersen W., *A general typology of migration*, „American Sociology Review”, 1958, nr 3.
- Portes A., DeWind J., *Rethinking migration: new theoretical and empirical perspectives*, New York 2007.
- Praszałowicz D., *Dawne i nowe migracje, dawne i nowe konceptualizacje w badaniach migracyjnych*, „Przegląd Polonijny”, 2007, nr 1, s. 19–40.
- Praszałowicz D., *Teoretyczne koncepcje procesów migracji*, „Przegląd Polonijny”, 2002, nr 4.
- Pries L., *Migration and transnational social spaces*, Aldershot–Brookfield–Singapore–Sydney 1999.
- Protokół ONZ dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517).
- Richmond A.H., *Global apartheid: refugees, racism and the New World order*, Don Mills 1994.
- Shacknove A.E., *Who is a refugee?*, „Ethics”, 1985, nr 1.
- Stark O., *The migration of labour*, Cambridge 1991.
- Stark O., Bloom D.E., *The new economics of labour migration*, „American Economic Review”, 1985, nr 2.
- Stola D., *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, Warszawa 2010.
- Ustawa o pomocy 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U 2022, poz. 583).
- Zalewski P., *Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. Aspekty prawne i securitologiczne*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2022, t. 34.
- Znaniecki F., *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971.
- Zolberg A., Suhrke A., Aguayo S., *Escape from violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, Oxford 1989.

In search of methodological approach towards Ukrainian refugees in Poland after 2022. A migration studies' perspective

Abstract

The article offers a brief overview of selected theories and methodological concepts within the migration studies' research field in order to determine if they could be useful for analyzing an influx of Ukrainian refugees to Poland after the Russian invasion of Ukraine in February 2022. The author reflects on which classical and modern migration studies' ideas could provide a fruitful reference point or at least an inspiration for defining Ukrainian refugees' experiences. He proposes an „ecumenic” approach, including a variety of analytical levels and as versatile aspects of refugees' background as possible.

Keywords: *migration studies*, refugees from Ukraine, Russian invasion on Ukraine, migration theories

Edyta Maria Pytel*

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO WYNIKAJĄCE Z *GIG ECONOMY*

Streszczenie

W artykule podjęto próbę rozpoznania i systematyzacji zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, wynikających ze zjawiska *gig economy*. Realizując cel badawczy, skoncentrowano się na trzech aspektach bezpieczeństwa społecznego: socjalnym, rozwojowym i wspólnotowym, zgodnie z koncepcją trójpodziału bezpieczeństwa społecznego zaproponowaną przez M. Leszczyńskiego. Zastosowano teoretyczne podejście badawcze, wykorzystując ogólnologiczne metody badań i analizę źródeł. Stwierdzono, iż zagrożenia można sklasyfikować w trzech głównych obszarach: zagrożenia egzystencji, zagrożenia rozwojowe i zagrożenia wspólnotowe, oraz że zagrożenia te są powiązane w złożonej sieci relacji przyczynowo-skutkowych, w której dane zagrożenie może generować lub nasilać inne, prowadząc do powstania spirali negatywnych następstw. Tekst stanowi potencjalną bazę dla badań empirycznych bądź praktycznego wykorzystania.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo socjalne, *gig economy*, zagrożenia, praca

Wstęp

Praca ma fundamentalne znaczenie dla egzystencji człowieka i bezpieczeństwa społecznego, jako że determinuje dostęp do niezbędnych zasobów i możliwości rozwoju. Charakter pracy nieustannie ewaluje w wyniku wszechobecnych przemian technologicznych, społecznych, ekonomicznych czy kulturowych. Praca transformowała wraz z cywilizacją, poczynając od małych, lokalnych form działalności zawodowej, poprzez procesy industrializacji oraz urbanizacji, aż do współczesnych modeli zatrudnienia. Przeobrażenia w tym zakresie odzwierciedlają dynamiczny rozwój społeczeństwa i zmienność jego postulatów. Wzrost

---

* Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, e-mail: pytel.edyta@doktorant.uken.krakow.pl, ORCID: 0009-0001-3709-3082.

świadomości społecznej pociąga za sobą eskalację wymagań i oczekiwań wobec warunków pracy ze strony pracowników oraz sposobu zatrudnienia i wykonywania pracy ze strony pracodawców. Nowe potrzeby i preferencje kształtują nowe modele pracy.

Obecnie coraz bardziej zyskującym na znaczeniu zjawiskiem w dziedzinie zatrudnienia jest *gig economy*¹. *Gig economy* stanowi alternatywę dla tradycyjnych form zatrudnienia, oferującą większą elastyczność i autonomię poprzez pracę na podstawie krótkoterminowych kontraktów. Pomimo iż *gig economy* wpisuje się w aktualne trendy rynku pracy i dostarcza nowych możliwości, to zarazem generuje zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego we wszystkich jego aspektach wyróżnionych przez M. Leszczyńskiego: socjalnym, rozwojowym i wspólnotowym².

Celem niniejszego artykułu jest rozpoznanie i usystematyzowanie zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego wynikających ze zjawiska *gig economy*. Jak zauważa J. Gierszewski, określenie zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa społecznego jest procesem złożonym, w którym należy brać pod uwagę różnorodne czynniki, w tym te o charakterze niemierzalnym (subiektywnym)³. Zagrożenia związane z *gig economy* są szczególnie trudne do uchwycenia, co łączy się z ewolucyjnym charakterem wskazanego zjawiska,

---

¹ Termin *gig economy* w wolnym przekładzie na język polski oznacza gospodarkę prac dorywczych. Słowo *gig* w języku angielskim oznacza kolokwialnie pracę dorywczą, fuchę. Termin ten w literaturze przedmiotu często zastępowany jest przez określenia *on-demand economy* (gospodarka na żądanie), *sharing economy* (ekonomia współdzielenia), *collaborative economy* (ekonomia współpracy), *platform economy* (ekonomia platformowa), *access economy* (gospodarka dostępu) i inne (B. Jamka, *Zarządzanie projektami w dobie postępującej cyfryzacji i zwiększonego ryzyka*, red. A. Laskowska-Rutkowska, Warszawa 2022, s. 98–100. Zamienne stosowanie wymienionych określeń powoduje pewien chaos pojęciowy. Każde z tych pojęć kładzie nacisk na różny aspekt tego samego zjawiska. *Gig economy* jest pojęciem szerszym, odnoszącym się holistycznie do zjawiska pracy elastycznej, krótkoterminowej, tymczasowej i w tym rozumieniu model ten jest rozpatrywany w niniejszym artykule.

² Bezpieczeństwo społeczne jako kompleksowy konstrukt analizowane jest z różnych perspektyw. M. Leszczyński przedstawia słuszną koncepcję bezpieczeństwa społecznego, które obejmuje trzy następujące komponenty tego pojęcia: bezpieczeństwo socjalne, bezpieczeństwo rozwojowe i bezpieczeństwo wspólnotowe. Pierwsza składowa odnosi się do gwarancji zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych (minimum egzystencji), druga do możliwości długofalowego rozwoju jednostek (wydobywanie potencjału z kapitału ludzkiego), natomiast ostatnia do więzi społecznych i prawidłowych relacji wewnątrz-wspólnotowych (dotyczy kapitału społecznego). M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2011, s. 58. Zagadnienie bezpieczeństwa społecznego według przywołanej koncepcji M. Leszczyńskiego jest rozpatrywane w wymiarze egzystencjonalnym. J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka”, 2018, nr 30, s. 25.

³ *Ibidem*, s. 22–23.

złożonością interakcji pomiędzy podmiotami działającymi w jego ramach oraz szerokim zakresem różnych form zatrudnienia i kontraktowania, jaki obejmuje kategoria *gig economy*. Niniejszy artykuł stanowi próbę rozpoznania i systematyzacji zagrożeń przy zastosowaniu wieloaspektowego, teoretycznego podejścia badawczego. Uwzględniono ogólnologiczne metody badań i analizę źródeł. Wykorzystano źródła w postaci literatury naukowej przedmiotu, właściwych aktów prawnych dotyczących kwestii zatrudnienia, źródeł internetowych, co pozwoliło na uzyskanie aktualnych informacji i perspektyw. Tekst stanowi potencjalną bazę dla badań empirycznych bądź praktycznego wykorzystania.

Istota pracy dla bezpieczeństwa społecznego

Praca jest nieodłącznym elementem egzystencji, elementarną aktywnością człowieka, kształtującą stabilność socjalną i społeczną jednostek i społeczności, pozwalającą na ogólny, wielopłaszczyznowy postęp. Stanowi w szczególności źródło dochodu, jednak jej istota wykracza daleko poza kwestie finansowe, obejmując szerszy kontekst dobrostanu osobistego i społecznego. Wskazywana w literaturze wyraźna korelacja pomiędzy wykonywaniem pracy a poprawą jakości funkcjonowania w wymiarze jednostkowym i wspólnotowym podkreśla znaczenie pracy dla bezpieczeństwa społecznego⁴. Bez dbałości o dostęp do zatrudnienia i o odpowiednie warunki pracy nie można zagwarantować bezpieczeństwa społecznego. Praca wpływa bowiem na każdy aspekt wskazanego bezpieczeństwa – od bezpieczeństwa socjalnego, poprzez kwestie rozwojowe związane z wydobywaniem potencjału z kapitału ludzkiego, aż po aspekt wspólnotowy dotyczący koegzystencji społecznej.

W głównej mierze świadczenie pracy generuje środki finansowe, dzięki którym mogą zostać zaspokojone podstawowe potrzeby życiowe i tym samym urzeczywistniany jest stan bezpieczeństwa socjalnego. Świadczenie pracy gwarantuje również dostęp do możliwości rozwojowych człowieka i społeczeństwa. Prowadzi nie tylko do osobistego wzrostu i samorealizacji, ale także do ewolucji społeczeństwa, podno-

---

⁴ M. Kowalska, S. Szemik, *Zdrowie i jakość życia a aktywność zawodowa*, „Medycyna Pracy. Workers' Health and Safety”, 2016, nr 5, s. 663–671; M. Gitling, *Człowiek i jego praca*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2013, nr 33, s. 211–221; M. Wyrostek, *Praca jako determinanta jakości życia człowieka*, „Zarządzanie i Finanse”, 2013, nr 3, s. 493–503; E. Wysocka, *Praca jako czynnik warunkujący jakość życia ludzi młodych – psychospołeczna perspektywa teoretyczna*, „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1, s. 12–44.

sząc ogólny poziom kompetencji społecznych. Z tej racji pracę można postrzegać jako siłę napędową innowacji oraz postępu w wymiarze indywidualnym i społecznym. Ponadto podkreślenia wymaga społeczny, wspólnotowy wymiar pracy. Praca umożliwia człowiekowi pełnienie określonej roli społecznej i udział w życiu społecznym, przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich i rozwijania sieci wsparcia społecznego, a także wzmacnia integrację społeczną.

Praca w dobie *gig economy*

Praca w *gig economy* charakteryzuje się tymczasowością, niestabilnością i niejednorodnością⁵. Jednocześnie odpowiada na zmiany kulturowe, postulaty elastycznego i niezależnego stosunku pracy oraz na wymagania wobec pracy wynikające z postępu technologicznego⁶.

Gig economy wypiera tradycyjną formę pracy na etat. Świadczenie pracy w ramach stosunku pracy i na podstawie uregulowań zawartych w Kodeksie pracy⁷ lub też ustawach szczególnych⁸ jest powszechnie postrzegane jako zasadniczo zapewniające stabilność i bezpieczeństwo. W *gig economy* ze wskazanej, względnej stabilności rezygnuje się na rzecz autonomii i elastyczności. Na ogół we wskazanym modelu pracownicy wykonują zadania na podstawie umów cywilnoprawnych. Tradycyjny stosunek pracy to proces ciągły i regularne wykonywanie powierzonych obowiązków, z kolei praca w *gig economy* to zadaniowość, różnorodność i krótkoterminowość zadań.

Wyróżnikiem pracy w *gig economy* jest również korzystanie z możliwości wynikających z rozwoju technologicznego. Oferty pracy poszukiwane są w internecie i wykorzystywane są internetowe platformy komunikacyjne, które wspierają zdalne i hybrydowe tryby pracy. Ponadto praca organizowana jest często za pośrednictwem cyfrowych platform pracy, tzw. platform *crowdworkingowych*, co polega na wykonywaniu określonych zadań przez osobę fizyczną na podstawie stosunku umownego między przedmiotową platformą a osobą fizyczną⁹.

⁵ J. Woodcock, M. Graham, *The Gig Economy. A Critical Introduction*, Cambridge, Medford 2020, s. 10.

⁶ A. Batmunkh, M. Fekete-Farkas, Z. Lakner, *Bibliometric analysis of gig economy*, "Administrative Sciences", 2022, nr 2, 51, s. 2.

⁷ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 2023, nr 24, poz. 141).

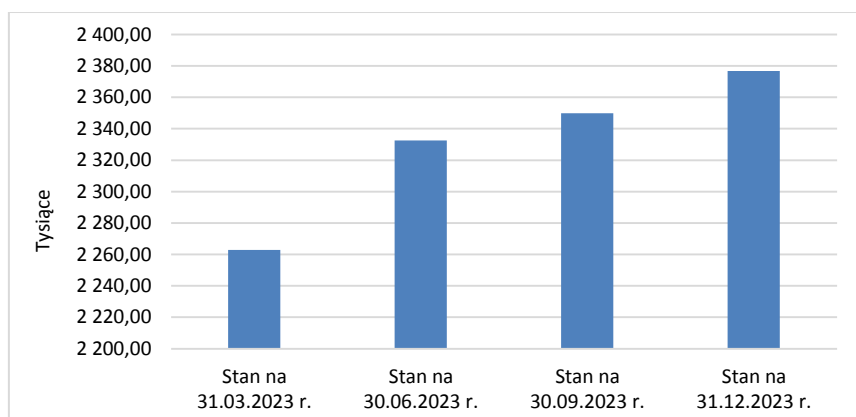
⁸ Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz.U. 2008, nr 223, poz. 1458).

⁹ Jako przykład może posłużyć platforma związana z działalnością transportową – Uber, czy platforma dotycząca usług edukacyjnych – Sharing Academy.

W dyskursie naukowym podnoszone są trudności w ustalaniu statusu zatrudnienia osób za pośrednictwem internetowych platform pracy¹⁰. Pojawia się również wątpliwość dotycząca nomenklatury stosowanej wobec pracowników w *gig economy*, w szczególności w zakresie prawa pracy¹¹. Powstaje potrzeba refleksji, czy aktywność w ramach *gig economy* można określać mianem „pracy” oraz czy wobec osób podejmujących działalność zarobkową charakterystyczną dla *gig economy* winno stosować się termin „pracownik”, a w stosunku do zlecających realizację zadań – „pracodawca”.

Zmiany w obszarze pracy stają się coraz bardziej zauważalne, a model *gig economy* coraz bardziej rozpowszechniony, co znajduje odzwierciedlenie we wzroście liczby osób decydujących się na świadczenie krótkoterminowych, elastycznych zleceń zamiast podejmowania pracy na etat (zob. wykres 1). Wskazane transformacje stwarzają potrzebę analizy zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, które mogą się z nimi wiązać.

Wykres 1. Liczba wykonujących pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w 2023 roku w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego¹².

¹⁰ K. Naumowicz, *Status prawny osób zatrudnionych za pośrednictwem platform internetowych – w poszukiwaniu modelu ochrony*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica”, 2022, nr 101, s. 95–103; A.M. Świątkowski, *Status stron cyfrowych stosunków prawnych: casus firmy przewozowej Uber*, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2020, nr 4, s. 245–259; G. Gospodarek, *Status „niezależnego” usługodawcy a trójpodmiotowy model świadczenia usług w gig economy*, cz. 1, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, 2019, nr 2, s. 9–17.

¹¹ Z. Kowalik, *Gig economy a prawa pracownicze i sposoby organizacji pracowników* [w:] *FutureInsights: Technologie 4.0 a przemiany społeczno-gospodarcze*, red. K. Kozłowski, J.J. Zygmuntowski, Warszawa 2017, s. 37–38.

¹² *Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w marcu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 18.01.2024 (3.08.2024); *Wykonujący pracę na podsta-*

Zagrożenia dla bezpieczeństwa socjalnego

Bezpieczeństwo socjalne to kategoria bezpieczeństwa, której przedmiotem jest dbałość o zaspokojenie głównych potrzeb egzystencjonalnych człowieka¹³. O osiągnięciu stanu bezpieczeństwa socjalnego można mówić w sytuacji, gdy rzeczony potrzeby zaspokojone są co najmniej na poziomie wyznaczonym przez minimum egzystencji. Takie minimum obejmuje potrzeby, które są niezbędne dla przetrwania, podtrzymania podstawowych funkcji życiowych człowieka¹⁴. Minimum egzystencji wyznacza ramy przedmiotu bezpieczeństwa socjalnego i umożliwia skuteczniejszą identyfikację zagrożeń w tym konkretnym obszarze.

Praca w modelu *gig economy* wiąże się ze zmiennością. Wynagrodzenie zależne jest od dostępności zleceń. Dostępność ta z kolei uzależniona jest od licznych, zmiennych czynników rynkowych. Aby zapewnić minimum egzystencji, skutecznie zabezpieczyć podstawowe potrzeby życiowe, niezbędne jest posiadanie odpowiednich środków finansowych. Brak dostatecznych środków finansowych może prowadzić do sytuacji ubóstwa, które w sposób bezpośredni wpływa na jakość życia jednostek oraz ich zdolność do zaspokajania podstawowych potrzeb. Dlatego też, aby zapewnić pełen dostęp do żywności, odzieży i innych niezbędnych dóbr, konieczne jest podejmowanie działań mających na celu zwiększenie dochodów oraz optymalizację zarządzania dostępnymi środkami.

Środki finansowe w głównej mierze generowane są poprzez pracę, choć katalog źródeł dochodu jest otwarty i szeroki. Obowiązkiem moralnym i społecznym osoby dorosłej, zdolnej do pracy, jest dążenie do samodzielności finansowej oraz zapewnienia sobie i potomstwu godnych warunków życia. Osoba dorosła co do zasady winna więc aktywnie poszukiwać pracy czy podejmować działania w celu samozatrudnienia lub

---

wie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w czerwcu 2023 r., GUS, <https://stat.gov.pl>, 14.03.2024 (3.08.2024); *Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce we wrześniu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 15.05.2024 (3.08.2024); *Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w grudniu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 17.07.2024 (3.08.2024).

¹³ E.M. Pytel, *Bezpieczeństwo socjalne obywateli Unii Europejskiej w aspekcie Europejskiego Filaru Praw Socjalnych*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2024, nr 1, vol. 44, s. 161.

¹⁴ P. Kurowski, *Kosztyki minimum socjalnego i minimum egzystencji – dotychczasowe podejście*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, <https://www.ipiss.com.pl>, 10.12.2002 (9.08.2024).

też umiejętnie korzystać z innych możliwości pozyskiwania zasobów finansowych, np. źródeł dochodów pasywnych.

W kontekście pracy jako głównego źródła dochodu, pozwalającego na życie w warunkach odpowiadających godności człowieka, *gig economy* niesie ze sobą zagrożenia wynikające z braku stabilności dochodów. Pracę w *gig economy* cechuje nieregularność, sezonowość, często również incydentalność zleceń, powodująca wahania dochodów. Tego typu praca wiąże się z niepewnością finansową i brakiem gwarancji kontynuacji pracy. W sytuacji, gdy zlecenia są rzadkie lub w ogóle niedostępne, występuje zagrożenie braku możliwości utrzymania minimalnego poziomu egzystencji. Tego typu ryzyko jest zwiększone przez trudności w prognozowaniu dochodów, planowaniu budżetu osobistego i oszczędzaniu. Praca w modelu *gig economy* utrudnia optymalne zarządzanie zasobami finansowymi i powoduje destabilizację finansową.

Aspektem *gig economy* determinującym ryzyko w obszarze bezpieczeństwa socjalnego jest także brak dostępu do ochrony socjalnej, zapewnianej osobom pracującym w tradycyjnym modelu zatrudnienia. Osoby zatrudnione na podstawie umów cywilnoprawnych pozbawione są szeregu praw pracowniczych gwarantowanych przez uregulowania Kodeksu pracy, m.in. prawa do urlopu czy ochrony przed zwolnieniem. Nadto tego typu pracownicy *sensu largo* mają ograniczony dostęp do systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, co stawia ich w trudnej sytuacji pod względem zabezpieczenia społecznego¹⁵. System zabezpieczenia społecznego i mechanizm przymusowego odkładania środków finansowych na rzecz zabezpieczenia społecznego stanowi natomiast ważny budulec bezpieczeństwa socjalnego. Eliminuje bowiem ryzyko posiadania niewystarczających oszczędności na wypadek trudnych do przewidzenia sytuacji, takich jak choroba, wypadek, czy braku zdolności do pracy ze względu na wiek.

---

¹⁵ Warto zaznaczyć, że zgodnie z założeniami Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększenia Odporności (KPO) planowane są reformy ukierunkowane na poprawę dostępu do ubezpieczeń w ramach umów cywilnoprawnych, poprzez nowelizację przepisów w zakresie ubezpieczeń społecznych. Zamiarem jest, aby wszystkie umowy cywilnoprawne objęte zostały składkami na ubezpieczenia społeczne, niezależnie od osiągniętych przychodów, oraz aby zniesiona została zasada opłacania składki na ubezpieczenia społeczne z umowy cywilnoprawnej do wysokości najniższego wynagrodzenia. *Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022, s. 46, <https://www.kpo.gov.pl>, 7.08.2024 (8.08.2024). Modyfikacje nie zostały jeszcze wprowadzone, aczkolwiek pojawiają się sygnały o trwających pracach nad nowelizacją obowiązujących przepisów prawa w wymienionym zakresie. *Zleceniobiorca dostanie mniejszą wypłatę już w 2025 roku? MRPiPS: Składki ZUS obejmą prawie wszystkie zlecenia*, Infor, <https://ksiegowosc.infor.pl>, 21.08.2024 (23.08.2024).

Zagrożenia dla bezpieczeństwa rozwojowego

Człowiek nieustannie się rozwija, a więc przechodzi przez proces dążenia do samorealizacji, zdobywania nowych umiejętności i kompetencji oraz wzrostu świadomości. Stworzenie warunków pozwalających na ten wielopłaszczyznowy rozwój jest ważnym komponentem bezpieczeństwa społecznego.

Z perspektywy badania zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego determinowanych przez *gig economy* kategorią rozwoju osobistego, do której należy się odnieść, jest rozwój zawodowy. Generalnie mianem rozwoju zawodowego określić należy proces wieloaspektowego doskonalenia siebie poprzez pracę. Proces ten według teorii rozwoju kariery D. Supera składa się z pięciu etapów: fazy wzrostu (do 14. roku życia), fazy eksploracji (15–24 lat), fazy tworzenia (25–44 lat), fazy stabilizacji (45–64 lat) i fazy schyłkowej (od 65 lat)¹⁶. Pierwsze stadium dotyczy kształtowania aspiracji zawodowych, drugie poszukiwania możliwości zawodowych i testowania ról, trzecie szukania stałego miejsca pracy po określeniu głównej roli zawodowej, kolejne osiągnięcia szczytów kariery i adaptacji do zmian, natomiast ostatnie refleksji nad osiągnięciami i przygotowań do zakończenia pracy ze względu na wiek¹⁷. O ile *gig economy* sprzyja fazie eksploracji, pozwalając na testowanie różnorodnych zleceń i szybsze odkrywanie talentów, o tyle powoduje trudności w fazach tworzenia i stabilizacji. Dynamika, niestabilność i często nieprzewidywalność środowiska *gig economy* pociąga za sobą potrzebę częstego redefiniowania celów zawodowych. Specyfika wskazanego środowiska wymaga ciągłego dostosowywania do zmiennych warunków i trendów rynkowych. Model *gig economy* wymaga od pracowników zdolności do adaptacji, otwartości na zmiany i utrudnia planowanie długoterminowe kariery. Negatyw *gig economy* to również występowanie ograniczeń w pogłębianiu wiedzy i rozwijaniu kompetencji w konkretnym obszarze.

Nadto w środowisku *gig economy* brakuje wsparcia w postaci mentora. Mentor w kontekście pracy jest doświadczonym doradcą, który pełni funkcję doradczo-wspierającą wobec mniej doświadczonego pracownika (*mentee*). Mentorstwo jest zagadnieniem szeroko omawianym w obszarze zarządzania, psychologii i edukacji. Akcentowana jest jego istota w rozwijaniu kompetencji zawodowych i osobistych. J. Carruthes

¹⁶ B. Bajcar [i in.], *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, „Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego”, 2006, z. 34, s. 75–77.

¹⁷ *Ibidem*.

określa mentoring trzema słowami: przyciąganie (*attraction*), działanie (*action*) i wpływ (*affect*)¹⁸. Przyciąganie w mentoringu odbywa się poprzez inspirowanie do dążenia do ambitnych celów, działanie z kolei dotyczy przekazywania istotnych umiejętności oraz wiedzy, natomiast wpływ oznacza motywowanie i oferowanie konstruktywnej krytyki. Mentoring pozytywnie wpływa na bezpieczeństwo rozwojowe, ponieważ wspiera jednostki w ich osobistym i zawodowym rozwoju. Dostępność mentoringu w tradycyjnych formach zatrudnienia jest ułatwiona przez istnienie formalnych struktur organizacyjnych wspierających instytucję mentoringu, postrzeganie mentoringu jako strategicznej inwestycji w rozwój kapitału ludzkiego, a także przez możliwość budowania długotrwałych relacji między mentorami a *mentees*. W *gig economy* brakuje stabilnych fundamentów sprzyjających mentoringowi. Pomimo iż istnieje możliwość samodzielnego poszukiwania mentorów, to tego rodzaju ewentualność wiąże się z kosztami oraz potencjalnymi trudnościami w nawiązywaniu wartościowych relacji mentoringowych.

Zatrudnienie oparte na krótkoterminowych umowach w ramach *gig economy* ogranicza także dostęp do szkoleń i kursów, które w tradycyjnych formach pracy na etat są bardziej powszechne i stanowią komponent polityki rozwoju pracowników¹⁹. Specyfika pracy w *gig economy* pociąga za sobą problem ograniczenia inwestycji pracodawców w rozwój pracowników. Brak perspektyw rozwoju i brak dostępu do benefitów wspierających proces rozwoju może powodować spadek satysfakcji z pracy czy obniżenie motywacji do podejmowania działań na rzecz rozwoju osobistego i zawodowego.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa wspólnotowego

Bezpieczeństwo wspólnotowe jako integralny komponent bezpieczeństwa społecznego dotyczy bezpiecznego funkcjonowania w różnych formach wspólnoty. W społeczeństwie funkcjonuje wiele różnorodnych wspólnot, które można systematyzować według różnych kryteriów, ta-

---

¹⁸ J. Carruthes, *The principles and practis of Mentoring* [w:] *The return of the mentor: Strategies for workplace learning*, red. B.J. Caldwell, E M.A. Carter, Routledge 2003, s. 11.

¹⁹ Jednym z obowiązków pracodawcy jest ułatwianie pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych, przez które rozumie się zdobywanie lub uzupełnianie wiedzy i umiejętności przez pracownika, z inicjatywy pracodawcy albo za jego zgodą. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 2023, nr 24, poz. 141), art. 94 ust. 6, 103¹.

kich jak charakter relacji, cel istnienia czy rodzaj działalności. Ważną rolę w życiu społecznym odgrywają grupy pierwotne²⁰, a zatem rodzina, przyjaciele, i małe grupy społeczne, w tym sąsiedztwo. Stanowią one źródło wsparcia, bezpieczeństwa i tożsamości. Obok wskazanych podstawowych grup społecznych funkcjonują również grupy wtórne, bazujące na wspólnych, konkretnych celach, cechujące się bardziej formalnym charakterem. W kontekście pracy grupą wtórną jest dana organizacja, grupa działająca w ramach tej organizacji (np. grupa robocza, zespół projektowy) bądź też specyficzny twór zrzeszający przedstawicieli danego zawodu czy branży, tj. związki zawodowe lub stowarzyszenia branżowe.

Wspólnoty w postaci grup pierwotnych są szczególnie narażone na negatywne konsekwencje *gig economy*, głównie z uwagi na niestabilność oraz nieregularne godziny pracy, które mogą utrudniać zbalansowanie życia zawodowego z osobistym. Elastyczność pracy, mimo iż stanowi zasadniczy walor *gig economy*, może wywoływać zagrożenia dla wspólnot, zwłaszcza gdy nieregularność pracy jest wymuszona, a nie wynika z świadomego wyboru pracownika. Na szereg negatywnych konsekwencji wymuszonej elastyczności pracy w *gig economy* narażona jest w szczególności rodzina. Otwarty katalog potencjalnych implikacji narzuconej nieregularności zawiera trudności w podziale ról w rodzinie, zaburzenia w organizacji wspólnych aktywności, konflikty w rodzinie.

W odniesieniu do grup wtórnych w środowisku pracy *gig economy* należy stwierdzić, że takie wspólnoty funkcjonują i można wśród nich wyróżnić konkretną platformę cyfrową czy grupę networkingową korzystającą z narzędzi online. Wykazać można jednak istotną dyferencję pomiędzy tego typu grupami a grupami wtórnymi istniejącymi w tradycyjnym modelu pracy – grupy wtórne w ramach tradycyjnych form pracy są bardziej stabilne od ich odpowiednika w *gig economy*. W tradycyjnych formach pracy pracownicy co do zasady tworzą zharmonizowane zespoły, sprzyjające współpracy i budowaniu silnych więzi społecznych. Z kolei w środowisku *gig economy* zmienność i ciągła rotacja pracowników powodują niestabilność grupy wtórnej. Specyfika środowiska *gig economy* nie sprzyja budowaniu trwałych związków, zaufania i wspólnej tożsamości, a także utrudnia zacieśnianie więzi.

---

²⁰ Grupy pierwotne wg C.H. Cooley'a są fundamentem procesu kształtowania społecznej natury i ideałów człowieka. Charakteryzuje je interakcja *face to face* i kooperacja. B. Mikołajewska, *Zjawisko wspólnoty (wybór tekstów)*, New Haven 1999, s. 107.

W *gig economy* grupy wtórne tracą swoiste walory wspólnotowe. Potencjał tych grup w *gig economy* osłabia indywidualizm przejawiający się w autonomii w podejmowaniu decyzji, samodzielnej organizacji pracy (zarządzaniu czasem, zadaniami, celami, jakością pracy), znikomych interakcjach ze współpracownikami lub brakiem takich interakcji, rywalizacji o zlecenia (zadania, projekty), kreowaniu osobistej marki. Indywidualna praca może pociągać za sobą brak lub osłabienie poczucia przynależności i związku z daną grupą. Typowa dla *gig economy* fragmentacja doświadczeń zawodowych, ich rozproszenie i nieuporządkowanie wynikające z angażowania się w różne zadania dla różnych klientów wiąże się z możliwością poczucia izolacji i braku przynależności do danej wspólnoty zawodowej.

Warunki panujące w środowisku *gig economy* kreują kulturę rywalizacji. Czynniki takie, jak ograniczony dostęp do zleceń, wzrost liczby potencjalnych wykonawców, wzrost oczekiwań pracodawców, niskie bariery wejścia (łatwość w rozpoczęciu danej działalności), wprowadzanie systemów oceniania i rankingów wykonawców na platformach internetowych, determinują rywalizowanie między jednostkami. Rywalizowanie wiąże się z brakiem współdziałania i dzielenia się informacjami oraz może powodować dysfunkcyjne zachowania. Rywalizacja ma wymiar podmiotowy, co wyłącza jej społeczny aspekt²¹. Negatywne implikacje rywalizacji mogą osłabić kolektywną identyfikację i solidarność członków wspólnoty.

Zakończenie

Konkludując, potwierdza się zawartą we wstępie tezę, iż *gig economy* generuje zagrożenia, które można zidentyfikować w każdym aspekcie bezpieczeństwa społecznego, a zatem bezpieczeństwie socjalnym, rozwojowym i wspólnotowym. Rzeczone zagrożenia można ująć w trzy grupy, tj. zagrożenia egzystencji, zagrożenia rozwojowe i zagrożenia wspólnotowe. Zaproponowana klasyfikacja zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego opiera się na wspomnianym na wstępie trójpodziale bezpieczeństwa społecznego zaproponowanym przez M. Leszczyńskiego²². Poniżej przedstawiono schemat systematyzujący zagrożenia rozpoznane i przeanalizowane w ramach niniejszego artykułu.

²¹ B. Śliwerski, *Kultura rywalizacji i współpracy w szkole*, Warszawa 2022, s. 24.

²² M. Leszczyński, *op.cit.*

Schemat 1. Zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego wynikające z *gig economy*

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie poczynionych dociekań naukowych wnioskuje się, że rozpoznane zagrożenia mają złożony charakter. Istnienie wskazanych zagrożeń i ryzyko ich zmaterializowania się zależy od wielowarstwowego działania różnych czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Nadto zagrożenia egzystencji, rozwojowe i wspólnotowe powiązane są ze sobą w złożonej sieci relacji przyczynowo-skutkowych. Dane zagrożenie może inicjować lub intensyfikować inne, co pociąga za sobą kumulację problemów. W szczególności zagrożenia egzystencji mają tendencję do wywoływania zagrożeń pozostałych kategorii, dotyczą bowiem podstaw funkcjonowania – bazy dla dalszego rozwoju oraz zaangażowania społecznego.

Bibliografia

- Bajcar B. [i in.], *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, „Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego”, 2006, z. 34.
- Batmunkh A., Fekete-Farkas M., Lakner Z., *Bibliometric analysis of gig economy*, “Administrative Sciences”, 2022, nr 2, <https://doi.org/10.3390/admsci12020051>.
- Carruthes J., *The principles and practis of Mentoring* [w:] *The return of the mentor: Strategies for workplace learning*, red. B.J. Caldwell, E.M.A. Carter, Routledge 2003.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka”, 2018, nr 30(23).
- Gitling M., *Człowiek i jego praca*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2013, nr 33.
- Gospodarek G., *Status „niezależnego” usługodawcy a trójpodmiotowy model świadczenia usług w gig economy*, cz. 1, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, 2019, nr 2, DOI:10.33226/0032-6186.2019.2.3.
- Jamka B., *Zarządzanie projektami: kompetencje pracy młodych w gig economy* [w:] *Zarządzanie projektami w dobie postępującej cyfryzacji i zwiększonego ryzyka*, red. A. Laskowska-Rutkowska, Warszawa 2022.
- Kowalik Z., *Gig economy a prawa pracownicze i sposoby organizacji pracowników* [w:] *FutureInsights: Technologie 4.0 a przemiany społeczno-gospodarcze*, red. K. Kozłowski, J. J. Zygmuntowski, Warszawa 2017.
- Kowalska M., Szemik S., *Zdrowie i jakość życia a aktywność zawodowa*, „Medycyna Pracy. Workers’ Health and Safety”, 2016, nr 5.
- Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022, <https://www.kpo.gov.pl>, 7.08.2024 (8.08.2024).
- Kurowski P., *Koszty minimum socjalnego i minimum egzystencji – dotychczasowe podejście*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, <https://www.ipiss.com.pl>, 10.12.2002 (9.08.2024).
- Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2011.
- Mikołajewska B., *Zjawisko wspólnoty (wybór tekstów)*, New Haven 1999.
- Naumowicz K., *Status prawny osób zatrudnionych za pośrednictwem platform internetowych – w poszukiwaniu modelu ochrony*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica”, 2022, nr 101, <https://doi.org/10.18778/0208-6069.101.07>.

- Pytel E.M., *Bezpieczeństwo socjalne obywateli Unii Europejskiej w aspekcie Europejskiego Filaru Praw Socjalnych*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2024, nr 1, vol. 44.
- Śliwerski B., *Kultura rywalizacji i współpracy w szkole*, Warszawa 2022.
- Świątkowski A.M., *Status stron cyfrowych stosunków prawnych: casus firmy przewoźowej Uber*, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2020, nr 4, DOI: 10.5604/01.3001.0014.8438.
- Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz.U. 2008, nr 223, poz. 1458).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 2023, nr 24, poz. 141).
- Woodcock J., Graham M., *The Gig Economy. A Critical Introduction*, Cambridge, Medford 2020.
- Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w marcu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 18.01.2024 (3.08.2024).
- Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w czerwcu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 14.03.2024 (3.08.2024).
- Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce we wrześniu 2023 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl>, 15.05.2024 (3.08.2024).
- Wykonujący pracę na podstawie umów zlecenia i pokrewnych w Polsce w grudniu 2023 r.*, GUS <https://stat.gov.pl>, 17.07.2024 (3.08.2024).
- Wyrostek M., *Praca jako determinanta jakości życia człowieka*, „Zarządzanie i Finanse”, 2013, nr 3.
- Wysocka E., *Praca jako czynnik warunkujący jakość życia ludzi młodych – psychospołeczna perspektywa teoretyczna*, „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1.

Threats to societal security resulting from the gig economy

Abstract

The article attempts to recognize and systematize threats to societal security resulting from the phenomenon of gig economy. Realizing the research objective, the focus was on three aspects of societal security: social, development and community, according to the concept of the tripartite of societal security proposed by M. Leszczynski. The theoretical research approach was applied, using general logical research methods and source analysis. It was found that threats can be classified in three main areas: existential threats, development threats and community threats and that these threats are linked in a complex network of cause-effect relationships, in which a given threat can generate or exacerbate others, leading to the emergence of a spiral of negative consequences. The text is a potential basis for empirical research or practical use.

Keywords: societal security, social security, gig economy, threats, work

Filip Radoniewicz*

DEZINFORMACJA W POLSKIM PRAWIE KARNYM – ASPEKTY WYBRANE

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy polskich przepisów prawa karnego pod kątem wykorzystania ich do walki z dezinformacją. Punktem wyjścia dla podjętych rozważań był oczywiście Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., a konkretnie jego przepis art. 132 kryminalizujący tzw. dezinformację wywiadowczą, będącą bardzo małym wycinkiem stanów faktycznych, które obecnie określane są jako dezinformacja. Następnie omówione zostały kolejne przepisy kodeksu karnego kryminalizujące zachowania, polegające na wprowadzeniu przez sprawcę w błąd podmiotu trzeciego (podmiotów trzecich) celem osiągnięcia określonego celu (np. zniesławienia czy wywołania fałszywego alarmu). Ostatni fragment artykułu poświęcono przestępstwu negatywizmu, określonemu w ustawie o Instytucie Pamięci Narodowej (ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Prezentacja przepisów prowadzi do wniosku, że konieczna jest regulacja kwestii dezinformacji, w szczególności, że istniejące przepisy kryminalizują jedynie drobną część zachowań stanowiących dezinformację.

Słowa kluczowe: dezinformacja, negacjonizm, fałszywy alarm, fałszywe dowody, fałszywe oskarżenie

Wstęp

W polskim prawie karnym dezinformacja nie została stypizowana jako czyn zabroniony (wyjątek stanowi tzw. dezinformacja wywiadowcza – zob. dalsze uwagi). Nie oznacza to jednak, że zachowania polegające na świadomym wprowadzeniu w błąd organów państwa czy osób prywatnych pozostają bezkarne. Część z nich może być ścigana na podstawie istniejących przepisów kryminalizujących różne czyny polegające na wprowadzeniu osoby trzeciej (czy organu państwa) w błąd. Oczywiście rozwiązanie to jest niewystarczające i konieczne jest stypizowanie

---

* Okręgowa Izba Radców Prawnych w Lublinie, e-mail: filip.radoniewicz@radoniewicz.eu, ORCID: 0000-0002-7917-4059.

przestępstwa dezinformacji. W artykule niniejszym przedstawiono syntetyczną analizę przepisów obecnie mogących służyć ściganiu różnych czynów polegających na świadomym wprowadzeniu w błąd osoby trzeciej z zamiarem uzyskania określonego skutku, celem wskazania konieczności stworzenia odpowiedniej regulacji służącej walce z dezinformacją.

Uwagi wprowadzające

Jak podaje *Słownik języka polskiego*, dezinformacja to „wprowadzenie w błąd przez podanie fałszywych informacji; nieprawdziwa, myląca informacja”, a pochodzące od niej pojęcie „dezinformacyjny” to „akcja, rola dezinformacyjna ośrodków wywiadowczych”. Zaś dezinformować oznacza „wprowadzać w błąd poprzez podanie fałszywych informacji, udzielać mylących informacji”, np. „dezinformować społeczeństwo, opinię publiczną”¹. Bardzo lakonicznie dezinformację zdefiniowano w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny PWN* – jako „celowe, błędne informowanie”². Natomiast zgodnie z definicją zawartą w *Encyklopedii PWN* jest to „celowe oddziaływanie na zbiorowości i jednostki zmierzające do pozyskania zwolenników i sojuszników, wpojenia pożądanых przekonań i wywołania określonych dążeń i zachowań”³. Mariusz Busiło i Urszula Soler wskazują, że „dezinformacja to umyślny akt dostarczania fałszywych lub zmanipulowanych informacji w celu osiągnięcia określonego rezultatu, takiego jak wpływ na opinię publiczną. Odbiorcy dostarcza się fałszywą, bezużyteczną lub szkodliwą wiedzę w celu podjęcia przez niego określonych, błędnych decyzji, które będą korzystne dla autora takich informacji. W większości przypadków dezinformacja jest skierowana do określonych, wyodrębnionych ze społeczeństwa grup”⁴.

Pojęcie *fake news* zwykle definiowane jest jako „fałszywa wiadomość, często o charakterze sensacyjnym, publikowana w mediach z intencją wprowadzenia odbiorcy w błąd w celu osiągnięcia korzyści finan-

¹ *Słownik języka polskiego*, t. I, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 365.

² *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 2011, s. 192.

³ *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl> (12.08.2025).

⁴ M. Busiło, U. Soler, *Education of society as a tool to counteract disinformation in implementing new technologies. On the example of 5G mobile telecommunications network and Warsaw sewage system*, Proceedings of the International Conference "Applications of Electromagnetics in Modern Engineering and Medicine" June 2019, Janów Podlaski Poland, IEEE, s.211 oraz wskazana tam literatura.

sowych, politycznych lub prestiżowych”⁵. Natomiast *deepfake* (pochodzi od *deep learning* oraz *fake*) jest techniką obróbki obrazu, polegającą na łączeniu obrazów twarzy ludzkich (niejako nakładaniu na istniejące wizerunki twarzy utrwalone jako obraz lub film twarzy innych osób) przy użyciu technik sztucznej inteligencji. Uzyskane w ten sposób realistyczne ruchome obrazy są tak precyzyjne, że niemal uniemożliwiają stwierdzenie przez odbiorcę, czy ma do czynienia z prawdziwym filmem, czy zmanipulowanym. Może to prowadzić do skompromitowania osoby poprzez np. fałszywe „obsadzenie jej” w roli w filmie pornograficznym⁶.

Dezinformacja w polskim kodeksie karnym

Jedynym przepisem w polskim kodeksie karnym (dalej: k.k.)⁷ kryninalizującym wprost dezinformację jest art. 132, typizujący przestępstwo tzw. dezinformację wywiadowczą. Ma on stosunkowo wąski zakres przedmiotowy – odnosi się jedynie do czynów popełnionych przez osobę oddającą usługi wywiadowcze Rzeczypospolitej Polskiej, polegających na wprowadzaniu w błąd polskiego organu państwowego⁸ przez dostarczanie podrobionych lub przerobionych dokumentów lub innych przedmiotów albo przez ukrywanie prawdziwych lub udzielanie fałszywych wiadomości mających istotne znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawcy grozi kara pozbawienia wolności od roku do lat 10. W doktrynie brak jest zgody, czy uznać je za przestępstwo indywidualne, czy powszechne. Na pierwszym stanowisku stoi np. Piotr Kardas⁹. Dominuje jednak pogląd, że jest to przestępstwo powszechne. Jak podkreśla Jan Kulesza, „[f]raza: «Kto, oddając usługi wywiadowcze Rzeczypospolitej

⁵ *Mały leksykon postprawdy*, red. M. Wójcik, Warszawa 2018, s. 28. <https://wid.org.pl> (12.03.2025).

⁶ *Deepfake*, Wikipedia, [https://pl.wikipedia.org_\(12.03.2025\)](https://pl.wikipedia.org_(12.03.2025)).

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2024, poz. 17 ze zm.).

⁸ Przez pojęcie to w świetle tego przepisu należy rozumieć jednostki organizacyjne powołane do wykonywania władzy państwa o określonym przez prawo zakresie działania, których przykładami są: służby specjalne (Agencja Wywiadu – AW, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego – ABW, Służba Wywiadu Wojskowego – SWW, Służba Kontrwywiadu Wojskowego – SKW), ministrowie oraz szefowie i komendanci określonych służb (np. Komendant Główny Policji), otrzymujący, w ramach posiadanych uprawnień, od służb specjalnych informacje, które mogą zawierać treści dezinformacyjne. Zob.: S. Hoc, *Przestępstwo dezinformacji wywiadowczej w kodeksie karnym*, „Przebieg Sądowy”, 2000, nr 5, s. 48, M. Budyn-Kulik [w:] M. Budyn-Kulik [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025, art. 132.

⁹ P. Kardas [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. I: *Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 132.

Polskiej», określa sytuację, w której znajduje się sprawca, dookreślając okoliczności, w których dopuszcza się on czynności sprawczej. Nie stanowi ona o cechach podmiotu przestępstwa, przez co mielibyśmy do czynienia z przestępstwem indywidualnym¹⁰». Sprawca nie musi jednak pozostawać w związkach organizacyjnych z polską instytucją wywiadowczą. Wystarczające jest, że podejmuje czynności wskazane w przepisie. Nie musi być też podwójnym agentem, osobą działającą jednocześnie na rzecz służby wywiadowczej państwa polskiego oraz innego państwa¹¹.

Omawiany czyn jest przestępstwem materialnym – do jego znamion należy skutek w postaci wprowadzenia w błąd polskiego organu państwowego. W przypadku, gdy sprawca dostarczał przerobionych lub podrobionych dokumentów lub innych przedmiotów albo ukrywaniu prawdziwych lub udzielaniu fałszywych wiadomości, ale nie doprowadził w ten sposób do wprowadzenia w błąd, dokonanie czynu zabronionego nie następuje – zachodzi natomiast usiłowanie¹².

W świetle art. 190a § 2 k.k. karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 podlega ten, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą. Natomiast zgodnie z art. 190a § 3 k.k. sprawcy grozi znacznie surowsza kara (pozbawienia wolności od lat 2 do 15), jeżeli w wyniku popełnionego przez niego czynu pokrzywdzony targnął się na własne życie.

Na wstępie należy podkreślić, że art. 190 a § 2 k.k. jest w zasadzie elementem regulacji mającej na celu zwalczanie zjawiska stalkingu (uporczywego nękania), na którą składa się przede wszystkim art. 190a § 1 k.k.¹³, którego „uzupełnieniem” jest właśnie art. 190a § 2 k.k. Stąd kryminalizuje on w zasadzie jedynie te zachowania wiążące się z wykorzystaniem cudzej tożsamości, które określić można mianem cyberstalkingu¹⁴, pozo-

---

¹⁰ J. Kulesza [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2023, art. 13. Tak też: K. Lipiński [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, art. 132; M. Budyn-Kulik [w:] M. Budyn-Kulik [i in.], *Kodeks karny...*

¹¹ P. Kardas, *op.cit.*

¹² *Ibidem.*

¹³ Przewidujący karę do 3 lat pozbawienia wolności za uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudzające u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie naruszające jej prywatność.

¹⁴ M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks karny*, Warszawa 2024. Por. A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*,

stawiając w związku z tym wiele czynów stanowiących kradzież tożsamości poza swoim zakresem. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, występpek stypizowany w art. 190a 2 k.k. jest swego rodzaju oszustwem polegającym na podszywaniu się pod inną osobę z wykorzystaniem jej wizerunku lub innych danych osobowych¹⁵, czego następstwem jest wyrażanie szkody majątkowej lub osobistej.

Przez podszywanie rozumie się potocznie podanie się fałszywie za kogoś, przyznanie się do czyichś zasług, np. podszycie się pod cudze nazwisko¹⁶. Jak wskazuje Andrzej Zoll, znamiona podszywania się realizuje zachowanie polegające na podjęciu przez sprawcę działań jako inna osoba, bez jej wiedzy i zgody¹⁷. Natomiast przez wykorzystywanie (wykorzystanie) rozumie się osiągnięcie z czegoś korzyści, pożytku, skorzystanie z czegoś, spożytkowanie, zużytkowanie¹⁸.

Danymi osobowymi – w świetle art. 4 pkt 1 rozporządzenia 2016/679 w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych¹⁹ – są informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej (czyli „osobie, której dane dotyczą”). Natomiast w świetle tego przepisu możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny, dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej.

Przestępstwo stypizowane w art. 190a § 2 k.k. ma charakter materialny. Dokonane jest w chwili podszycia się przez sprawcę pod osobę pokrzywdzonego przy użyciu jego wizerunku lub innych danych osobo-

---

Warszawa 2015, s. 90–91; M. Dumkiewicz, J. Sitko, *Stalking na tle prawa karnego i cywilnego* [w:] *Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie. Rights of personality in the XXI century. New values, rules, technologies*, red. J. Balcarczyk, Warszawa 2012, s. 528–529.

¹⁵ M. Mozgawa [w:] *System Prawa Karnego. T. 10. Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016, s. 468.

¹⁶ *Słownik języka polskiego*, t. II, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 719.

¹⁷ A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Warszawa 2013, s. 607.

¹⁸ *Słownik języka polskiego...*, s. 752.

¹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 27.04.2016 r., s. 1), tzw. GDPR (od ang. *General Data Protection Regulation*), po polsku RODO.

wych i wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. W odróżnieniu od „zwykłego stalkingu” (tj. przestępstwa określonego w art. 190a § 1 k.k.), czyn sprawcy może mieć charakter jednorazowy²⁰. Nie jest natomiast kryminalizowane samo uzyskiwanie czy gromadzenie danych osobowych w celu popełnienia tego przestępstwa – czynności te mają bowiem charakter czynności przygotowawczych i nie mogą zostać uznane nawet za usiłowanie.

Rozsiewanie fałszywych informacji, mogących wyrządzić szkodę osobie lub osobom, stypizowane jest w art. 212 k.k. jako zniesławienie – czyn polegający na pomawianiu innej osoby, grupy osób, instytucji, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności.

Informacje udostępnione przez sprawcę mogą dotyczyć postępowania podmiotu pomawianego (np. popełnienie przestępstwa w przypadku osoby fizycznej, a np. uszkodzenie środowisku w przypadku podmiotu zbiorowego) lub właściwości (np. alkoholizm w przypadku osoby fizycznej, narkomania, zbroczenie płciowe, choroba psychiczna, a w przypadku podmiotu zbiorowego – np. korupcja), które mogą poniżyć daną osobę (a także podmiot zbiorowy) w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności.

Ustawodawca przewidział kwalifikowany typ tego przestępstwa, polegający na posłużeniu się przez sprawcę środkami masowego komunikowania²¹. Media umożliwiają rozpowszechnianie różnego rodzaju informacji na olbrzymią skalę. Szczególne narzędzie ku temu stanowi Internet, o czym decyduje jego szeroki zasięg, łatwość umieszczania w nim treści (na stronach internetowych, portalach społecznościowych czy serwisach, takich jak Youtube) oraz anonimowość użytkowników (czy raczej złudne zwykle przekonanie o możliwości jej zachowania).

Pamiętać jednak należy, że kwestia kwalifikacji Internetu jako środka komunikacji masowej budzi uzasadnione kontrowersje. Wynika to

²⁰ A. Zoll, *op.cit.*, s. 607; M. Mozgawa, *op.cit.*, s. 470.

²¹ Środki masowego przekazu (masowej komunikacji, mass media) – urządzenia i instytucje, za pomocą których przesyłane są treści do bardzo licznej i zróżnicowanej publiczności. Jest to prasa, radio, telewizja, film (kino), książki, nagrania muzyczne (płyty, kasyety) oraz tzw. nowe media, czyli przede wszystkim Internet. Decydującym wyróżnikiem środków masowego przekazu jest ich wielki (ponadregionalny, ogólnokrajowy, globalny) zasięg. Treści przekazywane środkami masowego komunikowania mają charakter publiczny (są kierowane do nieokreślonego kręgu adresatów) i są masowo odbierane.

m.in. z braku ustawowej definicji takich środków. Takie usługi internetowe, jak strony www czy listy dyskusyjne, są w zasadzie środkami masowego komunikowania. Jednocześnie jednak istnieją formy przekazu przy pomocy Internetu, których uznać za takie nie można – np. gdy krąg odbiorców przesyłanych za ich pomocą treści jest ograniczony do konkretnych osób, np. dysponujących hasłem czy będących uprawnionymi przez administratora²². Wskazuje się, że Internet może być wykorzystywany w celu przekazywania informacji do nieokreślonego ściśle kręgu podmiotów (najprostszym przykładem będą strony internetowe, sieci p2p²³ czy serwery ftp²⁴) oraz konkretnym adresatom (za pomocą np. poczty elektronicznej czy komunikatorów internetowych) – „sztandarowym” przykładem komunikacji prywatnej w Internecie jest poczta elektroniczna. Oczywiście, gdy wysyłamy wiadomość do konkretnego adresata (adresatów), mamy z takową komunikacją do czynienia. Jednak masowe wysyłanie wiadomości e-mail²⁵ (np. jako tzw. spam²⁶) do okre-

²² Por. J. Sobczak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, art. 212.

²³ Sieć *peer-to-peer* (inaczej sieć komputerów równorzędnych, p2p) charakteryzuje się tym, że wszystkie korzystające z niej komputery mają „równe prawa”. Ten sam komputer może pełnić rolę zarówno serwera, jak i klienta. Innymi cechami tego systemu, które należy wskazać, jest brak centralnego sterowania (infrastruktury) oraz implementacja wszystkich mechanizmów zarządzania siecią w programie-kliencie zainstalowanym na komputerze użytkownika. Zob. szerzej F. Radoniewicz, *Odpowiedzialność karna za hacking i inne przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu danych komputerowych i systemów informatycznych*, Warszawa 2016, s. 72–74.

²⁴ FTP (*File Transfer Protocol* – protokół transferu plików) jest protokołem typu klient-serwer, w którym pliki są przesyłane z serwera i na serwer. Do pobierania danych oraz umieszczania ich na serwerze ftp służą odpowiednie programy (np. FileZilla, Total Commander) lub przeglądarki internetowe, jako że obecnie większość z nich może pełnić funkcję klienta ftp. F. Radoniewicz, *FTP [w:] Leksykon cyberbezpieczeństwa*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, Warszawa 2024, s. 125.

²⁵ Por. T. Fołta, A. Mucha, *Znieważenie i zniesławienie w internecie*, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 11, s. 50–53; W. Kulesza [w:] *System prawa karnego*, t. 10: *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016, s. 1171–1172; M. Siwicki, *Przestępstwo zniesławienia w ujęciu prawnoporównawczym*, „Europejski Przegląd Sądowy”, 2012, nr 6, s. 16–17; J. Sobczak, *op.cit.*

²⁶ Wyraz „spam” tłumaczy się na różne sposoby (np. jako skrót od *stupid pointless annoying messages* – głupie bezsensowne irytujące wiadomości). Natomiast w rzeczywistości termin ten pochodzi od konserwowej mielonki i ma związek z jednym ze skeczy grupy Monty Pythona. Wyróżnia się dwa jego rodzaje: spam komercyjny o charakterze reklamowym, czyli tzw. niezamówione informacje handlowe (UCE – *Unsolicited Commercial Email*) oraz niechciana korespondencja o charakterze niekomercyjnym (UBE – *Unsolicited Bulk Email*). F. Radoniewicz, *Cyberprzestępstwa przeciwko danym komputerowym i systemom informatycznym w kodeksie karnym – propozycje zmian*, Warszawa 2024, s. 139 i n.

ślonej liczby skrzynek pocztowych prowadzi do sytuacji, że trafiają one zwykle do nieokreślonej liczby odbiorców²⁷.

Kolejnym czynem związanym z wprowadzeniem w błąd przy użyciu fałszywej informacji jest stypizowane w art. 224 a k.k., świadome wprowadzenie w błąd celem wywołania tzw. fałszywego alarmu. Może przybrać dwie formy, obydwie charakteryzujące się świadomością sprawcy, że jego zachowanie wywoła zagrożenie dla życia lub zdrowia wielu osób lub dla mienia w znacznych rozmiarach. Pierwsza polega na zawiadomieniu o zdarzeniu mogącym wywołać takie zagrożenie, druga to stworzenie sytuacji mającej wywołać przekonanie o istnieniu takiego zagrożenia. W obu wypadkach skutkiem działania sprawcy (jest to przestępstwo materialne) musi być wywołanie czynności instytucji użyteczności publicznej lub organu ochrony bezpieczeństwa, porządku publicznego lub zdrowia mającej na celu uchylenie zagrożenia. W przeciwnym razie mamy do czynienia z usiłowaniem²⁸.

Typ kwalifikowany omawianego czynu określony został w § 2 wprowadzonym ustawą z 17 grudnia 2021 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości. Znamieniem kwalifikującym jest zawiadomienie o więcej niż jednym zdarzeniu. Wprowadzenie tak określonego typu kwalifikowanego może rodzić trudności na gruncie oceny w zakresie jedności i wielości czynów. W szczególności może budzić wątpliwości, czy zawiadomienie, np. w kilku kolejno po sobie następujących telefonach czy też w kilku wysłanych po kolei e-mailach o kolejnych zdarzeniach, jest jednym zawiadomieniem o kilku zdarzeniach czy kilkoma zawiadomieniami o jednym zdarzeniu. Ocena takich przypadków powinna zależeć od okoliczności konkretnego zdarzenia, jednak wydaje się, że najczęściej będzie to jeden czyn wyczerpujący znamiona typu kwalifikowanego²⁹.

W rozdziale XXX kodeksu karnego (*Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości*) stypizowano szereg przestępstw polegających na wprowadzeniu w błąd organów wymiaru sprawiedliwości. W art. 233 § 1 k.k. przewidziano odpowiedzialność karną osoby zeznającej jako świadek, która, składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę (swego rodzaju „dezinformacja”).

²⁷ *Idem*, *Pornografia w Internecie – zagadnienia wybrane* [w:] *Pornografia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011, s. 239–240.

²⁸ M. Kulik [w:] M. Budyn-Kulik [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025, art. 224(a); A. Barczak-Oplustil, M. Iwański [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. II: *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 224(a).

²⁹ M. Kulik, *op.cit.*

macja” organów ściągania przez zaniechanie). Czyn ten zagrożony jest surową sankcją – karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. W § 4 przewidziano występki polegający na przedstawieniu fałszywej opinii ekspertyzy lub tłumaczenia mającego służyć w postępowaniu jako dowód przez biegłego, rzeczoznawcę lub tłumacza, zagrożony karą pozbawienia wolności od roku do lat 10. Natomiast w art. 234 § 1 k.k. stypizowano przestępstwo fałszywego oskarżenia zarówno przed organem powołanym do ścigania lub orzekania w sprawach o przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie, wykroczenie skarbowe, jak i przewinienia dyscyplinarne innej osoby o popełnienie tych czynów zabronionych lub przewinienia dyscyplinarne. Sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Z kolei na podstawie art. 235 k.k. karalne jest tworzenie fałszywych dowodów lub inne podstępne zabiegi w celu skierowania przeciwko określonej osobie ścigania o przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie, wykroczenie skarbowe lub przewinienie dyscyplinarne albo w toku postępowania zabiegi takie przedsięwzię. Czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności do lat 3. W art. 236 § 1 k.k. spenalizowano natomiast czyn mający charakter zaniechania udzielenia informacji – zatajenie dowodów niewinności osoby podejrzanej. Jego sprawca podlega karze grzywy, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

W art. 256 § 1 k.k. spenalizowano publiczne propagowanie faszyzowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa, co z założenia musi się wiązać z posłużeniem się fałszywymi informacjami, oraz nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Karą grożącą sprawcy jest grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Pojęcie propagować – w powszechnym rozumieniu – oznacza „szerzyć, upowszechniać idee, hasła, myśli; zjednywać kogoś dla jakiejś idei, akcji itp.; prowadzić propagandę³⁰”. Ustawodawca użył pojęcia „publicznie”, czego oczywiście nie należy utożsamiać z miejscem publicznym³¹. O publicznym charakterze decyduje odbiór (lub sama możliwość odbioru) przez grupę niezindywidualizowanych osób bądź przez oznaczoną, ale większą liczbę osób³². Natomiast w § 2 zakazano, pod groźbą identycznej sankcji jak w § 1, produkcji, utrwalania lub sprowadzania, nabywania, przechowywania, posiadania, prezentowania, przewożenia lub przesyłania druków, nagrań lub innych

³⁰ *Słownik języka polskiego*, t. II, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 895.

³¹ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik [w:] M. Budyn-Kulik [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025, art. 115 § 21 pkt 8.

³² L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2022, s. 324; M. Mozgawa [w:] M. Budyn-Kulik, *Kodeks...*, art. 212.

przedmiotów zawierających treść określoną w § 1 albo będących nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej. Warunkiem przypisania odpowiedzialności karnej jest cel działania sprawcy, jakim jest rozpowszechnianie tychże materiałów. W § 3 przewidziano kontratyp (czyli okoliczność wyłączającą bezprawność czynu) znajdujący zastosowanie w przypadku, gdy sprawca czynu dopuścił się go w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

Ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej

W art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej (dalej: u.i.p.n.)³³ dokonano kryminalizacji przestępstwa negacjonizmu, w tym tzw. kłamstwa oświęcimskiego. W myśl tego przepisu karalne jest publiczne i dokonywane wbrew faktom zaprzeczanie istnienia zbrodni, o których mowa w art. 1 pkt 1 teże ustawy, tj. zbrodni nazistowskich i komunistycznych, zbrodni ukraińskich nacjonalistów i członków ukraińskich formacji kolaborujących z Trzecią Rzeszą Niemiecką, a także innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne, jak również innych represji z motywów politycznych, jakich dopuścili się funkcjonariusze polskich organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości albo osoby działające na ich zlecenie, a ujawnionych w treści orzeczeń zapadłych na podstawie ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległej Polski³⁴, a także czynów organów bezpieczeństwa państwa³⁵, popełnionych na osobach narodowości polskiej lub

³³ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. 2023, poz. 102).

³⁴ Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. 2024, poz. 442).

³⁵ Katalog podmiotów zaliczanych do organów bezpieczeństwa państwa – wskazany w art. 5 uIPN – jest niezwykle szeroki. Wskazać wśród nich należy np. Resort Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego; Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Ponadto zaliczono do nich np. Urząd do Spraw Wyznań. W ustępie 2 przyjęto, że do organów bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy, należą także organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych o zadaniach podobnych do zadań organów, o których mowa w ust. 1. Natomiast w ust. 3 zastrzeżono, że jednostkami Służby Bezpieczeństwa, w rozumieniu ustawy, są te jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzedniczkami.

obywatelach polskich innych narodowości w okresie od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W obowiązującym stanie prawnym sprawca podlega zatem odpowiedzialności karnej jedynie w wypadku „negowania”. Istotne zagrożenia związane z „usprawiedliwianiem” oraz „pochwalaniem” zbrodni, o których mowa w art. 55 u.i.p.n. charakterystycznym dla tego rodzaju aktów bezprawia, pozostają poza zakresem normowania art. 55 u.i.p.n. Przepis ten ma wąski zakres – odnosi się bowiem jedynie do „negowania” wskazanych w niej. Nie kryminalizuje natomiast innych, takich jak np. pochwalanie czy usprawiedliwianie tychże czynów. Czynu tego można się dopuścić jedynie umyślnie w zamiarze bezpośrednim³⁶.

Zakończenie

Z powyższej syntetycznej analizy polskich przepisów wynika, że brak jest regulacji kryminalizującej dezinformację w znaczeniu podanym we wstępie do niniejszej publikacji. Nie oznacza to, że pewne stany faktyczne można ścigać na podstawie istniejących przepisów. Takie sytuacje są jednak nieliczne (np. wywołanie fałszywego alarmu, zniesławienie, negacjonizm). Konieczne w związku z tym jest przyjęcie rozwiązania o charakterze kompleksowym, które mogłoby służyć walce z dezinformacją rozumianą szeroko, jako zachowania polegające na świadomym wprowadzeniu w błąd zarówno osób prywatnych (w tym osób prawnych i jednostek organizacyjnych), jak i organów państwa, celem osiągnięcia zamierzonego przez sprawcę efektu.

Bibliografia

- Barczak-Oplustil A., Iwański M. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. II: *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
- Budyn-Kulik M. [i in.] [w:] Budyn-Kulik M. [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025.
- Budyn-Kulik M. [w:] Budyn-Kulik M. [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025.
- Budyn-Kulik M., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks karny*, Warszawa 2024.
- Busiło M., Soler U., *Education of society as a tool to counteract disinformation in implementing new technologies. On the example of 5G mobile telecommunications*

---

³⁶ M. Siwicki, *Rozdział 1.3. Kłamstwo oświęcimskie* [w:] *Nielegalna i szkodliwa treść w Internecie. Aspekty prawnokarne*, Warszawa 2011.

- network and Warsaw sewage system*, Proceedings of the International Conference Applications of Electromagnetics in Modern Engineering and Medicine, June 2019, Janów Podlaski Poland, IEEE.
- Dumkiewicz M., Sitko J., *Stalking na tle prawa karnego i cywilnego [w:] Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie. Rights of personality in the XXI century. New values, rules, technologies*, red. J. Balcarczyk, Warszawa 2012.
- Fołta T., Mucha A. *Znieważenie i zniesławienie w internecie*, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 11.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2022.
- Hoc S., *Przestępstwo dezinformacji wywiadowczej w kodeksie karnym*, „Przegląd Sądowy”, 2000, nr 5.
- Kardas P. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. I: *Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
- Kulesza J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2023.
- Kulesza W. [w:] *System prawa karnego*, t. 10: *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016.
- Kulik M. [w:] M. Budyn-Kulik [i in.], *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025.
- Lach A., *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015.
- Lipiński K. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Mały leksykon postprawdy*, red. M. Wójcik, Warszawa 2018, <https://wid.org.pl> (12.03.2025).
- Markowski A., *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa 2011.
- Radoniewicz F., *Cyberprzestępstwa przeciwko danym komputerowym i systemom informatycznym w kodeksie karnym – propozycje zmian*, Warszawa 2024.
- Radoniewicz F., *Czaty [w:] Leksykon cyberbezpieczeństwa*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, Warszawa 2024.
- Radoniewicz F., *FTP [w:] Leksykon cyberbezpieczeństwa*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, Warszawa 2024.
- Radoniewicz F., *Odpowiedzialność karna za hacking i inne przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu danych komputerowych i systemów informatycznych*, Warszawa 2016.
- Radoniewicz F., *Pornografia w Internecie – zagadnienia wybrane [w:] Pornografia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011.
- Siwicki M., *Przestępstwo zniesławienia w ujęciu prawnoporównawczym*, „Europejski Przegląd Sądowy”, 2012, nr 6.
- Siwicki M., *Rozdział 1.3. Kłamstwo oświęcimskie [w:] Nielegalna i szkodliwa treść w Internecie. Aspekty prawnokarne*, Warszawa 2011.
- Sobczak J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025.
- Zoll A. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II: *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Warszawa 2013.

Disinformation in Polish criminal law – selected issues

Abstract

This article is an attempt to analyse Polish criminal law in terms of its use in the fight against disinformation. The starting point of the considerations undertaken was, of course, the Criminal Code of 6 June 1997, and specifically the provision contained therein, Article 132, which criminalises so-called intelligence disinformation, which consti-

---

tutes a very small section of the facts currently referred to as disinformation. This was followed by a discussion of further provisions of the Code, which criminalise behaviour involving the misleading of a third person(s) by the perpetrator in order to achieve a specific goal (e.g. defamation or causing false alarm). The last part is devoted to the crime of negationism, as defined in the Act on the Institute of National Remembrance (Act of 18 December 1998 on the Institute of National Remembrance - Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The presentation of the provisions leads to the conclusion that it is necessary to regulate the issue of disinformation, particularly as the existing provisions criminalise only a small part of the behaviour constituting disinformation.

Keywords: disinformation, Holocaust denial, false alarm, false evidence, false accusation

Anita Richert-Kaźmierska*

**RELACJE RÓWIEŚNICZE WŚRÓD OSÓB
W WIEKU PÓŻNEJ DOROSŁOŚCI¹.
DOŚWIADCZENIA UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ
W KLUBACH SENIORA DZIAŁAJĄCYCH
NA OBSZARZE METROPOLITALNYM
GDAŃSK-GDYNIA-SOPOT**

Streszczenie

W artykule dokonano oceny roli relacji rówieśniczych pomiędzy osobami w wieku późnej dorosłości, w tym w kontekście zaspokajania podstawowych potrzeb seniorów. W badaniu użyto standaryzowanego kwestionariusza ankiety obejmującego 25 pytań głównych oraz 11 pytań uzupełniających. Uczestnikami badania było 88 seniorów uczęszczających do klubów seniora działających na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot. Uczestnicy badania wyrazili jednoznaczne przekonanie o istotnej roli relacji rówieśniczych jako dostarczających im m.in. wsparcia społecznego.

Słowa kluczowe: relacje rówieśnicze, późna dorosłość, starzenie się społeczeństwa

Wstęp

Relacje interpersonalne są ważne dla każdego człowieka, bez względu na jego wiek. W kolejnych fazach życia ich rodzaj, intensywność i charakter wpływają na rozwój osobowości jednostki. Mogą wzmacniać samoocenę, dawać poczucie bezpieczeństwa i akceptacji lub oddziaływać destrukcyjnie². Warunkują pełnienie określonych ról spo-

---

* Politechnika Gdańska, e-mail: Anita.Richert@zie.pg.edu.pl, ORCID: 0000-0001-9919-5984.

¹ W artykule synonimicznie stosuje się określenia: „osoby w wieku późnej dorosłości”, „osoby starsze”, „osoby reprezentujące starsze grupy wieku”, „seniorzy”. Zgodnie z definicją art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych to „osoby, które ukończyły 60. rok życia”.

² E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997; C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 2001; P.K. Oleś, *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003.

łecznych i sposób ich wypełniania³. Arystoteles zdefiniował człowieka jako istotę społeczną, która dla zaspokojenia swoich potrzeb musi żyć wśród innych ludzi i z nimi współpracować⁴. Tezę tę potwierdzają choćby realizowane nieprzerwanie od 1938 roku badania *Harvard Study of Adult Development*. Ich wyniki wskazują, że pozytywne relacje międzyludzkie sprzyjają dłuższemu życiu, lepszemu zdrowiu i poczuciu szczęścia. Osoby pozostające w dobrych relacjach rodzinnych, towarzyskich czy wspólnotowych są dłużej aktywne zawodowo, społecznie i edukacyjnie, ponadto rzadziej lub w późniejszym wieku chorują na depresję czy zapadają na choroby otępienne⁵.

W okresie późnej dorosłości relacje międzyludzkie pełnią równie ważną rolę, jak w każdym innym momencie życia człowieka. Kształtują subiektywną ocenę jakości życia oraz dobrostan osoby starszej, mają wpływ na jej stan psychofizyczny⁶. Niemniej, wraz z postępującym starzeniem się następuje ograniczanie sieci relacji, w jakich pozostaje osoba starsza, oraz zmianie ulega ich charakter. Zmniejsza się poziom ekspresyjności w relacjach rodzinnych i społecznych, wygaszeniu ulegają pewne obszary aktywności sprzyjające utrzymywaniu relacji (np. przejście na emeryturę i trwałe wycofanie się z rynku pracy), ograniczeniu ulega partycypacja społeczna, ponieważ udział we wszelkich inicjatywach społecznych i edukacyjnych wiąże się z coraz większym wysiłkiem lub potrzebą uzyskania wsparcia ze strony osób trzecich⁷.

W myśl założeń teorii społeczno-emocjonalnej aktywności⁸ osoby starsze budują mniej relacji, ale są nastawione na bardziej satysfakcjonu-

---

³ J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2004; R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002, s. 63–65.

⁴ Arystoteles, *Dziela wszystkie*, t. 5, *Etyka nikomachejska*, Księga IX, 1169b, s. 272, Warszawa 1996.

⁵ R. Waldinger, M. Schulz, *What the longest study on human happiness found is the key to a good life. The Harvard Study of Adult Development has established a strong correlation between deep relationships and well-being. The question is, how does a person nurture those deep relationships?*, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com> (19.01.2023).

⁶ A. Bowling, *A Taxonomy and Overview of Quality of Life [w:] Models of Quality of Life: A Taxonomy and Systematic Review of the Literature*, red. J. Brown, A. Bowling, T. Flynn, Sheffield 2004; Z. Gabriel, A. Bowling, *Quality of Life in Old Age From the Perspectives of Older People*, [w:] *Growing Older: Quality of Life in Old Age*, red. A. Walker, C. Hagan, Hennessy, Maidenhead 2004; P. Czekanowski, *Rodzina w życiu osób starszych i osoby starsze w rodzinie [w:] Polska starość*, red. B. Synak, Gdańsk 2002.

⁷ H.Y. McClusky, *Education for Aging. The Scope and the Field and Perspective for the Future [w:] Learning for Aging, Adult Education Association of the U.S.A.*, red. S.M. Grabowski, M.D. Mason, Washington 1973.

⁸ I. Carstensen, *Selectivity theory: social activity in life span context*, „Annual Review of Gerontology and Geriatrics”, 1991, 11, s. 195–217.

jące i głębsze kontakty. Poszukują przede wszystkim relacji wspierających. Tradycyjnie tego typu relacje zapewniała rodzina. Ostatnich kilka dekad to jednak zmiana modelu i funkcji, jakie wypełnia rodzina. Współczesna rodzina coraz rzadziej odpowiada tzw. modelowi tradycyjnemu. Coraz mniej jest rodzin wielopokoleniowych, a coraz więcej rodzin dwupokoleniowych (nuklearnych) oraz patchworkowych (składających się z dwojga partnerów posiadających dzieci ze swoich poprzednich związków i/lub dziecko z nowego związku)⁹. Wyraźnie zauważalne jest ograniczanie, rozluźnianie się, a nawet odcinanie więzi rodzinnych¹⁰. Jak pisze Regulska¹¹, „nowoczesna rodzina ma być w pełni usamodzielniona i niezależna. [...] Nie utrzymuje częstych relacji z dalszymi krewnymi, poważnie ograniczone są również kontakty ze środowiskiem lokalnym, sąsiedzkim. Jest grupą zamkniętą, chroniącą swojej prywatności i niezależności”. Nowoczesna rodzina niechętnie realizuje funkcje opiekuńcze wobec starszych jej członków. Oczekuje przejęcia zadań i odpowiedzialności w tym zakresie przez wyspecjalizowane instytucje i organizacje.

Wyniki badania PolSenior2 potwierdzają zjawisko postępującej singularizacji starości. Niemal jedna piąta osób w wieku późnej dorosłości w Polsce prowadzi jednoosobowe gospodarstwa domowe, a nieco ponad 40% gospodarstwa dwuosobowe – wspólnie ze współmałżonkiem. Pomimo samodzielnego zamieszkiwania zdecydowana większość seniorów pozytywnie ocenia swoje życie rodzinne (41% bardzo dobrze i 45,3% dobrze), w tym relacje z najbliższymi. Wysokie oceny kontaktów z najbliższą rodziną nie eliminują jednak poczucia osamotnienia: „zawsze” lub „często” osamotnienie odczuwa ok. 7% seniorów, „czasem” – 24,4%¹².

Osoby w wieku późnej dorosłości coraz częściej i chętniej uczestniczą w różnych formach aktywności edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej czy integracji wewnątrz- i międzypokoleniowej, organizowanych blisko ich miejsca zamieszkania. Wzrost liczby i dostępności takich inicjatyw wynika z szeroko pojętej polityki społecznej wobec osób starszych, realizowanej przez władze państwowe i samorządowe we współpracy z innymi podmiotami działającymi lokalnie. Mają one służyć głównie ograniczaniu zjawiska osamotnienia wśród seniorów poprzez

⁹ A. Regulska, *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, 2011, nr 15/1–2, s. 235–246.

¹⁰ U. Gałęska, *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI.

¹¹ A. Regulska, *op.cit.*, s. 239–240.

¹² *Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem*, red. P. Błędowski [i in.], Warszawa, s. 865–886.

częściową substytucję relacji rodzinnych relacjami towarzyskimi w grupie rówieśniczej¹³.

Celem artykułu jest ocena relacji rówieśniczych pomiędzy osobami w wieku późnej dorosłości i ich roli w zaspokajaniu podstawowych potrzeb seniorów. W artykule zaprezentowano częściowe wyniki z badania „Ocena relacji rówieśniczych członków klubów seniora w kontekście zaspokajania wybranych potrzeb społecznych” zrealizowanego w 2024 roku wśród uczestników klubów seniora działających na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot.

Relacje interpersonalne a potrzeby osób w wieku późnej dorosłości

Stopień zaspokojenia manifestowanych przez człowieka potrzeb (choć każdy może odczuwać inny rodzaj potrzeb, a także mogą one u różnych osób występować z inną intensywnością) wpływa na jego prawidłowe funkcjonowanie i rozwój. Potrzeby osób w wieku późnej dorosłości wielokrotnie w przeszłości stanowiły przedmiot badań naukowych¹⁴. I tak jak niejednorodna jest grupa umownie nazywana: „osoby w wieku późnej dorosłości”, „seniorzy”, „osoby starsze”, tak również zróżnicowane są potrzeby zidentyfikowane w tej grupie. Czynnikiem różnicującym może być miejsce zamieszkania seniora, jego sytuacja rodzinna, wykształcenie, sytuacja materialna itp. „Młodzi seniorzy” manifestują zwykle inne potrzeby aniżeli seniorzy w wieku sędziwym. Nawet osoby bardzo aktywne fizycznie i zawodowo w wieku 60–70 lat, po przekroczeniu 85. roku życia stopniowo z niektórymi potrzebami rezygnują, najczęściej z powodu pogarszającego się zdrowia i postępującej niepełnosprawności. Dla większości osób powyżej 90 lat zgłaszane potrzeby ograniczają się do zapewnienia wyżywienia, troski o zdrowie, wsparcia w czynnościach codziennych czy zapewnienia dostępu do usług opiekuńczych.

Dążenie do nawiązywania i utrzymywania stosunków interpersonalnych wynika przede wszystkim z potrzeby afiliacji, która jest potrzebą

---

¹³ Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność, Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 (M.P. 2018, poz. 1169).

¹⁴ J. Rymaszewska, A. Szmigielski, *Potrzeby osób w starszym wieku – definicje i narzędzia oceny*, „Psychogeriatrics Polska”, 2008, nr 2, s. 95–104; P. Błędowski, *Sytuacja ekonomiczna i potrzeby opiekuńcze osób starszych w Polsce*, „Polityka Społeczna”, 2011, nr 4, s. 31–36; R. Spyryka-Chlipała, *Uwarunkowania i struktura potrzeb życiowych seniorów*, „Roczniki Teologiczne”, 2014, nr 61, s. 235–247; M. Rejter, *Potrzeby i marzenia seniorów jako czynniki pomyślnego starzenia się*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, 2020, nr 6 s. 45–60.

podstawową i należy do grupy potrzeb przynależności i miłości¹⁵. Pozytywne relacje społeczne wpływają także na wysoki poziom subiektywnej oceny satysfakcji życiowej¹⁶, optymalizują zdolności poznawcze oraz pozytywnie wpływają na stan zdrowia¹⁷. Według B. Synaka relacje interpersonalne dla osób w wieku późnej dorosłości mają kluczowe znaczenie w zaspokajaniu pięciu grup potrzeb: potrzeby przynależności, potrzeby użyteczności i uznania, potrzeby niezależności, potrzeby bezpieczeństwa oraz potrzeby satysfakcji życiowej¹⁸.

Tabela 1. Potrzeby osób w wieku późnej dorosłości

Grupa potrzeb	Sposób zaspokojenia
Przynależności	<ul style="list-style-type: none"> – trwałe i zażyłe relacje rodzinne, wspólne spotkania – integracja społeczna, budowanie relacji towarzyskich, koleżeńskich, sąsiedzkich, rówieńniczych – aktywne uczestnictwo w grupach formalnych i nieformalnych o wspólnych zainteresowaniach i pasjach
Użyteczności i uznania	<ul style="list-style-type: none"> – kontynuacja aktywności zawodowej także po osiągnięciu formalnego wieku emerytalnego, funkcjonowanie w grupie pracowniczej, pełnienie ról mentorskich – wsparcie udzielane członkom rodziny, np. opieka nad wnukami, pomoc finansowa dzieciom – zinstytucjonalizowane formy aktywności społecznej, np. działalność wolontariacka, działalność w klubach seniora
Niezależności	<ul style="list-style-type: none"> – niezależne życie z prawem do samodzielnego podejmowania decyzji – samodzielne funkcjonowanie w przestrzeni życiowej możliwie jak najdłużej, w tym ze wsparciem środowiskowym (rozwój systemu usług społecznych)
Bezpieczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> – dążenie do usunięcia lub zminimalizowania zagrożeń fizycznych pozostających w otoczeniu – rozwój kompetencji i umiejętności pozwalających samodzielnie funkcjonować w świecie wykorzystującym nowoczesne technologie – system wsparcia psychologicznego osób starszych, szczególnie doświadczających osamotnienia i kryzysów psychicznych
Satysfakcji życiowej	<ul style="list-style-type: none"> – możliwość realizacji pasji i życiowych celów (w tym ze wsparciem – pomimo pogarszającego się zdrowia i/lub postępującej niepełnosprawności)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Synak, *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.

¹⁵ A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.

¹⁶ M. Argyle, *Psychologia szczęścia*, Wrocław 2004.

¹⁷ S. Pinker, *Efekt wioski. Jak kontakty twarzą w twarz mogą uczynić nas zdrowszymi, szczęśliwsiymi i mądrzejszymi*, Kielce 2015.

¹⁸ B. Synak, *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.

W odniesieniu do osób w wieku sędziwym, z niepełnosprawnościami lub z poważnymi problemami zdrowotnymi, wymagających w codziennym funkcjonowaniu wsparcia osób trzecich, na plan pierwszy wysuwa się potrzeba posiadania relacji, dzięki którym możliwe będzie zaspokojenie potrzeb fizjologicznych i poczucia bezpieczeństwa¹⁹. Występuje zjawisko tzw. zależności interpersonalnej²⁰. W skrajnych przypadkach dochodzi do wykreowania relacji nadmiernej zależności interpersonalnej, wyrażającej się potrzebą całkowitego polegania na innych, przenoszeniem na nich ciężaru podejmowania decyzji, brania odpowiedzialności za wszystkie aspekty życia. Osoby nadmiernie zależne nie potrafią (lub są przekonane, że nie potrafią) samodzielnie funkcjonować i wymagają pomocy przez cały czas. Ich samoocena stanu zdrowia i możliwości samodzielnego wykonywania jakichkolwiek czynności jest zaburzona²¹. Osoby pozostające z seniorami w takiej destruktywnej zależności interpersonalnej doświadczają wyczerpania psychofizycznego²².

Grupa rówieśnicza i relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości

Termin „grupa rówieśnicza” odnosi się do osób, które są w tym samym (lub zbliżonym) wieku, kontaktują się ze sobą i podejmują wspólne wyzwania, mogą na siebie wywierać odczuwalny wpływ²³. Przynależność do określonej grupy rówieśniczej zaspokaja przede wszystkim potrzebę przynależności i akceptacji dla wspólnych wartości, rozumienia otaczającego świata w podobny sposób wynikający ze wspólnoty poglądów i doświadczeń życiowych. Według J. Szczepańskiego²⁴ grupy rówieśnicze pełnią dwie zasadnicze funkcje: normatywną (polega na przejmowaniu od grupy norm, zasad i wzorów zachowania) oraz porównawczą (polegającą na ocenianiu siebie i innych na podstawie standardów obowiązujących w danej grupie).

¹⁹ J. Birtchnell, *Defining dependency*, „British Journal of Medical Psychology”, 1998, nr 61, s. 111–123.

²⁰ R.F. Bornstein, J.J. Cecero, *Deconstructing dependency in a five-factor world: A meta analytic review*, „Journal of Personality Assessment”, 2000, nr 2, s. 324–343.

²¹ R.F. Bornstein, [i in.], *Construct Validity Of relationship profile test: A self-report measure of dependency-detachment*, „Journal of Personality Assessment”, 2003, nr 1, s. 64–74.

²² B. Szluz, *Problemy opiekunów rodzinnych osób z chorobą Parkinsona jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Praca Socjalna”, 2021, nr 1 s. 97–119.

²³ K. Rigby, *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczać. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Kraków 2010.

²⁴ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.

W literaturze przedmiotu funkcjonowanie grup rówieśniczych, w tym relacji pomiędzy ich uczestnikami, odnosi się przede wszystkim do dzieci i młodzieży. W licznych publikacjach autorzy podkreślają rolę grup rówieśniczych w rozwoju dzieci i młodzieży, możliwość nabywania przez nie w grupach rówieśniczych kompetencji społecznych, kształtowania osobowości i systemu wartości²⁵. W ramach grup rówieśniczych dochodzi do uczenia się grupowych mechanizmów społecznych, takich jak: przewodnictwo, rywalizacja, podporządkowanie czy współdziałanie dla realizacji określonego celu²⁶.

Postępujące starzenie się społeczeństwa i singularyzacja starości determinują potrzebę większego zainteresowania badaczy relacjami rówieśniczymi wśród osób w wieku późnej dorosłości, powstającymi na bazie relacji sąsiedzkich (głównie dotyczy to „starzejących się” osiedli mieszkaniowych z tzw. wielkiej płyty budowanych w Polsce w latach 70. i 80. XX wieku), jak również nawiązywanymi dzięki uczestnictwu w różnych formach integracji i aktywizacji seniorów w klubach seniora, uniwersytetach trzeciego wieku, w placówkach wsparcia dziennego dla seniorów itp.

Według A. Rose’a²⁷ rosnąca liczba i udział osób starszych oraz ich przestrzenna koncentracja sprzyjają powstawaniu subkultury starości i potęgowaniu sieci relacji społecznych w tej grupie wiekowej. Podobną opinię wyraża M. Niezabitowski²⁸, wskazując, że w wielu miejscowościach w Polsce ukształtowały się enklawy starości, w których osoby w starszym wieku wspierają się wzajemnie w ramach pomocy sąsiedzkiej.

Relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości służą zaspokojeniu coraz szerszego wachlarza ich indywidualnych potrzeb. To przede wszystkim konsekwencja zmiany modelu rodziny i relacji pomiędzy jej członkami oraz autostygmatyzacji osób starszych związanej z wszechobecnym kultem młodości współczesnego świata. Przywoływane już w artykule wyniki badania PolSenior 2 wskazują, że w Polsce osoby starsze coraz częściej prowadzą gospodarstwa domowe jednoosobowo lub z inną osobą w wieku senioralnym²⁹. I choć pozostają w do-

²⁵ J.K. Dijkstra, S. Lindenberg, R. Veenstra, *Beyond the class norm: Bullying Behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection*, „Journal of Abnormal Child Psychology”, 2008, nr 36, s. 1289–1299; F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001, s. 85.

²⁶ E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009.

²⁷ A.M. Rose, *The subculture of the aging: a framework for research in social gerontology* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.

²⁸ M. Niezabitowski, *Sieci wsparcia i więzi społeczne ludzi starszych. Stan teorii i badań socjologicznych a potrzeby praktyki* [w:] *Sieci wsparcia społecznego jako przejaw integracji i dezintegracji społecznej*, red. J. Grotowska-Leder, Łódź 2008, s. 144–170.

²⁹ *Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych...*, s. 865–886.

brych relacjach z dziećmi i wnukami, *de facto* coraz rzadziej mogą liczyć na wsparcie instrumentalne z ich strony. Sieci relacji sąsiedzkich są w takim przypadku uzupełnieniem (lub alternatywą) dla kontaktów seniora z członkami rodziny w trudnych dla niego codziennych sytuacjach życiowych. Od sąsiadów (również w wieku senioralnym) seniorzy otrzymują wsparcie emocjonalne, instrumentalne i informacyjne³⁰. Rozwój relacji rówieśniczych wśród osób starszych może tłumaczyć także koncepcja *embarrassing encounter*³¹. Dowodzi ona, że seniorzy postrzegają siebie jako „niepasujących” do świata, w którym wszechobecny jest kult młodości i nowoczesnych technologii (a tych seniorzy często nie rozumieją i nie potrafią się nimi posługiwać). Osoby w wieku późnej dorosłości wycofują się z kontaktów w nierówieśniczych kręgach społecznych, które w ich odczuciu mogłyby je postrzegać i naznaczać jako osoby zacofane, nienowoczesne, nudne, nieatrakcyjne. Poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia i przynależności dają za to relacje w grupie rówieśniczej, afirmującej podobne wartości.

Relacje rówieśnicze w klubach seniora – metoda badania

Celem badania ankietowego zrealizowanego przez autorkę w kwietniu–maju 2024 roku była ocena relacji rówieśniczych występujących pomiędzy członkami klubów seniora w kontekście zaspokajania wybranych potrzeb społecznych. W badaniu wzięli udział seniorzy – uczestnicy zajęć w klubach seniora w Gdańsku, Gdyni, Kowalach i Kolbudach.

W badaniu użyto standaryzowanego kwestionariusza ankiety obejmującego 25 pytań głównych, 5 pytań uzupełniających oraz 6 pytań metryczkowych. Jako wyjściową dla jego konstrukcji przyjęto poznawczą teorię osobowości, której podstawowe założenia koncentrują się na tym, jak człowiek rozumie świat i siebie samego oraz jak działa w świecie stosownie do tego, jakie ma o nim i o sobie przekonania³². Pomiar przekonań dotyczących funkcjonowania w relacji z innymi osobami o charakterze zwrotnym „inni wobec mnie” – „ja wobec innych” ograniczono wyłącznie do relacji rówieśniczych pomiędzy członkami klubów seniora. Pomiar przekonań dotyczących postaw otoczenia społecznego wobec

---

³⁰ M. Niezabitowski, *Relacje społeczne ludzi starszych w środowisku zamieszkania – aspekty teoretyczne i empiryczne*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Sociologica”, 2011, nr 38, s. 13–31.

³¹ J.S. Miller, *The social dilemma of the aging leisure participant [w:] Older people...*, s. 77–92.

³² P.K. Oleś, K. Drat-Ruszczak, *Osobowość [w:] Psychologia*, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2008, s. 651–764.

jednostki ujęto w dwóch kategoriach: „wsparcie ze strony innych vs obojętność innych” oraz „zagrożenie ze strony innych vs poczucie bezpieczeństwa w relacjach z innymi”. W pomiarze przekonań dotyczących postaw w relacjach jednostki z otoczeniem społecznym również zastosowano dwie kategorie: „działanie na rzecz innych vs egocentryzm” oraz „agresywność vs brak agresji” (tabela 2).

Tabela 2. Konstrukcja kwestionariusza ankiety

Przekonania dotyczące postawy otoczenia społecznego wobec jednostki „inni wobec mnie”	Wsparcie społeczne Vs Obojętność	Wsparcie emocjonalne werbalne i niewerbalne komunikaty generowane ze strony rówieśników w klubach seniora, nakierowane na poprawę samopoczucia i redukcję napięcia jednostki	cztery pytania diagnostyczne
		Wsparcie wartościujące uświadamianie (utwierdzenie przekonań) jednostki o posiadaniu przez nią kompetencji, pełnieniu istotnej roli w grupie, w społeczeństwie	trzy pytania diagnostyczne, w tym dwa odwrotnie diagnostyczne
		Wsparcie instrumentalne udzielanie konkretnej pomocy rzeczowej, finansowej, wsparcia organizacyjnego	dwa pytania diagnostyczne
		Wsparcie informacyjne wymiana informacji, która sprzyja lepszemu zrozumieniu sytuacji	dwa pytania diagnostyczne, w tym jedno odwrotnie diagnostyczne
	Zagrożenie ze strony innych Vs Poczucie bezpieczeństwa w relacjach z innymi	Zagrożenie ze strony rówieśników domniemane obawy odnośnie do nieszczerych intencji w relacjach rówieśniczych i poniżania	dwa pytania odwrotne diagnostyczne
		Poczucie bezpieczeństwa i zaufanie otwartość i zaufanie w relacjach z rówieśnikami w klubie seniora	dwa pytania diagnostyczne
Przekonania dotyczące postaw w relacjach jednostki z otoczeniem społecznym „ja wobec innych”	Działanie na rzecz innych Vs Egocentryzm	pozytywne, empatyczne nastawienie do rówieśników, chęć spotkania się poza zajęciami w klubie seniora, działania o charakterze pomocowym, bezinteresowne, gotowość poświęcenia na rzecz innych członków klubu	sześć pytań diagnostycznych, w tym dwa pytania odwrotnie diagnostyczne
	Agresywność Vs Brak agresji	zachowanie skierowane przeciw innym członkom klubu seniora (agresja interpersonalna) lub rzeczom, mogące przybierać formę napaści werbalnej będącej zwykle rezultatem sytuacji frustracyjnej	cztery pytania diagnostyczne, w tym dwa pytania odwrotnie diagnostyczne

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi w kwestionariuszu ułożono w czterostopniowej skali Likerta (25 pytań głównych i 3 pytania uzupełniające) oraz w pięciostopniowej skali Likerta (2 pytania uzupełniające). Uzyskane wyniki umożliwiają zatem ocenę przekonań dotyczących poszczególnych kategorii zmiennych. Nie pozwalają jednak na bezpośredni pomiar potrzeb i poziomu ich zaspokojenia, choć – co oczywiste – w dużym stopniu wyrażane przekonania wynikają z poziomu zaspokojenia potrzeb, które stanowiły podstawę wyodrębnienia przyjętych kategorii zmiennych.

W badaniu wzięło udział 88 członków klubów seniora. Zdecydowaną większość stanowiły kobiety (jedynie ośmioro uczestników badania to mężczyźni)³³. Dominowali seniorzy w wieku 70 lat i więcej, z ponad trzyletnim stażem aktywności klubowej.

Tabela 3. Uczestnicy badania ze względu na wiek i płeć

Płeć	Wiek				suma z wierszy
	60–64 lata	65–69 lat	70–74 lata	75 lat i więcej	
Kobiety	6	17	27	30	80
Mężczyźni		2	4	2	8
suma z kolumn	6	19	31	32	88

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Uczestnicy badania ze względu na staż w klubie seniora

Staż w klubie seniora	Liczba uczestników badania	Udział wśród badanych
krócej niż 1 rok	8	2,72%
1–2 lata	11	7,48%
2–3 lata	12	12,24%
ponad 3 lata	57	77,55%
suma z kolumn	88	100%

Źródło: opracowanie własne.

Dwie trzecie uczestników badania to osoby mieszkające samotnie (prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe). Poczucie osamotnienia towarzyszące *często* i *zawsze* zadeklarowało niemal 28%.

³³ Nadreprezentacja kobiet uczestniczących w badaniu odzwierciedla ogólnopolską specyfikę niskiej frekwencji mężczyzn w wieku senioralnym wśród słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku, w zajęciach w klubach seniora oraz w innych formach aktywności społeczno-kulturalnej. *Sytuacja osób starszych w 2022 r.*, Warszawa–Białystok 2023, s. 56–62.

Tabela 5. Uczestnicy badania ze względu na rodzaj gospodarstwa domowego oraz odczuwanie osamotnienia

P29. Czy mieszka Pan/ Pani sama (prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe)?	P30. Jak często odczuwa Pani/ Pan osamotnienie?					suma z wierszy
	nigdy	rzadko	niekiedy	często	zawsze	
Tak. Mieszkam sam/ sama.	7	22	13	10	6	58
Nie. Mieszkam z drugą osobą w wieku 60 lat i więcej.	11	11	2			24
Nie. Mieszkam z drugą osobą – młodszą niż 60 lat.		1				1
Nie. Mieszkam z kilkoma innymi osobami w różnym wieku.	2		2	1		5
suma z kolumn	20	34	17	11	6	88

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania oraz jego cel główny w dalszej części analizie zostały poddane jedynie te odpowiedzi, których respondenci udzielili na pytania odnoszące się do ich przekonań dotyczących postaw otoczenia społecznego wobec jednostki.

Ocena otrzymywanego w grupie rówieśniczej wsparcia społecznego

Relacje z innymi ludźmi dostarczają jednostce wsparcia społecznego. W literaturze przedmiotu definiuje się je w dwóch ujęciach: strukturalnym (ilościowym) oraz funkcjonalnym (jakościowym)³⁴. Osadzenie w relacjach zapewnia poczucie bezpieczeństwa, przynależności, zintegrowania z innymi, akceptacji, wpływa na dobre samopoczucie. Ponadto wsparcie społeczne może wiązać się z procesem wymiany określonych dóbr i wzajemnego świadczenia usług. Na potrzeby artykułu przyjęto czterowymiarową klasyfikację wsparcia społecznego, jakie senior może otrzymywać w grupie rówieśniczej³⁵:

³⁴ Z. Jaworowska-Oblój, B. Skuza, *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, t. 29, nr 3, 733–745; Z. Dołęga, *Wsparcie społeczne jako społeczny kontekst rozwoju w okresie dorastania*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Seria Psychologia”, 2000, z. 8, s. 25–32.

³⁵ H. Sęk, *Wsparcie społeczne – co zrobić, żeby stało się pojęciem naukowym. Ustalenia terminologiczne i metodologiczne*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, nr 329, s. 791–800.

- wsparcie emocjonalne – polegające na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych potwierdzających przynależność jednostki do grupy rówieśniczej, wzajemną sympatię jej członków, współuczestnictwo w realizacji zadań, nakierowane na poprawę samopoczucia i redukcję napięcia jednostki, dających poczucie bezpieczeństwa,
- wsparcie wartościujące – polegające na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych potwierdzających wartość i ważność jednostki w grupie rówieśniczej,
- wsparcie instrumentalne – dostarczanie konkretnej pomocy i wsparcia, w tym wsparcia psychicznego,
- wsparcie informacyjne – polegające na przekazywaniu informacji, w tym dotyczących sposobu radzenia sobie z rozwiązywaniem określonych problemów, udzielaniu rad.

Tabela 6. Ocena przekonań na temat uzyskiwanego wsparcia społecznego w podziale na wybrane kategorie

Podkategorie	Liczba pytań w kwestionariuszu (łącznie liczba odpowiedzi)	Udział ocen 1 – nie otrzymuje wsparcia	Udział ocen 2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	Udział ocen 3 – raczej otrzymuje wsparcie	Udział ocen 4 – otrzymuje wsparcie
Wsparcie emocjonalne	4 (352)	10,80%	8,24%	16,19%	64,77%
Wsparcie wartościujące	3 (264)	15,91%	14,02%	23,11%	46,97%
Wsparcie instrumentalne	2 (176)	3,98%	2,84%	14,77%	78,41%
Wsparcie informacyjne	2 (176)	14,77%	7,39%	18,18%	59,66%

Źródło: opracowanie własne.

Największy udział (78,41%) ocen jednoznacznie potwierdzających przekonanie seniorów o otrzymywaniu wsparcia społecznego w grupie rówieśniczej stwierdzono w kategorii wsparcie instrumentalne. W kwestionariuszu ankiety w ramach tej kategorii uczestnicy badania dokonywali oceny dostępności wsparcia ze strony innych uczestników klubów seniora w dwóch formach: pomoc w zrobieniu zakupów lub organizacji transportu do lekarza, gdyby zaszła taka potrzeba, oraz wsparcia drobną pożyczką finansową w sytuacji, gdyby zabrakło komuś pieniędzy w czasie wspólnych wyjść/wyjazdów klubowych. I choć uzyskane oceny różnią się w poszczególnych grupach wieku oraz ze względu na staż w klubie, co do zasady ponad 90% wszystkich respondentów wyraża przekonanie, że „raczej otrzymuje” lub „otrzymuje wsparcie” w tym zakresie.

Tabela 7. Ocena przekonań na temat otrzymywania wsparcia instrumentalnego ze strony rówieśników z klubu seniora według wieku oraz stażu uczestnika badania w klubie seniora

		1 – nie otrzymuje wsparcia	2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	3 – raczej otrzymuje wsparcie	4 – otrzymuje wsparcie
		[% w danej grupie]			
wiek	60–64 lata	0,00	8,33	25,00	66,67
	65–69 lat	7,89	0,00	21,05	71,05
	70–74 lata	1,61	1,61	16,13	80,65
	75 lat i więcej	4,69	4,69	7,81	82,81
staż w klubie	krócej niż 1 rok	0,00	12,50	18,75	68,75
	1–2 lata	0,00	0,00	18,18	81,82
	2–3 lata	12,50	0,00	8,33	79,17
	ponad 3 lata	3,51	2,63	14,91	78,95

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei najmniejszy udział (46,97%) ocen jednoznacznie potwierdzających przekonanie o otrzymywaniu wsparcia społecznego stwierdzono w kategorii wsparcie wartościujące. W kwestionariuszu ankiety w ramach tej kategorii uczestnicy badania dokonywali oceny dwóch wymiarów: postrzegania własnej osoby przez innych jako lubianego członka społeczności klubowej oraz postrzegania własnej osoby przez innych jako osoby godnej zaufania, do której inni zwracają się o opinię i radę. Najwięcej ocen informujących o braku wsparcia wartościującego wskazały osoby z najstarszej grupy wieku (35,41% – zagregowane odpowie-

dzi 1 – „nie otrzymuje wsparcia” oraz 2 – „raczej nie otrzymuje wsparcia”), a także mające najdłuższy staż w klubie (33,92% – zagregowane odpowiedzi 1 – „nie otrzymuje wsparcia” oraz 2 – „raczej nie otrzymuje wsparcia”).

Tabela 8. Ocena przekonań na temat otrzymywania wsparcia wartościującego ze strony rówieśników z klubu seniora według wieku oraz stażu uczestnika badania w klubie seniora

		1 – nie otrzymuje wsparcia	2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	3 – raczej otrzymuje wsparcie	4 – otrzymuje wsparcie
		[% w danej grupie]			
wiek	60–64 lata	11,11	22,22	38,89	27,78
	65–69 lat	10,53	5,26	19,30	64,91
	70–74 lata	15,05	17,20	21,51	46,24
	75 lat i więcej	20,83	14,58	23,96	40,63
staż w klubie	krócej niż 1 rok	4,17	16,67	33,33	45,83
	1–2 lata	9,09	9,09	27,27	54,55
	2–3 lata	13,89	13,89	19,44	52,78
	ponad 3 lata	19,3	14,62	21,64	44,44

Źródło: opracowanie własne.

Co najmniej trzy przyczyny determinują znaczny udział negatywnych ocen w zakresie otrzymywania wsparcia wartościującego wśród uczestników badania reprezentujących najstarsze grupy wieku. Po pierwsze, potrzeba bycia użytecznym, tj. bycia osobą aktywną, działającą na rzecz innych, co daje poczucie uznania i szacunku. Zmniejszająca się z powodu wieku i stanu zdrowia samodzielność oraz ekspresyjność w relacjach interpersonalnych prowadzą do coraz częstszego doświadczenia przez najstarszych wiekiem seniorów bycia biorcami wsparcia ze strony osób młodszych. W konsekwencji wpływa to na obniżenie samooceny, w tym postrzegania siebie jako mało ważnej w funkcjonowaniu grupy rówieśniczej³⁶. Po drugie, osoby najstarsze są najbardziej

³⁶ M. Jarosz, *Psychologiczny wymiar starości. Ekspertyza, Zadanie pn. Świat na miarę seniora – sytuacja osób starszych w Polsce*, finansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki na podstawie Umowy nr MEiN/2023/DPI/2077; S. Steuden, *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa 2011.

narazone na trudności w przystosowywaniu się do przeobrażeń cywilizacyjnych, juvenizmu i filozofii młodości lansowanej przez *mass media*. Najbardziej odczuwają społeczną ignorancję dla tzw. mądrości życiowej osób dojrzałych, zanik kultury autorytetu i szacunku dla osób w starszym wieku. Tracą wiarę w siebie i odczuwają bezwartościowość³⁷. I wreszcie, wraz z przejściem na emeryturę aspiracje związane z aktywnością zawodową i uznaniem w grupie pracowniczej zostają zastąpione zapotrzebowaniem na akceptację i uznanie w rodzinie oraz grupie rówieśniczej. Wraz z wiekiem seniorzy coraz bardziej manifestują potrzebę skupiania uwagi innych osób na sobie, doceniania podejmowanych przez siebie nawet mało znaczących działań. Są bardzo czuli i wrażliwi na wszelkie przejawy akceptacji lub jej braku, głęboko przeżywają brak szacunku i empatii³⁸.

Ocena zagrożenia ze strony innych a poczucie bezpieczeństwa w relacjach rówieśniczych seniorów

Potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych w hierarchii życiowych potrzeb człowieka. Dla osób w starszym wieku wydaje się mieć jeszcze większe znaczenie niż dla osób reprezentujących młodsze grupy wieku³⁹. Pozostawanie w relacjach interpersonalnych może wzmacniać poczucie bezpieczeństwa lub wywoływać lęk, niepokój, obawy.

W badaniu poddano weryfikacji przekonania dotyczące relacji wynikających pierwotnie z potrzeby bezpieczeństwa, a wtórnie z doświadczeń w relacjach seniorów z rówieśnikami w klubach seniora. 64,21% uczestników badania nie odczuwa zagrożenia ze strony rówieśników, a 66,04% deklaruje poczucie zaufania do innych uczestników zajęć klubowych (zagregowane odpowiedzi *zgadzam się i raczej zgadzam się*) – tabela 9. Ocenę odczuwania zagrożenia w grupie rówieśniczej zawężono w badaniu do potencjalnego doświadczania dwóch form urazu psychicznego ze strony innych: wyśmiewania (upokorzenia) przez rówieśników i pomawiania, tj. mówienia nieprawdy na temat danej osoby. Z kolei oceny odczuwanego zaufania uczestnicy badania dokonywali, odpowiadając w kwestionariuszu ankiety na dwa pytania dotyczące gotowości do rozmowy i dzielenia się swoimi problemami z rówieśnikami w klubie seniora.

³⁷ B. Truchlińska, *Myśl antropologiczno-aksjologiczna Viktora E. Frankla*, „Parerga”, 2005 nr 2, s. 138.

³⁸ E. Trafiałek, *Polska starość w dobie przemian*, Katowice 2002, s. 108.

³⁹ R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006, s. 15.

Tabela 9. Ocena przekonań dotyczących bezpieczeństwa w grupie rówieśniczej w podziale na wybrane kategorie

Podkategorie	Liczba pytań w kwestionariuszu (łącznie liczba odpowiedzi)	Udział ocen 1 – nie zgadzam się	Udział ocen 2 – raczej nie zgadzam się	Udział ocen 3 – raczej zgadzam się	Udział ocen 4 – zgadzam się
Zagrożenie ze strony innych	2 (176)	41,48%	22,73%	11,93%	23,86%
Poczucie bezpieczeństwa i zaufanie	2 (176)	16,48%	16,48%	20,45%	45,59%

Źródło: opracowanie własne.

Poczucie bezpieczeństwa w grupie rówieśniczej kształtują przede wszystkim normy grupowe. Stanowią dla jej członków określony układ odniesienia, który wywiera silny wpływ na sposób postrzegania i wartościowania innych osób, zjawisk i zachowań członków grupy⁴⁰. W przypadku grup rówieśniczych tworzonych w ramach klubów seniora przynależność jest dobrowolna, ale warunkowana oświadczeniem przestrzegania zasad pracy klubu zawartych w regulaminie. W grupach rówieśniczych normy grupowe mogą narzucać negatywne zachowania, np. wrogość, złe traktowanie konkretnych osób⁴¹. W klubach seniora, poza silnym systemem kontroli społecznej wywieranej przez grupę rówieśniczą, występują regulatory zewnętrzne w postaci zapisów regulaminowych i bezpośrednich interwencji koordynatorów klubów, zapobiegające zachowaniom naruszającym poczucie bezpieczeństwa uczestników ze strony innych członków grupy rówieśniczej.

Uzyskane wyniki (poczucie bezpieczeństwa i zaufania na poziomie odpowiednio 64% i 67%) skłaniają autorkę do przeprowadzenia dalszej, pogłębionej analizy specyfiki grup rówieśniczych osób w wieku późnej dorosłości w klubach seniora i dynamiki relacji pomiędzy nimi. Poczucie

⁴⁰ R.B. Woźniak, *Mikrosocjologia edukacji w zarysie*, Toruń 2012, s. 283; S. Mika, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984, s. 389.

⁴¹ K. Rigby, *op.cit.*

bezpieczeństwa i zaufania do/wśród rówieśników – zadeklarowane przez uczestników badania – jest bowiem niższe niż poziom odczuwanego bezpieczeństwa i zaufania w relacjach z innymi deklarowany przez osoby w wieku 60 lat i więcej, m.in. w badaniu spójności społecznej z 2018 roku⁴² (powyżej 85%).

Zakończenie

Choć w polityce senioralnej jednym z głównych priorytetów jest wzmacnianie relacji międzypokoleniowych, w codziennym funkcjonowaniu rosnącej subpopulacji osób starszych istotne znaczenie mają relacje rówieśnicze. Funkcjonowanie w grupie rówieśniczej zaspokaja przede wszystkim potrzebę przynależności i akceptacji dla wspólnych wartości, rozumienia otaczającego świata w podobny sposób wynikający ze wspólnoty poglądów i doświadczeń życiowych. W konsekwencji zachodzących zmian demograficznych i społecznych coraz częściej powstają enklawy zamieszkiwane wyłącznie lub głównie przez osoby starsze, które wzajemnie wspierają się w ramach pomocy sąsiedzkiej. Relacje rówieśnicze osób w wieku późnej dorosłości często kompensują im brak lub ograniczone związki rodzinne oraz utracone po przejściu na emeryturę relacje zawodowe.

Do udziału w badaniu zaproszono uczestników zajęć w klubach seniora z Gdańska, Gdyni, Kowal i Kolbud. Większość badanych to osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. Relacje rówieśnicze stanowią dla nich istotne źródło wsparcia społecznego. Uczestnicy badania pozytywnie ocenili otrzymywane wsparcie instrumentalne (93,18% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”) i wsparcie emocjonalne (80,97% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”). Nieco rzadziej pozytywnie ocenili uzyskiwanie wsparcia informacyjnego i wartościującego (77,84% i 70,08% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”). W ocenie ponad 60% badanych relacje rówieśnicze dostarczają poczucia bezpieczeństwa i pozwalają realizować swoje aktywności w warunkach wzajemnego zaufania.

Dostępna literatura przedmiotu w zakresie relacji rówieśniczych odnosi się przede wszystkim do relacji rówieśniczych w grupach młodzieżowych. W tym sensie zrealizowane przez autorkę badanie wpisuje się w lukę badawczą dotyczącą relacji rówieśniczych pomiędzy

⁴² *Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*, Warszawa 2020, s. 62–69, s. 159–173.

osobami w wieku późnej dorosłości. Ze względu na rosnącą liczbę i udział w populacji ogółem osób starszych, rozluźnianie się więzi rodzinnych i kompensowanie ich relacjami sąsiedzkimi, rówieśniczymi podjęta w artykule problematyka warta jest dalszego, pogłębionego badania, uwzględniającego nie tylko osoby już funkcjonujące w grupach rówieśniczych (kluby seniora), lecz także znacznie wychodzącego poza aglomeracje miejskie.

Bibliografia

- Argyle M., *Psychologia szczęścia*, Wrocław 2004.
- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009.
- Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 5, *Etyka nikomachejska*, Księga IX, 1169b, s. 272, Warszawa 1996.
- Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem*, red. P. Błędowski, T. Grodzicki, M. Mossakowska, T. Zdrojewski, Warszawa 2021.
- Birtchnell J., *Defining dependency*, "British Journal of Medical Psychology", 1998, nr 61.
- Błędowski P., *Sytuacja ekonomiczna i potrzeby opiekuńcze osób starszych w Polsce*, „Polityka Społeczna”, 2011, nr 4.
- Bornstein R.F., Cecero J.J., *Deconstructing dependency in a five-factor world: A meta analytic review*, "Journal of Personality Assessment", 2000, nr 2.
- Bornstein R.F., [i in.], *Construct Validity Of relationship profile test: A self report measure of dependency-detachment*, "Journal of Personality Assessment", 2003, nr 1.
- Bowling A., *A Taxonomy and Overview of Quality of Life [w:] Models of Quality of Life: A Taxonomy and Systematic Review of the Literature*, red. J. Brown, A. Bowling, T. Flynn, Sheffield 2004.
- Carstensen I., *Selectivity theory: social activity in life span context*, „Annual Review of Gerontology and Geriatrics”, 1991, nr 11.
- Czekanowski P., *Rodzina w życiu osób starszych i osoby starsze w rodzinie [w:] Polska starość*, red. B. Synak, Gdańsk 2002.
- Dijkstra J.K., Lindenberg S., Veenstra R., *Beyond the class norm: Bullying Behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection*, "Journal of Abnormal Child Psychology", 2008, nr 36.
- Dołęga Z., *Wsparcie społeczne jako społeczny kontekst rozwoju w okresie dorastania*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Seria Psychologia”, 2000, z. 8.
- Erikson E.H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997.
- Gabriel Z., Bowling A., *Quality of Life in Old Age From the Perspectives of Older People [w:] Growing Older: Quality of Life in Old Age*, red. A. Walker, C. Hagan Hennessy, Maidenhead 2004.
- Gałęska U., *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI.
- Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Warszawa 2001.
- Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*, Warszawa 2020.

- Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006.
- Jarosz M., *Psychologiczny wymiar starości. Ekspertyza, Zadanie pn. Świat na miarę seniora – sytuacja osób starszych w Polsce*, finansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki na podstawie Umowy nr MEiN/2023/DPI/2077.
- Jaworowska-Oblój Z., Skuza B., *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, t. 29, nr 3.
- Maslow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.
- McClusky H.Y., *Education for Aging. The Scope and the Field and Perspective for the Future* [w:] *Learning for Aging*, Adult Education Association of the U.S.A., red. S.M. Grabowski, M.D. Mason, Washington 1973.
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002.
- Mika S., *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984.
- Miller J.S., *The social dilemma of the aging leisure participant* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.
- Niezabitowski M., *Relacje społeczne ludzi starszych w środowisku zamieszkania – aspekty teoretyczne i empiryczne*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Sociologica”, 2011, nr 38.
- Niezabitowski M., *Sieci wsparcia i więzi społeczne ludzi starszych. Stan teorii i badań socjologicznych a potrzeby praktyki* [w:] *Sieci wsparcia społecznego jako przejaw integracji i dezintegracji społecznej*, red. J. Grotowska-Leder, Łódź 2008.
- Oleś P.K., *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003.
- Oleś P.K., Drat-Ruszczak K., *Osobowość* [w:] *Psychologia*, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2008.
- Pinker S., *Efekt wioski. Jak kontakty twarzą w twarz mogą uczynić nas zdrowszymi, szczęśliwymi i mądrzejszymi*, Kielce 2015.
- Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność, Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 (M.P. 2018, poz. 1169).
- Regulska A., *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, 2011, nr 15/1–2.
- Rejter M., *Potrzeby i marzenia seniorów jako czynniki pomyślnego starzenia się*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica”, 2020, nr 6.
- Rigby K., *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczać. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Kraków 2010.
- Rose A.M., *The subculture of the aging: a framework for research in social gerontology* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.
- Rymaszewska J., Szmigiel A., *Potrzeby osób w starszym wieku – definicje i narzędzia oceny*, „Psychogeriatrya Polska”, 2008, nr 2.
- Sęk H., *Wsparcie społeczne – co zrobić, żeby stało się pojęciem naukowym. Ustalenia terminologiczne i metodologiczne*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, nr 329.
- Spyrka-Chlipała R., *Uwarunkowania i struktura potrzeb życiowych seniorów*, „Roczniki Teologiczne”, 2014, nr 61.
- Studen S., *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa 2011.
- Synak B., *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.
- Sytuacja osób starszych w 2022 r.*, Warszawa–Białystok 2023.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.

- Szluz B., *Problemy opiekunów rodzinnych osób z chorobą Parkinsona jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Praca Socjalna”, 2021, nr 1.
- Trafiałek E., *Polska starość w dobie przemian*, Katowice 2002.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2004.
- Waldinger R., Schulz M., *What the longest study on human happiness found is the key to a good life. The Harvard Study of Adult Development has established a strong correlation between deep relationships and well-being. The question is, how does a person nurture those deep relationships?*, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com> (19.01.2023).
- Woźniak R.B., *Mikrosocjologia edukacji w zarysie*, Toruń 2012.
- Znanięcki F., *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001.

Peer relations among late adulthood people. Experiences of class participants in senior clubs operating in the metropolitan area of Gdańsk-Gdynia-Sopot

Abstract

The article assesses the role of peer relationships among people in late adulthood, including the context of meeting the basic needs of seniors. The study used a standardized survey questionnaire consisting of 25 main questions and 11 supplementary questions. The study participants were 88 seniors attending senior clubs operating in the Gdańsk-Gdynia-Sopot Metropolitan Area. The study participants expressed a clear belief in the important role of peer relationships as providing them with social support. In particular, instrumental and emotional support.

Keywords: peer relationships, late adulthood, aging society

Artsiom Sidarchuk*, Viktor Savinok,
Bohdan Zapotichnyy*****

CONSTRUCTING THE NEIGHBOR: UKRAINE’S LOCATION IN BELARUSIAN INTERNAL RELATIONS SCHOLARSHIP

Abstract

This article examines how Belarusian International Relations (IR) scholarship portrays Ukraine. Drawing on constructivist and sociological approaches, it argues that local academic discourse can shed light on the interplay between domestic political constraints, regional allegiances, and knowledge production. The analysis focuses on three peer-reviewed IR journals, examining articles that refer or are primarily devoted to Ukraine. While Ukraine ranks second to Russia in terms of general mentions, sustained scholarly engagement remains limited. Belarusian scholars tend to avoid sensitive topics such as the annexation of Crimea and the armed conflict in Donbas, often employing neutral language that neither criticizes Russia nor explicitly supports its position. Reference analysis reveals a strong reliance on Russian sources, though this does not necessarily reflect a pro-Russian narrative. Taken together, these patterns demonstrate how a state’s political environment shapes the scope and tone of scholarly engagement with regional developments.

Keywords: Belarus, Ukraine, sociology of internal relations (IR), scholarly discourse, image of a state

Introduction

Belarus and Ukraine share extensive geographical, economic, and historical linkages, yet their bilateral relationship has assumed a markedly ambivalent and asymmetric character over the past decade. While

---

* Friedrich Schiller University Jena, e-mail: artsiom.sidarchuk@uni-jena.de, ORCID: 0009-0006-4210-3659.

** Maria Curie-Skłodowska University of Lublin, e-mail: viktor.savinok@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-3600-4869.

*** Ivan Franko National University of Lviv, e-mail: bohdan.zapotichnyy@lnu.edu.ua, ORCID: 0009-0004-9671-0193.

formally aligned with Russia, Belarus has offered tacit support for the key aspects of Moscow's geopolitical agenda – most notably by facilitating military operations during the 2022 invasion of Ukraine – yet without fully or explicitly articulating its own position vis-à-vis the latter. Ukraine, in turn, despite being directly targeted by Russian aggression, has responded to Belarus's complicity and deepening authoritarianism with a notable degree of restraint, opting for selective sanctions and avoiding sustained rhetorical confrontation. This mutual hesitancy suggests a logic of strategic ambiguity or constrained calibration, inviting broader reflection on how states navigate foreign-policy signalling, alliance entanglements, and reputational risks.

This hesitancy prompts an expansion of the scope of analysis. Rather than focusing exclusively on official policy statements or state actions, this study turns to the domain of academic scholarship – specifically, publications in the field of International Relations (IR) – as a potentially revealing site for assessing how Ukraine's geopolitical trajectory has been understood in Belarus. This move is guided by the recognition that scholarly discourse both reflects and shapes a nation's broader worldview: it can reproduce prevailing narratives, signal internal dissent or navigate ambivalence under constraints. Whether Belarusian IR scholars have critically engaged with, echoed or sidestepped Ukraine-related developments, it becomes an open and empirically tractable question connected to the broader intersection of knowledge, power, and regional order(s).

Drawing on sociologically and constructivist-informed accounts of identity formation within IR, we treat Belarusian IR scholars as situated agents whose work reflects both institutional-professional and broader societal pressures. In authoritarian contexts such as Belarus, academic publications may serve not only as sites of analysis but also vehicles for reproducing, negotiating or cautiously contesting dominant narratives. Hence, IR scholarship may align with official positions, maintain strategic neutrality or advance critical perspectives within permissible boundaries. Examining how Ukraine is represented – or omitted – in Belarusian IR journals offers exploratory insights into the intersection of national identity, foreign-policy constraints and intellectual tradition: sparse, neutral or euphemistic references to Ukraine's post-2014 trajectory may signal reluctance to challenge Moscow's framing. By contrast, discursive variation may instead point to subtle forms of contestation within a restricted academic field.

To address these questions systematically, we examined three Belarusian IR journals officially recognized by the Higher Attestation Com-

mission of Belarus (*HACRB*).¹ Our study sample comprised: *Journal of the Belarusian State University: International Relations (JBSUIR)*,² *Journal of International Law and International Relations (JILIR)*³ and *Actual Problems of International Relations and Global Development (APIRGD)*.⁴ Given their staggered founding dates, we included all the issues published from each journal's inception through February 2022.⁵ This resulted in an analysis of *JBSUIR* from 2017 onwards, *JILIR* from 1996, and *APIRGD* from 2013.

To address our overarching research question, we developed a set of empirically operationalized sub-questions designed to examine the scope and character of Ukraine-related content. First, after defining our article sample, we measured the frequency with which Ukraine was mentioned in each journal, using the keywords "Ukraine", "Ukrainian" and "Ukrainians". We then compared these frequencies with the references to Belarus's neighbouring states, i.e. Latvia, Lithuania, Poland and Russia. Second, we identified the number of the articles primarily focused on Ukraine: those with "Ukraine" or "Ukrainian" in the title were classified as explicitly dedicated to Ukrainian topics. The same procedure was applied to Latvia, Lithuania, Poland and Russia.

We also examined the temporal focus of each article addressing Ukraine, distinguishing between those concerned with contemporary developments (defined as events occurring within two years of the publication) and those dealing with historical topics. In addition, we categorized the articles according to whether they focused on the pre- or post-1991 period (e.g. the Ukrainian SSR or the Ukrainian People's Republic), thereby adding an extra temporal dimension to our analysis of how Ukraine is situated within Belarusian IR discourse. Finally, we identified the most common subject areas in the Ukraine-related articles, grouping

---

¹ Перечень научных изданий Республики Беларусь для опубликования результатов диссертационных исследований [List of scientific journals of the Republic of Belarus for publishing the results of dissertation research], Higher Attestation Commission of the Republic of Belarus, <http://vak.gov.by> (01.03.2025).

² Журнал Белорусского государственного университета. Международные отношения [Journal of the Belarusian State University. International Relations], Electronic Library of the Belarusian State University, <https://www.elib.bsu.by> (01.03.2025).

³ Журнал международного права и международных отношений [Journal of International Law and International Relations], Electronic Library of the Belarusian State University, <https://www.elib.bsu.by> (01.03.2025).

⁴ Актуальные проблемы международных отношений и глобального развития [Current Problems of International Relations and Global Development], Electronic Library of the Belarusian State University, <https://www.elib.bsu.by> (01.03.2025).

⁵ We decided to refrain from studying articles published after this date, given the likelihood of distortion of the study results.

them into thematic categories. This thematic mapping has allowed us to assess whether Belarusian IR scholarship primarily emphasizes foreign policy, economic cooperation, domestic politics or broader issues.

We further analysed Belarusian authors' perspectives on Ukraine's Euro-Atlantic aspirations, assessing whether the moves towards its integration with the EU or NATO were portrayed in positive, negative or neutral terms. These evaluations offered an insight into broader attitudes towards Ukraine's alignment with Western institutions. Given the significance of the Crimea and Donbas conflicts for the regional geopolitics, we also explored whether such perspectives shifted over time, particularly after 2014. In addition, we examined how Belarusian IR scholars characterized the key events in Ukraine's recent history. Special attention was paid to the framing of Russia's 2014 annexation of Crimea – whether described as a “regaining”, “annexation”, “accession” or otherwise. A similar approach was applied to the 2014–2022 conflict in Donbas, focusing on whether it was depicted as a civil war, Russian-Ukrainian conflict or generic “Ukrainian crisis”.

Finally, we conducted a basic reference analysis to determine which sources were most frequently cited in Ukraine-related scholarship. By identifying the institutional affiliations of cited authors, we aimed to establish whether Belarusian IR scholars primarily drew on Russian, Ukrainian, or other international sources, thus revealing the “national origins” of the interpretive frameworks shaping their understanding of Ukraine's regional role.

By examining academic publications, this article seeks to shed light on the aspects of Belarussian-Ukrainian relations that may remain unspoken in official political discourse. In the contexts where strategic ambiguity shapes foreign policy, scholarly writing can offer indirect insights into how regional developments are interpreted and framed. Moreover, the case of Belarusian IR highlights the broader challenge of conducting IR research under the conditions of authoritarian rule and external political pressure: when a dominant regional actor and ally (such as Russia) is directly involved in a neighbouring conflict, local scholars may adopt strategies of rhetorical neutrality, selective omission or carefully coded critique. These, in turn, reveal both the pressures of the political environment and the interpretive space that scholarship continues to occupy.

The following sections elaborate on the historical context of this study, its theoretical foundations, methodological approach and empirical findings. We begin by situating the Belarus-Ukraine relations within a historical-interpretive framework that foregrounds the sociological

production of IR knowledge. We then present our data on how Belarusian academic journals engage with Ukraine, focusing on the frequency of mention, thematic emphasis and discursive framing. Finally, we interpret these results in the light of Belarus's domestic political constraints and the broader regional context, arguing that the representation of Ukraine in Belarusian IR scholarship reflects the complex interplay between scholarly autonomy, national interests and the influence exerted by a dominant regional ally.

From the Image of a State to the Discipline of IR and Back

Although our interest in the image of Ukraine within Belarusian IR scholarship falls thematically within the realm of self-reflexive IR and disciplinary sociology, it was motivated by the developments in the Belarussian-Ukrainian bilateral relations, which had remained stable and largely free of major tensions for decades⁶ but have taken a dramatic turn in recent years. At the onset of Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, Minsk allowed Russian forces to utilize its territory as a launch pad for the invasion.⁷ Despite Lukashenko's insistence that Belarus was not directly engaged in the fighting,⁸ Ukraine positioned Belarus as a co-belligerent in Russia's aggression. The 'Treaty of Friendship, Good-Neighbourliness and Cooperation'⁹ concluded by Ukraine and Belarus in 1995 affirmed, among other things, that neither party's territory should be used in such ways that could compromise the other's security. At the same time, however, Ukrainian officials have been cautious in their direct criticism of Lukashenko.¹⁰ Belarus, notwith-

---

⁶ A. Kotljarchuk, N. Zakharov, *Belarus' relations with Ukraine and the 2022 Russian invasion: Historical ties, society, and realpolitik*, "Baltic Worlds", 2022, Vol. 15, No. 1–2, p. 35.

⁷ F. Trejos-Mateus, E. Marín-Aranguren, K. Arévalo-Franco, *Perceptions of the role of Belarus in the Ukrainian conflict and the impact on the international system*, [in:] *Handbook of Regional Conflict Resolution Initiatives in the Global South*, ed. J. Delgado-Caicedo, Routledge 2022.

⁸ S.A. Mudrov, "We did not unleash this war. Our conscience is clear". *The Russia–Ukraine military conflict and its perception in Belarus*, "Journal of Contemporary Central and Eastern Europe", 2022, Vol. 30, No. 2.

⁹ *Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь* [Treaty on Friendship, Good Neighbourliness and Cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus], Верховна Рада України, [\(01.03.2025\)](https://zakon.rada.gov.ua).

¹⁰ S. Sierakowski, *Opinion: Why is Ukraine rejecting the Belarusian opposition?*, The Kyiv Independent, <https://kyivindependent.com>, 17.04.2024 (01.03.2025).

standing its rhetorical alignment with Russia, has exhibited similarly paradoxical restraint. If not openly seeking ways out of the war-provoked political cul-de-sac, Belarus seems to have avoided the overt involvement of its armed forces in the aggression against Ukraine.

Before the full-scale war between Ukraine and Russia broke out, Belarusian–Ukrainian relations had already become fairly reserved following Russia's annexation of Crimea in 2014 and the onset of the Russia-orchestrated insurgency in Donbas. Belarus voted against the UN Resolution 68/262 on Ukraine's territorial integrity¹¹ and opposed the provisions condemning Russia's annexation of Crimea in the final resolution of the 24th OSCE Parliamentary Assembly session.¹² Nevertheless, a precarious balance was maintained as Minsk, despite being a member of the Belarus–Russia Union State, refrained from recognizing Crimea as a part of Russia.¹³ That balance deteriorated further after the Belarusian presidential elections of 2020, when Ukraine, alongside the US and the EU, imposed sanctions on Belarus for human rights abuses and the Ryanair Flight 4978 hijacking.¹⁴ In turn, the self-proclaimed president of Belarus, Alexander Lukashenko, reacted with a promise to put Ukraine “on its knees if he only wished”.¹⁵ At the same time, however, Belarus had become Ukraine's second-largest trading partner within the Commonwealth of Independent States (CIS) and sixth-largest globally, with their trade turnover of nearly USD 6.9 billion by mid-2021.¹⁶

Hence, our article addresses the gap between the two types of sociologically minded IR scholarship.¹⁷ The first one regards IR scholars themselves as the primary object of interest, viewing them as social ac-

---

¹¹ Territorial integrity of Ukraine, United Nations General Assembly, [https://docs.un.org](https://docs.un.org, 27.03.2014), 27.03.2014 (01.03.2025).

¹² OSCE Parliamentary Assembly: *Recalling the spirit of Helsinki (2015, July 5–9)*, OSCE, <https://www.osce.org> (01.03.2025).

¹³ R. Astapenia, D. Balkunets, *Belarus-Russia Relations after the Ukraine Conflict*, BelarusDigest, <http://belarusdigest.com>, 2016 (01.03.2025); A. Kazharski, K. Lozka, *Belarus-Russia relations: Identity as product and factor*, [in:] *Russian policy toward Belarus after 2020: At a turning point?*, eds. A. Moshes, R. Nizhnikau, Lanham 2023.

¹⁴ T. Lister, *Belarus condemned for 'hijacking' Ryanair plane to detain journalist*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 24.05.2021 (01.03.2025).

¹⁵ Лукашенко заявил, что мог бы вместе с Путиным поставить Украину на колени [Lukashenko said he could, together with Putin, bring Ukraine to its knees], *Ukrayinska Pravda*, <https://www.pravda.com.ua>, 09.08.2021 (01.03.2025).

¹⁶ L. Lvovski, *Belarusian-Ukrainian trade and economic relations in 2020–2023*, Free Belarus Center, <https://freebelaruscenter.org>, 2024 (01.03.2025).

¹⁷ A.M. Peña, *International relations as a social system: From sociocybernetics to the sociology of IR*, “International Political Sociology”, 2019, Vol. 13, No. 3.

tors embedded in the production of knowledge about the international.¹⁸ The second one seeks to sociologically reconceptualize the relationships among various socio-political structures and institutions, of which the discipline of IR itself is a natural part.¹⁹

In this regard, we depart from the mainstream rationalist conception of the international realm and its assumptions about the autonomous and unchanging nature of primary international actors, namely, states. Instead, our approach primarily relies on a rich and eclectically internalized constructivist concept of the international, focusing on the systemic distribution of identities and the mutual dialectics involved in the co-production of the elements of these identity structures.²⁰ Furthermore, as mentioned earlier, we introduce the element of a “sociology of agents producing IR”,²¹ emphasizing the overall embeddedness of the discipline in the social context of international politics.

This sociological standpoint demonstrates that IR knowledge is never produced in an autonomous or isolated context.²² Hence, the images created, opinions held, and perspectives advanced by local IR scholars (in our case, Belarusian IR scholars) concerning other states (in this case, Ukraine) partially reflect the social imaginaries and their institutional objectifications characteristic of their own country or society. In this sense, another crucial part of our perspective hinges on the constructivist conceptualization of international politics, particularly the idea that state identities are socially constructed rather than predetermined, evolving from the patterns of interaction among them.²³ Therefore, states – and their constitutive elements, i.e. domestic actors – shape and objectify international norms, institutions and practices through their

¹⁸ O. Wæver, *The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations*, “International Organization”, 1998, Vol. 52, No. 4; F. Grenier, J. Haggmann, *Sites of knowledge (re-)production: Toward an institutional sociology of international relations scholarship*, “International Studies Review”, 2016, Vol. 18, No. 2.

¹⁹ O. Kessler, *Toward a sociology of the international? International relations between anarchy and world society*, “International Political Sociology”, 2009, Vol. 3, No. 1; G. Lawson, R. Shilliam, *Sociology and international relations: legacies and prospects*, “Cambridge Review of International Affairs”, 2010, Vol. 23, No. 1; M. Albert, B. Buzan, *International relations theory and the “social whole”: Encounters and gaps between IR and sociology*, “International Political Sociology”, 2013, Vol. 7, No. 2.

²⁰ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*, “International Organization”, 1992, Vol. 46, No. 2.

²¹ A.M. Peña, *op.cit.*

²² M. Albert, B. Buzan, *op.cit.*

²³ A. Wendt, *Collective Identity Formation and the International State*, “American Political Science Review”, 1994, Vol. 88, No. 2.

interactions and, in turn, these interactions define and redefine state “identities” and the overall “distribution of identities” within the international domain.²⁴

Hence, Ukraine’s identity is not an external or immutable attribute of the Ukrainian state but, rather, a co-constituted subjective reality arising from the social processes taking place both inside and outside Ukraine itself – for example, those located within the social field of the Belarusian discipline of IR and its corresponding scholarly community. Similarly, the perception of Ukraine as an indicator of the characteristic of the Belarusian state is not merely a set of abstract policy imperatives wrapped in some sterile calculations of the national interest. Instead, Belarus’s view of Ukraine is an emergent phenomenon stemming from the interactions and social imaginaries associated with its political class, policy circles, scholars and public opinion.

Scholarly communities play a particularly prominent role in shaping, communicating and legitimizing overarching political-historical frameworks of international politics.²⁵ Belarusian IR scholars are not only the educators of future policy-making elites but are also involved in the expert commentary addressed to governmental agencies. Given the status of the IR community and the specifics of Belarusian authoritarianism – which, while limiting the community’s autonomy, still introduces “reversed” communicative dynamics into the policy-academia nexus—it becomes essential to examine Ukraine’s image within Belarusian IR literature. This imperative underpins our general research question, which unfolds as an inquiry into the epistemic location of Ukraine within the disciplinary field of IR in Belarus.

Examining the Belarusian scholarly image of Ukraine therefore requires consideration of at least three interrelated issues: the conceptualization of Ukraine’s identity in Belarusian IR discourse; the sources on which Belarusian scholars rely (particularly the extent of their reliance on Russian literature); and the degree to which these representations may be politically or ideologically shaped. Building on theoretical insights from constructivism, we seek to trace how academic narratives about Ukraine can reinforce particular foreign-policy choices and, ultimately,

---

²⁴ B.B. Allan, S. Vucetic, T. Hopf, *The Distribution of Identity and the Future of International Order: China’s Hegemonic Prospects*, “International Organization”, 2018, Vol. 72, no. 4.

²⁵ A. Acharya, *Global international relations (IR) and regional worlds: A new agenda for international studies*, “International Studies Quarterly”, 2014, Vol. 58, No. 4; J. Gronau, H. Schmidtke, *The quest for legitimacy in world politics – international institutions’ legitimation strategies*, “Review of International Studies”, 2016, Vol. 42, No. 3.

how they contribute to Belarus's overall perception of Ukraine as a neighbour undergoing significant upheaval – from the Orange Revolution to the ongoing military conflict and territorial annexation.

From these foundations, we derive several hypotheses regarding Belarusian scholarly engagement with Ukraine. Specifically, we posit that Ukraine occupies a conspicuous position in Belarusian IR analyses due to geographical proximity, shared historical and economic ties, Ukraine's trajectory of European and transatlantic integration and its recent political upheavals. Furthermore, given the pronounced security implications of the ongoing military conflict in Ukraine, we anticipate that Belarusian scholarship frames Ukraine predominantly through the lenses of security and trade. Finally, we expect that Belarusian IR scholars' reliance on Russian sources and the ideological environment within Belarus may influence how Ukraine is portrayed. In the following sections, we detail these hypotheses, contextualize them within data on Belarusian IR discourse, and present our assessment of the image of Ukraine in Belarusian IR literature.

Results of the Study

Ukraine is frequently mentioned in the Belarusian IR journals comprising our sample. In the *Journal of the Belarusian State University: International Relations (JBSUIR)*, which contains 60 articles, Ukraine appears in 28 (46.7%), ranking second after Russia, which is mentioned in 48 articles (68.3%). It is followed by Poland, with 19 articles (31.7%), Lithuania, with 14 (23.3%), and Latvia, with 7 (11.7%). A similar pattern emerges in *Actual Problems of International Relations and Global Development (APIRGB)*, which features 96 articles: Russia is mentioned in 65 (67.7%), Ukraine in 41 (42.7%), Poland in 31 (32.3%), Latvia in 18 (18.8%) and Lithuania in 17 (17.7%). Although Latvia and Lithuania swap positions compared with the first journal, they still occupy the lowest ranks. In the *Journal of International Law and International Relations (JILIR)*, the largest of the three, with 1,105 articles, Russia again leads with 698 mentions (63.2%), followed by Ukraine, with 328 (29.7%), Poland with 290 (26.2%), Lithuania, with 217 (19.6%), and Latvia, with 144 (13%). Despite the varying sizes of these journals, the overall hierarchy remains consistent: Russia occupies the first place, Ukraine comes second, Poland third, and the Baltic states hold the lowest positions. These findings fulfil the first condition under which Ukraine can be considered sufficiently represented in Belarusian IR scholarship.

However, the number of the articles devoted primarily to Ukrainian themes presents a different picture. Across all three journals, only 16 such articles were identified: one in the *APIRGB*, two in the *JBSUIR*, and 13 in the *JILIR*. By comparison, there are 65 articles about Russia, 24 about Poland, 14 about Lithuania, and seven about Latvia. Thus, Ukraine ranks third rather than second when measured by the articles explicitly dedicated to a neighbouring country. Notably, most Ukraine-focused articles were published before 2014. In the *JILIR*, only one appeared after 2014 (in 2015). The remaining ones date from the mid-2000s (2004 to 2009), with a significant gap from 2009 to 2015 and no further articles thereafter. This gap is striking given the significance of the 2014 events in Ukraine – one might have expected an increase in publications, rather than a decline. Articles concerning other neighbours, however, continued to appear throughout this period.

Thematic Analysis

As regards time periods, the collected data show that Belarusian authors predominantly write about modern-day Ukraine. Of all the articles dedicated to Ukraine, three-quarters (12 out of 16) concern the post-independence period. By contrast, only one article examines Soviet-era Ukraine, another discusses 1917–1921 Ukraine, and one focuses on pre-1917 Ukraine. An additional article covers both the 1917–1921 and 1922–1991 periods together. Although Belarusian scholars show the greatest interest in contemporary Ukraine, they tend to avoid analysing ongoing events: out of the 12 articles on modern Ukraine, only 4 (one-third) address the issues occurring within two years of the publication.

As regards thematic categories, “international relations” accounts for the largest share of Ukraine-focused articles (9 out of 16). The categories “domestic politics” and “other” follow, with 3 articles each, while “international law” is represented by only 1. Notably, no articles discuss Ukraine from an international economic perspective. Within the “international relations” category, the most common topics are Ukrainian Euro-Atlantic integration (3 articles), German-Ukrainian relations (2 articles), and Belarusian-Ukrainian relations (2 articles). There is also a study on Ukrainian nuclear disarmament entitled *Nuclear Factor in the Foreign Policy of Ukraine (1991–1996)*.²⁶ The articles on Ukrainian

---

²⁶ D.K. Rafeenko, *Ядерный фактор во внешней политике Украины (1991–1996 гг.)* [*Nuclear Factor in the Foreign Policy of Ukraine (1991–1996)*], “Journal of International Law and International Relations”, 2004, No. 3.

Euro-Atlantic integration include *EU Neighbourhood Policy: Cooperation Instruments for Ukraine, Moldova, Belarus*,²⁷ *European Vector as a Priority of Ukraine's Integration Strategy*,²⁸ and *Ukraine in the Context of Integration into Euro-Atlantic Security Structures*.²⁹ German-Ukrainian relations are explored in *Germany's Policy towards Ukraine in 1990–1994: Main Trends*³⁰ and *Germany's Policy towards Ukraine in 1994–1998: Main Trends*.³¹ In another publication, the author of the latter two articles compares the digital instruments of diplomacy implemented by Belarus, Russia and Ukraine.³² As for Belarusian-Ukrainian relations, one article³³ addresses the delimitation of the common border in the 1990s, while another³⁴ examines the diplomatic contacts between the Belarusian People's Republic and the Ukrainian People's Republic in 1918.

In the “domestic politics” category (comprising 3 articles), one article addresses Ukraine in German domestic politics (*Russia, Ukraine, Belarus in the Programme Documents of the Three Governments of Angela Merkel (2005–2017)*)³⁵, another explores refugee policies (*Project*

²⁷ E.A. Dostanko, *Политика соседства ЕС: инструменты сотрудничества для Украины, Молдовы, Беларуси* [*EU Neighbourhood Policy: Cooperation Instruments for Ukraine, Moldova, Belarus*], “Journal of International Law and International Relations”, 2004, No. 3.

²⁸ Y.K. Krasnopolsky, *Европейский вектор как приоритет интеграционной стратегии Украины* [*The European vector as a priority of Ukraine's integration strategy*], “Journal of International Law and International Relations”, 2005, No. 2.

²⁹ *Idem*, *Украина в контексте интеграции в евроатлантические структуры безопасности* [*Ukraine in the Context of Integration into Euro-Atlantic Security Structures*], “Journal of International Law and International Relations”, 2005, No. 4.

³⁰ V.V. Froltsov, *Политика ФРГ в отношении Украины в 1990–1994 гг.: основные тенденции* [*Germany's Policy towards Ukraine in 1990–1994: Main Trends*], “Journal of International Law and International Relations”, 2005, No. 3.

³¹ *Idem*, *Политика ФРГ в отношении Украины в 1994–1998 гг.: основные тенденции* [*Germany's Policy towards Ukraine in 1994–1998: Main Trends*], “Journal of International Law and International Relations”, 2006, No. 1.

³² *Idem*, *Information coverage of the foreign policies of Belarus, Russia, Ukraine in the second half of the 2010s: new resources and instruments*, “Journal of the Belarusian State University. International Relations”, 2019, No. 1.

³³ D.V. Yurchak, *Процесс делимитации белорусско-украинской государственной границы* [*Delimitation process of Belarus-Ukrainian state borders*], “Актуальные проблемы международных отношений и глобального развития” [“Current Problems of International Relations and Global Development”], 2013, Vol. 1.

³⁴ A.N. Kuksa, *Белорусско-украинские дипломатические контакты (январь–декабрь 1918 г.)* [*Belarusian-Ukrainian Diplomatic Contacts (January–December of 1918)*], “Journal of International Law and International Relations”, 2006, No. 1.

³⁵ V.V. Froltsov, *Russia, Ukraine, Belarus in the Program Documents of the Three Governments of Angela Merkel (2005–2017)*, “Journal of the Belarusian State University. International Relations”, 2018, No. 1.

“*Integration of Refugees in Belarus, Moldova and Ukraine*”³⁶), and the third analyses the emergence of the “oblast” administrative divisions (*Creation of the Oblast Administrative System in the Belarusian–Russian–Ukrainian Border Area (1917–1939)*)³⁷). In the “international law” category, only 1 article – *Legal Regulation of Integration between Belarus, Kazakhstan, Russia, and Ukraine (On the Issue of the Relationship between the EurAsEC and the CES)*³⁸ – addresses Ukraine, focusing on the integration frameworks in the post-Soviet space.

Notably, half of these 16 articles were authored by only three scholars, a factor that may limit thematic diversity. For instance, 4 were written by Vladislav Froltsov (including all 3 on German–Ukrainian relations), 2 by Yuriy Krasnopolsky (covering 2 of the 3 articles on Ukraine’s Euro-Atlantic policy), and 2 by Mikhail Starovoitov (both dealing with the Belarusian-Russian-Ukrainian border area). As noted above, none of these journals contains articles covering Ukraine’s Revolution of Dignity, Russia’s annexation of Crimea or the war in Donbas.

References Analysis

Across the 16 Ukraine-focused articles published in the three journals, we identified 153 references meeting our research criteria. The origins of 16 references could not be determined; the remaining ones are distributed as follows: Russia (32), Germany (31), Ukraine (29), Belarus (24), and “other” (21). Notably, all 31 German references appear in three articles on German foreign policy and perceptions of Ukraine, authored by Vladislav Froltsov.

As to Russian, Ukrainian, and Belarusian citations, Russian sources slightly outnumber Ukrainian ones, and both exceed Belarusian references. This pattern suggests that Belarusian scholars most frequently rely

---

³⁶ Т.М. Selivanova, *Проект “Интеграция беженцев в Беларуси, Молдове и Украине”* [Project “Integration of Refugees in Belarus, Moldova and Ukraine”], “Journal of International Law and International Relations”, 2009, No. 3.

³⁷ М.И. Starovoitov, *Создание областной системы управления в белорусско-российско-украинском пограничье (1917–1939 гг.)* [Creation of Oblast Administrative System in the Belarusian–Russian–Ukrainian Border Area (1917–1939)], “Journal of International Law and International Relations”, 2009, No. 1.

³⁸ S.M. Bosovets, *Правовое регулирование интеграции между Беларусью, Казахстаном, Россией и Украиной (к вопросу о соотношении ЕврАзЭС и ЕЭП)* [Legal Regulation of Integration between Belarus, Kazakhstan, Russia, and Ukraine (On the Issue of the Relationship between the EurAsEC and the CES)], “Journal of International Law and International Relations”, 2009, No. 2.

on Russian sources when researching Ukraine. However, as our discourse analysis indicates, citing Russian works does not necessarily imply that Belarusian IR scholars adopt a Russian point of view.

In terms of institutional affiliations, Belarusian scholars primarily cite authors from the National Academy of Sciences of Belarus (9 references) and Belarusian State University (6 references). Among Ukrainian sources, the National Academy of Sciences of Ukraine accounts for 12 references, Taras Shevchenko National University of Kyiv for 4, the National University of Kyiv–Mohyla Academy for 3, and Lviv Polytechnic for 2. Russian citations predominantly feature members of the Russian Academy of Sciences (including its Soviet-era predecessor), with 12 references, while Lomonosov Moscow State University and the Moscow State Institute of International Relations each account for 2 references.

Discourse Analysis

The first area of discourse analysis concerns Ukraine's Euro-Atlantic integration. Two articles by Yuriy Krasnopolsky focus on this topic: one addresses Ukraine's integration with NATO, and the other its integration with the EU. Additionally, the article *EU Neighbourhood Policy: Cooperation Instruments for Ukraine, Moldova, Belarus* also touches upon Ukraine's European trajectory, though it primarily examines its cooperation with the EU, rather than full integration.

In *European Vector as a Priority of Ukraine's Integration Strategy*, Krasnopolsky discusses Ukraine's integration process with the EU, adopting a neutral stance – neither openly endorsing nor opposing this policy. However, he views Ukraine's achievements as insufficient and expresses scepticism about its prospects:

“It can hardly be stated that Ukraine has achieved a significant success in the implementation of the Partnership and Cooperation Agreement with the EU. The current weak European integration positions of Ukraine and its inconsistency with the political and economic criteria for joining the EU are a natural result of inconsistency and delay in the implementation of reforms. European integration strategic plans approved at the highest level are being implemented inefficiently. Years of treading water left Ukraine behind those countries of Central and Eastern Europe that persistently pursued complex market transformations.”³⁹

At the same time, he acknowledges that Ukraine's European integration could be beneficial:

---

³⁹ Y.K. Krasnopolsky, *Европейський вектор...*, p. 53.

“It would be a mistake to hush up or downplay the complexity of Ukraine’s European integration process. It is clear that it will be long and difficult. At the same time, painful consequences for individual sectors, industries and even regions are inevitable. However, the potential benefits of European integration outweigh possible losses and risks [...]. The internationalisation of productive forces, the undoubted advantages of cooperation between national economies, the significant potential and unique geopolitical position of Ukraine objectively determine its integration into the pan-European economic structures.”⁴⁰

In *Ukraine in the Context of Integration into Euro–Atlantic Security Structures*, Krasnopolsky examines Ukraine’s interactions with NATO, mentioning several bilateral treaties, but refraining from overt praise or criticism. However, he questions the likelihood of Ukraine’s NATO accession:

“In the Euro–Atlantic integration strategy of Ukraine, one can see both the desire to ensure their security and the intention to influence the processes in the field of European security. However, in politics, both great and small, it is not desires and intentions that are taken into account, but realities such as interests and power. Under the new conditions, the price of the decision of each ‘undecided’ state, including ‘non-bloc’ Ukraine, to continue or change its political course, is extremely increasing. The value of this price will be considered and determined not only by the interests of ensuring the security of Ukraine itself but also by the fact that a change in its ‘non-bloc’ course can disrupt the fragile, only emerging balance of power and thereby affect the state of security in the entire region of Central and Eastern Europe. It seems that both NATO and Russia have an interest in preventing such a balance from being disturbed.”⁴¹

Thus, this Belarusian IR scholar treats Ukraine’s Euro-Atlantic aspirations largely as a matter of fact. He neither condemns nor endorses them outright, yet considers them difficult to realize. Given the small sample size, one cannot generalize about the broader discipline’s view of Ukraine’s Euro-Atlantic ambitions. Nor can one track changes over time, as all three articles on Ukraine’s Euro-Atlantic policy were published in 2004 and 2005, with none appearing after 2014.

A similar situation arises concerning the Revolution of Dignity, Russia’s annexation of Crimea, and the Russian-Ukrainian war. While no articles focus exclusively on these events, they are mentioned in the works addressing other topics. For example, the Revolution of Dignity appears in 11 Belarussian articles. In seven, the authors refer to it as a “political crisis”, and in one instance, the author labels it a “coup”:

---

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Idem*, *Україна в контексте...*, p. 56.

“As the researcher A. Razny notes, ‘since the coup took place in Ukraine, all the actions of Warsaw in the international arena are subordinated to the struggle against Russia. Russophobia and Ukrainophilism became signs of Polish patriotism.’ We believe that this thesis will still be in demand in the near future.”⁴²

Leonid Gaidukevich cites Razny’s view here and appears to share it. Other authors refer to the Revolution of Dignity more abstractly as the “situation in Ukraine”, and there is one case in which it is termed “riots” (*массовые беспорядки*).⁴³ Overall, neutral formulations prevail.

Russia’s annexation of Crimea is mentioned in 14 articles. The most frequent terms are “accession” (*присоединение, включение, вхождение*), used in 5 articles. Two articles employ the term “annexation” (*аннексия*), while none describe it as “regaining” (*возвращение*). In half of these references, authors resort to neutral or vague expressions such as “the situation in Ukraine” (*ситуация в Украине*) or the “events in Ukraine” (*события в Украине*), with one instance of “Russian interference in Ukrainian affairs”. Thus, although a few scholars explicitly use the term “annexation”, most favour neutral phrasing.

The war in Donbas appears in 37 articles. In 26 articles, it is described as the “Ukrainian crisis” or “conflict in Ukraine” (*украинский кризис / конфликт в Украине*), both neutral expressions. Four authors call it a “Russian-Ukrainian conflict” (*российско-украинский конфликт*), indicating that they view it as an interstate, rather than an intra-state, clash. None refer to it as “Russian aggression” or “invasion” (*российская агрессия / вторжение*). One author calls it an “internal conflict” (*внутренний конфликт*): “The instability of the situation in Ukraine in the context of the crisis of the political system and internal conflict, which had a negative impact on the ability of the PRC to use the geo-economic potential of Ukraine.”⁴⁴ Another refers to it as a “civil war” (*гражданская война*):

⁴² L.M. Gaidukevich, *Геополитическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы в конце XX – начале XXI в.: идеи, цели, реальность* [*Geopolitical transformation of Central and Eastern European countries at the end of the 20th – beginning of the 21st century: Ideas, goals, reality*], “Journal of International Law and International Relations”, 2021, No. 1, p. 29.

⁴³ A.V. Rusakovich, *Политика Европейского союза в отношении постсоветских государств Восточной Европы в 2004–2014 гг.* [*The policy of the European Union towards the post-Soviet states of Eastern Europe in 2004–2014*], “Journal of International Law and International Relations”, 2014, No. 4, p. 13.

⁴⁴ M. Danilovich, *Экономический пояс Шелкового пути: особенности реализации проекта на пространстве ЕАЭС* [*The Economic Belt of the Silk Road: Features of the Project Implementation in the EAEU Space*], “Актуальные проблемы

“At the same time, current changes in the military-political situation in Europe, which primarily include the build-up of NATO’s military potential in the Baltic countries and the civil war in Ukraine, require the Union State to constantly improve all areas of bilateral cooperation.”⁴⁵

As in the previous cases, neutral formulations such as the “situation” (*ситуация*) or “events in Ukraine” (*события в Украине*) also recur. Overall, the terms “Ukrainian crisis” and “conflict in Ukraine” are the most common descriptors, suggesting a general tendency towards neutral language when addressing these events.

Discussion

The findings from our analysis illustrate a paradoxical stance towards Ukraine within Belarusian IR scholarship. On the one hand, Ukraine consistently appears second only to Russia in the overall number of references – a high level of prominence that might imply significant attention to Ukraine within Belarus’s academic discourse. On the other hand, the number of the articles dedicated solely to Ukraine is small, placing it third after Poland, and most of these Ukraine-focused publications predate 2014. Such a discrepancy indicates that while Ukraine meets one condition for “sufficient representation” (high frequency of mentions), it does not meet the other (substantial dedicated coverage). In essence, Ukraine is widely recognized as relevant but remains under-represented in terms of in-depth scholarly focus.

This pattern is particularly striking given the landmark events in Ukraine’s recent history – the Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, and the ongoing conflict in Donbas – none of which prompted an apparent increase in the specialized research within Belarusian IR journals. Although Ukraine underwent transformative political and territorial changes, Belarusian scholars refrained from producing articles that directly addressed these developments, particularly after 2014. Meanwhile, the coverage of other emerging issues, such as the COVID-19 pandemic, appeared relatively quickly, hinting at an unspoken rule or implicit pressure not to engage in potentially sensitive analysis related to the Russian-Ukrainian conflict. Such reticence suggests that political or

---

международных отношений и глобального развития” [“Current Problems of International Relations and Global Development”], 2016, No. 4, p. 236.

⁴⁵ N. Dunets, *Развитие сотрудничества Беларуси и России в сфере обороны* [Development of the military defense cooperation between Belarus and Russia], “Journal of International Law and International Relations”, 2015, No. 3, p. 31.

ideological constraints may influence publishing decisions, discouraging overt critiques of Moscow or discussions of contentious security matters.

The discourse analysis sheds additional light on how Belarusian IR scholars approach Ukraine's most volatile issues. The Revolution of Dignity is primarily described in neutral terms such as "political crisis", with a small minority labelling it a "coup", echoing Russian-leaning interpretations. In their discussions of Crimea, authors more commonly use "accession" than "annexation" and rarely employ explicit terms such as "Russian aggression" or "invasion". Similarly, the war in Donbas is often framed as the "Ukrainian crisis" or "conflict in Ukraine", and only a few authors define it as a "Russian-Ukrainian conflict". These neutral formulations suggest that while Belarusian scholarship does not uniformly embrace Russian narratives, it also avoids overtly condemning or criticizing Russia's role.

This cautious approach correlates with the reference analysis, which indicates that Belarusian authors most frequently rely on Russian sources, followed by Ukrainian ones, and only then on Belarusian materials. Although citing Russian work does not necessarily align Belarusian scholars with Russian positions, reliance on Russian literature and terminology likely narrows the analytical scope. At the same time, the minimal direct engagement with Ukraine's major conflicts undermines the assumption that Belarusian IR would highlight security or economic issues. Indeed, the few articles about Ukraine do not focus on these recent high-profile crises. Consequently, our initial hypothesis that Ukraine's image would revolve around security or trade concerns is not corroborated.

These findings illustrate that Belarusian IR scholarship acknowledges Ukraine's significance yet addresses it with restraint. While Ukraine's proximity and turbulent political context could, in theory, lead to abundant and timely research, Belarusian scholars appear deterred from publishing in-depth or critical analyses of events that might challenge their country's foreign policy or Moscow's regional influence. Thus, Belarusian IR discourse on Ukraine reflects a tension between recognizing Ukraine's centrality and navigating the political and ideological boundaries that shape local scholarly output.

Conclusions

This study sheds preliminary light on the complex role that Belarusian IR scholarship plays in reflecting and shaping domestic perceptions of Ukraine. Although quantitative findings confirm Ukraine's substantial presence in Belarusian journals, the qualitative nuances reveal a marked-

ly restrained engagement with its most contentious events. Rather than simply echoing Russian narratives, Belarusian scholars tend to adopt neutral or cautious terminology. This attitude indicates a balancing act: the authors acknowledge Ukraine's significance yet sidestep overt critiques that might place them at odds with state-sanctioned perspectives or broader geopolitical alignments.

Looking ahead, several avenues warrant closer attention. Future research could examine other channels of expert output – policy briefs, conference proceedings, or university teaching materials – to determine whether similarly cautious discourse prevails therein. Comparative analyses across authoritarian or semi-authoritarian contexts might clarify whether these Belarusian patterns are unique or emblematic of a wider post-Soviet trend. Additionally, interviews with local IR scholars could deepen our understanding of self-censorship and tacit pressures. Such endeavours would enrich broader debates on how domestic political structures, epistemic communities, and regional alliances intertwine to shape scholarly engagement with international affairs.

To conclude, Belarusian IR discourse on Ukraine exemplifies how an ostensibly academic sphere can become a site where foreign policy, ideology and scholarly praxis converge. Recognizing these intersections underscores the importance of studying academic literature when seeking to interpret or predict a country's foreign-policy behaviour – especially in the contexts where alternative forms of open debate may be severely curtailed.

Bibliography

- Acharya A., *Global international relations (IR) and regional worlds: A new agenda for international studies*, "International Studies Quarterly", 2014, Vol. 58, No. 4, <https://doi.org/10.1111/isqu.12171>.
- Albert M., Buzan B., *International relations theory and the 'social whole': Encounters and gaps between IR and sociology*, "International Political Sociology", 2013, Vol. 7, No. 2, <https://doi.org/10.1111/ips.12013>.
- Allan B.B., Vucetic S., Hopf T., *The Distribution of Identity and the Future of International Order: China's Hegemonic Prospects*, "International Organization", 2018, Vol. 72, No. 4, <https://doi:10.1017/S0020818318000267>.
- Astapenia R., Balkunets D., *Belarus-Russia Relations after the Ukraine Conflict*, BelarusDigest, <http://belarusdigest.com>, 2016 (01.03.2025).
- Bosovets S.M., *Правовое регулирование интеграции между Беларусью, Казахстаном, Россией и Украиной (к вопросу о соотношении ЕвразЭС и ЕЭП) [Legal Regulation of Integration between Belarus, Kazakhstan, Russia, and Ukraine (On the Issue of the Relationship between the EurAsEC and the CES)]*, "Journal of International Law and International Relations", 2009, No. 2.

- Danilovich M., *Экономический пояс Шелкового пути: особенности реализации проекта на пространстве ЕАЭС* [The Economic Belt of the Silk Road: Features of the Project Implementation in the EAEU Space], “Актуальные проблемы международных отношений и глобального развития” [“Current Problems of International Relations and Global Development”], 2016, No. 4.
- Dostanko E.A., *Политика соседства ЕС: инструменты сотрудничества для Украины, Молдовы, Беларуси* [EU Neighbourhood Policy: Cooperation Instruments for Ukraine, Moldova, Belarus], “Journal of International Law and International Relations”, 2004, No. 3.
- Dunets N., *Развитие сотрудничества Беларуси и России в сфере обороны* [Development of the military defence cooperation between Belarus and Russia], “Journal of International Law and International Relations”, 2015, No. 3.
- Froltsov V.V., *Information coverage of the foreign policies of Belarus, Russia, Ukraine in the second half of the 2010s: new resources and instruments*, “Journal of the Belarusian State University. International Relations”, 2019, No. 1.
- Froltsov V.V., *Russia, Ukraine, Belarus in the Program Documents of the Three Governments of Angela Merkel (2005–2017)*, “Journal of the Belarusian State University. International Relations”, 2018, No. 1.
- Froltsov V.V., *Политика ФРГ в отношении Украины в 1994–1998 гг.: основные тенденции* [Germany’s Policy towards Ukraine in 1994–1998: Main Trends], “Journal of International Law and International Relations”, 2006, No. 1.
- Gaidukevich L.M., *Геополитическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы в конце XX – начале XXI в.: идеи, цели, реальность* [Geopolitical transformation of Central and Eastern European countries at the end of the 20th – beginning of the 21st century: Ideas, goals, reality], “Journal of International Law and International Relations”, 2021, No. 1.
- Grenier F., Hagmann J., *Sites of knowledge (re-)production: Toward an institutional sociology of international relations scholarship*, “International Studies Review”, 2016, Vol. 18, No. 2, <https://doi.org/10.1093/isr/viw006>.
- Gronau J., Schmidtke H., *The quest for legitimacy in world politics – international institutions’ legitimation strategies*, “Review of International Studies”, 2016, Vol. 42, No. 3, <https://doi:10.1017/S0260210515000492>.
- Kazharski A., Lozka K., *Belarus-Russia relations: Identity as product and factor*, [in:] *Russian policy toward Belarus after 2020: At a turning point?*, eds. A. Moshes, R. Nizhnikau, Lanham 2023.
- Kessler O., *Toward a sociology of the international? International relations between anarchy and world society*, “International Political Sociology”, 2009, Vol. 3, No. 1, <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2008.00065>.
- Kotljarchuk A., Zakharov N., *Belarus’ relations with Ukraine and the 2022 Russian invasion: Historical ties, society, and realpolitik*, “Baltic Worlds”, 2022, Vol. 15, No. 1–2.
- Krasnopolsky Y.K., *Европейский вектор как приоритет интеграционной стратегии Украины* [The European vector as a priority of Ukraine’s integration strategy], “Journal of International Law and International Relations”, 2005, No. 2.
- Krasnopolsky Y.K., *Украина в контексте интеграции в евроатлантические структуры безопасности* [Ukraine in the Context of Integration into Euro–Atlantic Security Structures], “Journal of International Law and International Relations”, 2005, No. 4.

- Kuksa A.N., *Белорусско-украинские дипломатические контакты (январь–декабрь 1918 г.)* [*Belarusian-Ukrainian Diplomatic Contacts (January–December of 1918)*], “Journal of International Law and International Relations”, 2006, No. 1.
- Lawson G., Shilliam R., *Sociology and international relations: legacies and prospects*, “Cambridge Review of International Affairs”, 2010, Vol. 23, No. 1, <https://doi.org/10.1080/09557570903433647>.
- Lister T., *Belarus condemned for ‘hijacking’ Ryanair plane to detain journalist*, CNN, <https://edition.cnn.com>, 24.05.2021 (01.03.2025).
- Lvovski L., *Belarusian-Ukrainian trade and economic relations in 2020–2023*, Free Belarus Center, <https://freebelaruscenter.org>, 2024 (01.03.2025).
- Mudrov S.A., “*We did not unleash this war. Our conscience is clear*”. *The Russia–Ukraine military conflict and its perception in Belarus*, “Journal of Contemporary Central and Eastern Europe”, 2022, Vol. 30, No. 2, <https://doi.org/10.1080/25739638.2022.2089390>.
- Peña A.M., *International relations as a social system: From sociocybernetics to the sociology of IR*, “International Political Sociology”, 2019, Vol. 13, No. 3, <https://doi.org/10.1093/ips/olz008>.
- Rafeenko D.K., *Ядерный фактор во внешней политике Украины (1991 - 1996 гг.)* [*Nuclear Factor in the Foreign Policy of Ukraine (1991–1996)*], “Journal of International Law and International Relations”, 2004, No. 3.
- Rusakovich A.V., *Политика Европейского союза в отношении постсоветских государств Восточной Европы в 2004–2014 гг.* [*The policy of the European Union towards the post-Soviet states of Eastern Europe in 2004–2014*], “Journal of International Law and International Relations”, 2014, No. 4.
- Selivanova T.M., *Проект “Интеграция беженцев в Беларуси, Молдове и Украине”* [*Project “Integration of Refugees in Belarus, Moldova and Ukraine”*], “Journal of International Law and International Relations”, 2009, No. 3.
- Sierakowski S., *Opinion: Why is Ukraine rejecting the Belarusian opposition?*, The Kyiv Independent, <https://kyivindependent.com>, 17.04.2024 (01.03.2025).
- Starovoitov M.I., *Создание областной системы управления в белорусско-российско-украинском пограничье (1917–1939 гг.)* [*Creation of Oblast Administrative System in the Belarusian–Russian–Ukrainian Border Area (1917–1939)*], “Journal of International Law and International Relations”, 2009, No. 1.
- Territorial integrity of Ukraine*, United Nations General Assembly, <https://docs.un.org>, 27.03.2014 (01.03.2025).
- Trejos-Mateus F.D., Marín-Aranguren E.M., Arévalo-Franco K.J., *Perceptions of the role of Belarus in the Ukrainian conflict and the impact on the international system*, [in:] *Handbook of Regional Conflict Resolution Initiatives in the Global South*, ed. J. Delgado-Cacedo, Routledge 2022.
- Wæver O., *The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations*, “International Organization”, 1998, Vol. 52, No. 4, doi:10.1162/002081898550725.
- Wendt A., *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*, “International Organization”, 1992, Vol. 46, No. 2, <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764>.
- Wendt A., *Collective Identity Formation and the International State*, “American Political Science Review”, 1994, Vol. 88, No. 2, <https://doi.org/10.2307/2944711>.
- Yurchak D.V., *Процесс делимитации белорусско-украинской государственной границы* [*Delimitation process of Belarus-Ukrainian state borders*], “Актуальные

проблемы международных отношений и глобального развития” [“Current Problems of International Relations and Global Development”], 2013, Vol. 1.

Журнал Белорусского государственного университета. Международные отношения [Journal of the Belarusian State University. International Relations], Electronic Library of the Belarusian State University, <https://www.elib.bsu.by> (01.03.2025).

Журнал международного права и международных отношений [Journal of International Law and International Relations], Electronic Library of the Belarusian State University, <https://www.elib.bsu.by> (01.03.2025).

Konstruowanie sąsiada: miejsce Ukrainy w dyskusji o stosunkach międzynarodowych na Białorusi

Streszczenie

W artykule przeanalizowano, w jaki sposób białoruska nauka o stosunkach międzynarodowych przedstawia Ukrainę. Opierając się na podejściu konstruktywistycznym i socjologicznym, argumentujemy, że lokalny dyskurs naukowy może naświetlić wzajemne oddziaływanie między krajowymi ograniczeniami politycznymi, regionalnymi lojalnościami i tworzeniem wiedzy. Przeanalizowaliśmy trzy recenzowane czasopisma IR uznane przez Wyższą Komisję Atestacyjną Białorusi, koncentrując się na artykułach, które wyraźnie odnoszą się do Ukrainy lub koncentrują się na niej. Choć Ukraina zajmuje drugie miejsce po Rosji w ogólnych wzmiankach, głębokość dedykowanego zasięgu pozostaje ograniczona. Białoruscy naukowcy są ostrożni w poruszaniu drażliwych kwestii, takich jak aneksja Krymu czy rosyjsko-ukraiński konflikt zbrojny w Donbasie. Analiza dyskursu pokazuje, że białoruscy naukowcy często przyjmują neutralną terminologię, unikając wyraźnej krytyki Rosji, a jednocześnie rzadko popierając jej perspektywę. Analiza źródeł wskazuje na poleganie na źródłach rosyjskich, choć niekoniecznie przekłada się to na narracje prorosyjskie. Śledząc te wzorce, artykuł pokazuje, w jaki sposób środowisko polityczne państwa kształtuje zaangażowanie naukowców w główne wydarzenia regionalne.

Słowa kluczowe: Białoruś, Ukraina, socjologia SM, dyskurs akademicki, wizerunek państwa

Anna Słania*

WYBORY DO KONGRESU USA W 2022 ROKU W OKRESIE WSTRZĄSÓW POLITYCZNYCH – ANALIZA POLSKIEJ PRASY CODZIENNEJ

Streszczenie

Celem artykułu jest rekonstrukcja sposobu relacjonowania wyborów połówkowych do Kongresu USA w 2022 roku przez trzy najpopularniejsze polskie dzienniki. Zwyczajowo zagraniczne wybory o nie-prezydenckim charakterze cieszą się incydentalnym zainteresowaniem mediów głównego nurtu. W przypadku wyborów do Kongresu USA, które odbyły się 8 listopada 2022 roku w USA, polskie media przekonywały o ich wysokiej stawce. Jako cel uzupełniający wyznaczono scharakteryzowanie specyfiki wyborów połówkowych do Kongresu, jednocześnie ukazując ich miejsce i znaczenie w amerykańskiej kulturze wyborczej w obecnych uwarunkowaniach polityczno-społecznych. Badanie objęło 83 artykuły z okresu szczytowej kampanii oraz głosowania i oparte zostało na analizie zawartości. Zidentyfikowano, że polskie media przywiązywały szczególną wagę do tematów takich, jak przyszłość demokracji, inflacja, prawo do aborcji oraz wojna w Ukrainie. Wyborom przypisywano wysoką stawkę ze względu na zagrożenie dla systemu demokratycznego i polityki międzynarodowej. Wskazana agenda tematyczna jawi się jako zbieżna z priorytetami polskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej, co dowodzi wykorzystania mechanizmów domestykacji. Dużą uwagę skupiono także na Joe Bidenie i Donaldzie Trumpie, co sugeruje traktowanie tych wyborów jako prognostyku przed wyborami prezydenckimi w 2024 roku oraz wpisuje się w tradycyjne mechanizmy relacjonowania w ramie dualistycznej rywalizacji politycznej, pomimo parlamentarnego charakteru wyborów.

Słowa kluczowe: Stany Zjednoczone, wybory do Kongresu, Joe Biden, Donald Trump, polska prasa codzienna

Wstęp

W piśmiennictwie naukowym, zarówno polskim, jak i zagranicznym, istnieje szeroki wachlarz badań poświęconych wyborom prezydenckim w Stanach Zjednoczonych – zarówno w ujęciu politologicznym, jak i ko-

---

* Uniwersytet Śląski w Katowicach, e-mail: anna.slania@us.edu.pl, ORCID: 0000-0002-4939-1714.

munikologicznym. Choć sam amerykański ustrój polityczny oraz funkcjonująca w nim kultura wyborcza również cieszą się dużym zainteresowaniem badaczy, wybory połówkowe¹ do Kongresu, ze względu na swoją specyfikę, są rzadko podejmowanym tematem. Jako luka badawcza jawi się w szczególności materia medialnego obrazu midtermów. W związku z tym głównym celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja obrazu wyborów połówkowych w 2022 roku w najpopularniejszych polskich dziennikach² („Gazecie Wyborczej”, „Rzeczpospolitej” oraz „Dzienniku Gazecie Prawnej”) ze szczególnym uwzględnieniem specyficznych kontekstów, które przyciągnęły relatywnie dużą (jak na tego typu wybory) uwagę, oraz, na podstawie których wskazane gazety dokonywały interpretacji wydarzeń. Kolejnym, uzupełniającym celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, co charakteryzowało wybory połówkowe w 2022 roku, ponieważ pozwoliło to ukazać kontekst niezbędny do zrozumienia specyfiki midtermów i interpretacji wyników.

Przeprowadzonemu badaniu zawartości towarzyszyły następujące hipotezy:

H1. Polskie dzienniki wykazywały zainteresowanie midtermami ze względu na zbieżność wiodących tematów w polskiej i amerykańskiej debacie publicznej;

H2. Jako najważniejsze aspekty wyborów przedstawiano troskę o trwałość systemu demokratycznego, inflację oraz prawo do przerywania ciąży;

H3. Głównymi postaciami, wokół których koncentrowała się największa uwaga, byli Joe Biden oraz Donald Trump;

H4. Profil ideologiczny i światopoglądowy dzienników korespondował z wyborem podejmowanej tematyki i interpretacją znaczenia midtermów.

Badanie oparto na analizie zawartości z wykorzystaniem metod łączonych. Trzon badania stanowiła analiza ilościowa artykułów zamieszczonych w internetowych wydaniach dzienników, której towarzyszył dedykowany klucz kategoryzacyjny. Aby pogłębić interpretację wyników i nadać im szerszy kontekst, niezbędny do weryfikacji hipotez, zastosowano metodę jakościową³. Ramy teoretyczne analizy to przede

---

¹ W artykule stosuje się także określenia: „wybory w połowie kadencji” oraz „midtermy” (ang. *midterm elections* i *midterms*).

² Z wyłączeniem prasy bulwarowej ze względu na *stricte* polityczny charakter tematu. Badanie objęło wydania internetowe.

³ B. Dobek-Ostrowska, W. Sobera, *Badania ilościowe i jakościowe w studiach nad komunikowaniem*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Komunikowanie i Media”, Wrocław 2017, s. 27.

wszystkim teoria ramowania⁴ oraz domestykacji⁵. Próba badawcza objęła 83 artykuły publikowane między 20 sierpnia a 7 grudnia 2022 roku, co pozwoliło na włączenie publikacji z okresu szczytowej kampanii (wówczas polskie media zaczęły podejmować temat wyborów), głosowania właściwego, ogłoszenia wyników oraz drugiej tury głosowania w stanie Georgia.

Źródła wykorzystane do sporządzenia analizy można podzielić na 3 główne kategorie tematyczne. Pierwsza kategoria to źródła traktujące o amerykańskiej kulturze wyborczej oraz systemie politycznym. W drugiej kategorii plasują się źródła stanowiące komentarze i analizy wydarzeń na amerykańskiej scenie politycznej, dotyczące zarówno omawianych wyborów, jak i polityki krajowej oraz zagranicznej. W trzeciej kategorii znalazły się źródła z dziedziny nauk o komunikacji społecznej i mediach, które pozwoliły na interpretację wyników analizy oraz odniesienie do wykorzystywanych mechanizmów nagłaśniania wyborów. Niniejszy artykuł to próba uzupełnienia luki badawczej dotyczącej zarówno samych wyborów, jak również ich medialnego obrazu w polskich mediach, które (w przeciwieństwie do szeroko omawianych wyborów prezydenckich) nie doczekały się jeszcze żadnej analizy w ujęciu komunikologicznym.

Wybory połówkowe w amerykańskim systemie politycznym – cechy szczególne, znaczenie, kultura wyborcza i percepcja społeczna

Wybory połówkowe odbywają się w połowie 4-letniej kadencji prezydenta, tj. co 2 lata. Należy je odróżniać od wyborów kongresowych organizowanych wraz z wyborami prezydenckimi. Charakteryzują się one odmienną logiką polityczną, bowiem obecność kandydatów na najwyższy urząd państwowy warunkuje decyzje wyborcze (określane tzw. efektem poły płaszcza premiowanie partii, z której pochodzi preferowany przez wyborcę kandydat na prezydenta) oraz wyższą frekwencję wyborczą⁶. Nie

---

⁴ Ramowanie to „wybieranie niektórych aspektów postrzeganej rzeczywistości i czynienie ich bardziej wyrazistymi w przekazie komunikacyjnym w taki sposób, aby promować konkretną definicję problemu, interpretację przyczyn, ocenę moralną i/lub rekomendacje”. Za: R.M. Entman, *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication”, 1993, nr 4, s. 51–58.

⁵ Domestykacja to proces, w którym wydarzenia i newsy zagraniczne stają się istotne dla krajowej publiczności. Dziennikarze używają w tym celu specyficznych dla danego kraju lub społeczności ram politycznych i kulturowych. Za: T. Slaatta, *Transnational Politics and News Production* [w:] *News in a Globalized Society*, red. S. Hjarvard, Göteborg 2001, s. 131–132.

⁶ Z. Lewicki, *Igrzyska demokracji. Amerykańska kultura wyborcza*, Warszawa 2016, s. 150.

zmienia to jednak faktu, iż wybory połówkowe są kluczowe dla dynamiki politycznej na poziomie lokalnym, stanowym i ogólnokrajowym. Decyduje o tym szeroki zakres elekcji, który obejmuje: 1. Izbę Reprezentantów, do której wybiera się wszystkich, tj. 435 członków, na dwuletnią kadencję; 2. Senat, gdzie co dwa lata wybiera się około 1/3 miejsc (33–34 z 100), na 6-letnią kadencję; 3. Urzędy na szczeblu lokalnym i stanowym, gdyż wybierani są gubernatorzy w większości stanów, przedstawiciele legislatur stanowych, czy lokalne urzędy, takie jak burmistrzowie czy rady miejskie; 4. Referenda krajowe, obejmujące zagadnienia od lokalnych inicjatyw po zmiany w prawie na poziomie stanowym⁷.

Pomimo mniejszego zainteresowania niż w przypadku wyborów prezydenckich i towarzyszących im wyborów uzupełniającym do Kongresu, wybory połówkowe mają niebagatelne znaczenie z kilku powodów. Po pierwsze, od ich wyniku zależy rozkład sił w obydwóch izbach Kongresu. Zarówno Izba Reprezentantów, jak i Senat, posiadają szereg kompetencji i tzw. mechanizmów hamujących, które mogą diametralnie zmienić kurs lub zahamować inicjatywy prezydenta⁸. W ostatnich latach w następstwie wyborów połówkowych, przede wszystkim za sprawą zmian w Senacie, w którym występuje specyficzna dla amerykańskiego ustroju procedura umożliwiająca obstrukcję parlamentarną, zwana filibustrem⁹, prezydenci z Partii Demokratycznej wielokrotnie spotykali się z blokadą dla inicjowanych przezeń reform, co ostatecznie wpływało na ocenę ich prezydentury. Jaskrawy przykład nadużywania filibustra stanowi działanie Senatu podczas prezydentury Baracka Obamy – wówczas obstrukcja senatorów republikańskich osiągnęła historyczną skalę, gdyż wszystkie nominacje prezydenta były blokowane tyle razy, ile razy blokowano wszystkich wcześniejszych prezydentów łącznie¹⁰. Podobny los spotkałby słynną reformę opieki zdrowotnej Obamacare, gdyby nie

⁷ M. Bankowicz, *Systemy polityczne. Podręcznik akademicki*, t. 2: *Ustroje państw współczesnych*, Kraków 2020, s. 77–82.

⁸ *Ibidem*, s. 72–74.

⁹ Filibuster polega na przedłużaniu debaty nad projektem ustawy lub inną legislacją w celu opóźnienia lub zablokowania głosowania. Najczęściej chodzi o wygłaszanie długich przemówień, ale może również obejmować inne taktyki proceduralne. Obstrukcja umożliwia mniejszości blokowanie działań większości, ponieważ wymagane jest 60 głosów, aby zakończyć debatę i przejść do głosowania (procedura *cloture*). Ów mechanizm *de facto* sprawia, że dysponowanie przez partię zwykłą większością w Senacie nie gwarantuje swobodnego rządzenia państwem. Analitycy wskazują, że filibuster to jedna z podstawowych przyczyn postępującej dysfunkcyjności ustroju USA. Zob. szerzej: E.J. Bondurant, *The Senate Filibuster: The Politics of Obstruction*, „Harvard Journal on Legislation”, 2011, nr 48.

¹⁰ P. Tarczyński, *Rozkład. O niedemokracji w Ameryce*, Kraków 2023, s. 213.

przegłosowano jej 5 miesięcy przed midtermami w 2010 roku¹¹. Za sprawą filibustra zablokowano wprowadzenie m.in. reformy klimatycznej, reformy prawa do głosowania, reformy kontroli zakupu uzbrojenia (w zakresie tzw. *background checks*)¹². Joe Biden skomentował niedemokratyczny charakter filibustra następująco: „Każdy senator jest prezydentem [przy minimalnej większości w Senacie]”¹³. Midtermy odegrały także niebagatelną rolę w procedurze *impeachmentu* Donalda Trumpa. W 2018 roku Demokratom nie udało się uzyskać większości w Senacie, zatem pomimo wszczęcia procedury w Izbie Reprezentantów, w której obronili większość, nie byli w stanie doprowadzić procedury do końca¹⁴. Próżno poszukiwać bardziej doniosłego rezultatu midtermów, szczególnie w 2025 roku, kiedy Donald Trump rozpoczął drugą prezydenturę.

Cechą wyróżniającą te wybory jest specyficzna prawidłowość – w większości przypadków przegrywa je partia urzędującego prezydenta. Tylko w midtermach odbywających się w latach 1998 i 2002 partia prezydenta zwiększyła liczbę swoich przedstawicieli w Izbie Reprezentantów. Jako główną przyczynę tego zjawiska wskazuje się kombinację kilku czynników: mniejsze zainteresowanie wyborami oraz mobilizację, aby wesprzeć preferowane ugrupowanie w wyborach, które nie koncentrują się wokół prezydenta; model referendalny wyborów, zgodnie z którym wybory połówkowe dają możliwość retrospektywnego głosowania, stanowiącego ocenę dwóch lat polityki danej administracji; głosowanie negatywne, które odzwierciedla nie tyle ocenę prezydenta, ile wyraz niezadowolenia czy sprzeciwu wobec polityki urzędującej głowy państwa bez względu na przynależność partyjną; specyficzny sposób prowadzenia kampanii, który, choć koncentruje się na istotnych zagadnieniach polityki lokalnej, ogólnokrajowej czy zagranicznej, za główny punkt odniesienia uważa właśnie prezydenta¹⁵.

Aby dopełnić obraz tej elekcji, wskazane czynniki warto zestawzić z danymi dotyczącymi percepcji wyborów, jak i samego Kongresu. W XXI wieku badacze zidentyfikowali kilka wiodących, kluczowych tendencji występujących w amerykańskim społeczeństwie. Wśród nich wyróżnia się przede wszystkim: spiralę cynizmu, polegającą na spadającym zainteresowaniu polityką, a wręcz jawnej niechęci do polityki; spa-

¹¹ *Ibidem*, s. 215–216.

¹² Zob. szerzej: A. Tausanovitch, S. Berger, *The Impact of the Filibuster on Federal Policymaking*, Washington 2019.

¹³ P. Tarczyński, *op.cit.*, s. 219.

¹⁴ M. Turek, *Midterm. Specyfika wyborów do Kongresu USA w środku prezydentur kadencji*, „Studia Wyborcze”, 2021, nr 32, s. 120.

¹⁵ *Ibidem*, s. 124–126.

dek uczestnictwa w życiu politycznym; absencję wyborczą¹⁶. Amerykanie stopniowo tracą zaufanie do instytucji publicznych, a Kongres w trakcie kampanii w 2022 roku zajmował ostatnie miejsce (zaledwie 7% respondentów wyraziło zadowolenie z działania obydwu izb) w rankingu zaufania przeprowadzonym przez Instytut Gallupa¹⁷. Zaufanie do instytucji publicznych w USA nigdy nie było tak niskie, jak obecnie¹⁸. Pogląd, jakoby „Kongres nic nie robił”, choć stanowi hiperbolę, nie jest całkowicie bezzasadny, bowiem liczba pomyślnie przeprowadzonych legislacji w okresie po II wojnie światowej nigdy nie była tak niska – wynosi 10–20%, a same wnioski o zakończeniu debaty stanowią aż 15% wszystkich głosowań w Senacie¹⁹. Czas wielkich amerykańskich legislacji przeszedł już do historii i wiele problemów trawiących politykę wewnętrzną USA pozostaje niezaadresowanych na poziomie ustawodawczym. Dotyczy to chociażby reform prawa kontroli uzbrojenia, dostępu do opieki zdrowotnej, edukacji czy kwestii klimatycznych. Pokłosiem tej stagnacji może być właśnie przekonanie o, rzekomej, beczynności i obojętności Kongresu jako instytucji.

Wybory połówkowe w 2022 roku – wyniki, kontekst krajowy i międzynarodowy

Wbrew licznym prognozom o tzw. czerwonej fali²⁰, wybory połówkowe w listopadzie 2022 roku nie zakończyły się miążdżącym zwycięstwem Partii Republikańskiej. Licząca na brawurowe przejście kontroli nad obydwoma izbami musiała zadowolić się przejściem Izby Reprezentantów mniejszą liczbą głosów niż prognozowano – stosunkiem 222 do 213 głosów. Porażką dla Republikanów okazał się Senat, ponieważ ostatecznie znalazło się w nim 48 Demokratów, 49 Republikanów oraz 3 senatorów niezależnych, którzy zadeklarowali poparcie Demokratów²¹. Warto także zaznaczyć, że były to pierwsze wybory po przeprowadzonym co 10 lat spisie powszechnym, na podstawie którego wyznacza się nowe okręgi wyborcze.

¹⁶ T. Płudowski, *Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych*, Warszawa 2008, s. 197.

¹⁷ L. Saad, *Historically Low Faith in Institutions Continues*, Gallup News, <https://news.gallup.com>, 6.07.2023 (7.01.2025).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ P. Tarczyński, *op.cit.*, s. 214.

²⁰ Mianem czerwonej (republikańskiej) lub niebieskiej (demokratycznej) fali zwyczajowo określa się potencjalne lub faktyczne przyjęcie dużej liczby mandatów w Kongresie.

²¹ J. Sievert, J.C. Garand, *Editor's Introduction: Special Issue on the 2022 Midterm Congressional Election*, "Journal of Political Marketing", 2024, nr 3, s. 207–208.

Komentatorzy wskazywali, że ów wynik uznać można przede wszystkim za porażkę kandydatów wspieranych przez Donalda Trumpa oraz, naturalnie, pokłosie ataku na Kapitol w 2021 roku i sytuacji, w której kandydaci republikańscy, *a posteriori*, zostali zaangażowani w konstruowanie wizerunku Trumpa po tych wydarzeniach. Badacze wskazują już nawet, że bezpośrednie wsparcie Trumpa oddziałuje negatywnie na poparcie potencjalnych kongresmenów²². Tak też stało się w przypadku kandydatów i kandydatek takich, jak Blake Masters, Doug Mastriano, Tudor Dixon czy Marjorie Taylor-Greene – pomimo dużego wsparcia Trumpa ich agenda okazała się zbyt radykalna i przegrali w swoich stanach²³.

Poza sylwetką Donalda Trumpa kluczowa okazała się kwestia prawa do przerywania ciąży po wyroku w sprawie *Dobbs versus Jackson Women's Health Organization*. Uważa się, że to właśnie kwestia ograniczania prawa do aborcji zmobilizowała społeczeństwo do głosowania na Demokratów i ostatecznie zniwelowała przewidywaną przewagę Republikanów²⁴. Materia praw kobiet była jednym z kluczowych tematów²⁵ w tej kampanii wyborczej zaraz obok kwestii gospodarczych, koncentrujących się przede wszystkim na inflacji (ceny artykułów spożywczych oraz benzyny). To właśnie kwestie ekonomiczne dawały nadzieję Republikanom, ponieważ to przede wszystkim z nich wynikał spadek poparcia dla prezydenta Bidena.

Warto także wspomnieć o trzecim temacie, który okazał się kluczowy w tych wyborach, czyli o przyszłości demokracji. Naturalnie, atak na Kapitol 6 stycznia 2021 roku oraz nieustanne kwestionowanie wyników wyborów prezydenckich z 2020 roku przyczyniły się do coraz większej polaryzacji politycznej. Przekłada się to nie tylko na kulturę polityczną i konflikt dwupartyjny w Kongresie, ale także na społeczeństwo oraz prędkość polityczną, której wzrost odnotowano w zeszłych latach. Mowa m.in. o następujących sytuacjach: ataku na Paula Pelosiego, częstoci gróźb (w tym śmiertelnych) i zastraszaniu pracowników komitetów wy-

---

²² Zob. szerzej: J.L. Carson, J. Sievert, R.D. Williamson, *Nationalized Politics: Evaluating Electoral Politics across Time*, New York 2023.

²³ Ł. Pawłowski, P. Tarczyński, *Republikanie wygrali i... szukają winnych: podsumowanie powyborcze prosto z Waszyngtonu*, „Podkast Amerykański”, 12.11.2022.

²⁴ J. Sievert, J.C. Garand, *op.cit.*, s. 208.

²⁵ Warto zaznaczyć, że w badaniach opinii społecznej przed listopadowym głosowaniem aborcja była dopiero 9 problemem deklarowanym przez ogół wyborców. Wyprzedzały je kolejno: ekonomia, przyszłość demokracji, edukacja, opieka zdrowotna, polityka energetyczna, przestępczość, procedury wyborcze, prawo do posiadania broni. Za: K. Schaffer, T. Van Green, *Key facts about U.S. voter priorities ahead of the 2022 midterm elections*, Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org>, 3.11.2022 (7.01.2025).

borczych, nasileniu aktywności ekstremistów prawicowych (marsz neonazistów w Charlottesville, udaremniona przez FBI próba uprowadzenia gubernatorki Michigan Gretchen Whitmer)²⁶. W związku z tym Demokraci podczas kampanii przekonywali, że od tych wyborów zależy przyszłość systemu demokratycznego. W świetle wskazanych wydarzeń szeroko komentowanym fenomenem społecznym była deklarowana akceptacja dla przemocy politycznej. W 2023 roku po raz pierwszy w historii próg akceptacji przekroczył 20%, gdyż 23% Amerykanów zadeklarowało, że przemoc polityczna może być użyta, aby uratować kraj. Najwyższe poparcie odnotowano wśród wyborców Republikanów oraz zauważono korelację z poparciem tezy o „skradzionych wyborach” i pozytywną opinią o Donaldzie Trumpie²⁷. Nie powinno zatem dziwić, że jedna z ostatnich przemów prezydenta Bidena podczas kampanii do midtermów była poświęcona właśnie przemocy politycznej po 6 stycznia 2021 roku i zagrożeniu dla systemu demokratycznego²⁸.

Choć polityka zagraniczna nie znalazła się w centrum zainteresowania tych wyborów i wpływ Kongresu na jej kurs jest mniejszy aniżeli prezydenta, warto, ze względu na dalszy charakter analizy i polski kontekst, pokrótce wspomnieć o wojnie rosyjsko-ukraińskiej, która nie pozostała bez echa w tej kampanii. W zaledwie rok od rosyjskiej inwazji wartość pomocy administracji Bidena dla Ukrainy wyniosła ponad 44 miliardów dolarów²⁹. Dodatkowo, koszty generowane wskutek samej wojny oraz nakładanych na Rosję sankcji nie pozostawały bez wpływu na gospodarkę amerykańską. Ów fakt wykorzystali Republikanie, którzy podczas kampanii przekonywali wyborców, iż wzrost cen żywności i paliwa jest, między innymi, efektem rzekomej koncentracji Białego Domu na sprawach międzynarodowych, a nie krajowych³⁰. Pojawiały się nawet propozycje powrotu do izolacjonizmu, który stanowiłby odpowiedź na problemy zwykłych Amerykanów³¹.

---

²⁶ D. Smith, *Nearly one in four Americans believe political violence justified to 'save' US*, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com>, 25.10.2023 (7.01.2025).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ J.L. Carson, S. Ulrich, *In the Shadow of Trump: The 2022 Midterm Elections*, „Journal of Political Marketing”, 2024, nr 3, s. 214.

²⁹ M. Piotrowski, *Amerykańskie wsparcie dla Ukrainy w rok od rosyjskiej inwazji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl>, 12.02.2023 (17.01.2025).

³⁰ Tezę wzmacniał także spadek popularności Bidena po wycofaniu wojsk amerykańskich z Afganistanu w 2021 roku.

³¹ A. Dąbrowski, *Wynik i konsekwencje wyborów do Kongresu Stanów Zjednoczonych*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl>, 10.11.2022 (7.01.2025).

Obraz wyborów połówkowych w polskich dziennikach – wyniki analizy oraz interpretacja

Analiza tematyki dominującej w medialnym obrazie midtermów wykazała, że najbardziej interesującymi kontekstami dla polskich dzienników okazały się: problemy (tematy) kampanii wyborczej w USA oraz postacie (przede wszystkim sylwetki konkretnych polityków, a także ich głos w kwestiach towarzyszących wyborom) na równi z wynikami głosowania. Innymi tematami dominującymi były: stawka wyborów, opinie (głównie eksperckie), przebieg kampanii i głosowania, konsekwencje, obraz USA (prezentowanie wybranych uwarunkowań wyborów) oraz prognozy rozkładu mandatów w Kongresie.

Tabela 1. Dominująca tematyka artykułów

Temat główny	Wszystkie gazety	Gazeta Wyborcza	Rzeczpospolita	Dziennik Gazeta Prawna
Problemy kampanii	19 (23%)	6 (19%)	7 (25%)	6 (25%)
Postacie	17 (21%)	6 (19%)	4 (14%)	7 (29%)
Wyniki	17 (21%)	6 (19%)	7 (25%)	4 (17%)
Stawka	8 (10%)	7 (23%)	0 (-)	1 (4%)
Głosy-opinie	7 (8%)	1 (3%)	3 (11%)	3 (13%)
Przebieg	5 (6%)	1 (3%)	3 (11%)	1 (4%)
Konsekwencje	4 (5%)	0 (-)	3 (11%)	1 (4%)
Obraz USA	4 (4%)	2 (6%)	1 (4%)	1 (4%)
Prognozy	2 (2%)	2 (6%)	0 (-)	0 (-)
	N = 83	N = 31	N = 28	N = 24

Źródło: badania własne.

Dominująca tematyka różniła się jednak pomiędzy poszczególnymi tytułami. Dla „Gazety Wyborczej” dominującym tematem była stawka wyborów, którą dziennik wiązał z obroną demokracji oraz przyszłością administracji Bidena. Dla „Rzeczpospolitej” priorytetowymi kontekstami okazały się problemy kampanii oraz wyniki, które interpretowano przede wszystkim jako źródło prognoz dla wyborów prezydenckich w 2024 roku. Dla „Dziennika Gazety Prawnej” najważniejszymi tematami były postacie polityków, w szczególności Joe Biden i Donald Trump oraz kontrowersyjni kandydaci republikańscy, a także problemy kampanii, ze szczególnym wyróżnieniem zaangażowania USA w wojnie w Ukrainie.

Każdy z dzienników w dużym stopniu skupiał się na problemach towarzyszących kampanii oraz wyborom. „Gazeta Wyborcza” koncentrowała narrację przede wszystkim wokół problemów takich, jak przyszłość amerykańskiej demokracji (temat był podejmowany w 71% materiałów), aborcja (65%) oraz inflacja (65%). „Rzeczpospolita” wyróżniała te same problemy, najczęściej zajmując się ekonomią (przede wszystkim wzrostem cen produktów i paliwa – 50%), a kolejno prawem do przerywania ciąży (46%) oraz przyszłością demokracji (36%). Z kolei „Dziennik Gazeta Prawna” najczęściej przywoływał kwestię prawa do aborcji (42%), inflację (38%) oraz wątek wojny rosyjsko-ukraińskiej (29%). Co ciekawe, wyniki wyborów interpretowano przede wszystkim jako „przegraną Donalda Trumpa” (w 70% materiałów, w których komentowano wyniki) i powracano do kontrowersji wokół ruchu MAGA. Dzienniki zwracały uwagę na słabość kandydatów Republikanów oraz brak „czerwonej fali” (ok. 59%), co traktowano także jako prognozę wyborczą w 2024 roku, podkreślając symboliczną i prominentną rolę amerykańskiego prezydenta w dyskursie.

Narracja o wyborach w USA została zdominowana przez tematy kluczowe zarówno w amerykańskiej, jak i polskiej debacie publicznej, co bez wątpienia sprawiło, iż polskim mediom łatwiej było konstruować narrację na temat midtermów i czynić je potencjalnie interesującymi dla krajowego odbiorcy. Taka sytuacja skutkowałą, intencjonalnie lub nie, domestykacją przekazu. Warto jednak podkreślić, że przykładów bezpośredniej domestykacji, czyli odwołania się wprost do podobieństw z polską sytuacją polityczną, społeczną czy gospodarczą, zidentyfikowano niewiele, bowiem tylko w nielicznych artykułach pojawiły się bezpośrednie porównania lub nawiązania do polskiego konfliktu liberałów i konserwatystów, konfliktu na linii PiS – opozycja, sytuacji prawnej kobiet, uzależnienia od USA w kontekście bezpieczeństwa czy sytuacji Polaków w USA (łącznie zidentyfikowano 14 przypadków – 7 w „Gazecie Wyborczej”, 5 w „Rzeczpospolitej” i 4 w „Dzienniku Gazecie Prawnej”). W polskich mediach pomijano jednak kwestie uznawane przez Amerykanów za istotne, takie jak ochrona zdrowia czy edukacja oraz wybory i referenda na poziomie lokalnym, a także poświęcono niewielką uwagę procesowi legislacyjnemu w Kongresie, co dowodzi selektywnego doboru kontekstów w zgodzie z domestykacją. Wyborom przypisywano wyjątkowy charakter z uwagi na ich potencjalne konsekwencje dla przyszłości systemu demokratycznego, amerykańskiej polityki zagranicznej (w tym wsparcia dla Ukrainy), a także programu administracji Bidena. Warto zauważyć, że dominacja narracji o „przyszłości demokracji” była spójna z linią redakcyjną liberalnych i progresywnych mediów

anglojęzycznych (np. *New York Times* czy *The Washington Post*), na które często powoływały się dzienniki.

Uwaga mediów skierowana była także na konkretne sylwetki polityków. Wszystkie tytuły najczęściej koncentrowały się na prezydencie Bidenie (49% wszystkich materiałów) oraz Donaldzie Trumpie (36%), co dowodzi słuszności tezy o specyficznej właściwości prognostycznej wyborów połówkowych oraz zwyczajowego zainteresowania wyborami prezydenckimi w USA. Dużą popularnością cieszył się także Ron de Santis (27%), którego wówczas przedstawiano jako alternatywę dla Trumpa. Pomimo iż wybory połówkowe cechuje mnogość kandydatów do obydwu izb Kongresu, to właśnie tym trzem politykom poświęcono najwięcej uwagi. Taki sposób przekazywania informacji o wyborach wpisuje się w trendy relacjonowania przez pryzmat ramy dualistycznego, uproszczonego konfliktu³² oraz tzw. *horse race coverage*, w którym sięga się po mechanizmy najbliższe komentowania rywalizacji sportowej, najczęściej dwóch rywali³³. Co ciekawe, badania dowodzą, iż ten typ relacjonowania rywalizacji polityków pomógł popularności Donalda Trumpa³⁴. Polskie media nie są tutaj jednak wyjątkiem – badacze wskazują, że nagłaśnianie działań obecnego prezydenta USA wyznaczyło nowy standard negatywizmu relacji³⁵. Tę logikę medialną przewrotnie skomentował CEO amerykańskiej CBS: „może nie jest dobry dla Ameryki, ale jest piekielnie dobry dla CBS”³⁶. Kontrowersje wokół 6 stycznia, ruchu MAGA czy przestępstw seksualnych i finansowych czynią Trumpa tematem godnym uwagi bez względu na ocenę jego działań.

Innymi postaciami, którymi zainteresowały się media, byli przede wszystkim kandydaci republikańscy: Hershel Walker (25%), Mehmet Oz (19%), J.D. Vance (11%) oraz Blake Masters (10%), ale także kandydaci demokratyczni, tacy jak John Fetterman (17%) oraz Raphael Warnock (17%), który brał udział w drugiej turze głosowania w Georgii. Warto w tym miejscu wspomnieć, że narracja wokół tych postaci, szczególnie

---

³² Często w tego typu narracji stosuje się mechanizmy podobne do relacjonowania wojen. Zob. szerzej: R. Norström, M. Kolczyński, *War and Peace Journalism in the Coverage of the 2020 US Presidential Election*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2021, nr 4, s. 52–64.

³³ T.E. Patterson, *News Coverage of the 2016 Presidential Primaries: Horse Race Reporting Has Consequences*, „HKS Faculty Research Working Paper Series”, 2016, s. 23–25.

³⁴ Zob. szerzej: T.E. Patterson, *A Tale of Two Elections – CBS and Fox News’ Portrayal of the 2020 Presidential Campaign*, Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy, <https://shorensteincenter.org>, 17.12.2020, (17.01.2025).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ A. Werpın, *CBS Leo Moonves clarifies Donald Trump ‘good for CBS’ comment*, Politico, <https://www.politico.com>, 19.10.2016 (17.01.2025).

w przypadku „Gazety Wyborczej”, nosiła znamiona celebrytyzacji przekazu³⁷. Wskazywano przede wszystkim na kontrowersje związane z kandydatami (skandale obyczajowe, kontrowersyjne poglądy) oraz komentowano ich wygląd (np. podkreślanie wysokiego wzrostu Fettermana czy zwracanie uwagi na ubiór Mehmeta Oza, którego porównywano do telewizyjnego kaznodziei). „Rzeczpospolita” i „Dziennik Gazeta Prawna” w większym stopniu skupiały się na poglądach politycznych, w szczególności w przypadku kandydatów republikańskich. Podkreślenia wymaga jednak, iż najwięcej uwagi poświęcono prezydentowi Bidenowi – ocenie jego dotychczasowej polityki, percepcji społecznej oraz przyszłości tzw. Planu Bidena. Tego typu relacjonowanie wyborów – przez pryzmat poszczególnych polityków oraz ich agendy politycznej – wpisuje się w tzw. relacjonowanie strategiczne, które na pierwszym miejscu stawia elity oraz interes polityczny w wyborach, a nie społeczeństwo i jego percepcję potencjalnych zmian w państwie³⁸.

Przedstawiony dobór tematów, kontekstów i interpretacji wyborów połówkowych w poszczególnych mediach korespondował z ich profilem ideologicznym i światopoglądowym oraz agendą medialną³⁹. „Gazeta Wyborcza”, uważana za medium liberalno-lewicowe, promująca wartości demokratyczne i poszanowanie wolności obywatelskich, szczególnie w sferze obyczajowej, skupiała się przede wszystkim na prawach kobiet oraz przyszłości demokracji, co rezonuje także z agendą czasopisma w kontekście polskiej sytuacji polityczno-społecznej i zaangażowaniem tytułu w nagłaśnianie konfliktu na linii PiS – opozycja, porównanie jawi się w tej sytuacji jako nieuniknione. Profil gazety może również tłumaczyć krytyczne nastawienie do Donalda Trumpa oraz republikańskich kandydatów, przy jednoczesnej stronniczości na rzecz Demokratów (w 23% materiałów zidentyfikowano bezpośrednio opowiadanie się po stronie Bidena lub innych Demokratów). Z kolei „Rzeczpospolita”, określana jako centrowo-konserwatywna, promująca zagadnienia polityczne, ekonomiczne czy biznesowe, akcentowała przede wszystkim kontekst wiodących problemów polityczno-gospodarczych kampanii, jednocześnie starając się unikać stronniczości, lecz nie stroniąc od domestykacji, nawiązując tym samym do interesów zbieżnych z polską

³⁷ A. Grabarczuk, *Celebrytyzacja polityki w Stanach Zjednoczonych*, Gdańsk 2015, s. 72–72.

³⁸ A. Zoizner, *The Consequences of Strategic News Coverage for Democracy: A Meta-Analysis*, „Communication Research”, 2021, nr 1, s. 2–3.

³⁹ Więcej o profilach ideologicznych i światopoglądowych omawianych czasopism: B. Dobek-Ostrowska, *Polski system medialny na rozdrożu. Media w polityce, polityka w mediach*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Komunikowanie i Media”, Wrocław 2011, s. 131–141.

racją stanu. „Dziennik Gazeta Prawna”, koncentrujący się przede wszystkim na tematyce prawnej, gospodarczej i biznesowej, postrzegany jako medium pragmatyczne, neutralne i często oddające głos ekspertom, prezentował konteksty związane z wiodącymi problemami kampanii oraz bezpośrednio nawiązywał do polskiej polityki bezpieczeństwa i zagranicznej, mając na względzie przede wszystkim kontekst wojny w Ukrainie oraz starając się przybliżyć skutki konfliktu dwupartyjnego w USA dla polskich interesów na arenie międzynarodowej.

Zakończenie

Amerykańskie wybory połówkowe w 2022 roku okazały się tematem przyciągającym uwagę polskich dzienników, potwierdzając tym samym zwyczajowe zainteresowanie polityką USA jako światowego supermocarstwa oraz kluczowego sojusznika Polski. Midtermy to specyficzne wydarzenie w amerykańskim kalendarzu wyborczym, szczególnie w warunkach postępującego konfliktu dwupartyjnego, polaryzacji oraz rosnącej przemocy politycznej, co dostrzegła polska prasa. Zgodnie ze sformułowanymi we wstępie hipotezami, analizowane tytuły wykazały zainteresowanie midtermami przede wszystkim ze względu na zbieżność kluczowych zagadnień w polskiej i amerykańskiej debacie publicznej. Największą uwagę skoncentrowano wokół tematów kampanii, wśród których dominowały: przyszłość demokracji, prawo do aborcji oraz inflacja. Jednocześnie postaciami, którym dzienniki poświęciły największą uwagę, okazali się Joe Biden oraz Donald Trump, pomimo parlamentarnego charakteru wyborów, co podkreśla duże zainteresowanie rywalizacją prezydencką w USA. Z kolei dobór tematyki oraz proponowane interpretacje wyborów i towarzyszących im fenomenów korespondowały z profilami ideologicznymi i światopoglądowymi oraz agendą analizowanych tytułów.

Bibliografia

- Bankowicz M., *Systemy polityczne. Podręcznik akademicki*, t. 2: *Ustroje państw współczesnych*, Kraków 2020.
- Bondurant E.J., *The Senate Filibuster: The Politics of Obstruction*, „Harvard Journal on Legislation”, 2011, nr 48.
- Carson J.L., Ulrich S., *In the Shadow of Trump: The 2022 Midterm Elections*, „Journal of Political Marketing”, 2024, nr 3, <https://doi.org/10.1080/15377857.2024.2359241>.
- Dąbrowski A., *Wynik i konsekwencje wyborów do Kongresu Stanów Zjednoczonych*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl>, 10.11.2022 (7.01.2025).

- Dobek-Ostrowska B., *Polski system medialny na rozdrożu. Media w polityce, polityka w mediach*, Wrocław 2011.
- Entman R.M., *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication”, 1993, nr 4, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>.
- Grabarczuk A., *Celebrytyzacja polityki w Stanach Zjednoczonych*, Gdańsk 2015.
- Lewicki Z., *Igrzyska demokracji. Amerykańska kultura wyborcza*, Warszawa 2016.
- Norström R., Kolczyński M., *War and Peace Journalism in the Coverage of the 2020 US Presidential Election*, „Athenaeum Polskie Studia Politologiczne”, 2021, nr 4, <https://doi.org/10.15804/athena.2021.72.03>.
- Patterson T.E., *News Coverage of the 2016 Presidential Primaries: Horse Race Reporting Has Consequences*, “HKS Faculty Research Working Paper Series”, 2016.
- Pawłowski L., Tarczyński P., *Republikanie wygrali i... szukają winnych: podsumowanie powyborcze prosto z Waszyngtonu*, Podcast Amerykański, <https://open.spotify.com/12.11.2022> (17.01.2025).
- Piotrowski M., *Amerykańskie wsparcie dla Ukrainy w rok od rosyjskiej inwazji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl>, 12.02.2023 (17.01.2025).
- Pludowski T., *Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych*, Warszawa 2008.
- Saad L., *Historically Low Faith in Institutions Continues*, Gallup News, <https://news.gallup.com> (7.01.2025).
- Schaffer K., Van Green T., *Key Facts about U.S. Voter Priorities Ahead of the 2022 Midterm Elections*, Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org>, 3.11.2022 (7.01.2024).
- Sievert J., Garand J.C., *Editor's Introduction: Special Issue on the 2022 Midterm Congressional Election*, „Journal of Political Marketing”, 2024, nr 3, <https://doi.org/10.1080/15377857.2024.2359234>.
- Slaatta T., *Transnational Politics and News Production [w:] News in a Globalized Society*, red. S. Hjarvard, Göteborg 2001.
- Smith D., *Nearly One in Four Americans Believe Political Violence Justified to 'Save' US*, The Guardian, <https://www.theguardian.com>, 25.10.2023 (7.01.2025).
- Tarczyński P., *Rozkład. O niedemokracji w Ameryce*, Kraków 2023.
- Tausanovitch A., Berger S., *The Impact of the Filibuster on Federal Policymaking*, Washington D.C. 2019.
- Turek M., *Midterm. Specyfika wyborów do Kongresu USA w środku prezydenckiej kadencji*, „Studia Wyborcze”, 2021, nr 32, <https://doi.org/10.26485/SW/2021/32/5>.
- Werpin A., *CBS Leo Moonves Clarifies Donald Trump 'Good for CBS' Comment*, Politico, <https://www.politico.com>, 19.10.2016 (17.01.2025).
- Zoizner A., *The Consequences of Strategic News Coverage for Democracy: A Meta-Analysis*, „Communication Research”, 2021, nr 1, <https://doi.org/10.1177/0093650218808691>.

2022 US Congress elections in a time of political turmoil – analysis of the Polish daily press

Abstract

This article aims to reconstruct how the three most popular Polish dailies covered the 2022 US midterm elections. Traditionally, foreign non-presidential elections enjoy little, incidental interest in the mainstream media. In the case of the US Congressional

elections held on November 8, 2022, in the USA, the Polish press argued for their high stakes. A complementary objective was to characterize the specifics of the midterm elections to the Congress, while also showing their place and significance in American electoral culture in the current political and social conditions. The study covered 83 articles from the peak campaign and voting period based on content analysis. It was identified that the Polish media attached particular importance to topics such as the future of democracy, inflation, abortion rights, and the war in Ukraine. The elections were attributed to high stakes due to the threat to the democratic system and international politics. The indicated thematic agenda appears to be consistent with the priorities of the Polish public debate and, simultaneously, Polish domestic and foreign policy, which proves the use of domestication mechanisms. Much attention was also paid to Joe Biden and Donald Trump, which suggests treating these elections as a prognosis before the 2024 presidential elections and fits traditional reporting mechanisms into the framework of dualistic political rivalry, despite the parliamentary nature of the elections.

Keywords: USA, midterm elections, Joe Biden, Donald Trump, polish press

Bartłomiej Suchodolski*

**LIKWIDACJA I PÓŹNIEJSZA REAKTYWACJA
ADMINISTRACJI SAMORZĄDOWEJ
W POLSCE POWOJENNEJ
W ŚWIETLE UNORMOWAŃ
KONSTITUCYJNYCH I USTAWOWYCH**

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest analiza problematyki likwidacji oraz późniejszego przywrócenia administracji samorządowej w Polsce po II wojnie światowej. Po zakończeniu II wojny światowej władze komunistyczne dążyły bowiem do centralizacji władzy i w związku z tym do marginalizacji czy nawet likwidacji władz samorządowych. Po zmianach ustrojowych w 1989 roku samorząd został natomiast reaktywowany i jego znaczenie zaczęło systematycznie rosnać. Artykuł oparty jest na analizie ustaw konstytucyjnych z 1947, 1952, 1992 i 1997 roku oraz innych wybranych ustaw.

Słowa kluczowe: jednostki samorządu terytorialnego, konstytucja, administracja samorządowa, Rzeczpospolita Polska, Polska Rzeczpospolita Ludowa

Wstęp

Współczesna administracja samorządowa w Polsce składa się z gmin, powiatów i województw. Jej struktura oraz działanie opierają się na trzech zasadach: samorządności, decentralizacji oraz pomocniczości. Obecnie przyjmuje się, że sprawnie działający samorząd lokalny i regionalny stanowią elementy niezbędne dla kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego. Ze względu na znaczenie administracji samorządowej w strukturze państwa najważniejsze kwestie w tym zakresie określone są w Konstytucji RP oraz w ustawach.

Na przestrzeni lat następowały w Polsce liczne zmiany w obszarze administracji samorządowej. Szczególnie istotny wpływ miały zmiany ustrojowe dokonujące się po II wojnie światowej, a następnie po 1989

---

* Uniwersytet w Siedlcach, email: bartlomiej.suchodolski@uws.edu.pl, ORCID: 0000-0002-6033-4825.

roku. Powstanie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zapoczątkowało proces likwidacji samorządności i centralizacji władzy, którego ostatecznym skutkiem było wykreślenie na początku lat 50. pojęcia samorządu z oficjalnego języka urzędowego i przekazu publicznego. Odwrócenie sytuacji i reaktywacja samorządu terytorialnego nastąpiła dopiero po zmianach ustrojowych w Polsce w 1989 roku.

Celem opracowania jest analiza problematyki likwidacji oraz późniejszego przywrócenia administracji samorządowej w Polsce po II wojnie światowej w świetle Konstytucji z 1947, 1952, 1992 i 1997 roku oraz wybranych ustaw. W opracowaniu wykorzystano głównie metody: formalno-dogmatyczną i instytucjonalno-prawną, które posłużyły do analizy aktów prawnych oraz wybranych pozycji literatury przedmiotu.

Pierwsze lata Polski Ludowej

Pod koniec II wojny światowej Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (dalej: PKWN) w wydanym przez siebie tzw. manifestie lipcowym z 1944 roku odrzucił przedwojenną Ustawę Konstytucyjną z dnia 23 kwietnia 1935 r. – tzw. konstytucję kwietniową, którą nazywał faszystowską¹. Za obowiązującą uznał natomiast ustawę z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej – tzw. konstytucję marcową². PKWN nakazał równocześnie natychmiastowe rozwiązanie organów administracji utworzonych uprzednio przez okupantów³. Na mocy dekretu PKWN z dnia 21 sierpnia 1944 r. o trybie powołania władz administracji ogólnej I-ej i II-ej instancji przywrócono natomiast wojewodów⁴ i starostów⁵.

Zgodnie z ustawą z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych rady narodowe zostały uznane za organy ustawodawcze i samorządowe na oswobodzonych terenach Polski⁶. Dokument ten określił wszystkie kwestie związane z funkcjonowaniem rad narodowych. Rady przyjmowały strukturę hierarchiczną obejmującą

---

¹ *Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*, „Rocznik Lubelski”, 1959, nr 2, s. 7.

² *Ibidem*, s. 8.

³ *Ibidem*, s. 10.

⁴ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o trybie powołania władz administracji ogólnej I-ej i II-ej instancji z 21 sierpnia 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 2, poz. 8), art. 1.

⁵ *Ibidem*, art. 7.

⁶ Ustawa o organizacji i zakresie działania rad narodowych z 11 września 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 5, poz. 22), art. 1.

cą pięć szczebli: Krajowa Rada Narodowa, wojewódzkie rady narodowe, powiatowe rady narodowe, miejskie rady narodowe, gminne rady narodowe⁷.

Kolejnym istotnym dokumentem był dekret PKWN z dnia 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego. Na jego mocy samorząd terytorialny został utworzony jako trzeci człon struktury ustroju administracji terenowej⁸. Zdefiniował on zakres działania samorządu terytorialnego oraz określił zasady funkcjonowania organów wykonawczych samorządu wojewódzkiego, powiatowego, miejskiego i gminnego. Zgodnie z jego regulacjami, samorząd terytorialny reprezentowany był przez terenową radę narodową, stanowił korporację prawa publicznego i posiadał osobowość prawną⁹. Rady narodowe zostały więc pomyślane jako organy uchwałodawcze samorządu terytorialnego, który tym samym stawał się jedynie ich organem wykonawczym, był przez radę powoływany i nadzorowany¹⁰. Zakresem zadań samorządu zostały objęte sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym¹¹. Wprowadzono szczeblowość rad narodowych, zgodnie z którą każda rada niższego stopnia podlegała nadzorowi rady stopnia wyższego¹². Określone zostały również organy wykonawcze rad poszczególnych stopni¹³.

Będąc jednym z następstw II wojny światowej utrata przez Polskę Kresów Wschodnich i przyłączenie do niej ziem na zachodzie oraz na północy spowodowały konieczność podjęcia się uregulowania i ujednoczenia podziału administracyjnego na tych terenach. W następstwie prac zakończonych w 1946 roku Polska podzielona została na 14 województw i dwa miasta wydzielone¹⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej władze komunistyczne dążyły w sposób mniej lub bardziej jawny raczej do centralizacji władzy, a nie do wspierania samorządności na szczeblu lokalnym czy regionalnym. Odzwierciedlenie tej tendencji można zauważyć w przyjętej 19 lutego

⁷ *Ibidem*, art. 2.

⁸ S. Wójcik, *Samorząd terytorialny w Polsce w XX wieku*, Lublin 1999, s. 213.

⁹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego z 23 listopada 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 14, poz. 74), art. 3.

¹⁰ S. Wójcik, *op.cit.*, s. 214.

¹¹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego..., art. 1.

¹² *Ibidem*, art. 5.

¹³ *Ibidem*, art. 10, 22, 24 i 30.

¹⁴ T. Dziki, *Podziały administracyjne Polski w latach 1944–1998. Z badań nad ustrojem ziem polskich w XIX i XX w.*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, 2013, t. X, s. 436.

1947 r. Ustawie Konstytucyjnej o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej. Tzw. Małą Konstytucję tak, „jak każdą konstytucję państwa pod względem prawnym charakteryzują przede wszystkim podstawowe zasady ustroju. W odniesieniu jednak do Małej Konstytucji sformułowanie tych zasad nie jest sprawą łatwą z uwagi na jej fragmentaryczny charakter”¹⁵. Ustawa ta rozpoczyna się od mającego charakter preambuły art. 1. Zgodnie z nim „do czasu wejścia w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jako organ władzy zwierzchniej Narodu Polskiego i w oparciu o podstawowe założenia Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., zasady manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 lipca 1944 r., zasady ustawodawstwa o radach narodowych oraz reformy społeczne i ustrojowe, potwierdzone przez Naród w głosowaniu ludowym z dnia 30 czerwca 1946 r. – postanawia co następuje o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej”. Jak wynika z przytoczonego artykułu, w akcie tym zostały wymienione wszystkie najważniejsze organy Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶. Akt ten nie odnosił się jednak w żadnym z przepisów do kwestii funkcjonowania administracji samorządowej.

Dążenia do centralizacji władzy uwidoczniły się w regulacjach dotyczących administracji samorządowej, które zostały wprowadzone trzy lata później w postaci ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej. Na jej mocy ustanowiona została jednolitość władzy państwowej. Stwierdzono, że rady narodowe są jej terenowymi organami działającymi w gminach, miastach, dzielnicach, powiatach i województwach¹⁷. Rady miały funkcjonować na podstawie uprawnień ustawowych oraz zgodnie z wytycznymi i instrukcjami Rady Państwa, Rady Ministrów oraz właściwych ministrów¹⁸. Zwierzchni nadzór nad radami sprawowała Rada Państwa¹⁹. Zakres jej uprawnień nadzorczych był szeroki. Rada Państwa mogła bowiem m.in. udzielać radom narodowym wytycznych i instrukcji oraz nadawać kierunek działalności rad narodowych w dziedzinie kontroli społecznej²⁰. Mogła także rozwiązać

---

¹⁵ K. Działocha, *Mała Konstytucja z 1947 r.* [w:] *Konstytucje Polski*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990, s. 280.

¹⁶ Ustawa Konstytucyjna o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej z 19 lutego 1947 roku (Dz.U. 1947, nr 18, poz. 71), art. 2.

¹⁷ Ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 marca 1950 roku (Dz.U. 1950, nr 14, poz. 130), art. 1.

¹⁸ *Ibidem*, art. 1.

¹⁹ *Ibidem*, art. 25.

²⁰ *Ibidem*, art. 26.

radę lub uchylić podjętą przez nią uchwałę²¹. W ustawie potwierdzona została również hierarchiczna podległość rad narodowych, która znajdowała swój wyraz w uprawnieniu rad wyższego stopnia do uchylania uchwał powziętych przez rady stopnia niższego²².

Na początku lat 50. samorząd terytorialny oraz samorządy zawodowe i środowiskowe uznane zostały za przeżytek burżuazyjnego ustroju i ostoję sił wrogich socjalizmowi. Spowodowało to ich likwidację oraz wykreślenie pojęcia samorządu z oficjalnego języka urzędowego i przekazu publicznego²³.

Okres 1944–1947, czyli od powstania Polski Ludowej do uchwalenia tzw. Małej Konstytucji, miał niezwykle ważne znaczenie dla kształtowania się w Polsce w kolejnych latach konstytucjonalizmu socjalistycznego. Ustrój panujący w tym okresie nazwany został ustrojem okresu przejściowego. Okres ten wpłynął również na kształt konstytucji PRL z 1952 roku oraz przyjętych w niej zasad ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego państwa²⁴.

Problem braku samorządności w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r. nie używała określenia „samorząd terytorialny”. Jej rozdział 5 poświęcony został wprowadzonym w miejsce samorządów terenowym organom władzy państwowej. Za terenowe organy władzy państwowej w gminach, miastach, dzielnicach, powiatach i województwach uznano rady narodowe²⁵. Organami wykonawczymi i zarządzającymi rad narodowych były wybierane przez nie prezydium. Prezydium podlegało jednak nie tylko radzie, która je wybrała, ale również prezydium rady narodowej wyższego stopnia²⁶. Z przepisu tego wynikała więc hierarchiczna zależność rad poszczególnych stopni.

Kolejny etap reform stanowiła likwidacja gmin. Na mocy ustawy z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi

²¹ *Ibidem*, art. 27–28.

²² *Ibidem*, art. 29.

²³ R. Gawłowski, P. Machalski, K. Makowski, *Samorząd terytorialny w systemie administracji publicznej*, Warszawa 2017, s. 9.

²⁴ J. Trzeciński, *Instytucje ustrojowe okresu przejściowego 1944–1947* [w:] *Konstytucje Polski...*, s. 239.

²⁵ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy z 22 lipca 1952 roku (Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232), art. 34.

²⁶ *Ibidem*, art. 42.

i powołaniu gromadzkich rad narodowych zlikwidowane zostały gminy, a w ich miejsce powołano gromady²⁷. Zmiany mające na celu uznanie rad narodowych za organy samorządu lokalnego nastąpiły dopiero w wyniku reformy przeprowadzonej w latach 1972–1975. W jej wyniku rady narodowe zostały uznane za „podstawowe organy samorządu społecznego²⁸”. Reforma ta przebiegała w trzech etapach²⁹:

1. Zmiana podziału administracyjnego na terenach wiejskich polegająca na zastąpieniu gromad gminami.
2. Rozszerzenie zasad strukturalno-funkcjonalnych obowiązujących w gminach na pozostałe szczeble administracji samorządowej.
3. Likwidacja powiatów i utworzenie w miejsce dotychczas funkcjonujących 17 województw 49 województw.

W następstwie przeprowadzonych zmian od 1975 roku obowiązywał w Polsce dwustopniowy podział administracyjny obejmujący gminy i województwa³⁰.

Kolejnym ważnym aktem prawnym, który wpłynął na proces kształtowania się polskiego samorządu terytorialnego, była ustawa z dnia 20 lipca 1983 r. o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego. Uznała ona rady narodowe za terenowy organ władzy państwowej, podstawowy organ samorządu społecznego i organ samorządu terytorialnego³¹. W ustawie znalazło się potwierdzenie dwustopniowego podziału terytorialnego kraju³². Jednostkami stopnia podstawowego były gminy, miasta i dzielnice miast, a drugiego stopnia – województwa³³.

Wraz ze zmianami ustrojowymi w Polsce nastąpiły zmiany w Konstytucji PRL. Na mocy ustawy z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 444) państwo zmieniło nazwę na Rzeczpospolita Polska. Wśród wielu zmienionych przepisów znalazło się również formalne przywrócenie samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 5 „Rzeczpospolita Polska gwarantuje udział samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy oraz

---

²⁷ Ustawa o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych z 25 września 1954 roku (Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191), art. 1.

²⁸ J. Wojnicki, *Samorząd lokalny w Polsce i w Europie*, Pułtusk 2008, s. 45.

²⁹ B. Suchodolski, *Samorząd powiatowy i jego rola w kreowaniu rozwoju lokalnego*, Siedlce 2020, s. 20.

³⁰ R. Wójcik, *Współczesny powiat lubelski na tle tradycji powiatów na ziemiach polskich* [w:] *25 lat samorządu terytorialnego w Polsce – bilans doświadczeń*, red. S. Michałowski, M. Sidor, J. Wasil, Lublin 2016, s. 139.

³¹ Ustawa o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego z 20 lipca 1983 roku (Dz.U. 1983, nr 41, poz. 185), art. 1.

³² *Ibidem*, art. 14.

³³ *Ibidem*.

swobodę działalności innych form samorządu³⁴. Skutkiem zmian w Konstytucji z 1952 roku było uchwalenie przez parlament 8 marca 1990 r. ustawy o samorządzie terytorialnym (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95), która z dniem 29 grudnia 1998 r. zmieniła tytuł na ustawę o samorządzie gminnym.

Odrodzenie samorządu terytorialnego w Polsce

Potwierdzenie dokonanych w Polsce zmian ustrojowych oraz przywrócenia samorządu terytorialnego znalazło się w Ustawie Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym. Zgodnie z krótką preambułą ustawa ta została przyjęta „w celu usprawnienia działalności naczelnych władz Państwa, do czasu uchwalenia nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”³⁵. Funkcjonowaniu samorządu terytorialnego poświęcony został rozdział 5 i zawarte w nim przepisy artykułów od 70 do 75. Samorząd terytorialny uznano za „podstawową formę organizacji życia publicznego”³⁶. Jednostki samorządu nazwane zostały „istniejącymi z mocy prawa wspólnotami mieszkańców danego terytorium”³⁷. Za podstawową jednostkę samorządu terytorialnego uznano gminę i jednocześnie zaznaczono, że pozostałe rodzaje jednostek samorządu terytorialnego określi ustawa³⁸. Samorządowi powierzono wykonywanie zadań publicznych, z wyłączeniem zadań zastrzeżonych dla administracji rządowej. Swoje zadania samorząd miał wykonywać we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Samorządy mogły również wykonywać zadania administracji rządowej, ale w tym przypadku ustawodawca zastrzegł, że w takiej sytuacji muszą zostać one wyposażone w odpowiednie środki finansowe³⁹.

Skład organów stanowiących samorządu terytorialnego miał być wybierany w wyborach powszechnych i równych oraz odbywających

---

³⁴ Ustawa o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 29 grudnia 1989 roku (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 444), art. 5.

³⁵ Ustawa Konstytucyjna o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym z 17 października 1992 roku (Dz.U. 1992, nr 84, poz. 426), preambuła.

³⁶ *Ibidem*, art. 70.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, art. 71.

się w formie głosownia tajnego. Mieszkańcy uzyskali również prawo, aby w ważnych sprawach podejmować rozstrzygnięcia w drodze referendum lokalnego⁴⁰. W Ustawie Konstytucyjnej określone zostały również źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego – dochody własne, subwencje i dotacje. Miały być one gwarantowane ustawowo⁴¹.

Współczesny samorząd terytorialny

Współcześnie samorząd terytorialny uznawany jest za podstawę społeczeństwa obywatelskiego, czyli organizacji społecznej opartej na współdziałaniu, porozumieniu, dialogu, potrzebie zrobienia czegoś razem⁴². Podstawy prawne swojego istnienia samorząd terytorialny znajduje w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja RP nie jest bowiem jedynie „najważniejszym prawem Rzeczypospolitej Polskiej”, ale zawiera także przepisy, z których wynikają najwyższe w polskim porządku prawnym normy dotyczące funkcjonowania samorządu terytorialnego⁴³. Regulacje dotyczące działalności samorządu terytorialnego zawarte są zwłaszcza w rozdziale VII zatytułowanym „Samorząd terytorialny”. Odniesienia do samorządu terytorialnego można jednak znaleźć także w innych przepisach Konstytucji. Artykuł 16 w rozdziale zatytułowanym „Rzeczpospolita” stwierdza na przykład, że „ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową. Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność”⁴⁴. Konstytucja nie aprobejuje więc prawnonaturalnego uzasadnienia prawa do samorządu, zgodnie z którym jest on bytem pierwotnym i przedpaństwowym. Podstawę dla tego prawa widzi natomiast w prawie pozytywnym⁴⁵. Artykuł 15 z tego samego rozdziału odnosi się natomiast do zasad tworzenia zasadniczego

⁴⁰ *Ibidem*, art. 72.

⁴¹ *Ibidem*, art. 73.

⁴² J. Tomczyk, *Spoleczeństwo obywatelskie jako idea i praktyka społeczna. Wybrane paradygmaty teoretyczno-ideowe* [w:] *Spoleczeństwo obywatelskie w teorii i praktyce*, red. R. Boguszewski, Warszawa 2018, s. 15.

⁴³ H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Pionowy podział władzy*, Warszawa 2020, s. 26.

⁴⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483), art. 16.

⁴⁵ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 113.

podziału terytorialnego państwa. Podział ten winien uwzględniać więzi społeczne, gospodarcze, kulturowe oraz zapewniać jednostkom terytorialnym zdolność wykonywania zadań publicznych⁴⁶. W artykule tym zadeklarowana jest również „zasada decentralizacji władzy publicznej stanowiąca istotny aspekt ustroju terytorialnego⁴⁷”.

Zgodnie z przepisem art. 3 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym. Nie istnieje zatem możliwość wprowadzania na terytorium Polski jakichkolwiek autonomii dla poszczególnych lokalnych lub regionalnych wspólnot i nadawania uprawnień ustawodawczych podmiotom innym niż parlament RP. Konstytucja uznaje gminę za podstawową jednostkę samorządu terytorialnego w Polsce. Ma ona wykonywać wszystkie zadania samorządu terytorialnego niezastrzeżone dla innych jednostek⁴⁸. Konstytucja nie przesądza jednak ostatecznie o modelu podziału terytorialnego państwa⁴⁹ i dopuszcza także tworzenie innych szczebli samorządu terytorialnego poza gminami. Każda jednostka samorządu terytorialnego posiada osobowość prawną, a jej samodzielność podlega ochronie sądowej⁵⁰. Zadania publiczne służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej są wykonywane przez jednostkę samorządu terytorialnego jako zadania własne. „Zadania te mają mieć wymiar lokalny, określony granicami i stopniem samorządu, na którym działa dana jednostka samorządowa i powinny dotyczyć jej mieszkańców⁵¹. W uzasadnionych przypadkach na mocy ustawy może zostać zlecone jednostkom samorządu terytorialnego wykonywanie innych zadań publicznych⁵²”.

Samorządy mają zapewniony udział w dochodach publicznych odpowiednio do przypadających im zadań. Oznacza to, że udział ten powinien pozwalać na pokrycie kosztów realizacji tych zadań. Wszelkie modyfikacje w zakresie podziału zadań między administracją centralną a samorządową powinny więc skutkować zmianami w podziale dochodów. Konstytucja precyzuje, że dochodami jednostek samorządu terytorialnego są ich dochody własne oraz subwencje ogólne i dotacje celowe z budżetu państwa⁵³. Kolejność wymienienia dochodów jednostek samo-

⁴⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 15.

⁴⁷ H. Izdebski, *op.cit.*, s. 26.

⁴⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 164.

⁴⁹ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 746.

⁵⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 165.

⁵¹ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 752.

⁵² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 166.

⁵³ *Ibidem*, art. 167.

rządu terytorialnego nie jest przypadkowa i wynika z zakresu władztwa samorządów nad tymi dochodami⁵⁴. Ustawa zasadnicza gwarantuje bowiem samorządom możliwość wpływania na źródła dochodów własnych⁵⁵. Jednostki samorządu terytorialnego mają m.in. prawo ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych⁵⁶.

Jednostki samorządu terytorialnego wykonują zadania za pośrednictwem organów stanowiących i kontrolnych oraz organów wykonawczych. Organy stanowiące i kontrolne oraz organy wykonawcze poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego prezentuje tabela 1. Ich organy stanowiące określają ustrój wewnętrzny jednostek samorządu terytorialnego. Osoby wchodzące w skład organów stanowiących wybierane są w drodze wyborów powszechnych, równych, bezpośrednich i odbywających się w formie tajnego głosowania⁵⁷.

**Tabela 1. Organy stanowiące i kontrolne
oraz organy wykonawcze
poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego**

Szczebel samorządu terytorialnego	Organ stanowiący i kontrolny oraz jego zadania	Organ wykonawczy oraz jego zadania
1	2	3
Gmina	Rada gminy Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej – m.in.: uchwalanie statutu gminy, uchwalanie budżetu gminy, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, programów gospodarczych, podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w ustawach.	Wójt (w gminach wiejskich), burmistrz (w gminach miejskich i miejsko-wiejskich) lub prezydent miasta (w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców) Wójt (burmistrz, prezydent miasta) wykonuje uchwały rady gminy i zadania gminy określone przepisami prawa – m.in. przygotowuje projekty uchwał rady gminy i określa sposób ich wykonywania. W jego wyłącznych kompetencjach leży gospodarowanie mieniem komunalnym i wykonywanie budżetu oraz zatrudnianie i zwalnianie kierowników gminnych jednostek organizacyjnych.

⁵⁴ B. Suchodolski, *op.cit.*, s. 30.

⁵⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 168.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, art. 169.

1	2	3
Powiat	<p>Rada powiatu</p> <p>Do wyłącznej właściwości rady powiatu należy m.in.: stanowienie aktów prawa miejscowego, wybór i odwołanie zarządu, podejmowanie uchwał w sprawie wysokości podatków i opłat w granicach określonych ustawami, podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych powiatu, podejmowanie uchwał w sprawie przyjęcia zadań z zakresu administracji rządowej oraz w sprawie powierzania prowadzenia zadań publicznych.</p>	<p>Zarząd powiatu i starosta powiatu</p> <p>Zarząd powiatu wykonuje uchwały rady powiatu i zadania powiatu określone przepisami prawa. Starosta natomiast organizuje pracę zarządu powiatu i starostwa powiatowego, kieruje bieżącymi sprawami powiatu oraz reprezentuje powiat na zewnątrz, jest kierownikiem starostwa powiatowego oraz zwierzchnikiem służbowym pracowników starostwa i kierowników jednostek organizacyjnych powiatu oraz zwierzchnikiem powiatowych służb, inspekcji i straży.</p>
Województwo	<p>Sejmik województwa</p> <p>Do wyłącznej właściwości sejmiku województwa należy: stanowienie aktów prawa miejscowego, ustalenie zasad gospodarowania mieniem województwa, uchwalenie strategii rozwoju województwa, uchwalenie budżetu województwa, uchwalenie, w granicach określonych ustawami, przepisów dotyczących podatków i opłat lokalnych, podejmowanie uchwał w sprawach powierzania zadań wojewódzkich innym jednostkom samorządu terytorialnego, podejmowanie uchwał w sprawie uczestnictwa w międzynarodowych zrzeszeniach i innych formach współpracy regionalnej, podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych województwa.</p>	<p>Zarząd województwa i marszałek województwa</p> <p>Zarząd województwa wykonuje zadania należące do samorządu województwa, niezastrzeżone na rzecz sejmiku województwa i wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych.</p> <p>Marszałek województwa jest kierownikiem urzędu marszałkowskiego, zwierzchnikiem służbowym pracowników tego urzędu i kierowników wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych, organizuje pracę zarządu województwa i urzędu marszałkowskiego, kieruje bieżącymi sprawami województwa oraz reprezentuje województwo na zewnątrz.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl> (30.05.2024).

Władza w jednostkach samorządu terytorialnego nie jest jednak wykonywana tylko przez ich organy. Członkowie wspólnoty samorządowej mogą również decydować o sprawach ich dotyczących np. w drodze

referendum lokalnego⁵⁸, które może być przeprowadzane we wszystkich sprawach dotyczących tej wspólnoty⁵⁹. Zdaniem B. Dolnickiego, „referendum jest właściwym dla demokracji bezpośredniej sposobem rozstrzygnięcia w drodze głosowania o istotnych sprawach zbiorowości lokalnej przez ogół zainteresowanych obywateli”⁶⁰. Do najważniejszych cech referendum zalicza się⁶¹:

- bezpośredni udział obywateli w wypowiedaniu się;
- posiadanie przez każdego obywatela uprawnionego do udziału w referendum tylko jednego głosu;
- uważanie woli większości wszystkich równouprawnionych obywateli za decydującą.

Szczególne zasady dotyczące przeprowadzania referendum lokalnych zostały określone w ustawie z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym. Zgodnie z zawartymi w niej przepisami w referendum lokalnym mieszkańcy jednostki samorządu terytorialnego jako członkowie wspólnoty samorządowej wyrażają w drodze głosowania swoją wolę w sprawie odwołania organu stanowiącego tej jednostki; odwołania wójta, burmistrza lub prezydenta miasta; co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej tej wspólnoty; samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne mieszczące się w zakresie zadań i kompetencji organów gminy oraz w innych istotnych sprawach, dotyczących społecznych, gospodarczych lub kulturowych więzi łączących tę wspólnotę⁶².

Działalność samorządu terytorialnego podlega nadzorowi z punktu widzenia legalności. Pojęcie legalności oznacza „sprawdzenie, czy działalność jednostki samorządu ma podstawę prawną i jest zgodna z obowiązującym prawem”⁶³. Ustawodawca zrezygnował natomiast z nadzoru nad celowością działań samorządu. „Rezygnacja z tego kryterium w polskim porządku prawnym jest motywowana przekonaniem o konieczności zapewnienia samorządowi terytorialnemu większej samodzielności”⁶⁴. Organami nadzoru nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego są: Prezes Rady Ministrów i wojewodowie oraz regionalne izby obrachunkowe. Katalog organów nadzoru jest katalogiem zamkniętym, nie jest więc możliwe tworzenie na drodze ustawy kolejnych organów nad-

⁵⁸ *Ibidem*, art. 170.

⁵⁹ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 763.

⁶⁰ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2019, s. 83–84.

⁶¹ *Ibidem*, s. 84.

⁶² Ustawa o referendum lokalnym z 15 września 2000 roku (Dz.U. 2000, nr 88, poz. 985), art. 2.

⁶³ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 767.

⁶⁴ W. Wytrązek, *Środki nadzoru nad samorządem terytorialnym*, KUL, <https://www.kul.pl> (30.05.2024).

zoru. Prezes Rady Ministrów może również wnioskować o rozwiązanie organu stanowiącego samorządu przez Sejm. Sytuacja taka może mieć miejsce, jeżeli organ ten rażąco narusza Konstytucję RP lub ustawy⁶⁵. Izby obrachunkowe pełnią natomiast nadzór w sprawach finansowych, będąc organami nadzoru wyspecjalizowanego⁶⁶. Nadzór regionalnych izb obrachunkowych dotyczy obecnie spraw finansowych, czyli związanych bezpośrednio z gospodarką finansową, zasobami pieniężnymi, sposobami ich gromadzenia i rozdzielania, w tym również spraw budżetowych. Nadzór wykonywany przez regionalne izby obrachunkowe ma charakter uzupełniający wobec nadzoru sprawowanego przez Prezesa Rady Ministrów i wojewodów⁶⁷. Działalność organów samorządu terytorialnego może kontrolować również Najwyższa Izba Kontroli. Kontrola NIK dotyczy działalności organów samorządu terytorialnego z punktu widzenia legalności, gospodarności i rzetelności⁶⁸.

Jednostki samorządu terytorialnego mają prawo do zrzeszania się, przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw⁶⁹. Umożliwienie samorządom zrzeszania się stanowi czynnik stymulujący procesy decentralizacyjne oraz sprzyja usprawnianiu działania samorządu i jego organów⁷⁰. Zdaniem A. Duk-Majewskiej, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego są to podmioty powoływane w celu⁷¹:

- wspierania idei samorządu;
- obrony wspólnych interesów swoich członków;
- integracji poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego;
- tworzenia forum wymiany doświadczeń;
- inicjowania i wspierania działań w zakresie kreowania rozwoju lokalnego i regionalnego;
- prowadzenia lobbingu w zakresie ustawodawstwa dotyczącego samorządu terytorialnego oraz spraw danego regionu.

Szczegółowo o możliwości współdziałania jednostek samorządu terytorialnego stanowią przepisy ustaw ustrojowych: o samorządzie gmin-

⁶⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 171.

⁶⁶ W. Wytrzązek, *op.cit.*, s. 11.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 4.

⁶⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku..., art. 203.

⁶⁹ *Ibidem*, art. 172.

⁷⁰ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 773.

⁷¹ A. Duk-Majewska, *Podstawy ustroju i działalności stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego* [w:] *Dziesięć lat reformy ustrojowej administracji publicznej w Polsce*, red. J. Parchomiuk, B. Uliasz, E. Kruk, Warszawa 2009, s. 793.

nym, o samorządzie powiatowym i o samorządzie województwa⁷². W zależności od celu, w jakim jednostki chcą podjąć wspólne działania, współdziałanie to może przybierać różną formę. W sytuacji, kiedy celem jest wspólne wykonywanie zadań, współdziałanie może przybrać formę związków międzygminnych i powiatowych, porozumień oraz stowarzyszeń. Jeżeli natomiast gminy, powiaty czy też województwa chcą wspólnie podjąć innego rodzaju działania niż wykonywanie zadań publicznych, to mogą współdziałać np. w ramach stowarzyszeń. Współdziałanie podejmowane przez jednostki samorządu terytorialnego ma charakter dobrowolny. Współpracujące samorządy mają więc swobodę zarówno tworzenia, jak również wyboru formy współdziałania i ewentualnej jej likwidacji⁷³.

Przeprowadzona powyżej krótka analiza obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej pozwala na wyciągnięcie wniosku, że konstrukcja modelu polskiego samorządu terytorialnego opiera się na pięciu zasadach⁷⁴:

1. Zasadzie pomocniczości.
2. Zasadzie decentralizacji władzy publicznej.
3. Zasadzie uczestnictwa samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy publicznej.
4. Zasadzie domniemanja kompetencji na rzecz samorządu terytorialnego w wykonywaniu zadań publicznych.
5. Zasadzie wolności zrzeszania się jednostek samorządu terytorialnego.

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej znajduje się odniesienie jedynie do gmin, jako podstawowych jednostek samorządu. Proces stanowienia trójszczeblowego samorządu terytorialnego znalazł więc swoje umocowanie we wspomnianych również już wcześniej ustawach ustrojowych i przebiegał w trzech etapach⁷⁵:

– Etap 1. Rok 1990 – utworzenie w 1990 roku samorządu terytorialnego w gminie.

– Etap 2. Rok 1998 – ponowne wprowadzenie powiatów i jednocześnie zmniejszenie liczby województw z 49 do 16.

---

⁷² Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95); Ustawa o samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 roku (Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578); Ustawa o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 roku (Dz.U., nr 91, poz. 576).

⁷³ E. Stupienko, *Stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego jako forma realizacji wspólnych zadań przez jednostki samorządu terytorialnego*, „Ekspertyzy i opracowania”, 2022, nr 146, s. 2.

⁷⁴ J. Kuciński, *Konstytucyjny ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003, s. 229.

⁷⁵ J. Matwiejuk, *Samorząd terytorialny w Polsce [w:] Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana Profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, red. M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz, Białystok 2014, s. 314.

– Etap 3. Rok 1999 – powołanie do życia samorządowych powiatów i samorządowych województwa.

Odrodzenie samorządu terytorialnego może być uznane za jedno z najważniejszych osiągnięć polskiej transformacji ustrojowo-politycznej⁷⁶. Wprowadzono bowiem system zarządzania jednostkami lokalnymi oraz regionalnymi wzorowany na rozwiązaniach wypracowanych w państwach Europy Zachodniej oparty na dualizmie administracji samorządowej oraz rządowej. Nastąpiło również przełamanie istniejących wcześniej pięciu monopolu: monopolu partyjnego, monopolu jednolitej władzy państwowej, monopolu własności państwowej, monopolu finansowego oraz monopolu administracji państwowej⁷⁷.

Zakończenie

Podsumowując rozważania dotyczące regulacji normatywnych w zakresie formy organizacji i zadań samorządu terytorialnego w Polsce, należy zauważyć, że po okresie zaniku samorządności w PRL, od początku zmian ustrojowych w 1989 roku znaczenie samorządu systematycznie wzrastało. Znalazło to odzwierciedlenie w unormowaniach tzw. Małej Konstytucji z 1992 roku oraz potwierdzenie w obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Aktualnie rola samorządu terytorialnego jest niezwykle istotna. Przyjmuje się bowiem, że zgodnie z panującą zasadą decentralizacji władzy publicznej, jak najwięcej zadań powinno być wykonywanych przez jednostki administracji najbliższe obywatelom, a takimi są właśnie jednostki samorządu terytorialnego. Samorząd stanowi także nieodzowny element społeczeństwa obywatelskiego.

Obserwując polską scenę polityczną i pojawiające się na niej od czasu do czasu głosy sugerujące potrzebę dokonania dalszych zmian w strukturze samorządu terytorialnego oraz w podziale zadań pomiędzy poszczególnymi szczeblami samorządu a władzą centralną, można przypuszczać, że proces kształtowania administracji samorządowej w Polsce nie został jeszcze zakończony.

Bibliografia

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego z 23 listopada 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 14, poz. 74).

⁷⁶ R. Gawłowski, P. Machalski, K. Makowski, *op.cit.*, s. 10.

⁷⁷ J. Wojnicki, *op.cit.*, s. 56.

- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o trybie powołania władz administracji ogólnej I-ej i II-ej instancji z 21 sierpnia 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 2, poz. 8).
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2019.
- Duk-Majewska A., *Podstawy ustroju i działalności stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego* [w:] *Dziesięć lat reformy ustrojowej administracji publicznej w Polsce*, red. J. Parchomiuk, B. Ulijasz, E. Kruk, Warszawa 2009.
- Działocha K., *Mala Konstytucja z 1947 r.* [w:] *Konstytucje Polski*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990.
- Dziki T., *Podziały administracyjne Polski w latach 1944–1998. Z badań nad ustrojem ziem polskich w XIX i XX w.*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, 2013, t. X.
- Gawłowski R., Machalski P., Makowski K., *Samorząd terytorialny w systemie administracji publicznej*, Warszawa 2017.
- Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Pionowy podział władzy*, Warszawa 2020.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy z 22 lipca 1952 roku (Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).
- Kuciński J., *Konstytucyjny ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003.
- Matwiejuk J., *Samorząd terytorialny w Polsce* [w:] *Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana Profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, red. M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz, Białystok 2014.
- Stupienko E., *Stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego jako forma realizacji wspólnych zadań przez jednostki samorządu terytorialnego*, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego, „Ekspertyzy i opracowania”, 2022, nr 146.
- Suchodolski B., *Samorząd powiatowy i jego rola w kreowaniu rozwoju lokalnego*, Siedlce 2020.
- Tomczyk J., *Spoleczeństwo obywatelskie jako idea i praktyka społeczna. Wybrane paradygmaty teoretyczno-ideowe* [w:] *Spoleczeństwo obywatelskie w teorii i praktyce*, red. R. Boguszewski, Warszawa 2018.
- Trzeciński J., *Instytucje ustrojowe okresu przejściowego 1944–1947* [w:] *Konstytucje Polski*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990.
- Ustawa Konstytucyjna o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej z 19 lutego 1947 roku (Dz.U. 1947, nr 18, poz. 71).
- Ustawa Konstytucyjna o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym z 17 października 1992 roku (Dz.U. 1992, nr 84, poz. 426).
- Ustawa o organizacji i zakresie działania rad narodowych z 11 września 1944 roku (Dz.U. 1944, nr 5, poz. 22).
- Ustawa o referendum lokalnym z 15 września 2000 roku (Dz.U. 2000, nr 88, poz. 985).
- Ustawa o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych z 25 września 1954 roku (Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191).
- Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95).
- Ustawa o samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 roku (Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578).
- Ustawa o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 roku (Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576).
- Ustawa o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego z 20 lipca 1983 roku (Dz.U. 1983, nr 41, poz. 185).

Ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 marca 1950 roku (Dz.U. 1950, nr 14, poz. 130).

Ustawa o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 29 grudnia 1989 roku (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 444).

Wojnicki J., *Samorząd lokalny w Polsce i w Europie*, Pułtusk 2008.

Wójcik R., *Współczesny powiat lubelski na tle tradycji powiatów na ziemiach polskich [w:] 25 lat samorządu terytorialnego w Polsce – bilans doświadczeń*, red. S. Michałowski, M. Sidor, J. Wasil, Lublin 2016.

Wójcik S., *Samorząd terytorialny w Polsce w XX wieku*, Lublin 1999.

Liquidation and subsequent reactivation of self-government administration in post-war Poland in the light of constitutional and statutory regulations

Abstract

The subject of the study is the analysis of the problems of liquidation and subsequent reactivation of local government administration in Poland after World War II. After the end of World War II, the communist authorities sought to centralize power and, in connection with this, to marginalize or even liquidate local government authorities. After the systemic changes in 1989, local government was reactivated and its importance began to systematically grow. The article is based on an analysis of the constitutional acts of 1947, 1952, 1992 and 1997 and other selected acts.

Keywords: constitution, local government units, Republic of Poland, Polish People's Republic, local government administration

Małgorzata Waksmundzka-Szarek*

NATIONAL POLICE OF UKRAINE AND THE POLISH POLICE: CHALLENGES DURING THE WAR IN UKRAINE – SELECTED PROBLEMS

Abstract

This author outlines the main challenges faced by the National Police of Ukraine (*NPU*), operating under extremely difficult wartime conditions. She also discusses the *NPU*'s role in sustaining Ukrainian statehood and the activities of the Polish Police in response to the evolving external environment, as well as the support provided to the *NPU* to enhance its competencies and capabilities. The challenges, which by law concern mainly security and public order, are gradually taking on an international dimension, regardless of the ongoing armed conflict. In the contemporary context, there is an urgent need for sharing experience and data, as well as for intensified joint operational and investigative activities, particularly in combating organized crime and terrorist threats. This article is based on an analysis of selected literature, including online resources, such as accounts and interviews, and employs the methods of deduction, induction and synthesis.

Keywords: Police, war, crime, internal security threats

Introduction

The war in Ukraine, especially during its second phase that began on 24th February, 2022, has forced the state system to operate under continuous threat while performing, alongside its usual tasks, new responsibilities that were often not categorized before and for which established practices and legal regulations had not been developed yet. The conflict escalated into a conventional aggression by the Russian Federation, culminating in an actual war, whereas martial law was declared in Ukraine by the president of the state, Volodymyr Zelensky. The functioning of the entire state apparatus, including the National Police of Ukraine (*NPU*), is now affected by this emergency state. The situation is complicated even further by

---

* The University of Rzeszów, e-mail: mwaksmundzka@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-9609-8270.

the fact that the stability of public authorities in Ukraine is perceived by the world powers through the prism of the NPU's performance.

The National Police of Ukraine is the central executive authority serving the public by protecting human rights and freedoms, counteracting crime, as well as maintaining security and public order.¹ Currently, there is no area in Ukraine that can be considered stable and free from crime. For years, the main challenges have been organized crime and corruption at all levels. New threats have also emerged, so the NPU has formed departments concerned with diversion and sabotage activities, land mine disposal, protection of the buildings damaged by bombs, as well documentation of Russian war crimes.² Since the 1990s, Ukraine has been a corridor for major transnational smuggling activity between Russia and Western Europe. Efforts to combat organized crime and corruption, particularly since the Maidan revolution in 2014, have failed to achieve the results expected by European states, especially regarding police and judicial reforms.

The armed conflict in Donbas has intensified illegal activity, resulting in a new reality that poses immense challenges for the National Police of Ukraine, which is not a large force,³ yet one responsible for maintaining public order even in active war zones. These duties include supervision over internal and external migration, safeguarding key installations and equipment, protecting the local population and participating in direct operations. Generally, the NPU operates both in the areas occupied by the Russian Federation and those free from Russian forces. It must be noted that performing daily operations, however, poses significant risks to NPU officers due to ongoing gunfire, the need to operate in mined areas, and the limitations imposed by war-related destruction and hardship of daily life, as well as the necessity for enforcing the restrictions imposed by the martial law.

New Reality as a Matter of Fact and Truth

One of the special tasks that National Ukrainian Police officers perform is documenting war crimes, which involves collecting material evidence, preparing reports based on testimonies and witness

---

¹ For more about the National Police of Ukraine, see the Act No. 580-VIII of the Parliament (*Verkhovna Rada*) of Ukraine of 02 July, 2015 – <http://rada.gov.ua> (31.10.2024).

² P. Hac, *Mniej Znany Front. Ukraińscy policjanci na wojnie*, “Stołeczny Magazyn Policyjny”, 2023, No. 3, pp. 18–20.

³ Before the war, the NPU was estimated to have 120,000 officers, including vacancies. This number is currently different due to personnel losses within the NPU.

hearings, as well as participating in the exhumation of bodies.⁴ Polish Police officers,⁵ together with prosecutors from Poland and other countries, assist Ukraine in documenting these crimes through specially designated teams.⁶ Operating behind the front lines, the NPU strives to bring the territories abandoned by Russian troops back to life and restore local populations.⁷ The conditions that officers encounter are often unimaginable, and the conditions in which they work are far from safe. Identification of war victims is an important component of these operations.

The atrocities of war lead to a different perception of many previously respected values. Some individuals commit crimes to survive, while others take advantage of the opportunities present by the current chaos for personal gain, which must be countered by the NPU in either case. This shift in motivation has led to the changes in criminal behaviour. During the early stage of the Ukrainian state's operation under war conditions, the occurrence of criminal acts was limited, but later, the scale of criminal offences increased drastically. Simultaneous threats to life, health, and property are often linked to careless use of weapons, munitions and explosives available from either army depots or semi-legal caches. The notorious types of crime faced by the NPU include the activity of the criminal groups involved in human trafficking, kidnappings for ransom, the 'services' consisting in ensuring the release of a particular person from Russian captivity, as well as the exploitation of wartime shortages, thefts from the warehouses where essential supplies are stored, and the trade in deficit goods, such as bulletproof vests and power generators (which are of vital importance, given that daily life in Ukraine depends on the access to electricity, whereas power supply is limited due to continual Russian attacks against the critical heat and power stations). Drug-related crime, particularly involving synthetic substances, has risen manifestly as well, boosted by the growing demand from the soldiers on the front line.

---

⁴ At the beginning of 2023, reports indicated more than 65,000 cases of war crimes.

⁵ Polish Police officers, including counter-terrorist unit members, support the NPU not only in the field of documenting war crimes but also in other activities, in particular those within the framework of humanitarian policing, especially as regards detection of explosives, protection of critical infrastructure and related operations.

⁶ The establishment of a joint investigative team by Ukraine, Poland and Lithuania in response to Russia's attack on Ukraine took place on 25th March, 2022, at the Korczowa border crossing. See: *Prokuratorzy pionu PZ Prokuratury Krajowej dokumentowali dowody rosyjskich zbrodni na Ukrainie*, gov.pl, <https://www.gov.pl> (30.10.2024).

⁷ *Jak wojna z Rosją zmieniła służbę policjantów*, Infosecurity24, <https://infosecurity24.pl> (31.10.2024).

In 2020, Ukraine adopted the National Strategy for the Prevention of Organized Crime, although its implementation faced significant challenges, including a lack of judicial reform. Paradoxically, the Russian invasion in 2022 shattered the working structure of the criminal underworld, as the cooperation between Russian and Ukrainian criminal groups became impossible due to political tensions and restrictions. In its 2023 report on the current state of the war in Ukraine and its influence on organized crime, the Global Initiative against Transnational Organized Crime notes that the Ukrainian Security Service (*SBU*) enlisted local criminals to help detect Russian groups tasked by Moscow with destabilizing the operation of the Ukrainian state, which resulted in the detention of most members of such saboteur groups within a few months – such an approach has been seen in other armed conflicts as well.⁸ Three waves of amnesty were granted to prisoners intended for deployment to the front, allowing over 360 individuals to return to freedom. However, it would be naive to assume that all of them conformed to the amnesty conditions approved by President Volodymyr Zelensky.

Supporting the Ukrainian police

For many years, effective international cooperation has been carried out within the framework of the Member States of the European Union, which has enabled the introduction of appropriate legal regulations into national legislation, including the Police Act, in accordance with the EU requirements. Poland has developed its own cooperation models, based on experience and best practices. This is also the result of the police collaboration or officer secondments within the EU Member States, as well as participation in training sessions, conferences, study visits, and webinars.⁹ International police cooperation in Poland is implemented on the basis of governmental and ministerial legal acts, as well as the EU documents, particularly those relating to border cooperation. The main focus of these activities is operational cooperation, which primarily involves the exchange of information¹⁰ and related activities aimed at developing

---

⁸ *Za granicą rozpadł się najsilniejszy ekosystem przestępczy w Europie. Gdzie powstanie nowa przemytnicza superautostrada?*, Infosecurity24, <https://infosecurity24.pl> (31.10.2024).

⁹ M. Dobrowolska-Opala, *Zaangażowanie polskiej Policji we współpracę międzynarodową*, “*Studia Politologiczne*”, 2019, Vol. 51.

¹⁰ This cooperation is conducted in particular within the framework of the Schengen Information System (SIS) and the SIRENE National Office (for the Schengen Area countries), EUROPOL (the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation),

shared practices. This work is facilitated by specialized contact points operating at both external and internal borders of the EU, namely Police and Customs Cooperation Centres operating at Poland's borders with the Czech Republic, Germany, and Slovakia. The international dimension of the Polish Police activity is also manifest in its participation in foreign peacekeeping missions in countries such as Ukraine, Georgia, Kosovo, and South Sudan.

The Polish Police had cooperated with the Ukrainian Police at various levels also before 2022. This cooperation included joint operations targeting criminal activity, as well as patrolling and other activities within the framework of the assistance projects for Ukraine. Delegations from both forces met regularly in Poland and Ukraine – a well-established practice that yielded measurable benefits in the execution of the services' statutory duties.

The European Union Advisory Mission (EUAM) Ukraine¹¹ was established by a decision of the Council of the European Union on 22nd July, 2014. Within the framework of the EU's Common Security and Defence Policy mechanism, the mission provides support for the reform of Ukraine's civilian public security system by conducting strategic advisory work and offering practical assistance in implementing specific reform projects, in line with the EU and international standards of the rule of law and respect for human rights. The mission aims to strengthen Ukraine's security sector, composed of two key components: the military one, which comprises the armed forces and the National Guard, and the civilian one, which includes the authorities responsible for law enforcement and upholding the rule of law, such as the Ministry of Interior, the

---

INTERPOL (the International Criminal Police Organisation), as well as through Polish Police liaison officers stationed in the EU Member States (France, Spain, Germany, Croatia, Hungary and Italy) and in some countries outside the EU (the United Kingdom, Norway, Georgia, Turkey, Ukraine and the United States of America) and foreign liaison officers accredited in Poland. This collaboration also provides direct access to police databases (on missing and wanted persons, fingerprint cards, DNA profiles, stolen vehicles, documents, etc.). See: *Współpraca międzynarodowa*, Policja.pl, <https://info.policja.pl> (31.10.2024).

¹¹ The European Union Advisory Mission (EUAM) Ukraine is a non-executive mission of the European Union, which formally opened its headquarters in Kyiv on 01 December, 2014, in the aftermath of the Maidan Revolution of 2013–2014 and at the invitation of the Ukrainian Government. The EUAM Ukraine mission is to support Ukraine's leadership in carrying out sustainable reform of the civilian security sector through strategic advice and practical assistance for specific reform measures, based on the EU standards and international principles of good governance and human rights. Its goal is to create a civilian security sector that is effective, accountable, and enjoys the trust of the public – *Polska Pomoc*, Gov.pl, <https://www.gov.pl> (26.03.2025).

National Police, the Security Service of Ukraine, the State Border Guard, the Office of the Prosecutor General, as well as local courts. Civil society's anti-corruption bodies and the Parliament of Ukraine have also been involved in this agenda.

Several projects have been implemented as part of these cooperation initiatives. Among others, a two-day training course was held in Kyiv for forty officers of the National Police of Ukraine, and a study visit combined with training was organized in Poland for six NPU officers specializing in domestic violence intervention. The training was addressed to Kyiv police officers who routinely respond to incidents of family violence. This training resulted from the Polish programme "Implementation and Use of Tools Facilitating Police Intervention to Counter Domestic Violence", implemented within the Polish Aid (*Polska Pomoc*) development cooperation initiative of Poland's Ministry of Foreign Affairs. The project was delivered by Polish Police officers from the Police Headquarters in Kraków in 2020,¹² focusing on the prevention of and response to domestic violence.

The topic was hardly accidental at the time due to the concurrent changes toughening the applicable laws in Poland and the new powers granted to Polish Police, allowing officers to issue immediate restraining orders for individuals posing a threat to the life or health of victims to vacate their dwellings shared with such victims and the victims' immediate surroundings, or orders prohibiting perpetrators from approaching those areas. The project emphasized the creation of an effective system for protection of the people affected by domestic violence.

From 27th to 29th September, 2021, a study visit by police officers from Kyiv took place as a part of the above-mentioned project, during which a detailed plan for the implementation of the training dedicated to Ukrainian officers was presented. The Polish Police provided an overview of the legal aspects, methods, and forms of intervention in the cases of domestic violence. They participants also discussed in detail the risk assessment questionnaire and the procedure for issuing restraining orders or bans requiring perpetrators to leave their place of residence. Additionally, Kyiv officers were able to familiarize themselves with the daily service of Polish Police officers carrying out the tasks related to domestic violence cases, as well as the operations of their branch and the duties involved.

Following the outbreak of the second stage of the Russian–Ukrainian war on 24th February, 2022, the focus of cooperation shifted

---

¹² *Podjęcie współpracy z Narodową Policją Ukrainą w obszarze przeciwdziałania*, Policja.pl, <https://policja.pl> (26.03.2025).

significantly towards providing direct specific assistance to the Ukrainian Police, while any project- and training-based cooperation became of secondary importance, adapted to the current possibilities and dynamically changing situation.¹³ Regardless of the wartime hostilities in Ukraine, this cooperation has continued uninterrupted. One example of this collaboration was the joint operation conducted by the Central Bureau of Investigation of the Polish Police (*CBŚP*) and Ukrainian NPU in August, 2024, which led to the dismantling of the largest laboratory discovered to date producing methadone in crystalline form. Moreover, eight other multi-purpose laboratories were shut down in Poland and Ukraine, where synthetic cathinones such as mephedrone, α -PVP, and methadone were being manufactured.¹⁴

Effective operations within the framework of cross-border cooperation play a crucial role in enhancing the security of partner states against the threats resulting from international organized crime. Most joint criminal investigations focus on operational activities aimed at combating human trafficking, smuggling, the illegal trade in weapons, narcotics, and stolen vehicles. The cooperation with the National Police of Ukraine is not limited to cross-border activities, as it is increasingly concerned also with the rise in the criminal activity related to the growing Ukrainian diaspora in Poland. In this regard, of particular importance are joint efforts to counteract Russian-speaking criminal groups active in Poland, as well as the exchange of operational information, and the mutual training of police officers.

The support extended by the Polish Police to their Ukrainian counterparts has both material and non-material dimensions. Among the assistance provided to Ukraine through Poland's Government Strategic Reserves Agency were three helicopters transferred from the resources of the Polish Police. These helicopters were handed over to the Kharkiv National University of Internal Affairs,¹⁵ where they are now used for the future pilots' training and flight classes. A similar transfer of police equipment and vehicles to the Ukrainian Police had taken place earlier, including after the outbreak of hostilities in Ukraine in 2014.

Material support for Ukraine arriving from other countries outside Poland also involved Polish Police officers, who assisted in securing

---

¹³ This information was obtained from the Polish Police Headquarters in response to a request for public information submitted under the provisions of the Access to Public Information Act of 06 September, 2001 (Journal of Laws, 2002, Item 902). Letter from the Polish Police Headquarters of 21 January, 2025, ref. No.: POP-54/25/JK.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, p. 2.

transport and ensuring the safe unloading of aid convoys from abroad. The in-kind aid supplied to the Ukrainian Police included personal protective equipment such as bulletproof vests, helmets, ballistic shields, and climbing gear for explosive ordnance technicians, as well as boots, uniforms without Polish insignia, jackets, radios with chargers, battery-powered torches, and power banks.¹⁶ Additional supplies comprised hygiene and medical materials, intravenous fluids, bandages, medications, long-life food, and clothing. Equally important, though perhaps less noticeable, was the support for Ukrainian civilians. Numerous preventive and educational initiatives were organized or co-organized, during which young people learned about safety principles and received information leaflets and educational materials. Polish Police officers also engaged in other projects aimed at enhancing the safety of Ukrainian citizens: preventive actions were carried out, among other things, to warn against fraudsters exploiting human compassion aroused by the war in Ukraine.

A particularly significant support initiative was the project implemented by the Polish Police Headquarters entitled “Documenting War Damage for Ukrainian and International Law Enforcement and Judicial Authorities”, which has been carried out, since 2024, under the Polish Aid (*Polska Pomoc*) programme of the Ministry of Foreign Affairs. This project continued the earlier cooperation between the Polish and Ukrainian Police concerning the provision of the equipment and specialist training. In 2023, the same project had been implemented under the title “Gathering Evidence by 3D Laser Scanners During the Inspection of Events Resulting from Disasters, Terrorist Attacks or Acts of War”.

The most important activities undertaken during the second stage of the cooperation involved organizing training in Kyiv for fifteen officers of the National Police of Ukraine serving in eastern Ukraine, in the areas directly affected by the armed conflict. This training was held from 18th to 22nd November, 2024, and covered both theoretical and practical components.¹⁷ The theoretical part dealt with the legal foundations and applicable standards in this area, while the practical section focused on the training in the use of specialized equipment for criminal procedure, repairing war damage, professionalization of forensic work and the methodology and practice of making photographic documentation of evidence.

As part of this initiative, sixteen equipment sets were donated to the NPU, each consisting of a modern camera with the necessary equipment

---

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Polska pomoc dla Ukrainy*, Policja.pl, <https://policja.pl> (26.03.2025).

such as two lenses, a flash unit and a tripod, whereas NPU officers were given practical training in the operation of the donated equipment.¹⁸ The sessions were conducted by Polish specialists, mainly officers with prior experience in assisting Ukrainian prosecutors in documenting war damage through 3D scanning and forensic photography in the years 2022–2023. These earlier missions of Polish investigators were undertaken in response to the requests from the Ukrainian side as part of cooperation within the Joint Investigation Team (JIT).¹⁹ The JIT was established on 25th March, 2022, at the Korczowa border crossing, by Ukraine, Poland, and Lithuania, following Russia’s invasion of Ukraine. Two missions were subsequently carried out, during which operations took place in the regions of Kyiv and Mykolaiv (first mission), and Sumy and Chernihiv (second mission). The first mission took place between 20th June and 1st July, 2022, and involved the inspection of eleven buildings. Two prosecutors from the National Prosecutor’s Office and nine police officers participated in these activities. The second mission involved the examination of ten buildings destroyed by bombings, artillery or rocket fire and drone attacks, including hospitals, schools, kindergartens, police stations, and multi-family residential buildings.²⁰

Another form of cooperation was the implementation of the project “Inspection of Road Accident Sites Using a Total Station”.²¹ This training, held at the Police Training Centre in Legionowo in September, 2024, was conducted by expert instructors from the Department of Specialist Training. Twelve officers of the National Police of Ukraine were trained in Polish methods and standards of examining road accident sites using total stations. The project aimed to strengthen the professional competencies of NPU forensic technicians and to facilitate the exchange of experience in complex technical and forensic operations, such as road accident site analysis.

---

¹⁸ Letter from the Polish Police Headquarters of 21 January, 2025..., p. 4.

¹⁹ In agreement with Poland’s Ministry of the Interior and Administration, and on the initiative of the Polish Police Headquarters, the Ministry of Foreign Affairs co-financed two projects proposed by the Criminal Bureau of the Polish Police Headquarters: “Gathering Evidence Using 3D Laser Scanners During the Investigation of Events Resulting from Disasters, Terrorist Attacks, or Acts of War” (PLN 623,043.60) and “Documenting War Damage for Ukrainian and International Law Enforcement and Judicial Authorities” (PLN 589,321.40) – *Polska pomoc dla Ukrainy...*

²⁰ Letter from the Polish Police Headquarters of 21 January, 2025..., p. 4.

²¹ The public administration bodies’ projects selected for implementation under the Polish Cooperation for Development Programme 2024 included “Inspection of Road Accident Sites Using a Total Station”, with a budget of PLN 418,691 – *Polska pomoc dla Ukrainy...*

The Police Training Centre in Legionowo also organized international training for fifteen officers of the National Police of Ukraine on “Outdoor Examinations of Dead Bodies at the Place of Discovery”.²² Given the challenges that wartime conditions impose on NPU officers, every opportunity to enhance their professional competence – including their skills in forensic techniques such as the external examination of bodies at the scene of discovery – is of great significance. This knowledge is used by the NPU officers in the performance of their daily duties.

At the turn of December, 2024, officers from the Independent Counterterrorism Subdivision of the Police in Lublin organized specialized training (in the Lublin Region in Poland) for fifteen officers from the NPU pyrotechnic teams representing the regions of Volhynia, Ternopil and Dnipropetrovsk. This was made possible through the implementation of the project “Training Support for Ukrainian Police Officers from Pyrotechnic Units in the Field of Pyrotechnic Activities in the De-occupied Areas of Ukraine”.²³ The initiative was carried out within the framework of the Cooperation for Development 2024 programme financed by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland.

Operations in the field of land mine detection, clearance and explosive ordnance disposal in Ukraine are a typical challenge related to war, as well as a priority in the months following the cessation of hostilities, enabling the safe return of civilians to the demined areas and their safe residence there. The extensive experience of Polish counterterrorist officers in such activities has long been valued and sought after. For Ukrainian officers, in turn, such operations constitute part of their day-

---

²² *Międzynarodowe szkolenie w ramach programu MSZ Polska Pomoc*, Centrum Szkolenia Policji, <https://csp.edu.pl> (02.04.2025).

²³ *Szkolenie policjantów z jednostek specjalnych do działań minersko-pirrotechnicznych*, Lubelska Policja, <https://lubelska.policja.gov.pl> (02.04.2025). The public administration bodies’ projects selected for implementation under the Polish Cooperation for Development Programme 2024 included “Training Support for Ukrainian Police Officers from Pyrotechnic Units in the Field of Pyrotechnic Activities in De-occupied Ukraine”, with a budget of PLN 314,775.00. The project’s main objective was to enhance the competence of Ukrainian police officers in the methods and forms of preparation for mine-clearing and pyrotechnic operations, as a key element in developing professionalism and transparency in the service of public safety and security. It was consistent with the national and local legal framework, including the key reforms arising from the EU Association Agreement, and aimed to identify potential solutions for improving the effectiveness of pyrotechnic services within the broader enhancement of crisis-response operational capacity in, inter alia, demining zones – *Polska pomoc dla Ukrainy...*

to-day professional duties. During the training, much attention was devoted to developing practical skills, using locally available tools, resources, and technical methods.

The War in Ukraine as a Challenge for Poland

The war in Ukraine has also affected the scope of the tasks faced by the police in Poland, posing several challenges for the country's public administration. These include the cases indirectly linked to the ongoing conflict, such as providing medical treatment for the injured, as well as offering the necessary humanitarian, social, and legal assistance.

The Police of the Podkarpackie Region – one directly bordering Ukraine – had to face new challenges. Firstly, there are the threats arising directly from the military operations taking place near Poland, accompanied by constantly intensified disinformation campaigns.²⁴ Secondly, the Rzeszów-Jasionka Airport has become a key transit zone for the VIP delegations from around the world travelling to the conflict area. Police officers were therefore responsible for ensuring the security of these visits, while simultaneously performing their usual task of maintaining public order and security across the region. Thirdly, further responsibilities arose from the need to support the garrisons in the Lubelskie and Podlaskie regions adjacent to the Belarusian border, in addition to – fourthly – the ongoing commitments related to the COVID-19 pandemic, which also imposed certain duties on the police.

During a meeting of the Regional Crisis Management Team, based on the guidelines from Police Headquarters and in the National Crisis Management Plan, an assessment of the key threats specific to the Podkarpackie region was conducted.²⁵ These included potential acts of sabotage, attacks against groups of people or facilities, espionage, threats arising from nationalist or racist motives, hazards linked to disruptions in transport and road traffic, as well as possible social threats.

In practice, the Police in Poland, particularly in the Podkarpackie region, had to counter a number of significant threats, which also included

---

²⁴ Disinformation activities conducted in connection with the armed conflict in Ukraine may be analysed in terms of information and ideological security, both of which have a significant impact on public order and security – see: M. Waksmundzka-Szarek, P. Zalewski, *Zagrożenia dezinformacyjne związane z masowym napływem uchodźców z Ukrainy na teren województwa podkarpackiego*, [in:] *Wybrane elementy zagrożeń hybrydowych*, ed. by J. Nowicka, Z. Ciekanowski, S. Żurawski, Warszawa 2024, p. 364.

²⁵ P. Zalewski, J. Kiszka, W. Franchuk, *Subcarpathian Police Management during the 2022 Armed Conflict in Ukraine*, “Security Dimensions”, 2024, No. 48, pp. 1–2.

human trafficking. This problem, closely linked to migration, intensified during the early stages of the war, when large uncontrolled population movements occurred after 24th February, 2022. Despite the enormous pressure, all the available means and resources of state administration bodies, local government, non-government organizations, welfare organizations and volunteers were mobilized to mitigate these risks, including the danger of terrorist incidents, violation of public order and exploitation of disadvantaged and vulnerable refugees by human traffickers and criminal groups.²⁶

The events taking place in the contemporary world have largely influenced the character, dynamics, and directions of the migratory processes affecting Poland. In the early decades of the 21st century, Poland evolved from a country of potential emigrants²⁷ into an important transit point on major migration routes. Among these, the route through Belarus to Poland and further into other EU states has become a deliberate instrument of hybrid pressure from Russia and Belarus, designed to destabilize the security of Poland and the European Union as a whole. Poland is also a destination for economic, educational, and war-related migration (refugee migration) stemming from the war in Ukraine. This shift in the migration trends is not accidental: it reflects both Poland's EU membership and the fact that its eastern and south-eastern borders constitute the external frontier of the European Union and the Schengen Area.

The proximity of war, the lack of regional stability, along with the threats to the security of the Baltic States and Poland, have also redirected the focus of the regional cooperation towards strengthening the capabilities for mutual security-oriented cooperation.²⁸ This has become particularly evident since the so-called Risk Declaration of 2023 and in the context of the awareness of Hungarian and Slovak policies regarding the Russian-Ukrainian conflict.

---

²⁶ M. Waksmundzka-Szarek, P. Zalewski, *Ryzyko handlu ludźmi w sytuacji kryzysu uchodźczego na pograniczu województwa podkarpackiego – wybrane problemy*, "Polityka i Społeczeństwo", 2024, No. 2(22), p. 265.

²⁷ M. Waksmundzka-Szarek, P. Zalewski, *Nielegalne działania cudzoziemców w procesie legalizacji pobytu w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa podkarpackiego. Analiza wybranych podatności i metod*, "Polityka i Społeczeństwo", 2024, No. 4(22), pp. 288-290.

²⁸ This primarily applies to the '3+1 format', that is a political cooperation framework between Poland, Lithuania, Latvia and Estonia, which focuses mainly on the issues of Central European security, including energy security. It represents a response to the crisis within the Visegrád Group (V4), where recent years have seen a growing divergence in the assessment of the events and a lack of a unified position on key matters – see: T. Żornaczuk [et al.], *Współpraca regionalna w Europie Środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy. Raport PISM*, Warszawa 2024, p. 5.

Conclusions

Adapting to the challenges faced by the National Police of Ukraine is also significant for the Polish Police. The trends reflecting the seriousness of the current situation in Ukraine may be already seen in Polish statistics on organized crime, the dynamics of which have increased. Specialists warn of the similarities to the criminal surge experienced in Poland during the 1990s, and of the potential for its recurrence. An increase in certain categories of cross-border crime – for example, robbery²⁹ – linked to the migration of population from Ukraine was already noted several years ago, inter alia by the Polish Police officers working in Ukraine after the first stage of Russian aggression in 2014.

The war in Ukraine is undoubtedly a serious challenge for Ukrainian society and the state as a whole. The destruction and temporary Russian occupation caused by warfare have generated new phenomena and exacerbated the already existing problems. Among these, one of the most alarming issues drawing the attention of NPU officers is the mass deportation of Ukrainian children to the Russian Federation,³⁰ which constitutes another unacceptable violation of international law.

Bibliography

- Dobrowolska-Opala M., *Zaangażowanie polskiej Policji we współpracę międzynarodową*, „Studia Politologiczne”, 2019, Vol. 51.
- Нач П., *Mniej znany front. Ukraińscy policjanci na wojnie*, „Stołeczny magazyn policyjny”, 2023, No. 3.
- Kryvachuk L., *Social policy during the war in Ukraine: innovations, migrations, deportation of Ukrainian children. Polityka społeczna w czasie wojny na Ukrainie*, Kraków 2024.
- Waksmundzka-Szarek M., Zalewski P., *Nielegalne działania cudzoziemców w procesie legalizacji pobytu w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa podkarpackiego. Analiza wybranych podatności i metod*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2024, No. 4(22).
- Waksmundzka-Szarek M., Zalewski P., *Ryzyko handlu ludźmi w sytuacji kryzysu uchodźczego na pograniczu województwa podkarpackiego – wybrane problemy*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2024, No. 2(22).
- Waksmundzka-Szarek M., Zalewski P., *Zagrożenia dezinformacyjne związane z masowym napływem uchodźców z Ukrainy na teren województwa podkarpackiego*, [in:]

---

²⁹ *Służba w cieniu wojny*, Policja.pl, <https://gazeta.policja.pl> (31.10.2024).

³⁰ L. Kryvachuk, *Social policy during the war in Ukraine: innovations, migrations, deportation of Ukrainian children. Polityka społeczna w czasie wojny na Ukrainie*, Kraków 2024.

Wybrane elementy zagrożeń hybrydowych, eds. J. Nowicka, Z. Ciekankowski, S. Żurawski, Warszawa 2024.

Zalewski P., Kiszka J., Franchuk W., *Subcarpathian Police Management during the 2022 Armed Confused in Ukraine*, „Security Dimensions”, 2024, No. 48.

Żornaczuk T. [et al.], *Współpraca regionalna w Europie Środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy. Raport PISM*, Warszawa, 2024.

Narodowa Policja Ukrainy i Policja w Polsce – wyzwania w czasie wojny w Ukrainie – wybrane problemy

Streszczenie

Autorka artykułu omówiła sygnałnie najważniejsze problemy, z którymi zmagają się Narodowa Policja Ukrainy (NPU), działająca w bardzo trudnych warunkach wojennych. Przedstawiła też rolę NPU w podtrzymywaniu państwowości ukraińskiej oraz działania Policji w Polsce wobec zmieniającej się rzeczywistości zewnętrznej i wsparcie tej formacji udzielone NPU w celu doskonalenia jej kompetencji i możliwości. Wyzwania, które z mocy prawa odnoszą się głównie do bezpieczeństwa i porządku publicznego, niezależnie od trwającego konfliktu zbrojnego, są stopniowo umiędzynarodawiane. We współczesnej rzeczywistości widać pilną potrzebę dzielenia się doświadczeniami, ale też danymi, oraz potrzebę intensyfikacji wspólnych działań, zwłaszcza dochodzeniowych i operacyjnych, szczególnie w odniesieniu do zwalczania zorganizowanej przestępczości oraz zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Artykuł powstał w wyniku analizy wybranego piśmiennictwa, w tym zasobów internetowych, z uwzględnieniem relacji oraz wywiadów. Zastosowano metodę dedukcji, indukcji oraz syntezę.

Słowa kluczowe: Policja, wojna, przestępczość, zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego

Żaneta Welna*

RETORYKA NEGATYWNA PODCZAS POLSKIEJ KAMPANII PARLAMENTARNEJ W 2023 ROKU W SERWISIE INSTAGRAM

Streszczenie

Celem artykułu jest scharakteryzowanie retoryki negatywnej głównych ugrupowań, biorących udział w wyborach parlamentarnych w 2023 roku, na przykładzie ich aktywności w serwisie Instagram. Na podstawie analizy zawartości postów, opublikowanych na tym portalu w trakcie dwóch ostatnich tygodni kampanii wyborczej, określono kluczowych adresatów i wiodącą tematykę materiałów o wydźwięku negatywnym w odniesieniu do poszczególnych partii. Zaprezentowane wnioski wskazują, że retoryka negatywna w badanym kontekście miała charakter rywalizacji na linii rząd – opozycja ze znacznym udziałem mechanizmu personalizacji ataków pod adresem najbardziej rozpoznawalnych polityków oraz strategii *framingu*.

Słowa kluczowe: komunikowanie polityczne, retoryka negatywna, media społecznościowe, Instagram, wybory parlamentarne

Wstęp

Retoryka negatywna jest istotnym składnikiem strategii komunikacyjnych polityków, szczególnie eksponowanym w okresach kampanii wyborczych. Ten aspekt komunikowania politycznego widoczny jest też w obszarze mediów społecznościowych, które nie tylko umożliwiają upowszechnianie przekazów o charakterze negatywnym, ale również ich nieskomplikowaną multiplikację.

W artykule charakteryzowana jest retoryka negatywna ogólnopolskich ugrupowań biorących udział w wyborach parlamentarnych w 2023 roku, obecna w ich aktywności komunikacyjnej w serwisie Instagram. Dzięki przeprowadzonej analizie zawartości postów możliwe będzie wyróżnienie zarówno najważniejszych adresatów, jak i kluczowych ka-

---

* Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, e-mail: zaneta.welna@upjp2.edu.pl, ORCID: 0000-0003-1709-494X.

tegorii tematycznych. Wnioski posłużą do weryfikacji hipotezy badawczej, zawierającej założenie, że retoryka negatywna w przypadku komunikacji partii za pośrednictwem wspomnianego portalu podczas badanej kampanii wyborczej była w głównej mierze jednym z elementów rywalizacji na linii rząd – opozycja.

Kampania parlamentarna 2023

Z wyborami parlamentarnymi, które odbyły się w Polsce 15 października 2023 roku, związane są dwa istotne skutki w obszarze społeczno-politycznym. Pierwszy z nich dotyczy wyniku wyborów i jego konsekwencji dla układu sił w polskim parlamencie. Pomimo zwycięstwa Prawa i Sprawiedliwości w wyborach do Sejmu ugrupowanie po ośmiu latach ponownie znalazło się w opozycji¹, natomiast na czele utworzonego przez tzw. Koalicję 15 października rządu stanął Donald Tusk². Drugi odnosi się do poziomu frekwencji, która w wyborach do Sejmu wyniosła 74,38%, z kolei do Senatu – 74,31%³, co przełożyło się na najliczniejszy udział Polaków w wyborach parlamentarnych po roku 1989.

Retoryka kampanijna ogniskowała się zazwyczaj wokół trzech obszarów tematycznych: bezpieczeństwa, ekonomii i praw kobiet. Kwestia bezpieczeństwa wynikała głównie z sytuacji na granicy polsko-białoruskiej i unijnych dyskusji na temat relokacji imigrantów⁴. Tematy ekonomiczno-gospodarcze skorelowane były z rosnącymi cenami produktów i wysokim poziomem inflacji, a także problemami na rynku mieszkaniowym⁵. Natomiast sfera praw kobiet dotyczyła zarówno krytyki stosunku rządu Prawa i Sprawiedliwości do tego zagadnienia, jak i rozwiązań proponowanych przez inne partie, np. dostępu do legalnej aborcji i tzw. antykoncepcji awaryjnej, finansowania procedury *in vitro* czy dążeń do wyrównania poziomu płac dla kobiet i mężczyzn⁶.

¹ *Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2023 r.*, Państwowa Komisja Wyborcza, <https://pkw.gov.pl/> (14.12.2024).

² *Rząd premiera Donalda Tuska zaprzysiężony*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/> (14.12.2024).

³ *Frekwencja w wyborach do Sejmu i Senatu w 2023 r.*, Państwowa Komisja Wyborcza, <https://pkw.gov.pl/> (14.12.2024).

⁴ D. Batorski [i in.], *Obraz kampanii w mediach społecznościowych, Raport II*, Fundacja Batorego, s. 1, <https://www.batory.org.pl/> (14.12.2024).

⁵ *Ibidem*, s. 2.

⁶ Szczegółowe omówienie retoryki kampanijnej na temat praw kobiet zob. B. Dziemi-dok-Olszewska, M. Michalczuk-Wliżło, *Kobiety a wybory parlamentarne w Polsce w 2023 r.*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych”, 2024, nr 16.

Retoryka negatywna w komunikowaniu politycznym

Wzajemne relacje pomiędzy polityką a retoryką mają charakter integralny, a istotność retoryki politycznej związana jest z jej rolą w kształtowaniu agendy dyskursu ogólnospołecznego⁷. Współcześnie retoryka rozumiana jest jako „praktyczna nauka i sztuka skutecznego lub efektywnego przemawiania (i pisania) w komunikacji publicznej, umiejętność perswazyjnego posługiwania się językiem”⁸. Ta definicja wyraźnie wskazuje na użyteczność technik retorycznych w praktyce politycznej, zwłaszcza w obszarze działań marketingowych⁹.

Język, jakim posługują się w komunikacji bezpośredniej i medialnej politycy, ma głównie wymiar pragmatyczny – jest związany z realizacją konkretnych celów i efektywnym sprawowaniem władzy. W ich wypowiedziach można odnaleźć cztery mechanizmy perswazji językowej: ustanowienie wspólnoty świata i wypowiedzi pomiędzy nadawcą i odbiorcą (zazwyczaj za pomocą języka potocznego i stereotypów); stosowanie uproszczonego, kategoriowego wartościowania (opartego na odwoływaniu się do nieskomplikowanej opozycji, np. my kontra oni); arbitralność definicji i ocen (wzbudzająca u odbiorcy poczucie bezalternatywności wyboru) oraz emocjonalizację odbioru, czyli przypisanie elementom retoryki emocji pozytywnych (autoprezentacja) lub negatywnych (stosunek do przeciwnika)¹⁰.

Kluczową rolę w kontekście przemian obszaru komunikowania politycznego odgrywa mediatyzacja kampanii wyborczych, która „powoduje symbolizację polityki, mniejszą rolę odgrywa w niej racjonalny dyskurs, a większą dramaturgia wydarzeń, powodowanie różnego rodzaju napięć emocjonalnych, które spychają nawet na dalszy plan programy polityczne i spory ideologiczne”¹¹. Wśród innych konsekwencji procesu mediatyzacji w odniesieniu do polityki znajdują się m.in. wzajemne oskarżanie się kandydatów, personalizacja kampanii czy dążenie do manipulowania

---

⁷ K. Kubala, *Retoryka polityczna a rozumienie i uzasadnianie rzeczywistości demokratycznego kapitalizmu w wybranych polskich exposé III Rzeczypospolitej*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 2013, nr 25, s. 365.

⁸ M. Sokołowski, *Język polityki. Od retoryki do analizy dyskursu. Zarys problematyki*, „Forum Nauk Społecznych”, 2024, nr 2, s. 152.

⁹ E. Kukiela, *Zabiegi retoryczne w dyskursie politycznym, czyli jak powiedzieć wszystko, co trzeba i tylko to, co trzeba?*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Linguistica”, 2010, nr 45, s. 92.

¹⁰ Z. Zaleska, *Perswazja w języku polityki*, „Dialogi Polityczne”, 2008, nr 9, s. 259.

¹¹ S. Michalczyk, *Komunikowanie polityczne: teoretyczne aspekty procesu*, Katowice 2005, s. 27.

informacją, a w rezultacie – także obywatelem¹². Personalizacja kampanii wyborczych jest zjawiskiem szczególnie efektywnym w przypadku negatywnych aspektów retoryki kampanijnej, jako że „dużo prościej jest krytykować konkretnych ludzi, aniżeli polemizować z ich programami”¹³.

Obecność retoryki negatywnej i jej powszechne stosowanie na gruncie politycznym związane jest z dwiema funkcjami medialnymi: pozycjonowaniem (*primingiem*) oraz ramowaniem (*framingiem*). *Priming*, czyli mechanizm polegający na uwzględnianiu przez obywateli wyłącznie wybranych problemów społecznych lub cech polityków, stosowany jest regularnie w politycznych kampaniach medialnych. Jak zaznacza Dorota Piontek: „politycy najczęściej próbują eksponować czy torować te kwestie i problemy, które są niewygodne dla konkurencji, lub te, co do których sami mają w swoim przekonaniu dobre rozwiązania”¹⁴.

Natomiast *framing* opiera się na tworzeniu – za pośrednictwem przekazów medialnych – określonych ram interpretacyjnych (poznawczych), które w konsekwencji organizują wiedzę użytkownika mediów na temat polityki według konkretnej perspektywy. Jednym ze sposobów ramowania, będącym kluczowym dla tematyki tego artykułu, jest postrzeganie przez odbiorcę rzeczywistości w kategorii konfliktu. W tym przypadku relacjonowanie politycznych wydarzeń i ogólny kształt retoryki koncentruje się na wątkach niezgody, podziału, różnic czy rywalizacji pomiędzy kandydatami i ugrupowaniami¹⁵.

Postępujący paradygmat konfliktu obserwowany jest zwłaszcza w okresach kampanii wyborczych. Wiąże się z nim: „dominacyjne mówienie do przeciwnika i krytyczne o przeciwniku; użyteczne w konstruowaniu gróźb opisy negatywne, ale także wygodna w skrótovej, zmediatyzowanej komunikacji symplifikacja prezentowania rzeczywistości, w której mają znaczenie odwołania do najważniejszych, najsilniejszych emocji – w tym m.in. strachu i lęku”¹⁶. Na powyższy sposób komunikacji wpływają również nowe media, które przyczyniają się do upowszechniania treści o tematyce politycznej i wzmacniania niechęci wobec poszczególnych ugrupowań¹⁷.

¹² *Ibidem*.

¹³ J.G. Otto, *Style komunikowania się polityków*, „Studia Politologiczne”, 2012, nr 25, s. 262.

¹⁴ D. Piontek, *Komunikowanie polityczne i kultura popularna. Tabloidyzacja informacji o polityce*, Poznań 2011, s. 71.

¹⁵ *Ibidem*, s. 72–73.

¹⁶ K. Brylska, *O kilku strasznych słowach, czyli groźby w wypowiedziach sejmowych premier Beaty Szydło*, „Studia Medioznawcze”, 2017, nr 70, s. 22.

¹⁷ M. Żerkowska-Balas, *Konsumpcja mediów a negatywna identyfikacja partyjna w Polsce w 2015 i 2019 roku*, „Studia Socjologiczne”, 2022, nr 247, s. 73.

Założenia badawcze

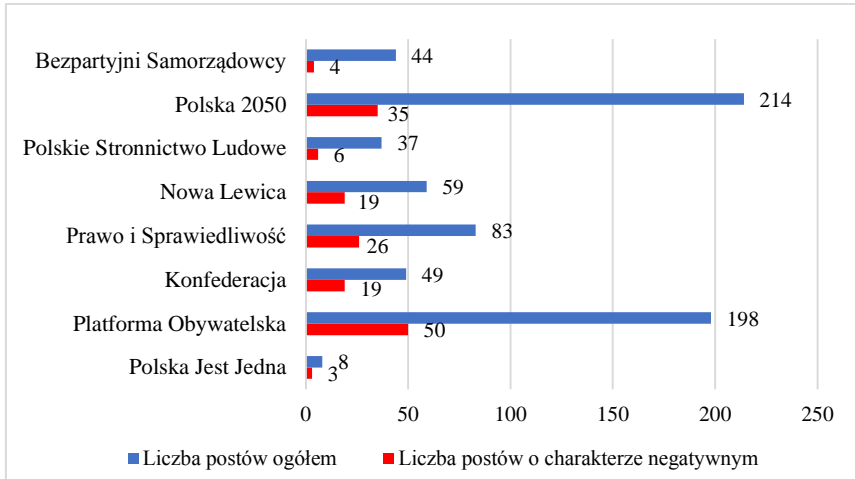
Celem badawczym niniejszego artykułu jest scharakteryzowanie retoryki negatywnej ogólnopolskich ugrupowań biorących udział w wyborach parlamentarnych w 2023 roku, obecnej w ich aktywności komunikacyjnej w serwisie Instagram. Mianem retoryki negatywnej określany jest taki przekaz, który zawiera w swojej treści element negatywnego wartościowania – zarówno w opisie postu, jak i w warstwach wizualnej oraz audiowizualnej (np. na plakacie wyborczym czy w filmie z wypowiedzią polityka). Pytania badawcze dotyczyły dwóch zagadnień: 1) Kim byli adresaci przekazów o charakterze negatywnym w przypadku każdego ugrupowania? 2) Jakie kategorie tematyczne tych materiałów można wyróżnić?

Powyższe pytania posłużyły do weryfikacji hipotezy: retoryka negatywna partii politycznych w analizowanym przypadku może zostać uznana za typowy przejaw rywalizacji na linii rząd – opozycja, w której istotną rolę odgrywają mechanizm personalizacji polityki oraz strategia *framingu*.

Materiał badawczy stanowiły wszystkie posty, które zostały opublikowane podczas dwóch ostatnich tygodni kampanii (okres od 29 września do 13 października 2023 roku) przez siedem komitetów wyborczych (w artykule są one prezentowane w kolejności zgodnej z numeracją list wyborczych): KW Bezpартyjni Samorządowcy, KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe, KW Nowa Lewica, KW Prawo i Sprawiedliwość, KW Konfederacja Wolność i Niepodległość, KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni oraz KW Polska Jest Jedna. W związku ze startem w wyborach koalicyjnych komitetów wyborczych analizie poddane zostały profile Polski 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego (KKW Trzecia Droga) oraz Platformy Obywatelskiej (KKW Koalicja Obywatelska). Do badań korpusu wykorzystano ilościowo-jakościową analizę zawartości postów. W przeprowadzonych badaniach uwzględniono, iż każdy przekaz mógł być kierowany do kilku adresatów oraz zawierać więcej niż jeden wątek o wydźwięku negatywnym.

Analiza ilościowa

Pierwsza część analizy na bazie wyników z przeprowadzonych badań dotyczyć będzie danych ilościowych. Kluczowymi zmiennymi w tym kontekście były dwie kategorie: ogólna liczba postów opublikowanych w serwisie Instagram przez każde ugrupowanie w badanym okresie oraz wyodrębniona z tego zbioru liczebność materiałów o charakterze negatywnym.

Wykres 1. Liczba materiałów ogółem i o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnych profilach ogólnopolskich ugrupowań politycznych w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

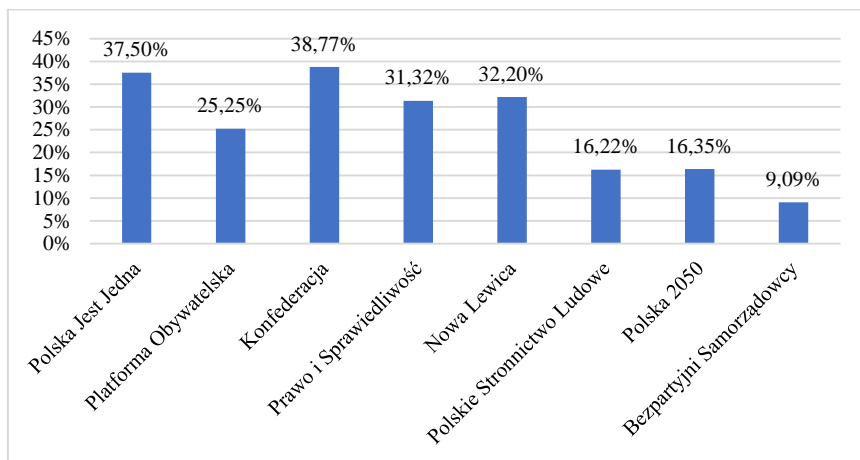
Źródło: badania własne.

Najaktywniejszą w kontekście działalności w serwisie Instagram partią polityczną w dwóch ostatnich tygodniach parlamentarnej kampanii wyborczej była Polska 2050, która opublikowała 214 materiałów. Warto zaznaczyć, iż były to głównie posty współtworzone, tzn. dodawane indywidualnie przez poszczególnych polityków, a profil partii oznaczany był przez nich jako współautor. Niewiele mniej, bo 198 przekazów, udostępniono na oficjalnym koncie Platformy Obywatelskiej. Prawo i Sprawiedliwość, czyli ugrupowanie z trzecim wynikiem pod względem liczby publikacji, zamieściło 83 posty, co obrazuje znaczne zróżnicowanie w tej kwestii. Najmniej zauważalna aktywność cechowała partię Polska Jest Jedna – w ostatniej fazie kampanii udostępniła ona tylko 8 instagramowych materiałów.

Najwięcej przekazów o charakterze negatywnym znalazło się na profilach Platformy Obywatelskiej – 50, Polskiej 2050 – 35 oraz Prawa i Sprawiedliwości – 26. Należy odnotować znaczną liczbę tego typu postów również w odniesieniu do Konfederacji i Nowej Lewicy. W przypadku obu wymienionych ugrupowań było to 19 materiałów. Natomiast działalność komunikacyjna Bezpartyjnych Samorządowców i Polskiego Stronnictwa Ludowego na Instagramie – pomimo występowania w niej retoryki negatywnej – obejmowała głównie publikację postów o tematyce programowej.

Z uwagi na wyraźne dysproporcje w liczebności postów poszczególnych ugrupowań bardziej miarodajnym wskaźnikiem wydaje się procentowy udział materiałów o charakterze negatywnym w komunikacji za

pośrednictwem serwisu Instagram. Cztery partie (Konfederacja, Polska Jest Jedna, Nowa Lewica, Prawo i Sprawiedliwość) w związku z tym kryterium osiągnęły wynik powyżej 30%.

Wykres 2. Procentowy udział postów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnych profilach ogólnopolskich ugrupowań politycznych w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

Liderem w powyższym zestawieniu była Konfederacja, z udziałem treści negatywnych na poziomie 38,77%. Niewiele mniej, bo 37,50% przekazów opublikowanych przez ugrupowanie Polska Jest Jedna, miało wydźwięk negatywny, pomimo ich nieznacznej liczebności – trzech postów. Wynik ten jest spowodowany – jak wspomniano wcześniej – znikomą aktywnością partii na Instagramie w badanym okresie w ogóle. Nowa Lewica oraz Prawo i Sprawiedliwość odnotowały zbliżone rezultaty – odpowiednio 32,20% i 31,32%.

Warto zaakcentować, że istotna liczba przekazów negatywnych w komunikacji Platformy Obywatelskiej i Polski 2050 nie przełożyła się w sposób wyraźny na ich wskaźnik procentowy. Odsetek retoryki negatywnej w przypadku pierwszego z wymienionych ugrupowań to 25,25% (czyli średnio co czwarty materiał), z kolei w drugim z nich – 16,35%. Stosunkowo najrzadziej, bo w 9,09% postów, wątki negatywne pojawiały się na profilu Bezpartyjnych Samorządowców.

Zestawienie uśrednionego udziału postów o charakterze negatywnym wskazuje, że 23,41% materiałów zamieszczonych na profilach omawianych partii wykazywało elementy krytyki pod adresem politycznych rywali. Wynik ten obrazuje więc istotną rolę retoryki negatywnej

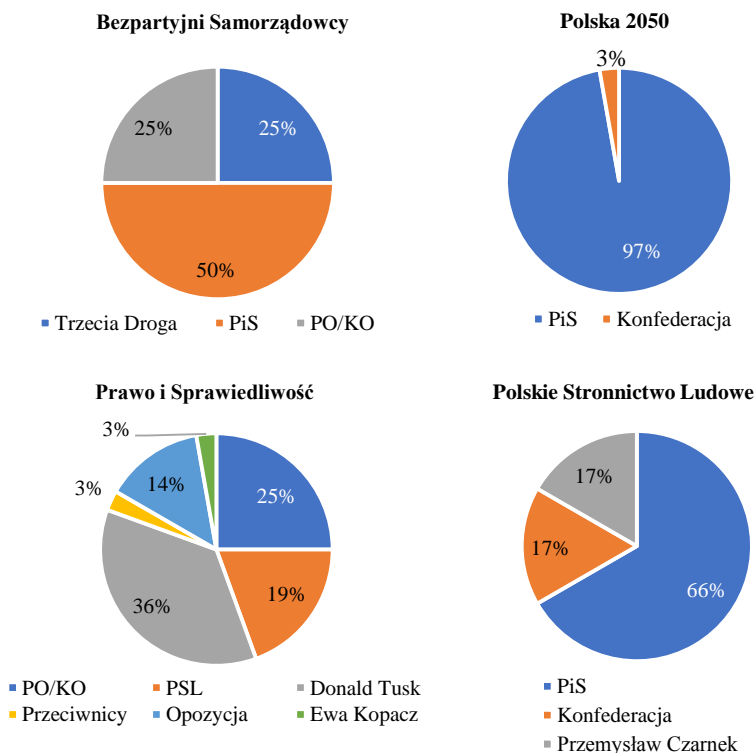
w komunikacji podmiotów politycznych, która prowadzona była w ostatniej fazie parlamentarnej kampanii wyborczej w 2023 roku za pośrednictwem serwisu Instagram.

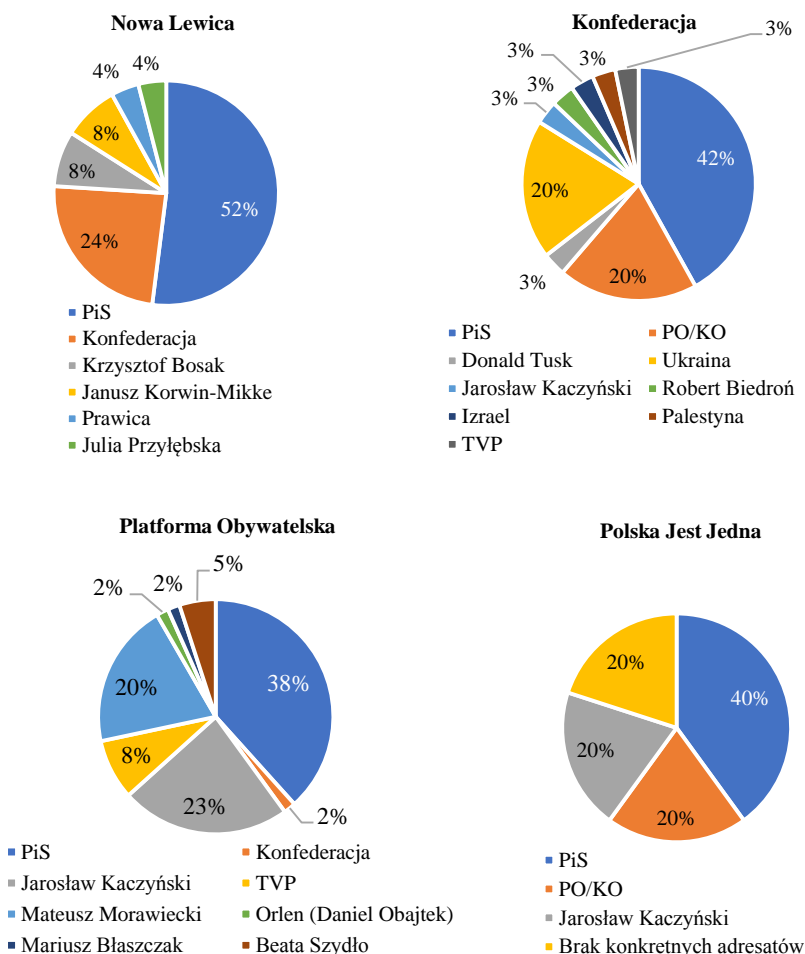
Analiza jakościowa

Z korpusu badawczego, obejmującego 692 posty, do analizy jakościowej wyodrębnione zostały 162 materiały o wydźwięku negatywnym, udostępnione na instagramowych profilach ośmiu badanych ugrupowań. Analiza zawartości pozwoliła na określenie wszystkich adresatów (zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych) oraz obszarów tematycznych tych przekazów.

a) Adresaci przekazów negatywnych

Wykres 3 obrazuje procentowy udział adresatów przekazów negatywnych w analizowanym okresie na oficjalnych profilach ośmiu poddanych badaniom partii w serwisie Instagram.

Wykres 3. Procentowy udział adresatów przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnych profilach ogólnopolskich ugrupowań politycznych w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

W przypadku Bezpartyjnych Samorządowców adresatem połowy opublikowanych materiałów negatywnych było Prawo i Sprawiedliwość – zawierały one krytykę ówczesnego rządu. Po 25% postów kierowanych było do Platformy Obywatelskiej i Trzeciej Drogi, czyli partii, które po 15 października 2023 roku weszły w skład koalicji rządowej. Niemal wszystkie przekazy o charakterze negatywnym autorstwa Polski 2050 dotyczyły wyłącznie stanowczej krytyki Prawa i Sprawiedliwości.

W jednym z postów adresatem zastrzeżeń była też Konfederacja (kontekst stworzenia potencjalnej koalicji z PiS po wyborach).

W retoryce Polskiego Stronnictwa Ludowego $\frac{2}{3}$ materiałów o wydźwięku negatywnym również stanowiły odniesienia do Prawa i Sprawiedliwości. Dodatkowo po jednym poście skierowano do Konfederacji (krytyczna wypowiedź byłego wyborcy tego ugrupowania) i Przemysła Czarnka w związku z jego działaniami jako ówczesnego ministra edukacji i nauki. Komunikacja Nowej Lewicy cechowała się większą dywersyfikacją pod względem adresatów retoryki negatywnej, wśród których można było odnaleźć zarówno podmioty kolektywne (partie), jak i indywidualne (poszczególnych polityków). Najczęściej, bo w 52% przypadków, krytkowano Prawo i Sprawiedliwość, natomiast w niemal $\frac{1}{4}$ – Konfederację. Dodatkowo 8% stanowiły ataki personalne na głównych polityków tego ugrupowania: Krzysztofa Bosaka i Janusza Korwin-Mikkego, a 4% – na Julię Przyłębską (ówczesną prezes Trybunału Konstytucyjnego) i pravicę jako ogół.

Podobnie jak w przypadku Nowej Lewicy, również w odniesieniu do Prawa i Sprawiedliwości można było zaobserwować spore zróżnicowanie w ukierunkowaniu przekazów negatywnych. Największe ówczesne ugrupowanie opozycyjne i jego lider to główny wątek ataków PiS. Krytyka Donalda Tuska wyniosła 36%, a Platformy Obywatelskiej/Koalicji Obywatelskiej (używano obu nazw) – 25% wszystkich tego typu materiałów. Stosunkowo duży udział w retoryce negatywnej PiS – 19% – odnotowało Polskie Stronnictwo Ludowe, przede wszystkim w kontekście jego roli jako byłego i potencjalnego koalicjanta PO (eksponowano sformułowanie „rząd PO-PSL”), a także opozycja jako całość – 14%.

Najwięcej, bo dziewięciu adresatów, można było odnaleźć w postach o charakterze negatywnym na profilu Konfederacji. Wśród nich wiodące okazało się Prawo i Sprawiedliwość (42%), a krytyce poddano głównie kwestie gospodarcze i socjalne oraz politykę zagraniczną. 20% materiałów dotyczyło negatywnych wątków w odniesieniu do Platformy Obywatelskiej/Koalicji Obywatelskiej, kolejne 20% – do Ukrainy. Należy podkreślić, iż Konfederacja w badanym okresie była jedyną partią otwarcie potępiającą dostęp do świadczeń socjalnych w Polsce dla Ukraińców, jak również kompromisową politykę rządu wobec ich kraju. Warto też zaznaczyć występowanie motywów dotyczących konfliktu izraelsko-palestyńskiego (oba państwa zostały określone przez Sławomira Mentzena jako dopuszczające się zbrodni wojennych) i Telewizji Polskiej (Konrad Berkowicz sugerował, iż PiS i TVP wspólnie oszukują Polaków).

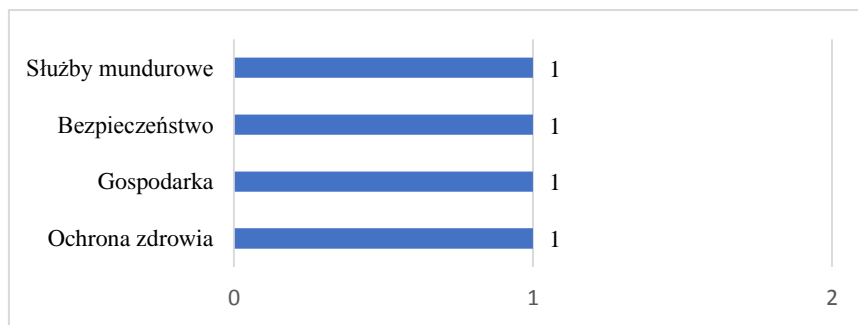

Analogicznie do aktywności Prawa i Sprawiedliwości, w przypadku retoryki negatywnej Platformy Obywatelskiej głównymi adresatami okazali się politycy PiS i partia jako całość. Najwięcej tego typu przekazów zawierało krytykę polityki ówczesnego rządu (38%) oraz personalne zastrzeżenia wobec prezesa Jarosława Kaczyńskiego (23%) i ówczesnego premiera Mateusza Morawieckiego (20%). W mniejszym stopniu atakowani byli też inni rozpoznawalni politycy kojarzeni z PiS: europosłanka Beata Szydło czy minister Mariusz Błaszczak. Dodatkowo krytyce poddano Telewizję Polską (kontekst retoryki pro-PiS), a także Orlen i Daniela Obajtkę (przypadek obniżek cen paliwa na potrzeby kampanii wyborczej).

W trzech postach o wydźwięku negatywnym ugrupowania Polska Jest Jedna zidentyfikowano czterech adresatów. Najczęściej, bo dwukrotnie, krytykowano Prawo i Sprawiedliwość, z kolei jednokrotnie – Jarosława Kaczyńskiego, Platformę Obywatelską/Koalicję Obywatelską oraz nieokreślony podmiot (kontekst przekazu sugeruje, że prawdopodobny adresat to wszystkie rządy w Polsce po roku 1989).

b) Tematyka przekazów negatywnych

Zgromadzony materiał badawczy, zawierający materiały z profili ośmiu analizowanych ugrupowań, został przyporządkowany do poszczególnych kategorii tematycznych.

Wykres 4. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Bezparytyjnych Samorządowców w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

Każdy z czterech przekazów o wydźwięku negatywnym Bezparytyjnych Samorządowców dotyczył innej tematyki. Ugrupowanie krytykowało Prawo i Sprawiedliwość w związku z kwestiami gospodarczymi (wątek inflacji) i motywy służb mundurowych (dymisje wojskowych,

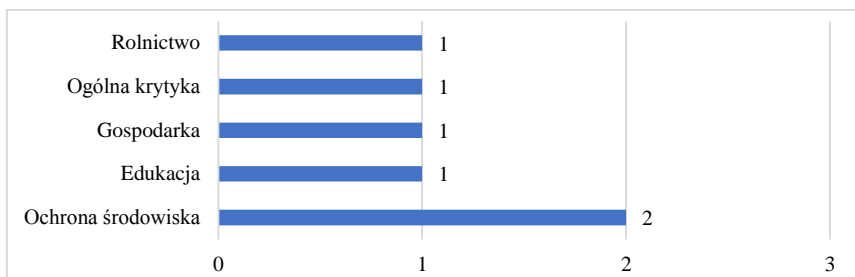
wykorzystywanie służb mundurowych do celów politycznych). Ataki skierowane były również pod adresem Platformy Obywatelskiej/Koalicji Obywatelskiej (temat bezpieczeństwa – PO przedstawiana była jako przeciwnicy zapory na granicy polsko-białoruskiej) oraz Trzeciej Drogi (kategoria „ochrona zdrowia” – krytyka pomysłu TD, dotyczącego finansowania prywatnych wizyt lekarskich z budżetu państwa).

Wykres 5. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Polski 2050 w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

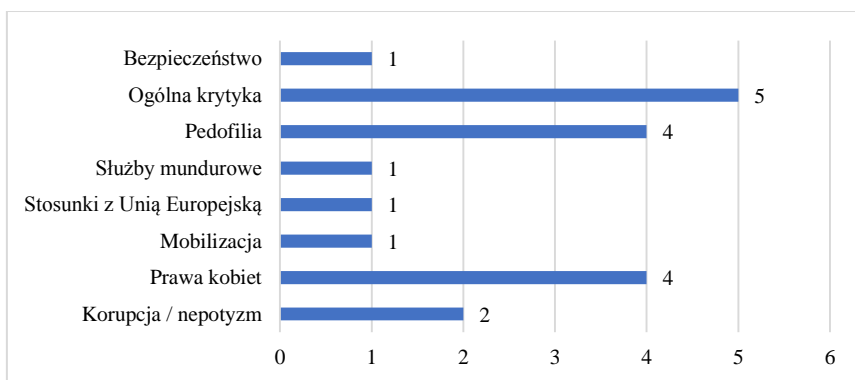
Na instagramowym profilu Polski 2050 w analizowanym okresie najczęściej (11/35 przekazów) można było odnaleźć posty tematycznie zakwalifikowane jako tzw. ogólna krytyka, czyli te, które nie zawierały konkretnej problematyki, ale zarzuty natury ogólnej (np. „ocena niedostateczna dla PiS po 8 latach rządów” czy „nieudolne rządy PiS”). W odniesieniu do sprecyzowanej tematyki wyróżnić należy kwestie gospodarcze (inflacja, rozdawnictwo) oraz przekazy o charakterze mobilizującym własny elektorat i wyborców niezdecydowanych (ataki pod adresem PiS zestawione z zachętą do wsparcia Trzeciej Drogi w wyborach – stąd też promowanie hasła „Albo Trzecia Droga, albo trzecia kadencja PiS-u”). Kolejnymi wątkami były stosunek PiS do obywateli (akcentowano pogardę, pogłębianie podziałów społecznych, dążenia do ograniczania wolności obywatelskich) oraz nepotyzm i korupcja („PiS-owska siatka powiązań w spółkach Skarbu Państwa”, „PiS-owskie tłuste koty”).

Wykres 6. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Polskiego Stronnictwa Ludowego w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

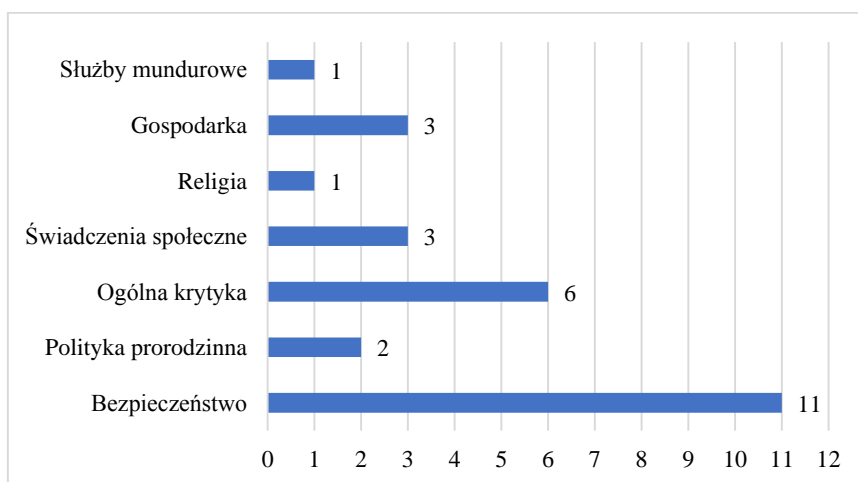
W przypadku komunikacji Polskiego Stronnictwa Ludowego tematyka retoryki negatywnej rozłożyła się stosunkowo równomiernie na wszystkie kategorie. Jedyną wyróżniającą się pod tym względem problematyką (a co za tym idzie – występującą nieco częściej niż pozostałe) była kwestia ochrony środowiska – przede wszystkim w kontekście tzw. upolityczniania lasów przez PiS oraz ich masowej wycinki. Pozostałe grupy tematyczne pojawiły się jednokrotnie: „rolnictwo” dotyczyło złej sytuacji ekonomicznej i proceduralnej rolników, „gospodarka” – braku paliwa na stacjach Orlen (oba przypadki to ataki na rząd PiS), „edukacja” – krytyki Przemysława Czarnka w kontekście niskich pensji nauczycieli, oraz „ogólna krytyka” – wypowiedzi byłego wyborcy Konfederacji, nazywającego obecne działania partii „niejasnymi gierkami”.

Wykres 7. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Nowej Lewicy w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

W instagramowych postach Nowej Lewicy wiodącą kategorią była „ogólna krytyka”, kierowana pod adresem Prawa i Sprawiedliwości (zarzuty obejmowały m.in. szczerce, nienawiść, kradzieże czy tzw. betonozę), PiS-u i Konfederacji (potencjalne połączenie tych ugrupowań nazwano „czarno-brunatną koalicją”) oraz Krzysztofa Bosaka (zastrzeżenia dotyczące czytania z kartki podczas debaty). Dwie kolejne, stosunkowo często występujące grupy tematyczne to „prawa kobiet” (adresatami krytyki w kontekście zaostrzenia przepisów aborcyjnych były Prawo i Sprawiedliwość oraz Konfederacja) i „pedofilia” (reperkusje tzw. Pandora Gate – brak odpowiedniej reakcji ze strony rządu PiS i należytej ochrony ofiar, a także przypomnienie kontrowersyjnych wypowiedzi Janusza Korwin-Mikkego i Konfederacji na temat pedofilii).

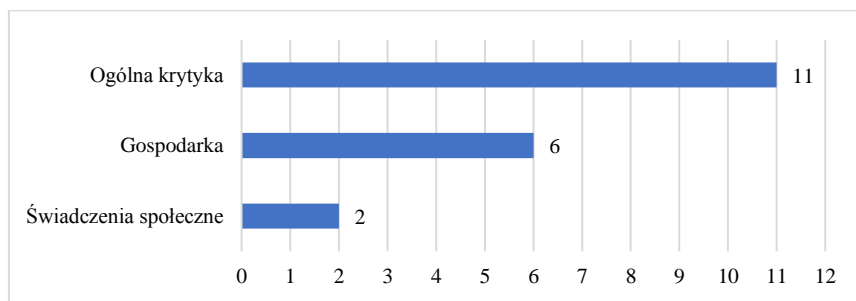
Wykres 8. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Prawa i Sprawiedliwości w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

W kontekście działalności komunikacyjnej Prawa i Sprawiedliwości za główną kategorię retoryki negatywnej należy uznać „bezpieczeństwo”. Krytyka kierowana była pod adresem Platformy Obywatelskiej/Koalicji Obywatelskiej oraz personalnie Donalda Tuska, a wiodącym wątkiem było akcentowanie chęci przyjęcia przez nich paktu migracyjnego i kreowanie ich wizerunku jako zwolenników nielegalnej imigracji. Drugą istotną grupą tematyczną była „ogólna krytyka”, do której zaliczono m.in. wypowiedzi Jarosława Kaczyńskiego na temat Donalda Tuska czy podkreślanie opinii, że Mateusz Morawiecki pokonał

przewodniczącego PO podczas debaty w Telewizji Polskiej. Warto odnotować także udział treści o problematyce gospodarczej (przede wszystkim posty przypominające sytuację w trakcie rządów Tuska, nazywanych „czasami wstydu”: niskie stawki godzinowe za pracę, tzw. umowy śmieciowe i wysoki poziom bezrobocia) oraz dotyczących świadczeń społecznych (głównie aspekt podniesienia wieku emerytalnego przez rząd PO-PSL).

Niestandardowymi kategoriami tematycznymi w przypadku materiałów, które zostały zamieszczone na profilu PiS-u, były „polityka prorodzinna” („dzieci to szczęście, a nie udręka” – czyli opinia Elżbiety Witek nawiązująca do wypowiedzi Donalda Tuska czy określenie rządów PO-PSL mianem okresu „ubóstwa dzieci”) i jedyny post o problematyce religijnej w przekazach na wszystkich ośmiu analizowanych partyjnych profilach. Zawierał on komentarz Mateusza Morawieckiego w związku z „zamachem na dobre imię Jana Pawła II”, który przypisywany był Platformie Obywatelskiej i jej środowisku.

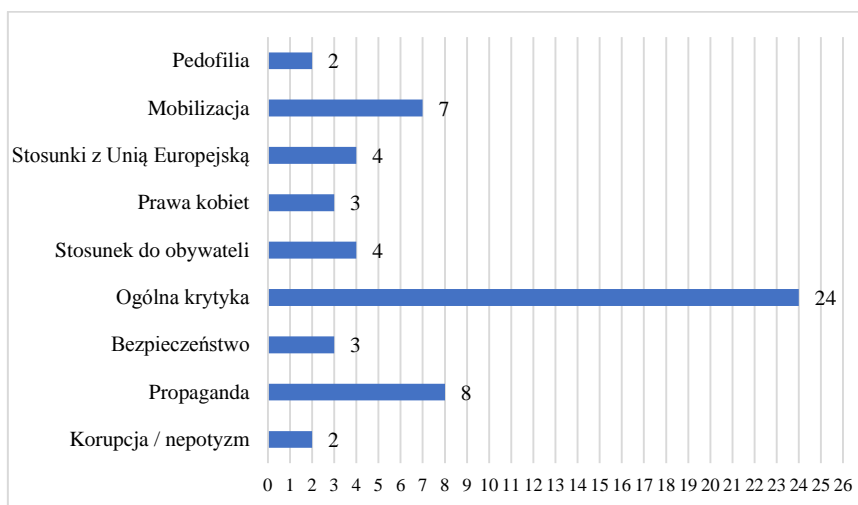

Wykres 9. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Konfederacji w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

Przekazy o charakterze negatywnym, udostępnione za pośrednictwem oficjalnego konta Konfederacji na Instagramie, zakwalifikowane zostały do trzech kategorii tematycznych, spośród których tą najbardziej eksponowaną była „ogólna krytyka”. Ten typ materiałów charakteryzował się rozległą problematyką i zawierał odniesienia m.in. do naiwnej postawy Prawa i Sprawiedliwości w kontaktach z Ukrainą, niewiarygodności PiS-u i PO, prowadzenia przez obie partie jednej, szkodliwej dla Polski, polityki i udawania przez te ugrupowania sporu w mediach, a nawet wypowiedzi Sławomira Mentzena na temat Roberta Biedronia z zarzutem przemocy polityka wobec jego matki.

Drugą eksponowaną kategorią była „gospodarka”, której retoryka ogniskowała się wokół pojęć polityki rozdawnictwa i inflacji. Pozostałe posty przyporządkowane zostały do grupy tematycznej „świadczenia socjalne” i obejmowały krytykę dostępu do świadczeń socjalnych dla Ukraińców mieszkających w Polsce.

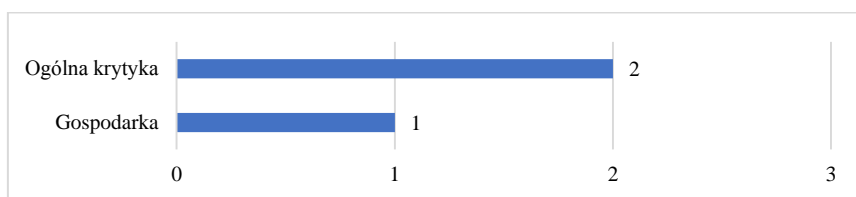
Wykres 10. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu Platformy Obywatelskiej w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

Analizując rozkład tematyki w postach o wydźwięku negatywnym w przypadku Platformy Obywatelskiej, należy zaakcentować wyraźną przewagę przekazów z kategorii „ogólna krytyka” (niemal 50% udziału w tej grupie materiałów) pod adresem Prawa i Sprawiedliwości (cofanie do czasów komuny, nienawiść, lanie wody, kłamstwa, koniec czasu PiS-u) oraz kluczowych polityków ugrupowania (ośmieszanie wypowiedzi Jarosława Kaczyńskiego, Mateusza Morawieckiego czy Beaty Szydło).

Kolejnymi pod względem liczebności materiałów kategoriami były „propaganda” (adresatami były Prawo i Sprawiedliwość oraz Telewizja Polska, a określenia padające w tym kontekście to np. „rządowa propaganda”, „dziennikarze TVP to PiS-owscy funkcjonariusze”, „zarobki propagandystów z rządowej telewizji to miliony”) i „mobilizacja” (przejawiająca się w takich sformułowaniach, jak: „pogonimy Kaczyńskiego”, „za sześć dni skończy się w Polsce PiS” czy „nie pozwólmy

dalej rozkradać Polski”). Akcent tematyczny padał również na stosunki rządu PiS z Unią Europejską (ograniczony dostęp do funduszy unijnych, chęć wyprowadzenia Polski z Unii Europejskiej), stosunek PiS do obywateli (pogarda, dzielenie Polaków), prawa kobiet („pałowali, obrażali, zgotowali kobietom piekło”) oraz bezpieczeństwo (utrata kontroli nad granicą z Białorusią przez PiS – nielegalni imigranci, nieszczelny mur). Wątek pedofilii łączony był z osobami Mateusza Morawieckiego i Jarosława Kaczyńskiego, którym przypisywano odpowiedzialność za bezkarność pedofilów i brak myślenia o ofiarach (nawiązanie do tzw. Pandora Gate).

Wykres 11. Liczba postów w związku z tematyką przekazów o charakterze negatywnym opublikowanych na oficjalnym profilu ugrupowania Polska Jest Jedna w serwisie Instagram w okresie od 29.09.2023 do 13.10.2023 roku

Źródło: badania własne.

Niewielka liczba przekazów o charakterze negatywnym przełożyła się na występowanie tylko dwóch kategorii tematycznych w instagrawych postach ugrupowania Polska Jest Jedna. Pierwszą z nich była „ogólna krytyka”. Adresowano ją do Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej i dotyczyła ich publicznych sporów, a zupełnie innych stosunków w sferze prywatnej, a także do PiS i jej prezesa Jarosława Kaczyńskiego (lider PJJ Rafał Piech twierdził, iż PiS straci władzę, a Kaczyński krytykuje jego partię, ponieważ się jej obawia). Druga grupa tematyczna to „gospodarka”, w której pojawił się wątek „IV gospodarczego rozbioru Polski”, czyli upadku wielu gałęzi polskiej gospodarki, np. górnictwa, hutnictwa, rybołówstwa, przemysłu włókienniczego, co podsumowano zdaniem: „Polska staje się kolonią, ponieważ została zalana kapitałem zachodnim”.

Zakończenie

Treści negatywne to obecnie ważny element strategii komunikacyjnych podmiotów politycznych, a szczególnie sztabów wyborczych. Powyższą tezę potwierdzają zaprezentowane w niniejszym artykule wyniki

badań ilościowych. Na 692 posty, które w analizowanym okresie zostały opublikowane przez osiem ugrupowań w serwisie Instagram, 162 miało wydźwięk negatywny. Przełożyło się to na udział materiałów negatywnych w ogólnej retoryce partii na poziomie 23,41%, co prowadzi do wniosku, że średnio niemal co czwarty instagramowy przekaz zawierał wątek ataku na politycznych rywali. Warto odnotować również, że w odniesieniu do pięciu z ośmiu poddanych analizie ugrupowań zaobserwowano wskaźnik wyższy niż wspomniana średnia. Do tej grupy należały: Konfederacja (38,77%), Polska Jest Jedna (37,50%), Nowa Lewica (32,20%), Prawo i Sprawiedliwość (31,32%) oraz Platforma Obywatelska (25,25%).

Wnioski, wynikające z analizy jakościowej, pozwoliły odpowiedzieć na dwa istotne pytania: kim byli główni adresaci retoryki negatywnej i jakie kluczowe wątki pojawiły się w tej formie komunikacji w odniesieniu do każdej z ośmiu badanych partii. Adresatami retoryki negatywnej były zarówno podmioty kolektywne (inne ugrupowania i organizacje), jak i indywidualne (kluczowi, najbardziej rozpoznawalni politycy). W przypadku wszystkich siedmiu analizowanych partii, które przed wyborami parlamentarnymi miały charakter ugrupowań opozycyjnych, krytyka najczęściej dotyczyła działań Prawa i Sprawiedliwości. Największy procentowy udział tego typu przekazów odnotowano w kontekście komunikacji Polski 2050 (97%), Polskiego Stronnictwa Ludowego (66%) oraz Nowej Lewicy (52%). Ponadto sporo treści o wydźwięku negatywnym kierowano pod adresem kluczowych członków PiS-u: prezesa Jarosława Kaczyńskiego czy premiera Mateusza Morawieckiego. Prawo i Sprawiedliwość za cel swoich ataków obierało zazwyczaj osobę Donalda Tuska (36%), Platformę Obywatelską/Koalicję Obywatelską (25%) oraz Polskie Stronnictwo Ludowe (19%), a zatem największą ówczesnie partię opozycyjną, jej lidera oraz jej byłego i potencjalnego koalicjanta w przyszłym rządzie.

Powyższe obserwacje potwierdzają zatem hipotezę, że retoryka negatywna, realizowana za pośrednictwem komunikacji na Instagramie, miała w trakcie analizowanego okresu klasyczny charakter rywalizacji na linii rząd – opozycja ze znacznym udziałem mechanizmu personalizacji ataków pod adresem najbardziej rozpoznawalnych postaci związanych z poszczególnymi ugrupowaniami. Pewne wyjątki w tym trendzie stanowią jednak dwa aspekty. Pierwszym z nich było uczynienie Ukrainy jednym z kluczowych adresatów postów o wydźwięku negatywnym przez Konfederację, co można uznać za kolejny przejaw wyraźnego pozycjonowania tego ugrupowania jako przeciwników dalszej pomocy i świadczeń socjalnych dla uchodźców. Drugą kwestią była obecność w grupie podmiotów najczęściej atakowanych w instagramowych mate-

riałach Platformy Obywatelskiej Telewizji Polskiej i konsekwentne przypisywanie jej realizowania działań propagandowych, prowadzonych na potrzeby PiS.

W kontekście wiodących kategorii tematycznych, obecnych w przekazach o charakterze negatywnym, w przypadku pięciu ugrupowań (Polska 2050, Nowa Lewica, Konfederacja, Platforma Obywatelska, Polska Jest Jedna) była to „ogólna krytyka”, czyli zarzuty bez dokładnie określonej problematyki. Prawo i Sprawiedliwość nieco wyraźniej sprofilowało swoją działalność na Instagramie, czyniąc „bezpieczeństwo” główną kategorią tematyczną, jednak „ogólna krytyka” również w odniesieniu do tej partii odgrywała istotną rolę – była drugą najczęściej eksponowaną grupą przekazów.

Przedstawione dane mogą sugerować, iż retoryka negatywna w badanym przedziale czasowym była dla partii elementem strategii *framingu* – miała skupić uwagę opinii publicznej na wybranych wątkach, zawierających krytykę politycznych rywali. Retoryka negatywna w znacznym stopniu nie miała też charakteru merytorycznego, a zatem nie dotyczyła konkretnych, istotnych z punktu widzenia społeczeństwa problemów. Bazowała natomiast na kumulowaniu negatywnych emocji (również wokół konkretnych osób), propagując przy tym hasła o wydźwięku ogólnikowym i populistycznym. Niniejsza konkluzja jest częścią szerszego problemu, obserwowanego w odniesieniu do generalnej jakości komunikowania politycznego w Polsce, a mianowicie – braku rzetelnej, merytorycznej krytyki pod adresem przeciwników w działaniach komunikacyjnych podmiotów politycznych.

Na koniec warto zaakcentować, że wszystkie zaprezentowane obserwacje są spójne z wnioskami, które zostały zawarte w raporcie Fundacji Batorego pt. *Fenomen wyborczej mobilizacji. Przyczyny rekordowej frekwencji podczas wyborów parlamentarnych 2023 – wnioski z badań*. Wyniki zleconych przez organizację badań wskazują, że kluczowymi przyczynami udziału w wyborach parlamentarnych w 2023 roku były dla respondentów (oprócz odczuwania tzw. obywatelskiego obowiązku głosowania) silne emocje negatywne, takie jak poczucie niechęci do władzy czy potrzeba zmiany rządu¹⁸. Tego typu motywacje były umacniane również przy pomocy retoryki negatywnej ówczesnych ugrupowań opozycyjnych za pośrednictwem ich komunikacji na Instagramie podczas dwóch ostatnich tygodni kampanii wyborczej.

---

¹⁸ Zob. szerzej: A. Jaworska-Surma, *Fenomen wyborczej mobilizacji. Przyczyny rekordowej frekwencji podczas wyborów parlamentarnych 2023 – wnioski z badań*, Fundacja Batorego, <https://www.batory.org.pl/> (14.12.2024).

Bibliografia

- Batorski D. [i in.], *Obraz kampanii w mediach społecznościowych, Raport II*, Fundacja Batorego, <https://www.batory.org.pl/> (14.12.2024).
- Brylska K., *O kilku strasznych słowach, czyli groźby w wypowiedziach sejmowych premier Beaty Szydło*, „Studia Medioznawcze”, 2017, nr 70. DOI: 10.33077/uw.24511617.ms.2017.70.368.
- Dziemidok-Olszewska B., Michalczuk-Wlizło M., *Kobiety a wybory parlamentarne w Polsce w 2023 r.*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2024, nr 16. DOI: 10.15290/cnisk.2024.01.16.09.
- Frekwencja w wyborach do Sejmu i Senatu w 2023 r.*, Państwowa Komisja Wyborcza, <https://pkw.gov.pl/> (14.12.2024).
- Jaworska-Surma A., *Fenomen wyborczej mobilizacji. Przyczyny rekordowej frekwencji podczas wyborów parlamentarnych 2023 – wnioski z badań*, Fundacja Batorego, <https://www.batory.org.pl/> (14.12.2024).
- Kubala K., *Retoryka polityczna a rozumienie i uzasadnianie rzeczywistości demokratycznego kapitalizmu w wybranych polskich exposé III Rzeczypospolitej*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 2013, nr 25. DOI: 10.12797/Politeja.10.2013.25.22.
- Kukiela E., *Zabiegi retoryczne w dyskursie politycznym, czyli jak powiedzieć wszystko, co trzeba i tylko to, co trzeba?*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Linguistica”, nr 45 (2010). DOI: 10.18778/0208-6077.45.06.
- Michalczyk S., *Komunikowanie polityczne: teoretyczne aspekty procesu*, Katowice 2005.
- Otto J.G., *Style komunikowania się polityków*, „Studia Politologiczne”, 2012, nr 25.
- Piontek D., *Komunikowanie polityczne i kultura popularna. Tabloidyzacja informacji o polityce*, Poznań 2011.
- Rząd premiera Donalda Tuska zaprzysiężony*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/> (14.12.2024).
- Sokołowski M., *Język polityki. Od retoryki do analizy dyskursu. Zarys problematyki*, „Forum Nauk Społecznych”, 2024, nr 2. DOI: 10.31648/fns.10292.
- Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2023 r.*, Państwowa Komisja Wyborcza, <https://pkw.gov.pl/> (14.12.2024).
- Zaleska Z., *Perswazja w języku polityki*, „Dialogi Polityczne”, 2008, nr 9. DOI: 10.12775/DP.2008.017.
- Żerkowska-Balas M., *Konsumpcja mediów a negatywna identyfikacja partyjna w Polsce w 2015 i 2019 roku*, „Studia Socjologiczne”, 2022, nr 247. DOI: 10.24425/sts.2022.143583.

Negative rhetoric during the 2023 Polish parliamentary campaign on Instagram

Abstract

The purpose of this article is to characterize the negative rhetoric of the main parties taking part in the 2023 parliamentary elections, using the example of their activity on Instagram. Based on the analysis of the content of posts, published on this portal

---

during the last two weeks of the election campaign, the crucial addressees and leading themes of materials with negative overtones in relation to individual parties were determined. The presented conclusions indicate that the negative rhetoric in the studied context had a character of government-opposition rivalry with a significant participation of the mechanism of personalization of attacks against the most recognizable politicians and framing strategy.

Keywords: political communication, negative rhetoric, social media, Instagram, parliamentary elections

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej (w formacie *.doc, *.docx lub *.rtf). Do tekstu należy dołączyć w formie skanu pisemne oświadczenie o oryginalności pracy oraz o tym, że nie uczestniczy ona aktualnie w innym postępowaniu wydawniczym, jak również oświadczenie o niewystępowaniu konfliktu interesów. Natomiast po przyjęciu artykułu do druku autor podpisuje umowę o wykonanie utworu i przeniesienie autorskich praw majątkowych.

W wersji elektronicznej należy ponadto umieścić:

- adres do korespondencji oraz informacje o autorze (stopień / tytuł naukowy, zajmowane stanowisko oraz miejsce pracy).
- streszczenie oraz od 3 do 5 słów kluczowych w językach polskim i angielskim oraz tłumaczenie tytułu w języku angielskim.

Redakcja „Polityki i Społeczeństwa” informuje, iż w celu przeciwdziałania zjawiskom określanym jako *ghostwriting* i *guest authorship* wprowadzono odpowiednie procedury związane z zaporą *ghostwriting*. *Ghostwriting* oraz *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).

Z *ghostwriting* mamy do czynienia wówczas, gdy ktoś wniósł istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów lub bez wymienienia jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji. Z *guest authorship* (*honorary authorship*) mamy do czynienia wówczas, gdy udział autora jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a pomimo to jest wymieniany jako autor (ew. współautor) publikacji.

Ponadto Redakcja „Polityki i Społeczeństwa” będzie dokumentować wszelkie przejawy nierzetelności naukowej, zwłaszcza łamanie i naruszanie zasad etyki obowiązujących w nauce. Dlatego też Redakcja „Polityki i Społeczeństwa” wymaga od Autorów publikacji ujawnienia wkładu poszczególnych Autorów w powstanie publikacji (z podaniem afiliacji oraz kontrybucji, tj. informacji, kto jest Autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych przy przygotowaniu publikacji). Autor ponosi również odpowiedzialność za zgłoszoną publikację.

Autorzy w terminie 2 tygodni od wpłynięcia tekstu są informowani o zakwalifikowaniu go do postępowania recenzyjnego lub odrzuceniu ze względu na poważne uchybienia formalne, bądź wyraźny, rażąco niski poziom naukowy. W przypadku niewielkich uchybień artykuł jest zwracany autorowi w celu dostosowania do wymogów redakcyjnych.

Następnie każda praca (po usunięciu personaliów autora) jest opiniowana przez jednego z Redaktorów „Polityki i Społeczeństwa”. Po uzyskaniu pozytywnej opinii tekst zostaje przesłany do dwóch recenzentów zewnętrznych. W przypadku uzyskania dwu recenzji pozytywnych tekst zostaje zakwalifikowany do druku. W przypadku uzyskania jednej recenzji negatywnej Redaktor Naczelny kieruje tekst do dodatkowego recenzenta zewnętrznego. W przypadku uzyskania dwu recenzji negatywnych tekst zostaje odrzucony. W ciągu 3 miesięcy autor otrzymuje recenzje nadesłanego tekstu (po usunięciu personaliów recenzentów) oraz informację w sprawie dalszego postępowania publikacyjnego.

W przypadku sprofilowania tematycznego numerów „Polityki i Społeczeństwa” zakwalifikowany tekst zostaje opublikowany zgodnie z jego merytoryczną treścią.

Redakcja „Polityki i Społeczeństwa” przyjmuje teksty w sposób ciągły.

Redakcja nie zwraca tekstów oraz zastrzega sobie prawo do ich redagowania i skracania.

Adres poczty elektronicznej: polispol@ur.edu.pl

Adres strony internetowej: <https://journals.ur.edu.pl/polispol/>

Wskazówki techniczne:

- artykuł, raport z badań lub komunikat powinien liczyć do 30 000 znaków (ze spacjami), włączając streszczenia, tekst właściwy, tabele i wykresy oraz przypisy. Recenzja, glosa, opinia – do 15 000 znaków. Sprawozdanie, nota, powinny zawierać do 10 000 znaków;
- w artykule należy wyodrębnić części: 1) **wstęp**, 2) **część właściwą**, podzieloną przynajmniej na 2 części (śródrozdziały) oraz 3) **zakończenie** i oznaczyć je nienumerowanymi śródtytułami. We wstępie należy przyjąć hipotezę/tezę, wskazać zastosowaną metodę(y) badań oraz scharakteryzować pokrótce wykorzystane źródła. Zakończenie powinno zawierać wnioski końcowe i odniesienie do przyjętych we wstępie założeń;
- artykuł naukowy powinien zawierać streszczenia w języku polskim i angielskim oraz od 3 do 5 słów kluczowych w językach polskim i angielskim wraz z tłumaczeniem tytułu w języku angielskim;

- abstrakt (od 500 do 1000 znaków) w sposób syntetyczny i klarowny powinien wskazywać cele, metody analizy oraz główne wnioski, eksponując wartość dodaną dla podjętej problematyki;
- czcionka 12 pkt (Times New Roman);
- interlinia 1,5;
- marginesy standardowe – 2,5 cm;
- prosimy nie formatować tekstu (dopuszczalne jest stosowanie wyróżnień poprzez pogrubienie);
- stosujemy przypisy dolne wg schematu:
- ✓ wydawnictwa zwarte – inicjał imienia i nazwisko(a) autora(ów), *tytuł kursywą*, miejsce i rok wydania, strony, np.:
gdy jest 1 autor:
 S. Grabowska, *Formy demokracji bezpośredniej w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2009, s. 34.
gdy jest 2–3 autorów:
 M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Rzeszów 2013, s. 57.
 T. Koziello, P. Maj, A. Pięta-Szawara, *Perspektywy badawcze i dylematy teorii polityki*, Rzeszów 2014, s. 41.
gdy jest 4 i więcej autorów: wówczas wymieniamy pierwszego z autorów i w nawiasie piszemy [i in.]:
 B. Wróblewski [i in.], *Współczesna polityka zagraniczna wybranych państw. Szanse i zagrożenia*, Rzeszów 2021, s. 22.
- ✓ rozdział w monografii zbiorowej: inicjał imienia i nazwisko(a) autora(ów), *tytuł rozdziału kursywą* [w:] *tytuł monografii kursywą*, red. inicjał imienia i nazwisko(a) redaktora(ów), miejsce i rok wydania, strony, np.:
 G. Bonusiak, *Przemiany w polityce Królestwa Szwecji wobec imigrantów w dobie „kryzysu uchodźczego”* [w:] *Współczesna polityka bezpieczeństwa. Aspekty polityczne, gospodarcze i militarne*, red. M. Delong, M. Malczyńska-Biały, t. 2, Rzeszów 2018, s. 271.
 T. Koziello, P. Maj, W. Paruch, *Wprowadzenie – refleksje o przeustrzeni publicznej* [w:] *Adaptacja – reforma – stabilizacja. Przeustrzeń publiczna we współczesnych systemach politycznych*, red. T. Koziello, P. Maj, W. Paruch, Rzeszów 2010, s. 8–9.
- ✓ artykuł w czasopiśmie: inicjał imienia i nazwisko(a) autora(ów), *tytuł artykułu kursywą*, tytuł czasopisma w cudzysłowie, rok wydania, numer, strony, np.:
 M. Malczyńska-Biały, *Konsumeryzm w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2012, nr 10, s. 102.

- ✓ akt normatywny: pełna nazwa dokumentu, artykuł – jeśli jest potrzebny (w nawiasie miejsce publikacji, rok publikacji, numer, pozycja), np.:
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, art. 3 (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553).
Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lutego 2021 r. o nadaniu odznaczeń (M.P. 2021, poz. 441).
- ✓ źródła bez oznaczonego autora – *nazwa/tytuł*, miejsce i rok wydania, i w razie potrzeby nr strony, np.:
Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu RP IX kadencji, 20 stycznia 2021 r., Warszawa 2021, s. 48.
Bilans nastrojów społecznych w pierwszym kwartale. Komunikat badań CBOS, Warszawa 2021, s. 4.
- ✓ materiały internetowe: inicjał imienia i nazwisko(a) autora(ów) – jeśli są podane, *tytuł materiału*, nazwa portalu internetowego, adres portalu internetowego, data publikacji (w nawiasie: data odczytu), np.:
K.A. Kowalczyk, *Po co liposukcja ozdrowieńcowi*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl>, 14.05.2021 (14.05.2021).
- powtórzenia:
- ✓ gdy dwa kolejne przypisy odnoszą się do tej samej publikacji:
przypis 1: D. Szczepański, *Unia Wolności. Założenia programowe i działalność (1994–2005)*, Rzeszów 2013, s. 35.
przypis 2: *Ibidem*, s. 45.
- ✓ gdy ponownie przywoływana jest tylko 1 publikacja tego samego autora, ale nie w kolejnych przypisach:
przypis 1: K. Żarna, *Hitler, Henlein, Karmasin. Mniejszość niemiecka na Słowacji w polityce III Rzeszy (1933–1939)*, Przemysł 2009, s. 56.
przypis 10: K. Żarna, *op. cit.*, s. 76.
- ✓ gdy w dwóch kolejnych przypisach przywołuje się tego samego autora, ale inną jego publikację, stosujemy zwroty: *idem* (dla mężczyzn) i *eadem* (dla kobiet):
przypis 1: H. Cimek, *Elity polityczne ruchu ludowego w II Rzeczypospolitej*, Rzeszów 2013, s. 110.
przypis 2: *Idem*, *Elity ruchu ludowego w Polsce w latach 1944–1949*, Rzeszów 2016, s. 37.
- ✓ gdy ponownie powoływana jest jedna z kilku publikacji danego autora:
przypis 1: A. Pawłowska, *Samorząd terytorialny w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2016, s. 120.

przypis 4: A. Pawłowska, *Władza. Elity. Biurokracja: Studium z socjologii polityki*, Lublin 1998, s. 68.

przypis 10: A. Pawłowska, *Samorząd...*, s. 110.

Sporządzanie bibliografii:

- bibliografię sporządzamy alfabetycznie, bez podziału na źródła i literaturę naukową;
- należy podać identyfikator DOI (jeśli publikacja go zawiera) lub adres strony internetowej (jeśli materiał został pobrany z internetu);
- wydawnictwa zwarte: nazwisko(a) i inicjał imienia autora(ów), *tytuł publikacji*, miejsce i rok wydania, np.:
Grabowska S., *Formy demokracji bezpośredniej w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2009.
- rozdział w monografii zbiorowej: nazwisko(a) i inicjał imienia autora(ów), *tytuł rozdziału kursywą* [w:] *tytuł monografii kursywą*, red. inicjał imienia i nazwisko(a) redaktora(ów), miejsce i rok wydania, zakres stron, np.:
Bonusiak G., *Przemiany w polityce Królestwa Szwecji wobec imigrantów w dobie „kryzysu uchodźczego”* [w:] *Współczesna polityka bezpieczeństwa. Aspekty polityczne, gospodarcze i militarne*, red. M. Delong, M. Malczyńska-Biały, t. 2, Rzeszów 2018, s. 270–280.
- artykuł w czasopiśmie: nazwisko(a) autora(ów) i inicjał imienia, *tytuł artykułu kursywą*, tytuł czasopisma w cudzysłowie, rok wydania, numer, zakres stron, np.:
Malczyńska-Biały M., *Konsumeryzm w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2012, nr 10, s. 100–108.
- akt normatywny: pełna nazwa dokumentu (w nawiasie miejsce publikacji, rok publikacji, numer, pozycja), np.:
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553).
- źródła bez oznaczonego autora – *nazwa/tytuł*, miejsce i rok wydania, np.:
Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu RP IX kadencji, 20 stycznia 2021 r., Warszawa 2021.
- materiały internetowe: nazwisko(a) autora(ów) i inicjał imienia – jeśli są podane, *tytuł materiału*, nazwa portalu internetowego, adres portalu internetowego, data publikacji (w nawiasie: data odczytu), np.:
Kowalczyk K.A., *Po co liposukcja ozdrowieńcowi*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl>, 14.05.2021 (14.05.2021).

Struktura artykułu:

1. Imię i nazwisko Autora artykułu (czcionka 12, pogrubiona) – przy nazwisku Autora trzeba zrobić przypis, w którym należy podać jego afiliację (podstawowa jednostka pracy i uczelnia) wraz z adresem pocztowym jednostki, adres e-mail Autora oraz numer ORCID.
2. Tytuł artykułu (czcionka 14, duże litery, pogrubiony, wyśrodkowany).
3. Streszczenie po polsku.
4. Słowa kluczowe po polsku.
5. Wstęp (słowo „Wstęp” – czcionka 12, pogrubiona, wyśrodkowana).
6. Część zasadnicza (tytuły śródrozdziałów – czcionka 12, pogrubiona, wyśrodkowana).
7. Zakończenie (słowo „Zakończenie” – czcionka 12, pogrubiona, wyśrodkowana).
8. Bibliografia (słowo „Bibliografia” – czcionka 12, pogrubiona, wyśrodkowana).
9. Tytuł artykułu w języku angielskim (czcionka 12, pogrubiona, wyśrodkowana).
10. Streszczenie w języku angielskim.
Słowa kluczowe w języku angielskim.